

Vetési Albert Vetési László

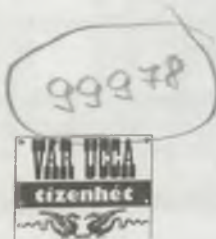

1998/1.

Vetési Albert
(1410 k. – 1486)

Vetési László
(15. század második fele)

023822

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

VÁR UCCA TIZENHÉT
VI. évfolyam, 1. szám
1998/1.

Sorozatszerkesztő:
Géczi János

VETÉSI ALBERT ÉS VETÉSI LÁSZLÓ-ÖSSZEÁLLÍTÁS

Vendégszerkesztő:
Brassai Zoltán

Szerkesztő:
Géczi János

Kiadói előkészítő:
Kilián László

Felelős kiadó: Művészetek Háza igazgatója, Fenyvesi Ferenc

Tördelés: Szijártó Sándor
Nyomdai munkálatok:
Veszprémi Nyomda Rt., Kapolc

A szám megjelenéséhez támogatást nyújtottak:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata
Veszprém Megye Önkormányzata

ISBN 963 9105 13 9
ISSN 1217 1913

198532

Vetési Albert

(1410 k. – 1486)

Vetési László

(15. század második fele)

MTAK

0 99878 51400 3

Humanista főpapok

Ritoókné Szalay Ágnes Humanista veszprémi főpapok

Ismeretes jelensége az Itáliából hazánkba plántált reneszánsz műveltségnek, hogy az a király környezetéből hamarosan a főpapi udvarokba került át. Várad, Gyulafehérvár, Vác és Pécs mint püspöki székhelyek, szép reneszánsz művészeti emlékeikkel együtt, a humanizmus szellemi központjaként is ismeretesek. Veszprémből, Vetési Albert püspök hosszú kormányzási idejéből, jelentős műalkotások maradtak ránk. Hogy a megújított környezetben található-e nyoma az irodalmi-szellemi élet új formáinak is, ezt vizsgáljuk a következőkben.

Humanizmus alatt – nagyon leegyszerűsítve – a továbbiakban azt a műveltségsményt értjük, amikor az artes facultas a korábbi legalsó gradusból egyszerre a legfelső szintre lépett. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy tananyaga mélységében és szélességében is jelentősen megnőtt. Földolgozni igyekezett az ókor ismeretanyagának teljes hagyományát. Az új műveltséggel rendelkező orator és a poeta a társadalomban és a közéletben egyenrangúvá vált az évszázadokon át az elit csúcsának tekintett egyházjogászokkal. A mintát erre is Itália adta és a pápai kúria, különösen II. Pius idejében, ahol a klasszikus rétorokon csiszolódott diplomáták az udvar fényét emelték.

Mátyás király környezetében az első ilyen új típusú államférfi Janus Pannonius, aki azért mindkét jog doktora is volt. Példáját attól kezdve tekinthetjük követendőnek, amikor tanulmányai helyére, Ferrarába mások is igyekeztek. Az élen itt is a király járt. Nokaöccsét, Geréb Lászlót, más báróifakkal együtt, 1467-ben a humanizmus fellegvárába küldte tanulni. Ekkortájt, és talán éppen ezzel a társasággal jutott Vetési püspök támogatásával rokona, László is Ferrarába.

Az itáliai egyetemeken való taníttatás költsége igen nagy volt. A kezdeti összeget a pártfogónak kellett biztosítani, ezt később egy egyházi javadalommal volt szokás megnövelni. Nem lehet kétségünk, hogy a kiválasztás a legtöbb reménnyel biztatóra esett. A támogatott személytől elvárták a bizonyítást. Az ifjú Vetési László valóságos mintapéldája az ambiciózus diáknak. Latin és görög zsengeit már 1469-ben elküldte Ferrarából Janus Pannoniusnak. Ismerjük a püspök–költő válaszlevelét és ahhoz csatolt versét. Műveit elküldte még néhány jónévű itáliai humanistának, közöttük Giovanni Argiropilonak és Francesco Filefonak is. Mindnyájan továbbtanulásra biztatták. Szorgalma elnyerte jutalmát. 1473-ban Vetési Albert püspök, a király akaratával is szembeszállva, neki juttatta a

veszprémi nagyprépostságot. Már ennek a dignitásának köszönhető, hogy az egyetem nevében ő üdvözölte Ferrarában a hivatalába lépő új podestát. Ez az orációja fenn is maradt. A következő évből van egy saját kezű levelünk is tőle. Az itáliai eseményekről tudósítja benne pártfogóját, a püspököt. Aláírásában, a neve után ez áll: „civilis sapientiae deditissimus et philosophiam non negligens”. Ez azt jelenti, hogy humanista stúdiumokkal foglalkozik.

1475-ben Vetési Albert mint a király követe ment a pápához. Vetési László útközben csatlakozott hozzá. Rómában ő tartotta a Mátyás nevében tisztelgő orációt. A ceremónia résztvevője Ammannati-Piccolomini bíboros leírja, hogy az ifjú szónok a követséget vezető veszprémi püspök nokaöccse, egyébként „Ferrariae ad humanitatem eruditus”. Az orációt Rómában a kúria nyomdászával tüstént ki is nyomatta. Elsőként élt a honfitársai köréből az annyira áhított hírnév megszerzésének ezzel a legmodernebb eszközzel. Műve címében már pápai cubiculariusi titulus visel. Római beszédében említ egy „libellust”, amelyet a király tetteiről készült írni a pápa számára. A politikai röpiratot nem ismerjük, de maga a terv is elárulja, hogy írója tudatosan készült az udvari humanista szerepére.

Ferrara a 15. század végén (Modena, Biblioteca, Estense)

Újabbán került elő a modenai Könyvtárból egy kis versgyűjteményének kézirata, 1472 előtti, ferrarai diákeveinek termése. A tizenkét darabból álló versfüzér első és záródarabja Vitéz Jánoshoz szól. Középen a nagy példaképet, Janus Pannoniust magasztaló vers van elhelyezve. A többi témája a ferrarai diákélet, a pártfogók üdvözlése vagy ajándékot kísérő vers. Nem jelentős költői alkotások ezek, mégis nagyon becses relikvia az irodalomtörténész számára. Eredeti állapotában őrződött meg egy humanista ízlés szerint megkomponált versciklus a 15. századból. A kéziratosság korában ugyanis ezeknek utóbb nyoma vész. Az egyes darabokat újra felhasználják, és végül elvesznek az életműben. Olyan nagy költő, mint Janus Pannonius esetében tudomásunk van ilyen, a költő szándéka szerint összeállított és elküldött kis kötetekről, de ezek ma már nem re-

konstruálhatók. Vetési László kötetének második verse a legfigyelemreméltóbb. Ez egy sírfelirat. Először személyben szólítja meg az arra járó egy még a huszadik évét sem ért ifjút, akinek talán hamarosan meg kell halnia. Római kövek mintájára divat volt ilyeneket írni, ez mégis lírai megnyilatkozásnak látszik. A vég sejtése, talán a köre szánt saját sírfelirata. 1475-ös római útja után már nincs több adatunk az ifjú Vetési Lászlóra. A vele együtt Ferrarában tanulók közül vele egyidőben halt meg a Pálóczy és a Perényi család egy-egy ifjú sarja is, mind a ketten püspökségek várományosai. Csak Geréb László váltotta be a hozzá fűzött reményt.

A veszprémi nagyprépost címét és javadalmát ezután a morva Ladislaus Bozkovicz kapta. Ő is unokaöcs volt, Prothasius oltmúti püspöknek, Mátyás király hűséges hívének rokona. 1470-ben Mátyás bécsi tartózkodása idején iratkozott be az egyetemre. Ekkor történhetett a bemutatkozás. További tanulmányait Itáliában folytatta. Kapcsolatban volt Galeotto Marzioval, Prothasius püspök és Janus Pannonius közös humanista barátjával. Már mint veszprémi prépostot említik 1481-ben Ferrarában. A következő évben beírta nevét a római Szent Lélek Társulat anyakönyvébe, ugyancsak préposti címével. Ez a szokásos tiszteletadás lehetett a Kúriánál, amely megelőzte hazatérést.

Más káptalanok statutumaiból tudjuk, hogy időről időre illet a tanulmányokról számot adni, illetve a javadalmat elfoglalni. Bozkovicz Veszprémbe való hazatérése egybeesik a régi barát, Galeotto itteni feltűnésével. Feltételezzük, hogy az ifjú főpapot kísérte nagybátyja megbízásából. Galeotto otthonosan mozgott Magyarországon, már sok időt töltött itt korábban a király és Vitéz János környezetében. Forrásunk szerint vitába keveredett a szenvedélyesen polemizáló Petrus Nigri domonkos teológussal. Őt Mátyás hívta meg Würzburgból az erősen támogatott budai studium generale professzorául. Solymosi László hívta fel a figyelmet arra, hogy a domonkos nagykáptalan idején folyt a veszprémi rendház érélyes átszervezése is. Vetési püspök koadjutor, Szegedi Péter is domonkos volt. Galeotto feltűnések a káptalanban is lehetett olyan személy, aki felkészült volt egy vitára. Branda kardinális ugyanis a veszprémi káptalan számára is biztosított egy helyet a paviai domonkos kolostor melletti egyetemi kollégiumban teológiai tanulmányok folytatására. Mindez arra mutat, hogy a szabadelvű nézeteket valló Galeotto és a humanista tudományok ádáz ellensége, Petrus Nigri között a vita nem folyhatott egyenlő eséllyel. Végül is elfogyván az érvek, Galeotto tettelegességre vetemedett, amit azután kiátkozás követte.

Az 1480-as években Ladislaus Bozkovicz prépost családjának már sok tagja élvezte a király rokonszenvét. Bátyja Mátyás cseh kancellárja volt, urát mindenüvé kísérte. Feltehető, hogy a prépost

is többnyire az udvarban tartózkodott. De 1485-ben, egy tragikus eset miatt, a király valamennyiüktől megvonta bizalmát. Ladislaus ekkor elhagyta Magyarországot. A morvaországi Trebovában telepedett le. Felmentést kért és kapott a felvett kisebb rendek alól, és családot alapított. Ő az első főúr morva földön, aki környezetét az itáliai és bizonyára a magyar reneszánsz mintájára alakította. Példája követőkre talált.

A veszprémi nagyprépost javadalma ezután is az itáliai tanulmányokat szolgálta. 1489-ben Csicseri Orosz Péter szerepelt ezzel a címmel Ferrarában. Az Ung megyei család sarja még Vetési püspök idejében juthatott Veszprémbe valami javadalomhoz, de további évei már Vitéz János püspökségének idejére esnek.

Inventi mibi penitus contemplanti Pater Sanctissime atque optime Sicte Pontifici- Uicq adro te spectata sanctimonie fulgore virtutum et altissime dignitatis gradu preluere. vti non eos solum qui vitam agunt: sed quos vel a mundi principio omnia est administrata seculi memoria in omni presentie genere facile ante eas. Non sine magno equidem timore: ego puillus bomunio. es ad proloquendum aperio in hoc amplissimo et factio tuo pontificio fenatu. Sed dubitans videret hoc tam arduum munus ob renuem ingenij facultatem mei et exilem dicendi- Usum egre consumatur iri posse fretus tamen tua benignitate et tue nature clementia Pater indulgentissime paucis ediderim cur ab bisce incliti Pannonuz ac Bobemorum Regis Dathie legatis optimo dignissimoque prefulo Uelpimeni Siberto ac magnifico et generosi animi principo Johanne tbus tuam ad sanctitatem ventum sit. Que sunt iustissime et honestissime cause. Prima atque precipua illa est quod cum omnino Dunnoium Reges a primis illis temporibus quibus ea gens vera Christiani fides colere cepit sancte Romane ecclesie partem rissimi exercitissent filij licet debiri eorum fuerat officij. prope- fiffimamq. Romanis pontificibus prestantissime obedienciam et eorum iussa que diligentiissime obissent. fuerunt partium durie esse rex Dathias ut est animo magno et excelso ut viger ingenij a crimonia singuli- ut poller omni fulgore virtutum laudatissimas maiorum suorum consuetudinem referre- tuq. sanctitudini more obfiffianissimam principio et obsequentiissimam filij debitam prestare obedienciam. Pouit enim clarissimus ille princeps cuius fama decus et gloria ijdem oceanu refonct finibus quibus exten-

Vetési László beszéde a pápa előtt. Róma, 1475. (OSZK. RMK. III. 88.)

Az ifjú Vitéz János veszprémi püspök, az érsek és Janus Pannonius rokona, nem volt Ferrara neveltje. A hagyományos bolognai és padovai tanulmányokkal lett decretorum doctor. A kortársak, közöttük Galeotto Marzio is, humanista műveltségéért becsülték. A bécsi Sodalitas Litteraria Danubiana 1497-ben őt választotta első elnökévé. Ábel Jenő a tudós társaság történetével foglalkozva nem talált elégséges magyarázatot arra, hogy miért éppen őra esett a választás. Irodalmi munkálkodásának ugyanis nem maradt emléke. Diplomata volt, 1476-tól alkalmanként, 1480-tól a magyar király állandó ügyvivője a Szentszéknél. Római házánál ifjú rokonait neveltette jó nevű tanárok felügyeletével. A király halálhírére tért haza. A trónviszályban, hogy a püspökségét megvédje, Miksa mellé állt. Jutalmul kapta a bécsi püspök-

ség adminisztratíváját. Ettől kezdve Veszprémben, illetve Bécsben élt. Fraknoi részletesen megírta életrajzát, de veszprémi udvaráról ebben nem sok szó esik. Ábel úgy gondolta, hogy talán mint mecénást, a humanisták pártfogóját tisztelték meg a princeps címmel.

Vitéz pártfogoltja volt egy időben Girolamo Balbi, a kalandor költő, akinek kanyargós életútja a gurki püspökségtől a velencei szegényházig vezetett. Elete első felében többször is tartózkodott Magyarországon. Minket most csak az első látogatása érdekel. Vitéz Jánossal Rómában ismerkedett meg. Meghívására, 1493 telén Sümegen és Veszprémben nála vendégeskedett. Balbi háláját az 1494-ben Bécsben megjelent verskötetében róttá le. Ebben több vers is szól a veszprémi vendégeskedésről, a püspök környezetében élvezett szellemi időtöltésről. Balbi tudósítása szerint a művelt társaság ott együtt olvasta az ókori szerzőket a „poetae novi”-val. Felsorolja Janus Pannoniust, és másokkal együtt a ferrarai Tito Strozziát és Lodovico Carbót. A közlést óvatosan kell vennünk, mert ezekkel a szerzőkkel korábban már egy francia pártfogója udvarát is benépesítette. Hogy mégiscsak igazat mond, azt talán egy újabb szerző felvonultatása valószínűsíti. Firmicus Maternust említi még, az ókori népszerű asztrológiai kézikönyv szerzőjét. Más forrásból is tudjuk, hogy ez a mű ezekben az években kézben volt Magyarországon. Akkor Veszprémben is olvashatták. Egy másik versében leír egy kútát, amelyet a püspök megújított, és ahol ezután a művészek új otthonra leltek. A víz egy ifjú vállán lévő megdöntött urnából ömlött a medencébe. A pontos leírás ráillik egy műalkotásra. Ilyen vízöntő szobrok az ókori Itália területén szép számmal kerültek elő. Vitéz János hozhatott ilyen magával Rómából, de lehetett az egy antik mű másolata is. Az Aquarius/Vízöntő és Firmicus Maternus mindenképpen kapcsolatban voltak egymással. A kút körül, ahogyan Itália-szerte, úgy Veszprémben is összejöhettek egy irodalomkedvelő társaság.

Iff. Vitéz János püspök (1489–1499) pecsétjén lévő cimer. 1493. március 23.

Balbi leírása annyira tárgyyszerű, hogy a kút azonosítására is kísérletet tehetünk. Solymosi László és

Tóth Sándor helyismerete segítségével a Komakútra gondolhatunk. Ez a vártól „ezer lépésnyire” van, egy kis hegy lábánál. A középkorban is, később is a közelében volt a püspöki majorság. A múlt században a kút környékén régészeti feltárást végeztek, erről az egykorú jelentés így számol be: „az 1863. évi ásátás alkalmával a föld mostani színén két öllel alább találták meg a kút régi nagy faragott kövekből készült párkányát – ezen alul egy másik, még sokkal régebbi paparkány volt és van, melynek fája koromfekete és kőkemény – a kőpárkány egyik darabjára bevésve ezen betűk találtak: Z · O · D · R · M C = 1100 – hogy a mostani, meglehetősen egyenes helyen völgy volt, mutatja az, hogy a kőpárkány alatti paparkány – északi –, a város felüli darabjánál egy vályú van fából, és még egészen ép – a föld alatt, ami arra mutat, hogy a víznek kifolyni kellett, és hogy oda itatni jártak, s a kút körül 2–2 1/3 0 mélységben tögyfatórzsek és –gyökerek találtak és falmaradványok, pedig mostan azon völgytől, mellyel összekötte lehetett, legalább három öllel magasabban fekszik.”

Tehát a hegy lábánál jóval a mai szint alatt volt valaha a kút. A környéke őstölgyes, ide jártak itatni a pásztorok. Igazi bukolikus táj. Díszes építmény lehetett, rajta az építető neve és az évszám. Nagyon valószínű, hogy ott rejtőzik még ma is a föld alatt a Balbitói megverselt kút, ahol a püspök és baráti társasága összejött, hogy a régi és új költőket olvassák, közöttük a házigazda hírneves rokonának, Janus Pannoniusnak verseit.

Hogy kik voltak a társaság tagjai, arról nem sokat tudunk. Az ifjabb Vitéz Mihály, a püspök unokaöccse bizonyosan, mert őt Balbi többször megemlíti. Modrus Bertalan kanonok is közöttük lehetett, mert ő később is Vitéz Jánossal volt Bécsben, egy ideig meg Geréb László vikáriusa volt Gyulafehérvárott. A többiek neve a kúttal együtt betemetődött. Csak Girolamo Balbinak köszönhetjük, hogy emléküket fenntartotta, és Vitéz János veszprémi püspök portróját gazdagabbá tette.

A veszprémi főpapokkal kapcsolatos adalékok a 15. század utolsó harmadából származnak. Azokból az évtizedekből gyűltekk össze, amelyekben a többi püspöki székhely humanista emlékeit is számon tartjuk. Nem kétséges, hogy Veszprém ezek után ugyanúgy helyet kell hogy kapjon közöttük a már majdhogynem kánonná merevült sorban.

De akár életeszmény és magatartásforma volt a humanizmus, mint Vetési László esetében láttuk, akár értelmet mozgató, pihentető időtöltés, mint Vitéz János környezetében olvastuk, nem alakította át a főpapi udvarok életét. Nálunk a püspöki udvarok is, a káptalanok is a liturgia, az egyházi funkciók kereteihez igazodtak. Valós képet csak úgy kapunk róluk, ha könyveikkel kapcsolatban a káptalani könyvtár használatát együtt vizsgáljuk a magánolvasmányokkal. Bármilyen ked-

ves is egy műszakút rekonstruálása, hiányérzetünk marad. Tudjuk, hogy aki azt állította, az bizonyosan megrendelője volt a székesegyház vagy valamelyik más templom ékes berendezési tárgyának is.

Addig is, amíg Veszprémből is előkerül egy reneszánsz tabernákulum, a város egy kicsit a magáénak érezheti a római Santo Stefano Rotondo fehérmárvány remekét. Állíttatója, Vitéz Mihály római penitenciárius, veszprémi kanonok és budai főesperes, korábban a veszprémi társaság tagja volt. A reneszánsz remekmű az őszinte devóciót szolgálta, felirata klasszikus mértékbe, hexameterbe szorítva, humanista alkotás:

„Christi corpus ave sacra de Virgine natum.”

Irodalom

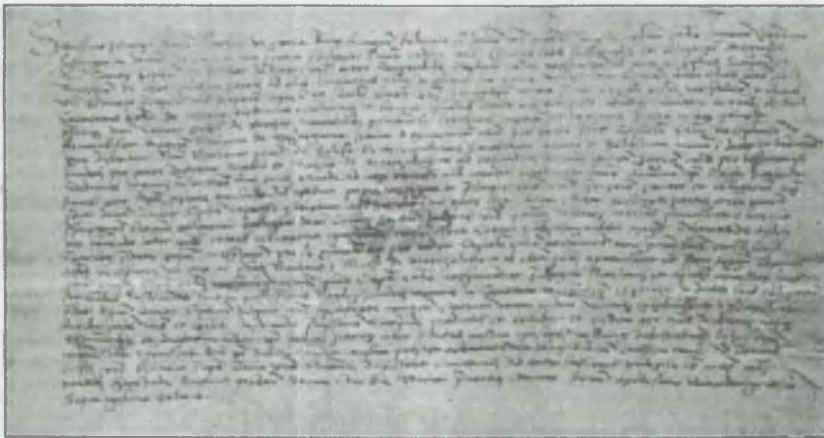
RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: Egy ideális fejedelem és ideális városa a morya reneszánsz kezdetén. (In: Annales de la Galerie Nationale Hongroise – A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve. Budapest, 1991.) 79–83.

RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: A veszprémi camena. (In: Klaniczay-émlékkönyv. Budapest, 1994.) 101–109.

RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: Le poesie sconosciute di Ladislao Vetési. (In: Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. Budapest, 1994.) 203–209.

SOLYMOSI László: Könyvhasználat a középkor végén./ Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban. (In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Budapest, 1989.) 77–119.

Tudomány és művészet Veszprémben a 13–15. században. Veszprém, 1996. 90–97.

Vetési Albert által kiadott oklevél belső és hátoldala 1478-ból (Érseki Levéltár, Veszprém)

Vetési Albert

(1410 k.-1486)

Makkay József Vetési Albert veszprémi püspök

Ércnél maradandóbb emléket állítani egyházunk, hazánk nagyjainak: lángelmék feladata; szerénységünk csak az aprópénz veréséig terjeszkedhetik. Terjedelmes réten járok, hol izmos, derék munkások forognak; ezek között vadvirágot gyűjtögetek, bokrétába kötöm azokat. A rét a történelem mezeje, annak egy táblája: a már csaknem minden ízében feldolgozott Mátyás kora, az az időszak, mely gazdag volt hírneves emberekben, kiknek némelyikéről – bár életök is volt – nevöknél egyebet alig akar tudni a történelem. Pedig ha „bárki a halandók közül, ki a közjóért fárad a rövid életben, méltó, hogy örök időnkig fennmaradjon emléke az unokák keblében”¹ – az méltóbb, kinek a Gondviselés magas állást, tehetségéhez akaraterőt, szóval a működésnek hatalmas körét juttatta osztályrészül. Ezek közé tartozik Vetési Albert veszprémi püspök is.

Vitéz ősök hosszú sorában dicsőséget keresni, azokat minél messzebbre visszavezetni: a magyar mindig különös büszkeséggel tette. Aki teheti, okkal-móddal jól teszi, véreiben találhat kövételre méltó vallásos érzést, hazafias tetteket. Vetési is régi nemes család ivadéka volt. Családfája a Károlyi, Bagosy és Csomaközi családokkal közös ősré vezethető vissza; ez András volt a Kaplony nemzetségből. E nemből, törzsükhöz közel eső ivadékokban, nagy nemes családok váltak ki. Ördög Simon fiai közül András a Károlyiak őse, idősebb fiától, Pétertől származó unokái közül Mártontól a Csomaköziek, János fia Derekas Simontól a Bagosiak eredtek. Péter és Széplaki Anna házasságának gyümölcse volt Zonga Péter, ki a Vetési² családnak vetette meg alapját. Mindjárt Zonga Péter fiaiban kettészakadt a Vetési család; Lőrincztől a mezőteremi, Páltól a vetési Vetési család veszi eredetét. Ez utóbbi ágon haladva találjuk a családfán Albertünket. Vetési Pálnak fia Lászlótól származó unokája már hősiünknek atyja. Keresztneve Jakab, Szatmár megye alispánja volt, tehát nemességéhez illő előkelő állással bírt.³

Albert születésének évét 1410 köré tehetjük. Számításba sem véve a Zsoltáros megjegyzését: „a mi éveink napjai hetven esztendő”⁴, melyben az emberi kor rendszeres határát tette szóvá, – állítunkat egy 1422. 22. kelt oklevélre alapítjuk.⁵ Ez egy porre vet világót, melyet a Kaplony nembeliek a Kydeiek ellen elsőfokú ítélőszéküknél, a király előtt kezdtek. Benne a Kaplony nemzetség tagjai mind elő vannak számlálva, csak Miklós, Albertünk öccse hiányzik, mert bizonyosan nem volt még életben, vagy zsenge kora miatt nem szerepel

a porlekedők között. Nagy időt tenni e két testvér születése közé, azt a természet törvénye tiltja.

Szülohelye a család fő fészke, a Szatmár megyei Vetés község lehetett, s nagyon valószínű, hogy a később itt saját költségén emelt templom míg egyrészt elégtétel a patronatus kötelezettségének, másfelől hálás megemlékezés a szülőföldről.⁶

Ifjúsága éveiben csak a birtokos családoknak akkoriban mindennapi kenyereit képező perpatvarokban szerepel neve. Az előbb említett 1422. éven kívül 1431-ben a Báthoryak, Gacsályiak és Guthyak ellen, s ugyanezekkel az országbíró ítéletében találkozunk vele.⁷ De civódásai közt ez volt az utolsó is. Mintha nyoma veszett volna, úgy eltűnt, a perlekedés terén továbbra is helytálló, Miklós öccse mellől. Valami fordulatnak kellett életében beállnia, s ez nem lehetett más, mint kezdete annak az életpályának, mely a többenél szorosabban áll az Úr szolgálatában. Ott, az erdélyi egyházmegyében, ott kezdett ő új életet, magasztosabbat az előbbinél, oda tűnt le az ő csillaga, hogy fényt, erőt szerezve, ragyogását a családinál tágasabb kör is észrevegye.

Tanulmányait Rómában végezte, legalább a pápai udvarnál mindvégig tartó ismeretsége erre mutat. Itt csatlakozhatott honfitársai közt 1433-ban Zsigmond királyunk kíséretéhez, már mint az erdélyi egyházmegye tagja s a szabad művészetek mestere.⁸

Itt szerezte a jogtudományok koszorúját, a doktorátust.⁹

Tudományára valló eme címével nem is maradt sokáig homályban; az egyházi pályán gyorsan emelkedett. Már 1446-ban a gyulafehérvári káptalannak előkelő tagja, székesegyházi főesperes volt¹⁰; mikor pedig e következő évben Máté püspök, V. Miklós pápa részletes utasításához híven, hatalmas családoktól zaklatott egyházmegyéjének gondjait megosztja, Vetésit nevezi ki egyik püspöki helytartójává.¹¹

III. Callixt pápa 1455. július 5-én¹² Kisvárdai Istvánt, a későbbi kalocsai érseket felmentette gyulafehérvári nagypréposti állásától, s megengedte neki, hogy az egri káptalannál foglaljon el hasonló javadalmát. István utódja Gyulafehérvárott Vetési Albert lett. E méltóságról már csak egy lépés volt Veszprém püspöki széke, de ezt távol tartjuk tőle, míg Vetésink egyik országos szereplésének előadása tart.

Hunyady Jánosnak és kormányzótársainak gondjuk volt arra, hogy a még csak serdülő V. Lászlóból magyar király váljék. Féltek is gyámjának, III. Frigyesnek túlságos előszeretettel folytatott nevelésétől, meg attól, hogy a honfiérzés kihal szívéből, idegen lesz fülének a magyar szó.¹³ Ezért sürgették kis fejedelmük szabadon bocsátását, ezért léptek a Frigyessele nem ok nélkül elégedetlen osztrák rendekkel együtt közös akcióra akkor, midőn ez menyasszonyáért s a császári ko-

ronáért járt Olaszországban. Az osztrák fővárosban 1352. március első napjaiban tartott közös rendi gyűlés abban állapodott meg, hogy Frigyeshez Rómába követeket küldenek, s a pápa közbenjárását is kikérik. A pápai udvarhoz induló követesség tagjai Salánki Ágoston győri püspök, Vetési kanonok és Tötösi László főpincemester voltak. Megbízólevelök 1452. márc. 11-én kelt Pozsonyban.¹⁴ A követek fáradozása szerencsenmosdatáshoz hasonlított, sokkal kevesebb eredményt ért el, mint a pápa jóhiszeműségét kizsákmányoló Frigyes cudar értesítései a lázongó osztrák rendekről s a barbár magyarokról.¹⁵

Az a szellemi fensőbbiség, mely az egyszerű gyulafehérvári kanonoknak az ország imént vázolt ügyében szerepet adott, számára jövőt is biztosított, főpásztori állásra képesítette.

Vetési püspökségének kezdő évéről a felületesen vizsgálódót könnyen félrevezethetik a veszprémi egyházmegye történetírójának ütött-kopott életrajzai.¹⁶ Ezek szerint Vetési már 1442-ben nyerte volna el Veszprém püspöki székét. E tévedést fontoskodó cáfolat nélkül javíthatják fent ismertetett adataink, de a továbbiak is ellene mondanak, melyek között csak a kinevező okirat nem áll rendelkezésünkre.

Történetíróink és okleveleink általában véve Vetési püspökségéről 1459 előtt nem beszélnek. Előbbiek közt csupán Kaprinai¹⁷ képez kivételt, ki már 1458. évben a főpapi karba sorozza. Első felépése azonban 1459. február 11-re esik, s legfeljebb választatása napjal nyúlhattak be az előző év végébe.¹⁸ Annyi meg éppen bizonyos, hogy már Mátyás király alkotása volt; ez volt az a fejedelem, ki korának jeleseiből alakította a püspöki kart, s jelöltje tudományossága mellett tekintettel volt annak nemzetségére is.¹⁹ Minden zaj nélkül történt kinevezetése a pápa megnyugvásával, nem úgy, mint Mátyás uralkodásának vége felé; innen van, hogy míg ez utóbbiak érdekében a pápával folytatott huzakodásnak annyi fájón érdekes emléke maradt fenn, az előbbi megtörténtéről tudósításaink egyszerűen hallgatnak.

A főpapság állása Mátyás királlyal szemben; Vetési mint a püspöki kar tagja

Csak jó szándékunk félremagyarázásától rettegjünk, mikor egy főpap koráról nyújtunk nem egyéni véleményt, hanem megtörtént dolgokból levont következtetést. Nem attól tartok, hogy darázs-fészekbe markolok, inkább attól, hogy e szakaszban egyesek nem fognak egyebet látni, mint cibálását annak a discszoszoriának, melyet az „igazságos” jelző alakjában a hagyomány font érdemeiben – de botlásaiban is – nagy Mátyás királyunk fejére. Nem ez a szándékom, csupán elkülöníteni egymástól azt, ami nem egy kalap alá való.

Mátyás királyunk nagy államférfiú volt. Belátta ő azt, hogy a főpapok egyházi ügyekben ítélőszék, ügyes-bajos dolgokban pártfogók, s a polgáriakban a nemzet legbefolyásosabb tagjai. A kormányzásban, hadviselésben nemcsak részt vesznek, hanem a trónnak oszlopos támaszai. Hivatalknál fogva nagy tekintélyük, tudományosságuk mellett független anyagi állásuk, nemcsak Hollós Mátyásnak, de minden fejedelemnek méltán lehet kincseshányója. Nem is habozott azt Mátyás lehetőleg kiaknázni. Hogy jó előre magához bilincselje e hatalmas testületet, ahhoz természetesen már a kinevezéseknél hozzákészült; kedvelt embereiből válogatott jelöltet. Emiatt nem egyszer jött össze-ütközésbe a Szentszékkal, melynek, legméltányosabb ellenvetései dacára is, engednie kellett. Majd hízogó kéréseivel, majd meg tekintélyének egész súlyával nyerte ki Mátyás a pápa beleegyezését, ki mindig azon reményben adta meg ezt, hogy az egyház ez idő szerint legnagyobb ellenségének, a török hatalomnak megtörését csak Mátyás erejétől várhatja. A dolgok ilyenforma ügymenete okozta, hogy a főpapok háborúban és békében kitarotak Mátyás mellett; háborúban anyagi, békében szellemi javakkal támogatták. Ha páratlan fényűzése s nagyravágásának háború kimentették kincstárát, hadseregét a sokfelé irányzott harc nagyon megfosztotta – amant segélypénzeikkel töltögették, emezt dandáraikkal erősítették a püspökök. Szó sincs róla, hogy ez a nép filléreit fölőlegessé tette volna! Népszerűséggel párosult tekintélye, ígéretei mindig megtalálták az utat a nép szívéhez és erszényéhez. De hogy ez utóbbiból kivehesse részét, a főpapság tekintélye is sokat oszlatott a féltékenységből akkor, midőn kezességet vállalt, hogy uralkodójuk nem fog lelépni a törvényes útról.

Tagadhatatlan, hogy e jó szolgálatokért Mátyás király igyekezett főpapjainak tekintélyét hol egyházi, hol meg világi kitüntetésekkel növelni, de az ezekben összesíthető vonzalom ellenében a mérleg másik serpenyőjében olyan dolgokat találunk, mik csak elégedetlenséget szültek. A sérelmeknek hosszú sorát lehetne előszámolni, miket az egyházi rend kiváltságos állása ellen elkövetett. Legfőbb privilégiumát, adómentességét semmisítette meg, mikor reájuk nem egyszer adót vetett ki; segedelem címén meg éppen napirenden voltak a sarcolások, miket jószántukból vagy kénytelen-ségből viseltek el. Személyeskedésnek, kiméletlenségének egyes főpapok irányában is akadunk tanújelére. Kelet hatalmas ellenének elnémításában sem volt látszata az arra szánt tetemes anyagi áldozatnak.

Királyuknak illetén viselkedése, hogy az alkotmányos uralkodáson is tüftette magát – két részre osztotta a nemzet szóban forgó nagyjait. Az egyik rész Mátyás hatalmától rettegve, sokáig rejtegette szive mélyén bosszúságot és elégedetlenséget, de utoljára is nem éppen meghunyászkodó nyilatko-

zatok alakjában kiöntötte azt. A másik rész türellemmel várakozott, lebilincselve uralkodójuknak sok fogas kérdést ügyesen megoldó tapintatától; ellenszegülés helyett békeszerető nyugalommal hajlottak meg óhajai előtt.

Vetési egész életét az utóbbi békés iránynak szentelte. Bizalommal környezte fejedelmét még akkor is, midőn más főpapokat az ellenzék vezetői között találunk, kik éppen ezzel erős próbára tették püspökünk alattvalói hűségét, lojalitását.

Nem mondhatnók történelmi emlékeinkkel, hogy a fejedelmi vonzalmon kívül mással is jutalmazta volna Mátyás e hűséget, mint tették azt az Anjouk híveikkel. Hű szolgálataiban, jöttekben keresve és találva jutalmát, Vetési közel harminc éves főpásztorokodása alatt a maga egyszerűségében megmaradt veszprémi püspöknek, e tisztséghez kapcsolott előkelő címeivel. Veszprém örökös főispánja s a királyné kancellárja volt, s ez utóbbinak kedves kötelességét is volt alkalmá teljesíteni.²⁰

Vetési diplomáciai tevékenysége

III. Frigyes császár a kezében tartott magyar korona mellé a királyi trónt is szeretete volna megszerezni. Régi vágya volt ez neki, melyet Mátyás királlyá választása sem szüntetett meg, sőt a Hunyadi-ház büszkeségükben sértett elleneitől még új táplálékot nyert. Garai, Újlaky és cinkostársaik készek lettek volna Frigyes támogatásával Mátyást letaszítani csak nemrég nyert trónjáról, ha a hadi szerencse is az ő fegyvereiknek kedvezett volna, és nem a Mátyáséinak. Sújtotta a fegyver a hűtlen alattvalókat, de megérezte súlyát a más trónjára számítgató Frigyes is. A német császárt a magyar, Mátyást a fenyegető török hatalom bírta arra, hogy a harctér változó szerencséje helyett békebíró előtt keressék az igazságot. Podjebrád cseh király volt hivatva döntő ítéletet mondani. Ő hozzá Olmützbe küldte mindkét fél követeit, Mátyás király Vetési Albertet és Rozgonyi János tárnokmestert. – 1460. febr. 2-án eljutottak Vetésiek Trencsénig. Itt, Sternberg Máté ellenségeskedésétől tartva, megállapodtak,²¹ s csak levélváltás után Podjebrád oltalma alatt érkeztek meg rendeltetésük helyére.²² Nyolc napi tanácskozás várt itt rájuk. A cseh király, ha nem szavazt, de értelmét a latin közmondásnak²³ jól ismerete, hathatósan közreműködött abban, hogy a május-i találkozásnál egyéb eredménye ne legyen a tárgyalásnak. A kénytelenség vitte rá a magyar követeket, hogy sovány eredménnyel térjenek vissza hazájokba akkor, midőn ideje lett volna elnémulnia minden kicsinyeskedésnek ama nagy vállalat előtt, melyben egész Európa szállott volna síkra az ozmán erő megtörésére.

Európának és műveltségének védbástyája mindenképpen magyar hazánk maradt a törökök

messze célzó útjában, s ha azt akarta, hogy e harcok haderejével együtt vagyoni jólétét föl ne emésszék teljesen – segítségért kellett kopogtatnia oly fejedelmek ajtaján, kiknek küszöbéhez nem volt oly közel a félelmes ellen. Megtette ezt Mátyás is.

Vetési királya eme terveinek végrehajtásában szívesen tett szolgálatot hazája külügyeinek. 1463-ban a velencei államtanács előtt találjuk ilyen követségben. Innen a Szentszék elé járulnak, hogy annak támogatását is kikérjék magyar hazánk és az európai kereszténység közös bajában.²⁴

Mikor pedig II. Pál pápa halála után IV. Sixtus lépett Szent Péter székére, néhány hónap múlva Vetési mutatja be az új pápának Mátyás hódolatát s ezzel együtt a Szentszék magas pártfogását óhajtó kérelmét az egyre zavarodó csehországi ügyekben s a török ellen való védekezésben. 1472. január 23-án Róma ünnepi dísz tőltötte a magyar követek tiszteletére.²⁵ Maga a pápa örömmel fogadta kedves fia, a magyar király hódolatát, biztosítja őt állandó jóindulatáról és pártfogásáról, s amit ezzel ígért Mátyás követeknek, az több volt az udvariasság üres szólaimánál. Ez állításunk bizonyosságául Barbo Márk bíboros követségi fáradozásán kívül a szentatyá brevére hivatkozhatunk, miket a német császárhoz, a lengyel királyhoz, a cseh, morva és sziléziai rendekhez s egész Európa népeihez intézett.²⁶

Még ezzel nem volt vége a lengyel király ellenállásának; a pápai követ felügyelete alatt folytatott tanácskozások sem vetettek annak véget. – 1473. febr. 2-án Neisse sziléziai városban kellett találkozniok a megbízott követeknek. Mátyás király legelőkelőbb²⁷ tanácsosait bízta meg képviselőletével, kik – köztük a veszprémi püspök is – fejedelmükhöz méltó fénnel, ezer lovasból álló kísérettel jelentek meg, 22 napi késedelemmel. Egyhavi tanácskozás eredménye a lengyel és cseh követek makacsságán hajótörést szenvedett, Kázmér hadvezérének, Stropkónak, közbejött támadása meg Mátyás birtokaira éppen tönkretette még a további tárgyalások békéjét s ezzel együtt tartósságát is.²⁸

Vetésiek újabb megbízást nyertek a troppai összejövetelre, mi aug. 15. helyett csak szept 13-án vette kezdetét.²⁹ A cseh és lengyel követek, a német császárral hátuk megett szívesebben zavarták volna fel Európa nyugalomát, semhogy a magyarok békés ajánlatainak bármi csekély áldozattal is kedvezzenek. Szóáradattal vívtak valóságos szélmalomharcot. A magyar követek ismételt késlekedésben, majd a békéért küzdő pápai követben keresték a rosszakaratot, szóval minde-
nütt, csak magukban nem. Szűkebbre szorították a bizottságot, eltávolították a pápai követet, mégis csak a kezdetnél voltak, s annál is maradtak. Az előítéletekből származó személyeskedéseket a magyarok előbb megúnták hallgatni, mint ellenlábasaik ugyanazokat újjakkal tetézni. Tíz nap múlva Vetésiek okiratban emeltek óvást, nem rajtuk múlt,

hogy a békéltető ülések céljoktól messze maradtak. Annál nagyobb elégtétel volt rájuk nézve a pápai követ ítélete, melyben a csehek garázda magaviseletével ellentétbe helyezte a magyar követek értelmes és tapintatos eljárását. E megnyugtató bírálattal hozták vissza uroknak ügyüket, mint az Úr Jézus elé tanítványai a nehézkes gyermekeket, kit meggyógyítani nem tudtak.³⁰ Hogy a hadértő Mátyás karddal fogott az operációhoz – az már kívül esik tárgyunk keretén.

Vetési egyéb politikai működése

Ha – Plato szavai szerint – a hazát szeretni annyi, mint azt kívül félelmissé, belül nyugodttá tenni –, akkor Vetésit joggal állíthatjuk bizonyosságul azon hazugok elé, kik váltig vonakodnak elismerni, hogy a papi ruha is takarhat nemzetéért, hazájáért dobogó szívet. Diplomáciája a külső ellenség föl tartóztatásába szegődött, hazafias viselkedése itt-hon mindenkor nemzete nyugalmát célozta, olyankor is, mikor az ellen minden összeesküdött.

A megaláztatást nehezen tűrő Garai nádor és társai ellenséges fellépésére Mátyás is összegyűjtötte a maga híveit. 1459. febr. 10-én Budán az egész magyar haza képviselőitében egyházi és világi főurak között Vetési is hűséget fogad, hogy a király elleneit a haza csendháborítóinak tekintve, pártütésük ellen vagyonával, életével fog védelmére kelni fejedelmének.³¹

Ő, ki bizalmasa volt Mátyásnak, hogy ne lett volna ott mellette, mikor Podjebrád a béke zálogául leánya, Katalin kezével is megkínálja. El is indultak háztűznézőbe, de Mátyás útját Trencsennél betegsége elvágta. Itt várták be az Olmützbe járó követeket, kiknek megállapodása kedvére volt a királyi jegybenjáróknak. Mátyás 1461. január 25-én aláírta az eljegyzés feltételeit, s annak betartása mellett Vetésinkkel együtt főpapok és zászlósurak vállalnak kezességét.³²

Az alkotmányos uralkodás külső alakjait, nevezetesen az országgyűlés összehívását Mátyás minden autokratikus hajlamai mellett sem dobta félre egészen. Fel-felújította azt, hogy elégtelenségre okot ne szolgáltatasson. Tekintélye, ügyes modora azonban gondoskodott arról, hogy a rendekben legyen annyi lojalitás, mely képes legyen az ő akaratát törvényerőre emelni. Valahányszor országos gyűlésre hívta egybe a nemzet nagyjait, Vetési mindannyiszor sietett azokon megjelenni, legtöbbször azért, mert tudta, hogy Mátyásnak szüksége lesz a veszélyben is kitartó hívekre.

Ott volt 1464-ben a koronázó országgyűlésen Székesfehérvárott;³³ 1468-ban pedig, a pozsonyi országgyűlésen, a rendkívüli pénzsegély megszavazására a nemzet a királyi ígéreten kívül Vetési és társainak felelősségében találta az alkotmányt államjogi garanciáját.³⁴

Aranyat a tűz, a ragaszkodás őszinteségét a súlyos körülmények teszik próbára; Vetési az 1470-es budai országos tanácsban azt is kiállotta. Tárgya e tanácsnak Mátyás újabb háborús költségeinek megszavazása volt. Ez évben ott állott Mátyás, hogy Frigyes császárral és Podjebráddal – ez utóbbival kötött fegyverszünet dacára – egyszerre kellett hadat viselni; háta megett pedig a török régi hódító kedve mindig megvolt. Ez a sokoldalú harc régen nyomottá tette a hangulatot az országban. A nagyravágyás hadjáratainak eredménye nem volt arányban a nemzet erőfeszítésének nagyságával; s midőn a hosszas türelem rózsás állapotok helyett újabb terheket kérő országgyűléseket termett, akkor kénytelen volt Mátyás tapasztalni, hogy „nincs semmi olyan hosszú, aminek vége ne lenne.” – Ismeretes az esztergomi érsek, a vezérszerepre hivatott Vitéz János felszólalása, ki nemzetének szívéből vett szavakkal kelt ki Mátyás királlyal szemben; ismeretes az a felháborodás, mely az országgyűlésen akkor tört ki, mikor e bátor felszólalásáért az ország első főpapját, korának egyik legnagyobb emberét oly keményen megsértette felhevült királya. És hogy ily jelenet után ismét Mátyás akarata győzött a gyűlésen, köszönhette a török ellen indítandó hadjárat hangzatos címének, mely talán sohasem tudta volna kimeríteni e nemzet áldozatkészségét. De a biztosító okiraton megvannak azért az ingerültség nyomai.³⁵ Kiköti ez a rendeknek nyílt ellenállását is, ha Mátyást e segítség megszavazása újabb követelésekre jogosítaná. A kezességet vállaló főpapok csak négyen vannak, a többieket nagyon felingerelhette Vitéz megsértése, hanem a négy főpap közt éppen azt találjuk ott, ki bennünket ez alkalommal legjobban érdekel: Vetési Albertet. Vele van hát Mátyással nemcsak a szerencse biztonságos pillanataiban, hanem a bajlódás keserű perceiben is.

Tettét szolgálalkú gyávaagnak, őt magát Mátyás kegyét hajhászó udvarlónak nevezhetné valaki, mint aki egy Hunyadi személyéért, vagy talán tekintélyt parancsoló szigora miatt, kész feláldozni a nemzet javát, cserbenhagyni éppen püspöktársát. Mi is annak mondanók, ha assisi Szent Ferenc az engedelmisséget a béke szülőjének nem nevezné. Beszélhetnénk meghunyászkodásról, ha éppen e helyen előadandó fellépése nem vallana szeretetére ama békességnek, mit jóakaratu embereknek hirdetett az Isten angyala.

Mátyás később fogságra tette az esztergomi érseket, kit hazafias lelkiülete annyira elragadott. Ki tudja, meddig tarthatott volna a megaláztatás emez állapota, ha Vitéz szabadulásáért nem járnak közben Mátyásnál éppen azok, kik a királynak kegyében voltak; s mert ezek közt Vetési is szíven hordozta az érsek sorsát, többet tett a haza nyugalmának biztosítására kitartó engedelmisséggel, mint fényes tehetségek a szavak ellenállásával. Közbenjáró esdeklése hála kötelezett uránál megtette a

kivánt hatást, aláírása biztosító okiraton³⁶ megnyugvást szerzett az agg egyháznagynak is szabadulása perceiben. Több része volt a király egykori nevelőjének szabadon bocsátásában, mint amennyi a szégyenteljes meghunyászkodás és árulás festett bűnében.

Kiterjedt Vetési politikai működése az 1474-i budai országgyűlésre is, s azzal az ott létrejött két békekötésre Ujlaki Miklóssal április 20-án és Kázmér lengyel királlyal,³⁷ részt vett az igazságszolgáltatás és törvénykezés némi javításában 1486-ban.³⁸

A törvényhozás imént vázolt üléseiről maradt tudósításaink fenntartották a veszprémi jogtudós püspök nevét, szereplésének e halavány emlékét. Ezekon kívül még egy fejedelmi békekötés s királya részére – s ezzel ismét hazája nyugalma – adott jó tanács fűződik politikai munkásságához. Az előbbi az 1479-i olműtzi fejedelmi találkozásnak volt nagyfotosságú eredménye, miben – Mátyás és Ulászló szövetségében – Mátyás feltételeinek betartására vállalt kezességet.³⁹ Az utóbbi Frigyes császár békeajánlatának meleg pártolása volt. Maga Mátyás király nehezen szánta volna magát arra, hogy a fegyvert letegye akkor, midőn a német császár számára ingerkedéseieről még bőven lett volna megtorolni valója. Ámde a pápai követ s vele Mátyás legbefolyásosabb tanácsadóinak közbelépése meggyőzték arról, hogy az áldozatkészségében kifárasztott nemzetnek inkább a béke lesz kedvére. És e helyen legkevésbé szabad megfedkezni arról, hogy Vetési elsőként ragadta meg a magyar királynak nyújtott béke-olaját, hogy elutasító válasszal vissza ne vigyék küldőjének.⁴⁰

Vetési mint főpásztor

A sokak előtt fő fontosságú politikai szereplések után ideje, hogy pillantást vessünk azokra is, miket Vetési a kézzrátétellel nyert isteni kegyelem-erő támogatása mellett az Úr szőlőjében vitt véghez – amiket mi tartunk egy püspöknél fő fontosságúaknak. Amazokkal hírnévre s a haza többi gyermekeinek elimerésére, emezekkel kincsekre lehet szert tenni, miket a rozsdá és moly meg nem emész, sem a tolvajok ki nem ássák, s el nem lopják.⁴¹ Honfiúi erényeket szerezni érdemes dolog, de Isten munkáján vállatve fáradozni kötelesség: „Vigyázzatok az egész nyájra, melyen titeket a Szentlélek püspökké tett az Isten anyaszentegyházának kormányzására, melyet maga vérével szerzett.”⁴²

Vetési nem is feledkezett meg a szükségéről, s képes volt azt a hasznossal együtt végezni. Hogy híveiről nem szokott megfedkezni országos gondjai közt sem, annak 1463-ban adta szép tanújelét. Követségben járt ekkor a Szentszéknél, hol hívei számára teljes búcsút kért a szentatyától. Egyrészt a reá bízott lelkek java, másrészt Szent György vértanú tisztelete nyert ezzel istápot; ez utóbbinak egy-

háza lett ugyanis a hívek alamizsnáinak birtokosa, mint újításra szorult emberi alkotás.⁴³

Ha nem is részletezzük egyházmegyéje üdvére tett lépéseit, elmondhatjuk felőle a kitűnő pápai megbízások láttára, hogy tetteiben látja munkássága dícséretes jutalmát. Ezek között olyanokra bukkanunk, mik illetékesebb intézői fölő magasztalással emelik Vetési alakját; a pápa szavai meg éppen különösen kedvelt embernek nevezik őt.⁴⁴

Balmaz-Ujvároson a Szilágyi Erzsébet által alapított templomot és plebániát ő vizsgálja felül 1470-ben.⁴⁵ Vitéz János hűtlensége óta éppen vezérszerep jutott osztályrészéül, a magyar egyház ügyeinek ő lett közbenjáró mozgatója a királynál. A nyitrai püspököt Vetési óvta Mátyás haragjától, amiért Nyitrára gondot nem viselt, s az Kázmér kezére jutott.⁴⁶ 1475-ben a ferencrendiek összes kiváltságait ő vizsgálta meg s látta el a Szentszék jóváhagyásával.⁴⁷ Az ifjabb Vitéz János olműtzi püspökségének ügyét is őrá bízta a pápa, hogy tegyen, amit tehet Mátyás királynál.⁴⁸ Kevésse előbb az 1480-i jubileumi év vezetésével bízta meg IV. Sixtus,⁴⁹ 1483-ban pedig a visszaélések megszüntetésére az egyháznagyok kiváltságainak megvizsgálásával.⁵⁰

Vetési és a hozzá hasonló államférfi püspökökről jól tudjuk, hogy elfoglaltságuk közepette csak vendégek voltak székhelyükön, hogy egyházmegyéjük kormányzását s püspöki teendőiket rendszerint helyettesek teljesítették. Ilyen helyettese volt Vetésinek 1477–1481-es években Péter nándorfehérvári püspök.⁵¹ De azért, bár székhelyétől többnyire távol kellett lennie, Veszprém s az egyházmegye nem érezhették magukat atyátlanul, erre mutatnak püspöküknek mai napig fennmaradt emlékei, a papnevelő intézet mellett a bástyan olvasható felírás⁵² s a veszprémi székesegyház sekrestyéjében mai napig őrzött értékes miseruha Vetési családi címerével.⁵³

Jótékonyágáról különben nemcsak a veszprémi egyház beszélhet. erről szól a vetési, ma már idegen kezekben lévő templom az 1460. évből;⁵⁴ élete utolsó éveiben, 1485-ben készített harang, minek Debrecenben nyoma veszett.⁵⁵ Ez valamelyik vidéki templom számára készült, s csak a török hódoltság idején kerülhetett Debrecenbe, mikor a falvak szorongatott lakói önvédelem szempontjából becses holmijaikkal együtt nagyobb városokban sereglettek össze. De a római Szent-Lélek Társulat⁵⁶ is fentartotta bőkezűségét, melynek évkönyveiben úgy szerepel Vetési mint kiváló jötevője.

Az 1486. évben szakadt vége Vetési tettekben gazdag életének. Földi élete töredékei között nem hallunk felőle harcias dolgokat, irodalmi vagy szónoki munkásságáról sem olvastunk semmit. De hisz – míg egyrészt nem a háborúk egymás utánja képezi a történelmet – másrészt Széchenyi mondásaként „a valódi érdemet nem az határozza el: ki miképp szólott, hogyan írt, hanem főképp

hogyan élt s mit cselekedett." Hosszú, munkában töltött életpályája megérdemli, hogy történetének foszladozott lapjait egybefűzzük. Korának alig van éve, melyben többször oly kényes, mint fontos államügyek intézője ne lett volna. Ezek, mint megannyi alkalom, képességének munkakört jelelték ki egyházmegyéje, sőt a haza határain is túl, mindannyiszor a béke szelíd lelkü képviselője gyanánt. Kitűnő mértékben bírta királyának kegyét, de küzdött is azért diplomáciai ügyességével a politikai alkuvások mezején, akkor is, midőn hevesebb természetű egyháznagyjaink nem értettek egyet békeszerető fáradozásaival. Pedig érintett tetteinek, élete viszonyainak rugója tisztán ez engedelmes békeszeretet, mi által – a ker. bölcs szavai szerint – kortársai fölé kerekedik.⁵⁷ Királyi urának legfontosabb ügyeiben tanácsadója volt,⁵⁸ családi ügyeiben meghittje, kinek neve Olaszországban is ismeretes.⁵⁹ „Államférfiú volt, kinek gondjait országos, sőt európai jelentőségű ügyek ragadják ezerfelé, de akinek szelleme gazdagságából jut egyházmegyéjének is” (Bunyitay). Püspöki kormányából történelmi emlékeink – nagy pusztulásuk mellett is – tüntetnek fel oly tetteket, mik még ma is fenntartják emlékezetét. E maradványok veszte azonban utal valamire. Elpusztult Vetési harangja anélkül, hogy tudnók, hová lett; a tetemes áldozatba került egyházat hitelleneink rabolták el tőlünk; idegen ajkúak lepték el a falut, melytől századok előtt nemes család vette nevét, ma már a Vetési család kihalva, ősrégi birtokának neve is eltorzítva (Vetisin)... minden, de minden arra mutat, hogy e földön nincs maradandó lakásunk.

Jegyzetek

- 1 PAUER: Domokos prépost élete II. 1.
- 2 A Vetési név változatai közül (Vethysi, Vethési, de Vettes, Vecsésy, Vetéssy) mi a legegyszerűbbet választjuk, korántsem tartva attól, hogy a kettős más-salhangzók vagy az y végzet mellőzése levon a nemes származásból.
- 3 SZIRMAY: Szatmár megye esm. I. 128.
- 4 Zsolt. 89. 10.
- 5 Gr. Károly cs. oklevéltára II. 70. 1.
- 6 SZIRMAY i. m. II. 134.
- 7 Gr. Károly cs. oklev. II. 129. 133. II.
- 8 Turul XI. = I.
- 9 NAGY Iván: Magy. csal. XII. 170. SZALAY: Magy. Tört. III. 124.
- 10 SZEREDAI: Notitia I. 90.
- 11 THEINER: Monum. Vat. Hung. II. 238. – Schemat. Transsylv. 1840. 78. I.
- 12 THEINER: i. h. 275. – KATONA: Hist. Eccl. Coloc. I. 427.
- 13 „Ne a moribus et labio Hungarico alter fieret.” Turóczi. VII. rész. 44. fej.
- 14 TELEKY: Hunyadiak kora. II. 209. – CHMEL: Mater. z. österr. – Gesch. I. 377. – FEJÉR: Genus et incubula Joannis de Hunyad. 173.
- 15 Pronus erat Hungaris eum dimittere, apud quos usurpatum est non tantum pueros, sed viros quouque Reges occidi. TELEKY: i. m. II. 230.

- 16 RÓKA: Vespr. Praes. 263. – Utána indultak: GÉRESI: Károlyi cs. okl. Bev. – IX. Pius és a magyar püspöki kar. Életr. vázlatok.
- 17 Hung. Dipl. II. 36.
- 18 SZIRMAY: I. m. 137. – NAGY Iván: i. h. 170.
- 19 Epist. Matthiae Corv. t. II. ep. 24.
- 20 TELEKY: i. m. XII. 128. RUPP: Magyarország. helyr. tört. I. 260. – RÓKA: Vit. Praes. Vespr. 104. – A római Szent-Lélek Társ. Évk. 9. I.
- 21 Sternberget ekkor a bosszú is vezette a magyarok, különösen Rozgonyi Sebestyén ellen, ki jeles vitézét Slavikovecet fogságban tartotta. KAPRINAI i. m. II. 74.
- 22 U. o. 380. – V.ö. Mem. Episc. Nitr. 288., hol Hargácsi Albert, előbb nyitrai püspök szerepel mint Veszprém főpásztora, de hibásan.
- 23 Inter duos litigantes tertius gaudet.
- 24 Dipl. Emi. I. 206.
- 25 MURATORI: Script. rer. Ital. XXII. a. 95. Voluteranus Diarium Rom.
- 26 KATONA: Hist. Crit. XV. 383. 592. – TELEKY: i. m. IV. 277. – SZALAY: i. m. III. 246.
- 27 FRAKNÓI: Mátyás kir. életr. 228.
- 28 PRAY: Annales IV. 91. – PAUER: Az egyh. r. érd. 226. – SZIRMAY: i. m. II. 137. – SZALAY: i. m. 266. – TELEKY: i. m. IV. 302.
- 29 SZALAY: i. h. 267.
- 30 Máté 17. r.
- 31 KOVACHICH: Vest. com. 353. – KATONA i. m. XIV. 193. – TELEKY: i. m. III. 126.
- 32 TELEKY: i. m. III. 224. XI. 4.
- 33 FRAKNÓI: Mátyás kir. 136. – KATONA: i. m. XIV. 702. – KOVACHICH: Supplementum. II. 164.
- 34 KOVACHICH: Vestigia com. 380. – KATONA: i. m. XV. 360. – LÁNYI-KNAUZ: Magy. Egyhtört. I. 705. – TELEKY: i. m. IV. 75.
- 35 KATONA: i. m. XV. 426. – TELEKY: i. m. IV. 158.
- 36 1472. ápril 1. – KATONA: i. m. XV. 554–559.
- 37 KATONA: i. m. XV. 676. 722.
- 38 U. a. XVI. 692
- 39 TELEKY: i. m. V. 104.
- 40 SZALAY: i. m. III. 313.
- 41 Máté 6. 20.
- 42 Ap. csel. 20, 28
- 43 THEINER: Monum. Hung. II. 378.
- 44 „...fraternitati tuam, de qua in his et aliis specialiter in domino fiduciam obtinemus. THEINER i. m. II. 444.
- 45 U. o. 414.
- 46 U. o. 436.
- 47 U. o. 444.
- 48 Monum. Vatic. I. V. 205.
- 49 THEINER i. m. II. 477.
- 50 U. o. 482.
- 51 PRAY: Spec. Hier. II. 301. – Századok 1874. 504.
- 52 „In Deo faciemus virtutem. Albertus Ep. W. me fieri iussit 1467.”
- 53 RÓMER: Bakony 191. – RUPP: Magyarország. hr. tört. I. 262.
- 54 SZIRMAY i. m. II. 135. – KISS Kálmán: A vetési ref. egyh. Kecskemét.
- 55 BUNYITAY: A vár. püsp. tört. III. 222.
- 56 Monum. Vat. Évkönyvek 9. I.
- 57 A békeszerető ember hasznosabb, mint a nagy tudományú. KEMPIS: Krisztus köv. II. 3.
- 58 Dipl. Emi. Mátyás kor. II. 140.
- 59 U. o. 333.

Magyar Sion, 1897. XI. köt. 7. füz. 498–515.

Fraknói Vilmos Mátyás király magyar diplomatái

Vetési Albert

Ötszáz éven át élő nemes család egyetlen tagja, aki országos jelentőségű tevékenységet fejtett ki, s nevét a hazai történelem lapjain megörökítette.

A Kaplyon nemzetségből¹ származó Lőrincz és Pál testvérek a 14. század közepe táján felvették a Vetési nevet, melyet Szatmár megyei egyik birtokuktól kölcsönöztek, és utódaikra áthagyományoztak, míg azt csak nemrég, 1864-ben, a család utolsó férfinarja sírba vitte.²

A 15. század elején Vetési Jakab Szatmár megye alispánja volt. Potentiána nevezetű nejétől született két fiú: Albert meg Miklós és három leány: Anna, Priska, Dorottyá.³

Az elsősülöttnek, Albertnek születési évét nem ismerjük. Neve legelőször fordul elő 1422. június 4-én kelt királyi rendeletben, mely Szatmár megye hatóságának meghagyja, hogy a Károlyi, Vetési, Csomaközi és Bagosi családok tagjai részéről, erdőpusztítás miatt, a Kidei család ellen emelt panasz ügyében vizsgálatot indítson. A panasztevők sorában Vetési Jakab és fia, Albert megnevezetnek.⁴

Albert már korán az egyházi pályára lépett; az erdélyi egyházmegyébe, melynek területéhez Szatmár megye tartozott, vétette föl, és a kisebb egyházi rendekbe avattatta magát. Azután tudományos kiképzése végett külföldre ment. Mindenekelőtt bölcsészeti és humanista tanulmányokkal foglalkozott. A bécsi egyetemen a szabad művészetek (artium liberalium) mestérének fokozatát elnyervén, maga is két éven át előadásokat tartott: 1430-ban Boetiusnak „a bölcsészet vizsgálatásáról” írt könyvét, 1431-ben Arisztotelésznek természetrajzi munkáját magyarázta.⁵ Ezután jogtudományi tanulmányok végett Olaszország egyik egyetemét kereste föl. 1433 nyarán Rómában találkozunk vele magyar uraknak nagyszámú és fényes társaságában, mely uralkodóját a császári koronázásra kísérte.

Zsigmond király már három évvel azelőtt (1430. június végén) távozott Magyarországról. Másfél esztendőt a német birodalomban töltött. 1431 novemberében lépett olasz földre, és néhány nappal utóbb Milánóban vaskoronával megkoronáztatott. Azután másfél évig időzött Olaszország különböző helyein, míg 1433. május 21-én tartotta ünnepélyes bevonulását az örök városba, hol IV. Eugén pápa a császári koronát fejére tette.⁶

Vetési Albert tehát útközben csatlakozott Zsigmondhoz.

A király kíséretének tagjai római tartózkodásuk kedvező alkalmát felhasználták arra, hogy a pápától különféle kedvezményeket, kegyeket, kitüntetésekét eszközöljenek ki. Kérvényeik nagy tömegét fönttartotta a pápai levéltár egyik regesztakötete. Ebben feltaláljuk Vetésit is, aki a legszerényebbekhez tartozott. Csak egyetlen egy kegyért folyamodott: hogy a hívek, kik lakóhelyének Szent Miklósról címezett plébánia templomát a védszent ünnepén fölkeresik, és ott meggyónnak, búcsúban részesüljenek. Kérvényét a pápa 1433. július 22-én kedvezően intézte el.⁷

Zsigmond augusztus 13-án vett búcsút Rómától, szeptember végén ért Tirolba, kilenc hónapot töltött Bazelben, hetet Ulmban és Regensburgban; csak 1434. október 20-án ért Magyarországra.⁸

Vetési Albert nem kísérte ezen útjában. Viszszatért tanulmányaihoz, melyeket mint a kánoni és római jog tudora (juris utriusque doctor⁹) fejezett be.

A külföldön szerzett széles látkörrel és sokoldalú tudományos képzettség előnyeivel felszerelve, egyházmegyéjének szolgálatában kezdte meg nyilvános működését. Az erdélyi káptalanban kanonoki javadalmat nyert. 1446 elején székesegyházi főesperes volt¹⁰, 1451-ben a püspöki helynök hivatalát viselte.¹¹

Ezen kettős minőségében gyakorta nyílt alkalmá érintkezni Hunyadi Jánossal, ki kormányzói méltósága mellett az erdélyi vajdaságot is megtartotta, és akinek jóakarátát, bizalmát kiküzdötte. Néki köszönhette, hogy a diplomáciai pálya megnyílt előtte.

Az 1452. év elején a magyar és osztrák rendek szövetségre léptek, hogy uralkodójukat, a gyermek V. Lászlót kiszabadítsák III. Fridrik római király gyűlölt gyámságából. Miután hozzá intézett felszólításaik hatástalanul hangzottak el, abban állapodtak meg, hogy V. Miklós pápa közbenjárását kéri ki. Evégből közös követséget bocsátottak Rómába.

Hunyadi János mint kormányzó Magyarország részéről Ágoston győri püspököt, Tötösi László királyi főpohárnokot és Vetési Albertet szemelte ki ezen küldetésre.¹² Négy osztrák követ csatlakozott hozzájuk.¹³

Május első napjaiban értek Florencbe, éppen akkor, amikor a Rómából császári koronázásáról visszatérő Fridrik ott szintén megállapodott. Miután tőle kihallgatást nem nyertek, folytatták útjukat az örök városba. A pápa válasza előterjesztésükre hideg és elutasító volt. Az árvának – így hangzott ez – gyámrá van szüksége, jobb kezekben nem lehet, mintha a császár felügyelete alatt áll: ha a rendeknek panaszra van okuk a császár ellen, adják elő, és a Szentészék az igazság követelése szerint fog eljárni.¹⁴

A követség eredmény nélkül távozott.

Vetési ekkor nem tért vissza káptalanába. Hunyadi János szolgálatába lépett, a kormányzó titkára lett,¹⁵ s tőle a következő (1453) év tavaszán második diplomáciai misszióját nyerte Milánóba. Itt a Visconti fejedelmi család kihalta után Sforza Ferenc ragadta magához a főhatalmat, és mivel neki Fridrik császár a birodalmi megerősítést megadni vonakodott, természetes érdeke sugallta, hogy megnyerni igyekezzék a magyarokat és osztrákokat, kik Fridrikkel szemben ellenséges állást foglaltak el. Az 1452. év folyamán indította meg velük a tárgyalásokat.¹⁶ Hunyadi Jánoshoz Delbene Jakobot küldötte, akinek előterjesztéseire a választ Vetési Albert vitte meg, teljes hatalommal lévén a szövetség létrehozására felhatalmazva.¹⁷

A magyar követ soká, még az 1454. év elején is Milánóban időzött.¹⁸ Az eredményről fennmaradt történeti emlékeink nem tudósítanak.

Vetési kevéssel utóbb a király szolgálatába lépett, s csakhamar buzgóssági jutalmául királyi adományban részesül. Ugyanis V. László a Csongrád megyei Szentkirályt, mely Gyali Kakas Pál fiörökös nélkül bekövetkezett halálával a koronára szállott, udvara három előkelő tisztviselőjének: Bánfalvi Miklós alkancellárnak, Várdai István erdélyi prépostnak és Vetésinek engedte át.¹⁹ Míg a két előbbi a királyi kancelláriában volt elfoglalva, Vetésinek ezentúl is az maradt feladata, hogy diplomáciai téren értékesítse kiváló tehetségét.²⁰

Az 1454. év nyarán, a kruseváci mezőn harmincezernyi török sereg megsemmisítésével kiküzdött diadal után, Hunyadi János nagyobb mérvű támadó hadjárat tervét karolta föl, melynek nem kisebb célt tűzött ki, mint Görögország felszabadítását a török igából. Miután a király és a magyar urak jóváhagyását megszerezte, Brankovics György szerb despota közreműködését is biztosította: elhatározottat, hogy a pápa a velencei köztársaság, az aragóniai király és más keresztény hatalmasságok segítség nyújtására és a hadi munkálatokban való részvételre szólíttassanak föl.

Ezen tárgyalásokkal 1455 elején Vetési Albert mint „László király, Hunyadi János országos főkapitány és a magyar urak követe”²¹ bízott meg. Hozzá csatlakozott egy Junius de Gradibus nevű diplomata,²² Brankovics György megbízott embere.

Első állomásuk Velence volt, hol a szenátus előtt megjelenvén, Vetési Albert hosszú beszédben adta elő Hunyadi János hadi terveit, és annak szükségességét fejtegette, hogy a velencei hajóhad a magyar sereg szárazföldi akcióját támogassa.

A dözse február 15-én adott válaszában magasztalásokkal halmozta el a magyarok elhatározását: azonban csak általános és határozatlan kifejezésekben ígérte, hogy „ha a többi keresztény hatalmak is fegyvert fognak a törökök ellen”, a köztársaság áldozatkészségére biztosan számíthatnak.²³

Ezzel a kétes értékű eredménnyel hagyta el Vetési és társa Velencét.

Rómába nevezetes pillanatban érkeztek, V. Miklós pápa végső napjait élte; halála (1455) március 24-én következett be. Április 8-án utódjává megválasztott Borgia spanyol bibomok, ki III. Calixtus nevét vette föl. Mielőtt a konklávéról, a választás színhelyéről távoznék, pápaságának első ténye gyanánt ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a törököknek Európából kiűzésére minden tőle telhető áldozatot meghoz, ha kell, vérét is ontja.²⁴

Alig merülhet föl kétség az iránt, hogy az elődei től is buzgón ápolts szent szándéknak ilyen feltűnő módon való felkarolására befolyást gyakorolt Vetési Albert megjelenése és az az előterjesztés, amit Hunyadi János részéről V. Miklós betegsége idején, a bibornoki testület kiválóbb tagjainak tett; és bizonyára befolyást gyakorolt azon intézkedésekre is, melyekkel a pápa erőfeszítéseit haladéknél megkezdette.

Verónai Gábor atya, a későbbi egri püspök, ki ekkor szintén Rómában tartózkodott, egyik levelében írja, hogy az új pápa „egyébről sem beszél, mint a keresztes hadjáratról”. A keresztény hatalmak közreműködésének kieszközlése, Magyarország részére pénzsegély előteremtése és a pápai hajóhad szervezése képezték egyidőben fáradozásai célját. Május 15-én kelt bullájában, a törökök ellen indítandó hadjárat részeseinek és támogatóinak búcsúkat engedélyezvén, a papság jövedelmeire kivetett tizedadó behajtását szabályozván, a hadjárat megnyitására az 1456. év március 15-ét tűzte ki határnapul.²⁵

Magyarország királyához, egyházi és világi főuraihoz, úgyszintén a körükben működő Capistránói Jánoshoz buzdító, segélyígérő leveleket intézett.²⁶ Vetési személye iránt jóindulatát többféleképpen fejezte ki. Apostoli főjegyző (protonotarius) rangjára emelte.²⁷ Felhatalmazta, hogy az erdélyi főesperesség megtartása mellett más egyházi javadalmakat is fogadhasson el anélkül, hogy ezeknek akár számát, akár minőségét korlátozta volna.²⁸ Engedélyt adott neki, hogy míg királyi szolgálatban áll, hordozható oltáron misézhesen, és pedig interdiction alatt álló helyeken is. Folyamodására anyját, testvéreit, sógorait, több jóakaróját, barátját és kíséretének tagjait abban a kegyelemben részesítette, hogy tetszésük szerint választandó gyóntatójuktól az általános feloldozást nyerhessék el.²⁹ A vetési templomot búcsú adományozásával tüntette ki.³⁰ Végre Albertnek és társának száz forintnyi tiszteletdíjat fizettetett ki a Szentszék kincstárából.³¹

Vajon Rómából Vetési más hatalmasságokhoz, név szerint Alfonz nápolyi és aragóniai királyhoz eljutott-e? Ezt a kérdést válasz nélkül hagyják történeti emlékeink.

Hazájába visszatérve, fáradozásaiért az elismerés el nem maradt. Az 1456. év folyamán az er-

déli káptalan prépostjává lett³², és a következő év elején V. László király a nyitrai püspökséget adományozta neki.³³

Azonban, habár a királyi kegy ilyen kiváló nyilatkozásában részesült, Vetési nem tartozott azok közé, kik az ifjú uralkodó gyengeségével visszaélve, lelkében a Hunyadiak elleni gyűlöletet szították, és Hunyadi László kivégeztetésére ösztönöztek: sőt ellenkezőleg részvétele, rokonszenve a Hunyadiak pártjára vonta, és a király halála után Mátyás megválasztása érdekében buzgólkodott.

Ezt következtetjük abból a tényből, hogy Mátyás, amint az ország trónját elfoglalta, atyja egykori titkárát udvarához hívta meg, alkancellárjává, majd titkos kancellárjává nevezte ki³⁴, és csakhamar – még az 1458. év tavaszán – a nyitrai püspökségről az előkelőbb és gazdagabb veszprémi-re helyezte át. Míg nyitrai püspökké kinevezetése nem terjesztetett föl Rómába, most haladék nélkül megtette a király a szükséges lépéseket, hogy a pápai megerősítést kieszközölje. III. Calixtus június 16-án állította ki a bullát, mellyel Vetési Albertet a veszprémi püspöki székre emelte.³⁵

Néhány héttel utóbb (1458. augusztus 6-án) a pápát elragadta a halál.

Utódjának, II. Piusnak egyénisége és előzményei alkalmasak voltak arra, hogy a magyar királyi udvarnál aggodalmakat támasszanak. Piccolomini Enea Silvio ugyanis sok éven át III. Fridrik császár titkára, majd bizalmas tanácsosa volt, az ő pártfogásának köszönte a püspöki és bibornoki méltóságokra fölemeltesét. Attól lehetett tartani, hogy a magyar trón elnyerésére irányuló célzatait a pápa fel fogja karolni. Azonban II. Pius csakhamar megnyugtatta a magyar nemzetet aziránt, hogy mint az egyház feje, kizárólag a kereszténység nagy érdekeit tartja szem előtt. A törökök ellen intézendő keresztes hadjárat létesítését ő is életcélul tűzte ki, és ezért a következő év tavaszán Mantuában, saját elnöklete alatt tartandó kongresszusra a keresztény fejedelmeket és államokat meghívta.

Mátyás, a pápa ezen terveiről értesülvén, a kongresszus megnyitása előtt kívánta neki, trónra lépte alkalmából, országa és a saját hódolatát ünnepléses követség által bemutatni; amire az a körülmény is készítette, hogy párttűt magyar urak Fridriket Magyarország trónjára meghívták; meg kellett tehát akadályoznia, hogy a császár II. Pius a maga részére vonja.

A hódoló követség vezetésére a leghivatottabb Zrednai Vitéz János váradi püspök volt, nemcsak ékesszólása és diplomáciai kiváló képességei miatt, hanem azon baráti viszony következtében is, melyet közte és Piccolomini Enea Silvio között a humanista irány közössége megalapított, az egymásnak kölcsönösen tett jó szolgálatok szorosra csatoltak. De Mátyás válságos helyzetében nem nélkülözhetette őt. Választása Vetési Albertre esett, kinek mint Hunyadi János titkárának bizonyára

szintén alkalmi volt Piccolominivel személyes érintkezésbe lépni. Követtársainak nevét nem ismerjük.³⁶

Február 10-én még Budán volt, annak a harminchat főúrnak a sorában, kik újabb esküvel kötelezték magukat, hogy Mátyáshoz állhatatosan fognak ragaszkodni.

Mielőtt útra kelt volna, Carvajal bibornok, a magyarországi legátus szükségesnek látta a pápát a magyar követség megjelenésére előkészíteni, és arra kérni őt, hogy annak tagjait mint királyi követeket fogadja, és ezzel is Mátyást Magyarország törvényes királyának ismerje el.³⁷

II. Pius ezt a kívánságot habozás nélkül teljesítette. Miután már (1459) január havában Rómát elhagyta, és a kongresszus színhelyéül kitűzött Mantua felé irányozván útját, egyes városokban hosszabb időre is megállapodott: Sienában találta őt a magyar követség, mely március közepe táján érkezett oda, s kitüntető fogadtatásban részesült.³⁸

Vetési üdvözlő beszédére adott válaszában, a pápa ékesszólása ragyogó színeivel ecsetelte a magyar nemzetnek a törökök ellen két évtized óta hősi vitézséggel vívott küzdelmét: magasztalásokkal halmozta el Hunyadi János emlékezetét, és elismerő szavakkal nyilatkozott Mátyásról. Végül kiemelte, hogy a mantuai kongresszuson főképpen Magyarország megoltalmazására fogja igyekezteit irányozni.³⁹

A magyar követség előterjesztéseinek hatása alatt, április 2-án a császárhoz levelet intézett, melyben felszólítja, hogy a „lázadók biztatásaira” ne hallgasson, és a Mátyás ellen tervezett támadástól álljon el.⁴⁰

A követeknek azt a kérését, hogy a szentelt kard és zászló küldésével tüntesse ki Mátyást, a császárra való tekintettel nem teljesítette ugyan: azonban módot talált mégis arra, hogy őt jóakarátának nyilvános jelével tüntesse ki. Carvajal bibornoknak küldött egy szentelt zászlót, azzal a felhatalmazással, hogy a török ellen indítandó hadjáratokban maga előtt vitethesse, vagy a királynak adhassa át.⁴¹

Igy tehát Vetési Albert a rábízott feladatot szerencsésen oldotta meg. Ezért feltűnő, hogy a mantuai kongresszuson Mátyás más főpapokkal képviseltette magát, az ő diplomatai szolgálatait pedig más téren használta föl. A császárral fennforgó viszályok kiegyenlítésére Podjebrad György cseh király közbenjárását kérvén ki, az 1460. január 25-ére kitűzött olműtzi értekezletre Vetésit és Rozgonyi János tárnokmestert küldötte megbízottai gyanánt. Ezek pontosan megjelentek; de mivel a császári biztosok elmaradtak, Podjebrad május elsejére halasztotta el az értekezletet, amelyre aztán Mátyás más biztosokat küldött.⁴²

Három évvel utóbb, az 1463. év tavasz elején Vetésinek ismét Olaszországba kellett mennie, ugyanazon megbízással, mint 1455-ben. Ez alkalommal Frangepán István gróf volt a társa. Május

közepén a velencei szenátus előtt megjelenvén, beszédében azon veszélyeket fejtegette, melyek az egész kereszténységet fenyegetnék azon esetre, ha a török Magyarországot, mely ellen nagy mérvű előkészületeket tesz, meghódíthatná; azonban a magyar király bizalmat táplál a köztársaság iránt, hogy nem hagyja el, és segítségét nem tagadja meg; végül bejelentette, hogy Rómába megy, szintén segítség kieszközlése végett, és kérte, hogy igyekezeteiben a signoria római követe támogassa.

A dörzse válaszában a bizalomért köszönetét, Magyarország szorongatásai fölött részvétét tolmácsolván, kinyilatkoztatta, hogy a köztársaság, ámbár súlyos terheket ró rá saját területének megoltalmazása, a magyar királynak 3000 arany forint havi segélyt ajánl föl hat hónapra, vagy ha a szükség követeli, hosszabb időre is; római követének pedig meghagyja, hogy a pápánál Magyarország érdekében működjek.⁴³

A válasz vétele után a magyar követek azonnal folytatták útjukat.⁴⁴ Rómában tartózkodásuk alatt érkezett oda az a megrendítő hír, hogy a törökök Boszniát meghódították, királyát foglyul ejtették.⁴⁵

Ezen gyászos eseménynek és Vetési előterjesztéseinek hatása alatt II. Pius elhatározta, hogy a kereszties hadjáratot a következő esztendőben saját vezérlete alatt megindítja. És ezen vállalat előkészítésének voltak szentelve élete hátralevő napjai, melyeknek a halál éppen akkor vetett véget, amikor Anconában az indulásra készen álló hajóhad vezérletét át akarta venni.

Vetési élettörténetében ezen követsége után⁴⁶ nagy házag tárog.

Működéséről a következő hét esztendő alatt semmit sem tudunk mondani. Csak az 1471. év nyarán találkozunk vele ismét, a regensburgi birodalmi gyűlésen, hová Rozgonyi János országbíróval – ki, mint láttuk, 1459-ben is követtársa volt – küldetett Mátyástól, hogy a német fejedelmeket a török elleni háborúra lelkesítse, és az ez iránt tartandó tanácskozásokban részt vegyen. Azonban buzdító, intő szavai hatástalanul hangzottak el. A kereszténység nagy érdekei iránt közöny, Mátyás személye iránt ellenséges érzés uralkodott a császár és a többi német fejedelmek lelkében. A török hadjárat tárgyában határozatok ez alkalommal egyáltalán nem hozottak.⁴⁷ Amikor Vetési Németországból hazaérkezett, Magyarországot forrongó állapotban találta. A Vitéz János vezetése alatt létesült összeesküvés és Kázmér lengyel királyfi meghívata a magyar trónra, válságos helyzetbe hozták Mátyást. A veszprémi püspök állhatatos hűséggel ragaszkodott hozzá. Amikor pedig az összeesküvés elnyomatott, és Kázmér az országból kiűzetett, azon volt, hogy a királyt és a primást kibékítse. Az egység létrehozásakor, mint egyik kezes, a föltételek megtartásáért jótállást vállal.⁴⁸

Néhány hónappal utóbb Barbó Márk bibornok, pápai legátus egyrésztől Mátyást, másrésztől Káz-

mér lengyel és Ulászló cseh királyokat rábirta, hogy állandó béke létrehozása végett, az ő elnöklete alatt Neisze sziléziai városban 1473. február 2-án tartandó kongresszusra békebiztosokat küldjenek. A magyar király biztosai sorában a kalocsai érsek és az erdélyi püspök, a nádor és más előkelő világi urak mellett Vetési Alberttel is találkoznak. Mindannyi fényes kísérettel jött, melynek száma másfél ezerre rúgott. Azt indítványozták, hogy Kázmér király adja leányát Mátyásnak nőül; Morvaország, Szilézia és Lausitz Mátyás kezei között maradjanak haláláig, akkor azután, váltságdíj fizetése mellett, szálljanak a cseh koronára. Ezt a csehek és lengyelek nem fogadták el. Ekkor az a terv merült föl, hogy a vitás kérdések eldöntése békebírákra bízassék; csakhogy ezek megválasztásában a felek nem tudtak megegyezni. Végre az a megállapodás jött létre, hogy augusztus 15-én Troppau városában új kongresszus tartassék, s ha itt a biztosok negyven nap alatt eredményre nem jutnak, a burgundi fejedelem vagy a brandenburgi választófejedelem fog a békebíró tisztének teljesítésére fölkértni.

Az első, aki Troppauban megjelent, a pápai legátus volt. A veszprémi püspök kísérte őt. Szeptember első napjaiban érkeztek meg a többi magyar urak, a lengyel és cseh biztosok. A kongresszus bizottságokat, albizottságokat küldött ki; de a felek ismét nem jöttek megegyezésre; a békebírótság terve pedig, mivel a lengyelek beleegyezésüket visszavonták, elejtetett.⁴⁹

Szerencsésebb eredményök volt azon tárgyalásoknak, melyek a következő (1474) év elején, Ófaluban, a Szepesség északi szélén indítatván meg, Magyar- és Lengyelország között „örök béke”, Mátyás és Ulászló között három évig tartó fegyverszünet megkötésére vezettek. Itt is a magyar biztosok között helyet foglalt Vetési Albert, és hogy kiváló tevékenységet fejtett ki, tudjuk Mátyás leveléből, melyben Roverella Lőrinc ferrarai püspököt és pápai legátust tudósítja, hogy a veszprémi püspököt küldi hozzá a békekötés részletei felől való jelentéstétel végett.⁵⁰

Azonban az örök béke és a hároméves fegyverszünet alig tartottak fél esztendeig. A császár rávette a lengyel és cseh uralkodókat, hogy még ugyanazon év őszén Mátyás ellen háborút indítsanak. Ezt a sziléziai hadjáratot a lengyel–cseh haderő teljes megsemmisítésével fejezte be Mátyás, ki hadvezéri fölnyének ez alkalommal fényes jeleit adta. Ekkor Kázmér és Ulászló királyok kényszerítve látták magokat arra, hogy személyesen jelenjenek meg gyűlölt ellenfelök előtt, s békéért folyamodjanak. Már december 8-án harmadfél évre terjedő fegyverszünet kötött.

Mátyást arra, hogy előnyös helyzetét ki nem zsákmányolta, s az alkudozásokban engedékenységet tanúsított, azon óhajítás készítette, hogy figyelmét és erejét újból osztatlanul kelet felé irányozhassa. Ugyanis míg őt a nyugati politika fog-

lalta el, a törökök merész vállalatokba foghattak: Szkutariót vették ostrom alá, Olaszországba nyomultak, sőt Erdélyen keresztül Magyarország területére törtek. Váradot és vidékét feldúlták.

Mátyás a béketárgyalások befejezését sem várván be, (1474) november vége felé Vetési Albertet harmadízben küldötte a velencei köztársasághoz és a pápához, hogy elhatározását bejelentse, és a tervezett hadi vállalatban közreműködésüket kérje ki. Ez alkalommal Laki Thuz János szlavóniai bánt rendelte társul melléje.

Velencébe december közepe táján érkeztek, amikor Marcello Miklós dózse elhunyt után Mocenigo Péter választotta meg a köztársaság fejevé.

A veszprémi püspök ezért a szenátus előtt tartott beszédét azzal kezdte meg, hogy a dózse halála alkalmából a király részvétét tolmácsolta.

Azután a török háború ügyére tért át. A velencei hadaktól hősiesen védelmezett Szkutarióról szólt, és kiemelte, hogy a törökök az ostromot azért hagyták abba, mert – úgymond – értesültek, hogy Magyarországból erős sereg indul ellenük; mire bosszúvágytól indítatva, Szlavóniába törtek, és kegyetlen pusztítást vittek véghez. A király e szerint jogcímet bír arra, hogy viszontszolgálatot várjon a köztársaságtól, melyet felhív, hogy vele a törökök megsemmisítésére egyesüljön.

Az új dózse válaszában szívesen üdvözlőlvén a magyar király követeit, és megköszönvén a részvétnyilatkozatot, bizonyos kíméletlenséggel tett megjegyzést a veszprémi püspök előadásának azon részére, mely Szkutari felmentéséről szólt. A signoria – úgymond – értesült magyarországi követek útján azon hadi intézkedésekről, amiket Mátyás Szkutari érdekében tett; de a város megmentését mégis Isten segélyének köszöni, aki az erődítmények szilárdságát és az őrség vitézségét azzal támogatta, hogy a kedvezőtlen időjárás és ragályos betegségek csapásait bocsátotta az ellenségre. Egyébiránt kinyilatkoztatta, hogy a köztársaság, ámbár hajóhadának fönntartása nagy költséggel jár, kész a király szárazföldi hadjáratában is közreműködni.⁵¹

A magyar követek ezekkel az általános frázisokkal kénytelenek voltak megelégedni. Rómába a jubileumi esztendő kezdetén, 1475 január első napjaiban érkeztek meg. A pápák ugyanis minden századnegyed első esztendejében mindazok részére, kik az örök városba zárandokolnak, itt a hét bazilikát ájtatosan meglátogatják, és töredelmesen meggyónnak, általános búcsút engedélyeztek, amely a világ minden részéből tömegesen vonzotta oda a zárandokokat. Most is Rómát nagy számú idegen töltötte meg, köztök kivételesen sok magyar találkozott.⁵² Többen fényes kísérettel jöttek, így Újlaki Miklós bosnyák királyról fel van jegyezve, hogy száztíz lovas kísérette.⁵³

IV. Sixtus február 2-án fogadta a két magyar követet⁵⁴, akiket Vetési László pápai kamarás, a veszprémi püspök ifjú unokaöccse kísért. Ez Ferrarában tanult,⁵⁵ ahol humanista tanulmányokat folytatott, és mind a latin, mind a görög költészetet olyan sikerrel művelte, hogy korának két nagyírú humanistája, Janus Pannonius és Filelfo őt barátságukra érdemesítették, műveit magasztalásokkal halmozták el.⁵⁶ Nagybátyja alkalmat kívánt néki nyújtani, hogy retorikai képességeit az egyház feje és udvara előtt mutassa be. A diplomáciai gyakorlattal szakítva az üdvözlő beszédet nem maga mondotta, hanem öccsével készítette és mondatta el.

„Jól tudom – így kezdett Vetési László szólani –, hogy őszentsége erényeinek ragyogásával és magas méltósága fényével a többi embereket mind elhomályosítja; ezért én apró emberke remegve nyitom meg ajkaimat.” De kegyességétől felbátorítva – úgymond – el fogja mondani az okot, amiért színe előtt a magyar követek megjelennek.

A magyar királyok ősrégi szokása, hogy az újon megválasztott pápának engedelmességüket, hódolatukat bemutatják. Nyomdokaikba kívánt lépni Mátyás. A magyar királyok a pápa parancsainak mindig híven engedelmeskedtek. Ők védelmezték meg a kereszténységet a törökök ellen. És míg a pápától felszólított más uralkodók vonakodtak a csehek ellen fegyvert fogni, erre Mátyás habozás nélkül vállalkozott. Ha nem találkoznak „rossz keresztények”, kik útjába akadályokat gördítenek, az egész cseh nemzetet már régen a kath. egyház kebelébe vezette volna. A Magyarországra küldött pápai követek tanúságot tehetek azon szolgálatokról, amiket Mátyás a kereszténység javára tett. A magyar népnek ragaszkodását a Szentszékhez hirdeti az a tény, hogy jubileumok idején Magyarországból jó Rómába a legtöbb zárandok. Sőt mielőtt a magyarok még a kereszténységet fölvettek, királyuk, Attila, meghajolt Leó pápa kívánsága előtt, és megkímélte Rómát.

Mátyás királyt őszentségének pápává megválasztása nagy örömmel töltötte el; mert erényeiről az erdélyi és veszprémi püspökök magasztalva szóltak előtte. A király elérkezettnek véli immár a Platótól jelzett boldog korszakot, mikor igazi bölcsek kormányoznak; ugyanis senki sem vonhatja kétségbe, hogy őszentsége kitűnő bölcsész. A király már régebben akart hódoló követséget küldeni; azonban ezt az ellene szőtt összeesküvés és a sziléziai háború késleltették.

Követeit a király megbizta azzal is, hogy a törökök ellen segítséget kérjenek. A kereszténységet soha nagyobb veszedelem nem fenyegette, mint most. A török Olaszország megtámadására, Róma megvívására készül, és tervét biztosan végrehajtja, ha a kereszténység idején nem egyesíti ellene erejét. Őszentsége ne adjon hitelt azoknak,

akik állítják, hogy idegen nép sohasem hódíthatja meg Olaszországot. Könnyű volna kimutatnia, hogy idegen népek a múlt időkben súlyos csapásokat mértek Olaszországra. De ezt a tárgyat külön könyvben fogja kifejezni, amelyet a magyar királyról őszentsége számára írni készül.⁵⁷

Mátyás király gyakran hangoztatja, hogy nem annyira a saját birodalmának, mint inkább az összes keresztény népeknek jóléte fekszik szívében. Nem akarja részletezni a szolgálatokat, amiket Mátyás a kath. egyháznak már is tett. Csak azt említi meg, hogy II. Pál pápa felhívására a csehek ellen háborút viselt. És míg ő távol volt, a törökök ismételt betöréseket intéztek Magyarország ellen, az elmúlt évben Váradot egész vidékével feldúlták.

Őszentsége nyújtson Mátyásnak segítséget: hívja fel a keresztény uralkodókat, hogy példáját kövessék. Ha mindenki teljesíti kötelességét, rövid idő alatt mindent vissza lehet szerezni, ami elvesztett, az egész török birodalmat meg lehet hódítani. Ugyanis a perzsa királynak a törökök ellen indított háborúja kedvező időpontot teremtett a támadásra. Őszentsége hajtsa végre azt, amit II. Pius tervezett. A magyar királyra biztosan számíthat.

Végül azt az óhajást fejezi ki, hogy beszéde olyan hatást gyakoroljon őszentségére, amilyent gyakorolt Nagy Sándorra Thimotheus Musicus költeménye, mely őt a perzsák elleni háború megindítására bírta...

A beszéd – melynek lényeges tartalmát ismerítettük – úgy látszik, nagy tetszést aratott. Ezt következtethetjük abból a körülményből, hogy azonnal sajtó útján, éspedig két kiadásban sokszorosított.⁵⁸ Azonban ezt a sikert a beszédnek sem tartalma, sem formája nem igazolja. Gondolatokban szegény, melegséget nélkülöz, az egyes részek összefüggése laza, nem kerül el ismétléseket, irálya köznapi. Az egész mű iskolai gyakorlat színvonalánál nem emelkedik magasabbra.

A pápa, kinek Vetési beszédére adott választást nem ismerjük, két hét múltával, február 12-én maga köré gyűjtve a bibornoki kollégiumot és az udvaránál tartózkodó külföldi követeket, közölte, hogy minden igyekezetét a törökök ellen indítandó nagy hadjárat létesítésére fogja irányozni, evégből azon lesz, hogy az olaszországi államokat szoros szövetségbe egyesítse, és az egyházi javadalmakon a tizedadót behajtsa.⁵⁹

A szövetség létrehozása nem sikerült; de a tizedadó behajtása körül kifejtett fáradozásai nem maradtak eredménytelenek, és a következő év tavaszán jelentékeny pénzüsszeget küldhetett Magyarországra.⁶⁰

Mátyás, hogy a törökök ellen a háborút kellő erővel megindíthassa, a hadiségély mellett szükségesnek látta megnyugtatót szerezni arra nézve, hogy míg ő keleten hadakozik, Kázmér és Ulászló nem fognak ellene újabb támadást intézni. Evégből követi útján a pápához folyamodott, hogy a két

uralkodóval kötött fegyverszünet lelkiismeretes megtartásáért kezességet vállaljon.⁶¹ Amire IV. Sixtus hajlandónak mutatkozott, oly módon, hogy egyházi büntetésekkel fenyegette a Jagellókat azon esetre, ha támadásokkal Mátyást a törökök elleni háborútól elvonná.⁶²

Ellenben nem teljesítette Mátyás azon óhaját, hogy Beckensloer János esztergomi érseket az egri püspökség megtartására fölhatalmazza.⁶³ Kétségkívül a király hozzájárulásával történt, hogy egyik legbizalmasabb embere, Veronai Gábor erdélyi püspök és kancellár helyzetet át Egerbe.⁶⁴

Vetési és Thuz, a rájuk bízott ügyek elintézése után,⁶⁵ április elején hagyták el Rómát, hogy hazájukba visszatérjenek. Útközben egy királyi hírnök útján azt a rendeletet kapták, hogy térjenek vissza Rómába, s várják be Fontana Ferencet, Veronai Gábor unokaöccsét, kit Mátyás gyakran használt föl diplomáciai küldetésekre. Ez azt az utasítást hozta meg nekik, hogy mindhárman Nápolyba menjenek, s ott Beatrix hercegnővel a király nevében a házassági frigyét megkötik.⁶⁶

Június 20-án tartották bevonulásukat Nápolyba,⁶⁷ és másnap fogadtattak Ferdinánd királytól, a velencei és milánói követek jelenlétében.⁶⁸

Arról, hogy megbízatásukban mikor és milyen módon jártak el, nincs tudomásunk. Fejedelmi jegyeseknél a házasságnak ily módon, az egyik fél távollétében, megbízottak útján való kötése a régi századokban gyakori eset volt. Beatrix ezentúl Mátyás neje, Magyarország királynéjának tekintette és címezte magát. Azonban a következő év őszéig Nápolyban maradt, amikor egy számosabb és fényesebb követség ment érte, és kísérte új hazájába.

Vetésivel és Thuzzal (1475) augusztus végén már ismét Velencében találkozunk. Uralkodójuk megbízásából szabatos ajánlatot kértek a segélyre nézve, amit a köztársaságtól a török ellen várhatott. A válasz ismét kitérő volt, az, hogy a signoria a többi olasz államoktól nyújtandó segítség arányában fog a szent célra áldozatokat hozni.

Vetésinek ez volt utolsó diplomáciai szereplése. Életének hátralevő éveit (1486-ban bekövetkezett haláláig) úgy látszik, teljesen egyházmegyéje kormányának szentelte.

Jegyzetek

¹ Ebből eredett a Károlyi grófok családja is.

² NAGY Iván. Magyarország Családai. XI. 167–170. A gróf Károlyi család okmánytárának II. kötete 1–323 lapokon, az 1414–1489 évekből, a Vetési család birтокviszonyait illető számos oklevelet közül

³ Vetési Jakab neje és leányainak nevét egy alább idézendő római szuplikáció tartotta fenn.

⁴ Károlyi-Okmánytár. II. 70.

⁵ FRAKNÓI: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen 45.

⁶ RÁTH Károly: A magyar királyok hadjáratai, utazásai. 145–149.

- ⁷ Regesta Supplicationum Eugenii IV. Annus III. Liber III. fol. 182.
- ⁸ RÁTH Károly 149–151.
- ⁹ Ezt a címet több oklevélben viseli.
- ¹⁰ SZEREDAY, Notitia Capituli Albensis. 90.
- ¹¹ Hunyadi János alább idézendő megbízólevelének tanúsága szerint.
- ¹² Az 1452. március 11-én kelt megbízólevelet közli CHMEL: Materialien zur Geschichte Fridrichs. III. I. 379. FEJÉR: Authentia diplomatum. 151.
- ¹³ GRÓF TELEKI József: Hunyadiak kora. II. 209.
- ¹⁴ TELEKI. II. 31.
- ¹⁵ „Secretarium nostrum” címezi őt alább idézendő megbízólevelében.
- ¹⁶ BUSER: Die Beziehungen der Mediceer zu Frankreich. (Leipzig. 1879.) 60.
- ¹⁷ Az 1453. április 20-án kelt megbízólevél eredetije a milánói állami levéltárban.
- ¹⁸ 1453. július 3., 9., 1454. január 21-én a milánói fejedelemhez intézett levelek szólnak felőle. (Ugyanott.)
- ¹⁹ Az 1454. november 11-én kelt adománylevelet közli KOVÁCHICH, Formulae solemnes styli. 193.
- ²⁰ 1455. június 5-én. III. Calixtus pápától elintézt szupplikációjában Vetési előadja, hogy ő „in obsequiis serenissimi regis Hungarie, et pro negociis dicti regni, de mandato dicti regis... sepius ad diversas mundi partes continuo proficiscitur in futurumque proficisci habeat.”
- ²¹ Ezt a velencei dózse alább idézendő válaszában kiemeli.
- ²² Csakis ezen küldetéséről tudunk. Személyéről más emlékek nem szólnak.
- ²³ A dózse válaszában a szenátus ülésében megállapított szövege, be van iktatva a „Deliberationi Senato Secrete” című regestakönyvbe. XX. kötet fol. 56.
- ²⁴ PASTOR: Geschichte des Papste im Zeitalter des Renaissance. II. 514.
- ²⁵ PASTOR i. m. 516.
- ²⁶ Ezeket nem bírjuk. Szól róluk Capistrano János 1455. június 21-én Győrből kelt válaszában. KATONA: Historia Critica. XIII. 102.
- ²⁷ Ezt a címet viseli az 1456. október 12-én elintézt szupplikációjában.
- ²⁸ Az 1455. június 6-án kelt bulla a vatikáni regestákban. Vol. 437. f. 232.
- ²⁹ 1455. június 6-án elintézt szupplikációjában így címezi magát.
- ³⁰ Az 1455. július 29-én kelt bullát kiadta THEINER II. 277.
- ³¹ A vatikáni levéltárban levő kincstári számadások. Vol. 452. fol. 89.
- ³² Az 1456. október 12-én elintézt szupplikációjában (mely a Vetésitől előbb bírt főesperességnek Hangács Albert részére történt adományozására vonatkozik) az mondatik, hogy Vetési „rövid idő előtt” nyerte el az erdélyi prépostságot.
- ³³ Az 1457. március 21-én kelt királyi oklevél záradékában a főpapak sorozatának végén „Albert választott nyitrai” fordul elő. (TELEKI: Hunyadiak kora. X. 553.) Hogy ez nem Hangács Albert volt, mint a nyitrai püspökség történetírója: (Memoria episcopatus Nitriensis.) vélte, kitűnik onnan, hogy Hangács ezen év nyarán kelt királyi okiratban csak „alkancellárnak” címeztetik.
- ³⁴ „Albertus electus Nitriensis vicecancellarius” ellenjegyzi Mátyás királynak 1458. március 15. 27., 29-én kelt leveleit. (Mátyás király levelei. Külügyi osztály. I. 1–5.) 1458. július 7-én alkancellárnak, 1459. február 25-én secretarius cancellariusnak címeztetik, királyi rendeletben. Hazai Okmánytár. II. 343., 347.
- ³⁵ Ezen bulla a királyi kinevezésről és bemutatásról nem tesz említést, hanem arra utal, hogy a pápa a püspökség betöltéséről való rendelkezést az előző életében magának rezerválta, s ezen alapon nevezi ki Vetésit. Azonban ez a formula nem zárja ki azt, hogy Vetésit a király nevezte ki és mutatta be. Teljesen valószínűtlen, hogy a pápa motu proprio emelte a veszprémi püspökségre azt, aki több mint egy év óta már püspökséget bírt anélkül, hogy a Szentszék megerősítését kieszközölte volna. A bulla a nyitrai püspökségről említett egyáltalán nem tesz. Vetésit „notarium nostrum in sacerdotio et legitima etate constitutum” mondja. (A Dataria regestáiban. Calixti III. annus IV. Liber I. D. fol. 142.) Vetési római megbízottja 1458. július 17-én állít ki kötelezvényt a fizetendő díjakról. (Obligationum libri. Vol. 76. f. 142.) Hogy a királyi kinevezés megelőzte a pápait, kétségtelen-né teszi az a körülmény, hogy 1458. július 7-én kelt királyi rendeletben Vetési „választott veszprémi püspöknek” címeztetik. Hazai Okmánytár. II. 343.
- ³⁶ Arról, hogy a követség vezetője Vetési volt, csakis egy történelmi emlékből nyerünk tudomást. Öccse, Vetési László, 1475. február 2-án IV. Sixtus előtt tartott beszédében említi, hogy nagybátyja a II. Pius előtt megjelent hódoló küldöttségnek „caput extitit et princeps.” Ezen beszédet alább tüzetesen ismertetjük.
- ³⁷ Ezt a pápa 1459. március 23-án kelt válasziratából tudjuk.
- ³⁸ A pápa maga említi ezt 1459. július 6-án Carvajalhoz írt levelében.
- ³⁹ A beszéd kivonatát maga a pápa jegyezte föl emlékirataiban. (Pii II. Commentarii. 1614. évi frankfurti kiadás. 213.)
- ⁴⁰ A levelet közli KAPRINAI: Historia Diplomatica. II. 288.
- ⁴¹ 1459. április 2-án Carvajalhoz intézett levele ugyanott, 289.
- ⁴² PALACKY: Geschichte Böhmens. IV 146.
- ⁴³ A beszédnek a szenátus 1463. május 17-i ülésében megállapított szövege: Diplomatiai Emlékek Mátyás korából. I. 206.
- ⁴⁴ Május 23-án Ferrarából ír levelet anyjának FRANGEPÁN István. Ugyanott, 208.
- ⁴⁵ A dózse június 10-én értesíti erről római követét, azaz az utasítással, hogy azt a pápának, a bíbornoki kollégiumnak és a magyar követeknek adja tudtul. Ugyanott, 259.
- ⁴⁶ Római időzése alatt, folyamódása alapján, II. Pius pápa két bullát állított ki, június 30-án. Az egyikben a veszprémi székesegyház Szent György-kápolnájának búcsút engedélyez; a másikban a veszprémi püspökség jogvédőivé rendeli a pécsi püspököt, a pécsi püspöki helynököt és a somogyvári apátot. THEINER, II. 378, 9.
- ⁴⁷ Piccolomini Ferenc bíbornok pápai legátus kísérelője Regensburgból július 20-án írja, hogy a magyar követek „közelebb” fognak megérkezni. Egy dátum nélküli levélben említi, hogy megérkeztek. (FREHER Scriptores rerum Germanicarum. II. 153.) Meg nem nevezi őket. Vetési és Rozgonyi 1471. augusztus 8-án Regensburgban okiratot állítanak ki a hűségű esküről, amit Schlick Mátyás előttök Mátyásnak mint cseh királynak tett. Ezt fönntartotta a drezdai állami levéltár. (Reusische Sachen. 124. jelzet alatt.)
- ⁴⁸ KATONA: Historia Critica. XV. 554.
- ⁴⁹ PALACKY V. 84–96.
- ⁵⁰ 1474. március 12-én. Mátyás külügyi levelei. I. 294.
- ⁵¹ Deliberationi Senato Secret. XXVI. 160. (A velencei állami levéltárban.)
- ⁵² Ezt a veszprémi püspök unokaöccse alább ismertetendő beszédében említi.
- ⁵³ PASTOR II. 459.

Kollányi Ferenc

A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története

(részlet)

Mátyás király második házasa csak (...) 1476 végén következett be, amikor Budavárban nagy ünnepek közt nőül vette a nápolyi király leányát, Beatrixet.

A király 1476. december 12-én a Székesfehérvár melletti sikon fogadta fényes kíséretével Magyarországra érkező jegyesét. December 14-én előbb a király, utána pedig Beatrix, Mátyás anyja és számos udvarhölgy által kísérve a templomba vonult, s itt a kar felőli részén, a főoltár közelében foglaltak helyet. A királyné környezetében volt a bosnyák király is, gazdag, drága kövekkel díszített ruhájában.

Az Agnus Dei elénekése után a királynét az oltár elé vezették, ahol a mennyezet alatt felsőruháját levették, jobb karját és hátát fedetlenül hagyó aranyköntöst és bő piros palástot öltöttek reá. Ekkor a király is az oltárhoz ment, itt a királynéval együtt térdre borultak, s a pontifikáló főpap által a szokásos szertartások közt megáldattak. Letevén a királyné a szokásos esküt, jobb karja szentelt olajjal és balsammal megkenetett. Végül a nádor megkérdezte a királyt, akarja-e, hogy a királyné megkoronáztassék? S midőn a király erre igenlő választ adott, a nádor és a többi mágnás a királyné fejére tette a koronát, a kürtök megszólaltak, a király néhányat lovaggá ütött, s a szertartás véget ért, mindnyájan termeikbe tértek vissza.

A koronázási szertartást a koronázáson jelenlévő bajor követ írta le fejedelme számára,¹ s az ő jelentéséből ismerjük a részleteket mi is.

A követ két ízben tesz említést a veszprémi püspökről. Először azt mondja felőle, hogy ő végezte a szentmisét, amely alatt a koronázás végbement. Másodszer pedig, hogy ő áldotta meg a többi egyházzal együtt a szokásos szertartások közt a királyi párt. Hallgatással mellőzi azonban azt, hogy ki végezte a felkenést, s a koronát is – szerinte – a nádor s a többi főúr tette Beatrix fejére.

Az esztergomi érseket pedig, akinek, miután a királyné egymagában koronáztatott meg, az 1216. évi ítélet alapján joga lett volna a királyné felkenéséhez, egyszerűen azon okból nem látjuk az ünnepélyen szerepelni, mert Beckensloer János érsek már az 1476. év elején hűtlenül elhagyta érseki székét, és Mátyás király ellenségéhez, Frigyes császárhoz szökött.

Jegyzetek

¹ SCHWANDTNER: *Scriptores rerum Hungaricarum*. Vindobonae, 1746. I. 523.

A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története.
Veszprém, 1901. 81–82.

- ⁵⁴ Jacobus Volaterranus naplójában (*Scriptores rerum italicarum*. XXIII. 95) január 23-ára van téve a fogadtatás. Azonban az alább idézendő egykorú nyomtatvány kétségtelenné teszi, hogy az február 2-án ment végbe.
- ⁵⁵ Jacobus Volaterranus szerint „juvenis Ferrariae ad humanitatem excultus”.
- ⁵⁶ A pécsi püspök 1469. szeptember 13-án írja néki: „Petis, ut te inter meos numerarem. Tu vero istud longe antequam peteres impetrasti. Nam ex quo Te utriusque linguae Musae inter suos adscripserunt, jam ex illo amicus mihi esse coepisti. Nec refert, quod faciem tuam, ignoro. Virtus et doctrina etiam inter absentibus facile cernitur. Jure ergo Tibi gratias habeo, qui me ad mutuum benevolentiam ultro provocasti, qui si tacuisses, dignus eras prius rogari.” (KOLLER. IV. 226.) És Filelfus 1469. november 3-án: „Et graecam Tuam orationem et carmen latinum vidi libenter, lectitivique libentissime. Sumque ingenii Tui praestantiam non mediocriter admiratus. Dilectionem autem erga me tuam nisi plurimum faciam, sim plane ingratus. Quare Te cum maiorem in modum laudandum existimo, tum etiam amo egregie... Illud Tibi indubitate persvade, me ita esse tuum, ut omnia de me tibi possis constantissime polliceri... Videbis igitur in dies magis atque magis cum esse animum in Te meum, ut nulla in re sis meum desideraturus officium.” (Francisci Philelphi epistolarum familiarium libri XXXVII. Venetiis 1502. f. 215.)
- ⁵⁷ Ennek a munkának nyomát sehol sem találjuk.
- ⁵⁸ Címe: „Ladislai Vetésii Panonii, cubicularii apostolici oratio ad summum sanctissimumque pontificem Sixtum IIII. pro praestanda obedientia nomine invictissimi principis divi Mathie serenissimi Hungarorum ac Bohemorum regis, quarto nonas februarii MCCCCLXXV.” Az egyik kiadás Schurene János római nyomdájában jelent meg, a másik Planck Istvánnál szintén Rómában; amaz 12, ez 7 negyedréti levélből áll. (Graesse, *Tresor des livres rares et précieux*. VII. 294.) A ritka művet újra lenyomatatta Toldy Ferenc „Analecta” című kiadványában, (mely azonban nem került forgalomba.) 151–164.
- ⁵⁹ PASTOR. II. 458.
- ⁶⁰ A Magyarországra küldött pápai biztos számadása a római állami levéltárban.
- ⁶¹ Mátyás király ez ügyben 1475. január 9-én levelet intézett. Mátyás külügyi levelei. II. 372.
- ⁶² Ez későbbi diplomáciai iratokból tűnik ki.
- ⁶³ Mátyás ez ügyben 1474. december 21-én követeknek levelet írt. Mátyás levelei. II. 371.
- ⁶⁴ 1475. április 24-én.
- ⁶⁵ Vetési Albert ezt az alkalmat is fölhasználta, hogy egyházmegyéje számára a pápától többféle kegyet eszközöljön ki. (*Supplicationum Volum*. 944 fol. 109 és 132. Volum. 946. fol. 152.)
- ⁶⁶ Ezt a Budán levő nápolyi követnek 1475. május 5-én kelt jelentéséből tudjuk.
- ⁶⁷ *Cronica di Notar Giacomo*, publicata da P. Garzilli. (Napoli. 1845.) 125.
- ⁶⁸ „A milánói követ 1475. június 23-án jelenti Nápolyból: Havendo Paltro hieri la maestà del re invitati el magn. ambassador Venetiano et mi nel raccogliere li ambassatori Ungheri...” *Dipl. Eml.* II. 266.
- ⁶⁹ A dózse 1475. szeptember 1-jén magyarországi követének tudomására hozza „certas propositiones nobis factas per regios oratores ex Roma et Neapoli in Hungariam redeuntes.” (*Delib. Senato Secrete*. XXVII. f. 31.)

Lukcsics József

A veszprémi püspökség római oklevéltára III. kötet

(részlet)

Gathalóczy az 1457. év folyamán szünt meg élni.¹

Az így megüresedett veszprémi püspöki székre Mátyás király Vetési Albert választott nyitrai püspököt, a híres diplomatát² emelte. III. Calixtus pápa 1458. június 16-án állítja ki a kinevezési bullát.³

Vetési mint veszprémi püspök is folytatta szolgálatait a külföldön hazájának s királyának javára; életét a diplomáciai megbízások hosszú sorozatában tölti el.

III. Calixtus nemsokára (augusztus 6-án), hogy őt a veszprémi püspökségben megerősítette, meghalt. Az augusztusi konklávéból utódjául II. Pius került ki, akinek megválasztása a magyar király udvarában nem kis aggodalmat keltett. Piccolomini Enea Silvio ugyanis sok időn át Fridrik német császár titkára, majd bizalmas tanácsosa volt; az ő pártfogásával lett püspökké s bíbornokká. Ily előzmények következtében Mátyás joggal félhetett, hogy az új pápa Fridriknek a magyar trón iránt támasztott igényeit támogatni fogja. Azonban II. Pius mindjárt megkoronáztatása után megnyugtatta a magyar nemzetet, hogy mint az egyetemes egyház feje nem egyes személyek pártfogója, hanem egyedül a kereszténység nagy érdekeinek le-téteményese és képviselője lesz. A török ellen indítandó keresztes hadjáratot, mint elődje, életcéljául tűzte ki⁴ s a következő év tavaszára a keresztény fejedelmeket egybehívta Mantuába, hogy az ő elnöklete alatt evégből tanácskozzanak.⁵

Mátyás, kit az új pápa kormányzásának iránya határtalan örömmel töltött el, még a kongresszus megnyitása előtt akarta ünnepélyes követség által tolmácsolni neki – trónra lépte alkalmából – a magyar nemzet hódolatát és törhetetlen hűségét. Hogy ezt minél előbb tegye, sarkallta azon körülmény, hogy a pártütő magyar urak Fridriknek felajánlották a magyar koronát; meg kellett akadályoznia, hogy a császár a pápát megnyerje ügyének. A hódoló követség vezetését Vetésire bízta, ki mint Hunyadi János egykori titkára Enea Silvioval bizonyára gyakran érintkezett.⁶

Vetési 1459. február 10-én még Budán volt azon magyar országnagyok között, kik Mátyásnak újra hűséget esküsznek.⁷ Mielőtt elindult a követ-ség, Carvajal János bíbornok, magyarországi pápai követ, kérte II. Piust, hogy a magyar követség tagjait mint királyi követeket fogadja, s kerüljön mindent, mi arra mutatna, mintha Mátyást törvé-

nyes magyar királynak nem ismerné el. A pápa teljesítette legátusának kívánalmát.⁸

A követek II. Piust, ki már (1459) január havában kelt mantuai útjára, március közepe táján Sienában találják. A pápa kitüntetőleg fogadta őket, s Vetési beszédére válaszolva, ékesszólásának pompázó színeivel ecsetelte a magyar nemzetnek a török ellen évtizedek óta hősiességgel elszántsággal vívott küzdelmét; kegyelettel emlékezett meg a dicső Hunyadi János érdemeiről, s fiáról, a magyar királyról a legnagyobb elismerés hangján szólt. Megígérte, hogy a mantuai kongresszuson fő gondja Magyarország védelme lesz.⁹ Április 2-án Fridrik császárhoz levelet küldött, melyben óva intette, hogy a „lázadók biztatásaira” ne adjon, s Mátyást ne háborgassa.¹⁰ A követségnek csupán azon kérdését, hogy királyukat szentelt kard és zászló ajándékozásával tüntesse ki, tagadta meg, tekintettel a császárra. De legott küldött egy szentelt zászlót Carvajalnak azon felhatalmazással, hogy a törökök ellen vezetendő hadjáratban vagy maga előtt vitetheti, vagy Mátyásnak adhatja át.¹¹

Noha Vetési megbízatását szerencsével végezte, Mátyás nem küldötte őt a mantuai kongresszusra; hanem másutt vette szolgálatát igénybe.

A császárral fennforgó viszály kiegyenlítésére ugyanis Podjebrád György cseh király közbenjárását nyerte meg, s az 1460. január 25-ére kitűzött olmtüzi értekezletre képviselőként Vetésit és Rozgonyi János tábornokmestert küldte. Mivel azonban a császári megbízottak nem jelentek meg, Podjebrád május 1-jére halasztotta a tanácskozást, amelyre a magyar királynak új meghatalmazottjai érkeztek.¹²

Mátyás, hogy Podjebrádot teljesen lekötélezzé, leányát, Kunegundát, eljegyezte. 1461. január 25-én Trencsénben állította ki a házassági szerződést, melynek pontos megtartásáért kezeskedő országnagyok között van a veszprémi püspök.¹³

Az 1463. év tavaszán Vetési ismét Olaszországba ment, hogy a török ellen segílyt kérjen. Társul Frangepán István zengi gróf*csatoltatott hozzá. Május közepén a velencei szenátus előtt találjuk őket. Vetési élénk színekkel tárja fel a veszélyeket, melyek az egész kereszténységet fenyegetik, ha az ozmán hatalom a magyar nemzetet, melynek meghódítására óriási haddal készül, rabigájába hajtja; a magyar király azonban erősen bízik a signoriában s hiszi, hogy nem hagyja veszni, hanem segítségére jön. Egyszersmind kérte a tanácsot, hogy a köztársaság követe Rómában, ahová ugyanazon célból mennek, törekvéseiket támogassa. Marcello Niccoló dózse válaszában a bizalomért köszönetét, Magyarország szorult állapota felett pedig részvétét nyilvánította. Kijelentette, hogy a köztársaság, jóllehet saját területének védelme összes erejét igénylené, Mátyásnak 3000 arany forint havi segílyt szavaz meg fél esztendőre, de ha szükséges,

továbbra is; római követének utasítást ad, hogy ügyüket a Szentszéknél pártfogolja.¹⁴

A magyar követek a dózse felelete után útra keltek Rómába.¹⁵ Alighogy megérkeztek az örök városba, jött a megrendítő hír, hogy a törökök Boszniát leigázták, s királyát fogságba hurcolták.¹⁶ A megrázó esemény s Vetési előterjesztéseinek hatása alatt Pius eltölte magát, hogy személyes önfeláldozásának vonzó példájával riasztja fel a keresztény uralkodókat és államokat tétlenségük és szánalmas közönyük zsibbasztó álmából. Lázazs hévvel készül a következő évben személyes vezérélete alatt megindítandó kereszties hadjáratra. De épp, mikor élete legfőbb óhajának megvalósítását látta, s az Anconában indulásra kész hajóhad vezetését át akarta venni, a sorvasztó lázak áldozata lón; 1464. augusztus 15-én meghalt.¹⁷

Vetésinek diplomáciai szereplése, miután Rómából visszatért,¹⁸ hét éven át szünetelt; a Szent-szék azonban egyházi jellegű megbízásaival gyakran felkereste ez idő alatt.¹⁹

Az 1471. év nyarán a regensburgi birodalmi gyűlésen tűnik fel a diplomata Vetési, akit Rozgonyi János országbíróval küldött oda Mátyás, hogy a német fejedelmeket a török ellen közös támadásra serkentse. Vetési buzdító szavai azonban nem találtak visszhangra. A gyűléshez intézett beszéde s Piccolomini Francesco bíbornok, pápai legátus, erélyes fellépése nem voltak képesek a kereszténység általános érdekei iránt uralkodó közömbösséget megtörni és a magyar király személye iránt táplált ellenszenvet eloszlatni. A császár és a német fejedelmek szűkkeblűsége oly nagymértékű volt, hogy a török hadjáratról határozatokat sem hoztak.²⁰

Vetési visszatértekor Németországból forrongásban találta hazáját; akkor érkezett vissza, amikor a Vitéz-féle összeesküvés és Kázmér lengyel királyfinak meghívása a magyar trónra Mátyásnak válságos helyzetet teremtettek.²¹ Az általános zavar közepette percig sem ingadozott; töretlen hűséggel állott király mellett. Az összeesküvés elnyomása és Kázmérnak az országból történt kiűzetése után pedig azon volt, hogy uralkodóját a primással kiengesztelje. A létrejött egység megtartásáért kezességet vállalt.²²

Az 1472. év vége felé Barbo Márk bíbornok, pápai követ úgy a magyar királyt, mint Kázmér lengyel és Ulászló cseh királyokat megnyerte azon tervnek, hogy a következő év február 2-án Neisze sziléziai városban az ő elnöke alatt állandó béke létesítéséről tanácskozzanak. A békekongresszusra kiküldött magyar biztosok sorában látjuk a veszprémi püspököt. A magyarok azon indítványát, hogy a lengyel király adja nőül leányát Mátyásnak, kinek birtokában Morvaország, Szilézia s Lausitz megmaradjanak haláláig, amikor váltságdíj mellett a cseh koronára visszaszállának, a csehek s a lengyelek visszautasították. Erre közös megegyezéssel a vitás

kérdések eldöntését békebírákra akarták bízni. Minthogy azonban ezek személyére nézve sehogys tudtak megállapodásra jutni, elhatározták, hogy (1473) augusztus 15-én Troppauban új kongresszus üljön össze; ha pedig itt sem érneke celt negyven nap leforgása alatt a békebiztosok, Károly burgundi herceg vagy Albert brandenburgi ögróf kéressék fel a békebíró tisztségére.²³ Troppauba elsőnek a pápai legátus érkezett meg Vetési kíséretében. A többi magyar kiküldöttek és a cseh s a lengyel megbízottak szeptember első napjaiban jelentek meg. Noha mindent megkísérlettek, tárgyalásaik most sem vezettek eredményre.²⁴

Szerencsésebb kimenetelűek voltak a következő (1474.) év elején a szepességi Ófaluban kezdett tárgyalások. Magyar- és Lengyelország között „örök béke”, Mátyás és Ulászló közt pedig három évre fegyverszünet kötött. Ezen váratlan eredmény létrehozásában kiváló része volt Vetésinek, kit a kongresszus eloslása után Mátyás Roverella Lőrinc ferrarai püspökhöz s pápai legátushoz küldött, hogy a békekötés részleteiről jelentést tegyen.²⁵

A császár ármánykodása folytán azonban az ófalvi egység hamar felbomlott; már fél év múlva a cseh és lengyel királyok a sziléziai hadjáratot indították Mátyás ellen, aki egymás után semmisíti meg a lengyel–cseh haderőt. De míg a hűtelen szomszédok felett a magyar sereg diadalmaskodik, a török Szkutarit ostromolja, Olaszországba hatol, sőt Erdélyen át Magyarország területére benyomulva Váradot s vidékét pusztítja.²⁶

Mátyás a veszedelem láttára 1474. november végén újból követséget menesztett a velencei signoriához és a római Szentszékhöz, hogy mindkét helyütt bejelentse azon elhatározását, hogy összes erejével az ozmán hatalmat akarja visszaszorítani, miután a csehekkal s a lengyelekkel (1474) december 8-án fegyverszünetre lépett. A követek Vetési és Laki Thuz János szlavoniai bán voltak.²⁷

December közepén érkeztek a magyar követek Velencébe. A köztársaság élén Mocenigo Pietro új dózse állott, kit a kevéssel előbb elhalt Marcello Niccoló helyére választottak. Vetési ezért, mikor a tanács által fogadtattak, beszédében először is a magyar király részvétét tolmácsolta a dózse halála felett; majd a török háborúról szólva hangsúlyozta, hogy a törökök a velencei hadaktól hősiesen védelmezett Szkutari ostromától azért álltak el, mivel értesültek, hogy Mátyás hatalmas sereggel indul ellenök, mire bosszúból Szlavóniába törtek, ahol kegyetlen rombolást vittek véghez. A király ennek fejében a signoriától viszonzszolgálatot vár, hogy egyesült erővel visszaszoríthassák a kereszténység ellenét. – Az új dózse válaszában a követeket szívélyesen üdvözölte, és a részvénytillatkozatot megköszönte; de bizonyos kíméletlenséggel utasította vissza a püspök előterjesztését Szkutari felszabadításáról. Noha a köztársaság Mátyás intézkedéseit Szkutari felmentésére magyarországi

követének értesítéseiből jól tudja, a város megmentését mégis – úgymond – Isten segítségének köszönheti, ki az erődítmények szilárdságát és az őrség vitéz erejét azzal támogatta, hogy az ellenesség csapataira a kedvezőtlen időjárás és a ragályos betegségek csapásait mérte. Végül megígérte, hogy a köztársaság, jóllehet hajóhadának fönntartása rendkívül költséges, kész a magyar királyt szárazföldi hadjárataiban is segíyezni.²⁸

A követek pozitív ígéret híjával indultak tovább Rómába. Ferrarában hozzájuk csatlakozott Vetési László pápai kamarás, a püspök fiatal unokaöccse.²⁹ Az örök városba a jubileumi év kezdetén, 1475. január első napjaiban értek.³⁰ IV. Sixtus február 2-án fogadta őket. Vetési püspök a diplomáciai gyakorlatól eltérve az üdvözlő beszédet nem maga mondotta, hanem megbízta vele unokaöccsét.

Vetési László beszédében³¹ a pápának a magyar nemzetnek s királyának hódolatát tolmácsolta, és biztosította Magyarország tántoríthatatlan ragaszkodásáról, amit Mátyás főleg a török ellen viselt háborúival fényesen igazolt. Mivel azonban az ország egymaga nem képes visszaverni a szultán nagy s hatalmas csapatait, melyek Európának délkeleti részét elözönlík, kéri ösztentsége segítségét és közbenjárását a keresztény uralkodóknál, hogy ezek segedelmüket ne vonják meg, mint eddig tették.

A pápa, kinek választát Vetési beszédére nem ismerjük, február 17-én a bibornoki kollégium és az udvarában időző külföldi követek összessége előtt kijelentette, hogy minden törekvése a török ellen vezetendő nagy hadjárat létesítésére fog irányulni, miért is azon lesz, hogy az olaszországi államokat szoros szövetségben egyesítse s az egyházi javadalmakra az ezen célból kivetett tizedadót behajtsa.³² A tervezett szövetséget nem hozhatta létre; a tizedadó behajtása körül kifejtett fáradozásai ellenben sikeresek lettek. A következő (1476.) év tavaszán jelentékeny pénzüsszeget küldött Magyarországba.³³

A magyar követeknek az általános segélykérés mellett még két különleges megbízatásban kellett a római Szentszéknél eljárniok. Mátyás az üresedésben levő egri püspökséget Beckensloer János esztergomi érseknek adományozta; a pápai jóváhagyás kieszközlését 1474. december 21-én kelt levelével³⁴ követeire bízta. Hogy keleti háborúskodása idején a lengyel s cseh uralkodók a fegyverszünetet fel ne bontsák, a pápa jótállását kérte a boroszlói egység megtartásáért.³⁵ IV. Sixtus egyházi büntetésekkel fenyegette Kázmért és Ulászlót, ha támadásukkal a magyar királyt a török hadjárattól visszatartaná. Nem hajlott azonban azon kérdésre, hogy Beckensloer az egri püspökséget is megtarthassa.³⁶

Vetési és Thuz megbízatásaik elvégzése után április közepe táján Rómából visszaindultak hazájokba.³⁷ Útban találta őket a király hírnöke

azon rendelettel, hogy térjenek vissza Rómába, s ott várják be Fontana Ferencet, Veronai Gábor (erdélyi, majd egri püspök s bibornok) unokaöccsét. Ez hozta az utasítást, hogy mindhárman Nápolyba menjenek, ahol Beatrix hercegnővel Mátyás nevében a házassági frigyét kössék meg.³⁸ Június 20-án vonultak be Nápolyba ünnepélyesen. Ferdinánd király másnap a velencei s a milánói követek jelenlétében fogadta őket.³⁹ A követek küldetésüket sikerrel oldották meg. Beatrix ezentúl Magyarország királynéjának tekintette s címeze magát. Mindazonáltal a következő (1476.) év őszéig Nápolyban maradt, amikor nagyobb s fényesebb követség hozta meg királyi férjének⁴⁰

Vetésit Thuzsal együtt (1475) augusztus végén már Velencében találjuk, ahol királyuk nevében határozott segélyt kérnek a török ellen. A köztársaság ismét kitérő választ adott, olyképpen, hogy a többi olasz államok segítségéhez mérten fog a szent célra áldozni.⁴¹

A követek hazatérte után Mátyás nagyszabású készületeket tett Beatrixszal ünnepelendő menyegzőjére és az új királyné megkoronázására, melyet azután a veszprémi püspök 1476. december 12-én pazar fényű ünnepségek között végzett.⁴²

A magyar király házasságkötése a Habsburgs Jagello-családot a hadizenésre készítette; Mátyás hatalma előtt azonban egymás után kellett meghajolniok. Az 1479. július 21-én Ulászló cseh királlyal létrejött egység tanúi között van a veszprémi püspök.⁴³

Vetési későbbi működéséről emlékeink hallgatnak; csupán 1483 őszén de Marascha Bartolomeo Città-di-Castello-i püspök, pápai követ emlékszik meg róla, mikor a király környezetéről a meleg elismerés hangján szólva: Vetési Albert veszprémi püspök – úgymond – szent ember, aki a pápáról oly hódolattal beszél, mintha Isten emlitené.⁴⁴ E jellemvonását domborítja ki azon tette, hogy 1485. május 10-én belépett a római Szent Lélek Társaságba azon kifejezett célból, hogy a tagok számára pápailag biztosított búcsúban részesüljön.⁴⁵

Munkásságban gazdag s tevékeny életét az 1486. év folyamán fejezte be.⁴⁶

Jegyzetek

¹ Nevével a királyi oklevelekben utoljára 1457. március 21-én találkozunk. – TELEKI, Hunyadiak kora, X. 553.

² Vetési korábbi életére vonatkozó adatok találhatóak: FRAKNÓI, Mátyás király magyar diplomatai (Budapest, 1900), 32–39.

³ A veszprémi püspökség római oklevéltára, Nro. CCVI. – A bulla a királyi posztulációról ugyan nem tesz említést, de nem zárja ki a hivatalos formula (pl. Rozgonyi Péter kinevezése, Nro. XLV). A nyitrai püspökségről természetesen hallgat, miután Vetési benne pápailag nem volt megerősítve. – A kinevezés után két napra (június 18-án) a pápa megenge-

- di Vetésinek, hogy bármely püspökkel felszenteltesse magát püspökké, amivel azonban nem akarja sérteni az esztergomi érsek jogait (Nro. CCLVII). A bulláért járó díjak fejében Mileji János kánonjogtudor június 22-én állítja ki a kötelezvényt (Nro. CCLVII), melynek a püspök öt nap múlva már eleget tett. (Nro. CCLIX).
- ⁴ PASTOR, *Gesch. der Päpste*, II. (Freiburg i. Br., 1889), 14–16.
- ⁵ KATONA, *Hist. Crit.*, XIV, 204 köv. – PASTOR, i. h., 16–18. – FRAKNÓI, Magyarország és a római Szentszék, II. 120. köv.
- ⁶ Követtársainak nevét nem tudjuk.
- ⁷ KATONA, *Hist. Crit.*, XIV, 192 köv.
- ⁸ FRAKNÓI, Carvajal János bibomok magyarországi (Budapest, 1889), 63–V. ö. II. Pius pápának 1459. július 6-án Carvajalhoz és Fridrikhez intézett leveleit. – KAPRINAI, *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad*, II. (Vindobonae, 1771), 335, 337.
- ⁹ V. ö. Pii II. pontificis maximi commentarii rerum mirabilium a r. d. Joanne Gobellino iamdiu compositi etc. Quibus hac editione accedunt Jacobi Piccolimini, cardinalis Papiensis, rerum gestarum sui temporis et ad Pii continuationem commentarii eiusdemque epistolae (Francofurti, 1614), 213.
- ¹⁰ KAPRINAI, i. h., 288. – FRAKNÓI, i. h., 61.
- ¹¹ KAPRINAI, i. h., 289. – FRAKNÓI, Magyarország és a római Szentszék, II. 114 köv.
- ¹² PALACKY, *Gesch. von Böhmen*, IV. 2 (Prag, 1860), 146.
- ¹³ TELEKI, *Hunyadiak kora*, XI, 6 köv.
- ¹⁴ A dözse ezen, május 17-i beszéde ki van adva: Diplomáciai emlékek Mátyás király korából, I. 206.
- ¹⁵ Frangepán május 23-án Ferrarából írt anyjának. – Ugyanott, 208.
- ¹⁶ A velencei dözse június 10-én értesítette róla római követét. – Ugyanott, 259.
- ¹⁷ FRAKNÓI, Mátyás király élete (Budapest, 1890), 142 köv. – Ugyanaz, Magyarország és a római Szentszék, II. 128 köv. – PASTOR, i. h., 254 köv.
- ¹⁸ Római tartózkodása alatt egyházmegyéjéről nem feledkezett meg. Folyamodásaira Pius 1463. június 30-án két bullát állított ki. Az egyikben (nro. CCLXXVI) a veszprémi püspökség jogvédőivé a pécsi püspököt, ennek helynökét s a somogyvári apátot rendelte; a másikban (nro. CCLXXVII) a veszprémi székesegyház Szent György-kápolnájának búcsút engedélyezett.
- ¹⁹ V. ö. Nro. CCLXXII, CCC, CCCI CCCXVII, CCCXX, CCCXXIV, CCCXXV, CCCXXVI, CCCXXVIII.
- ²⁰ PASTOR, i. h., 387 köv. Piccolomini egyik kísérője július 20-án írja Regensburgból, hogy a magyar követek, kiket nem nevez meg, nemsokára megérkeznek; majd egy keltezés nélkül fennmaradt levelében megérkezettüket jelenti. – FREHER, *Scriptores rer. Germ.*, II. 153. – Vetési és Rozgonyi augusztus 8-án Regensburgban oklevelet állítottak ki Schlick Mátyás hűségi esküjéről, melyet előttük Mátyásnak mint cseh királynak, tett. – Drezdai állami levéltár, *Reusischen Sachen* 124. – V. ö. FRAKNÓI, Mátyás király magyar diplomatái, 43.
- ²¹ FRAKNÓI, Mátyás király élete, 211 köv.
- ²² KATONA, *Hist. Crit.*, XV, 554 köv.
- ²³ KATONA, i. h., 644 köv. – PALACKY, i. m., V. 1 (Prag, 1865), 84–88.
- ²⁴ PALACKY, i. h., 95–98. – Katona, i. h., 653 köv. – SZALAY, Magyarország története III. (Lipcsé, 1853), 266.
- ²⁵ FRAKNÓI, Mátyás király külügyi levelei, I. (Budapest, 1893), 294.
- ²⁶ Ugyanaz, Mátyás király élete, 235 köv.
- ²⁷ Nro. CCCLXVI.
- ²⁸ A velencei állami levéltárban, *Senato, Delib. Secr.* 26, fol. 160.
- ²⁹ V. ö. FRAKNÓI, Mátyás király magyar diplomatái, 46 köv.
- ³⁰ Ez alkalommal roppant számú idegen sereglett Rómába, köztük kivételesen sok magyar. Többen fényes kísérettel jelentek meg; így Újlaki Miklós bosnyák királyt százítz lovas kísérette. – PASTOR, i. h., 459. – A római S. Spirito-kórháznak a főbejárattól jobbra fekvő betegszobájában ma már rongált állapotban található falfestményen megörökítették, miképp mutatja be Újlaki IV. Sixtusnak hódolatát, jelöl, hogy kíséretével a zarándokok közt kivált.
- ³¹ L. Függlék (nro. CDXXXI).
- ³² PASTOR, i. h., 458.
- ³³ A magyarországi pápai biztos idevonatkozó számításai a római állami levéltárban.
- ³⁴ Nro. CCCLXXIII.
- ³⁵ Mátyás ezen ügyben 1475. január 9-én írt követeinek. – FRAKNÓI, Mátyás király külügyi levelei, II. (Budapest, 1895), 372. – Nro. CCCLXX.
- ³⁶ 1475. április 24-én a király egyik legbizalmasabb embere, Veronai Gábor, erdélyi püspök s kancellár, helyzetetett át Egerbe. – V. ö. EUBEL, *Hierarchia catholica medii aevi*, II. (Monasterii, 1901), 93.
- ³⁷ Vetési ezen római tartózkodása alatt is gondolt egyházmegyéjére; különféle kiváltságokat nyert főleg székesegyháza számára. V. ö. Nro. CCCLXXII, CCCLXXIII, CCCLXXIV, CCCLXXVII. – IV. Sixtus 1475. március 20-án a ferencesek kiváltságainak megerősítését bizta rá. – Nro. CCCLXXVI.
- ³⁸ A Budán tartózkodó nápolyi követ 1475. május 5-i jelentéséből tudjuk.
- ³⁹ Cronaca di Napoli di Notar Giacomo pubblicata per cura di Paolo Garzilli (Napoli, 1845), 125. – Diplomáciai emlékek, II. 266. – A milánói követ 1475. június 23-án írja Nápolyból: „Havendo l'altro ieri la maesta del re invitati el. magn. ambassador Venetiano et mi nel raccogliere li ambassatori Ungheri...”
- ⁴⁰ KATONA, *Hist. Crit.*, XVI, 41 köv. – FRAKNÓI, Mátyás király élete, 247 köv.
- ⁴¹ A dözse 1475. szeptember 1-jén magyarországi követével tudatja „certas propositiones nobis factas per regios oratores ex Roma et Neapoli in Hungariam redeuntes.” – A velencei állami levéltárban, *Senato, Delib. Secr.* 27, fol. 31.
- ⁴² FRAKNÓI, i. h. – SCHWANDTNER, *Scriptores rer. Hung.* I. (Vindobonae, 1746) 521. – KOLLÁNYI, i. h., 81 köv. – KATONA, i. h., 55 köv.
- ⁴³ TELEKI, *Hunyadiak kora*, XII. 99. – V. ö. FRAKNÓI, i. h., 259 köv.
- ⁴⁴ KATONA, *Hist. Crit.*, XVI, 508. – FRAKNÓI, Magyarország és a római Szentszék, II. 178.
- ⁴⁵ Vatikáni magyar okirattár, I. sor., V. 9.
- ⁴⁶ Mátyás a veszprémi káptalanhoz 1487. június 18-án Vetési Gergely somogyi főesperes érdekében írt levelében Vetési Albertet „condam dominus Albertus episcopus et prelatus vester”-nek nevezi. – A veszprémi káptalan magánlevéltárban.

A veszprémi püspökség római oklevéltára. III. Veszprém, 1902. LXXIX–LXXXVII.

Lukcsics József Hunyadi Mátyás király Vetési Albert ellen

A magyar királyi kegyúri jog történetét a 15. században a királynak vitatott jogok teljes gyakorlata jellemzi. Ha nem is tekintjük Zsigmond király 1404. évi schismatikus föllobbanását eredményekben és hatásokban vesztesnek, az egész század a királyi kegyúri jog kibővítésére törekszik úgy az apostoli Szentszékkal, mint az egyes püspökökkel és káptalanokkal szemben. Az egyházi közjoggal ellentétben a partikularizmus szellemében a főbb egyházi javadalmak betöltési jogának szekularizálására megindult lavina Hunyadi Mátyás király igyekezeteiben gyakran az önkény formáját ölti fel.

Már Hunyadi János kormányzósága idején a köztudatba ment át azon fölfogás, hogy az egyházi javadalmak adományozása a korona jogait alkotja. Amikor fia a magyar trónra került, a kegyúri jogot nemcsak gyakorolni és föntartani a kivított terjedelemben, hanem bővíteni és gyarapítani is iparkodott. Hunyadi Mátyás épp a kegyúri jog érdekében fölvetett és folytatott küzdelmeiben az apostoli Szentszékkal gyakori összeütközésekbe jut, amelyekből diadalmasan és szívós kitartásának győzelmével a királyi jogokat körülbástyázva jön ki.¹

Mátyás az apostoli Szentszék joghatósága ellen emelt igényeit érvényesítette a legtöbb esetben. A királyi kegyúri jog éber, sokszor túlérzékeny őre volt a magyar püspökkel szemben is. Élénk világot vet törekvéseire Vetési Albert veszprémi püspökkel 1473-ban támadt viszálya.

Mátyás legkedveltebb diplomatáinak egyike volt Vetési, aki diplomáciai megbízatásainak sikeres lebonyolításával királyának és hazájának egyaránt nagy szolgálatot tett.² Kiválósága azonban nem kímélhette meg a királyi harag kitérésétől.

Amíg Vetési Kázmér lengyel és Ulászló cseh királyokkal Mátyás nevében az 1473. év folyamán a neszei, majd a troppai kongresszuson állandó béke létrehozásán fáradozik,³ a veszprémi káptalanban Kornis Mihály nagyprépost javadalomcserére lép Nagylucsei Orbán esztergomvári préposttal és budai olvasókanonokkal, aki egyúttal az ország alkincstárosi tisztét töltötte be.⁴ A csere királyi beleegyezéssel a veszprémi nagyprépostságot a budai olvasókanonokság helyett adta át Nagylucseinek. Kornis meglegedett a kisebb egyházi méltósággal.

Vetési püspök a javadalomcserét, amely akaratára és tudta nélkül történt, nem helyeselte, hanem a nagyprépostságot, mihelyt követségi útjából visszatért, másnak adományozta. A püspöki eljárás vélt sérelmessége miatt Nagylucsei és Kornis panaszukkal Mátyás királyhoz fordulnak, aki szokatlanul erős hangon ír rá jeles diplomatájára:

„Szerfelett csudálkozunk – úgymond – azon, hogy ti, akik mindkét jogban jártasok vagytok, ennyire elfeledkeztek a jogszabványokról, amelyek a javadalomcserét szabadnak, és pedig oly szabadnak minősítették, hogy a cserélt javadalmak senki másnak, mint a cserére lépőknek nem adományozhatók, s a nagyprépostságot váratlanul másnak adták.”

A király 1473. október 26-án tehát szigorúan megparancsolja Vetésinek, hogy a veszprémi nagyprépostságot a létrejött csereegyezmény értelmében adományozza Nagylucsei Orbánnak; „máskülönb – folytatja az oklevél – ha igazságos rendeletünket és jogunkat megvetitek, gondunk lesz rá, hogy igazságos rendeleteinket és jogi intézkedéseinket sértetlenül megtartsátok.”⁵

A királyi parancsnak mindazonáltal nem lett foganatja: Nagylucsei Orbán nem jutott a veszprémi nagyprépostság birtokába, hanem helyette a pécsit nyerte el. Az 1481. szeptember 5-én kelt pápai bulla Nagylucsei Dóczy Orbán magyar királyi kincstartót és pécsi prépostot erősíti meg a Csupor Demeter halálával megüresedett győri püspökségben.⁶

Vetési nem vesztette el mégsem királyának bizalmát ellenszegülése miatt; bizonyára megmagyarázta eljárásának okát. Mátyás már 1474 elején a szepességi Ófaluba küldi megbízottként a veszprémi püspököt, akinek nagy része lett abban, hogy ott Magyarország és Lengyelország között „örök béke”, Mátyás és Ulászló között pedig három évre fegyverszünet létesült. Királyának kiküldetéséből Vetési megy Roverella Lorenzo ferrarai püspökhöz és pápai követhoz is, hogy a békekötés részleteiről jelentést tegyen.⁷

Mátyás király és Vetési Albert veszprémi püspök között továbbra is megmaradt a jó viszony, amelyet többé nem zavart meg pillanatig sem a királyi kegyúri jog kérdése, amelynek jellemző lapját alkotja az 1473. évi veszprémi eset.

Jegyzetek

¹ FRAKNÓI. A magyar királyi kegyúri jog (Budapest, 1895.) 144. kövv., 185. kövv., 525.

² FRAKNÓI, Mátyás király magyar diplomatái (Budapest, 1898.), 32–51.

³ V. ö. Monum. Romana ep. Vespriensis, III. (Budapestini, 1902.), Proleg., XXIV., LXXXIII.

⁴ V. ö. KOLLÁNYI, Esztergomi kanonokok (Esztergom, 1900.), 112.

⁵ Az oklevél eredeti papíron, amelyről a pecsét elveszett, az Országos Levéltárban van: DI. 17503.

⁶ EUBEL, Hierarchia cath. medii aevi, II. (Monasterii, 1901), 185. – V. ö. PRAY, Specimen hierarchiae Hung., 1. (Posonii et Cassoviae, 1776.) 213

⁷ FRAKNÓI, Mátyás király magyar diplomatái, 44.

Fügedi Erik Uram, királyom...

(részletek)

Isten és az apostoli Szentszék kegyelméből

1474-ben Vetési Albert veszprémi püspök egyházi alapítványt tett, és az alapítványról ünneplés oklevelet állíttatott ki, amelyet saját családi címere díszített. Az oklevél ezekkel a szavakkal kezdődik: „Mi Albert, Isten és az apostoli Szentszék kegyelméből Veszprém püspöke.”. Tegyük hozzá, hogy valamennyi püspök így címezte magát a középkorban. Most, amikor a 15. századi Magyarország hatalmasságai közül a főpapokat vesszük szemügyre, válaszuk kiindulópontul ezt a címzést. Nem nehéz azt két részre bontani, és felismerni az első részében (Isten kegyelméből) az egyházi rendből fakadó hatalom formuláját, a másodikkban a joghatóságból fakadó hatalom megjelölését. Az elsőt a püspökszentelés során nyerte el a jelölt, a második tulajdonképpen a pápa hatalmának egy része volt.

Ha a püspök joghatóságát a püspökség területén a pápa hatalmából vezették le, akkor elképzelhetetlen volt, hogy azt a püspök a pápa hozzájárulása nélkül gyakorolja. A püspököt eleinte az egyházmegye hívei, később a káptalan választotta meg, ekkor lett – mint már mondtuk – „választott püspök”. Ha a pápa a választás eredményét megerősítette, egy bullának nevezett ólompecsétes oklevéllel kinevezte a jelöltet, akkor lett belőle püspök, és mindaddig, amíg fel nem szentelték, a „választott és megerősített püspök” címet viselte. A püspökszentelésre csak ezután került sor, végső fokon az egyházi rendből fakadó hatalomnak is csak akkor juthatott a birtokába, ha a joghatóságból fakadó pápai megerősítés biztosította. A két kifejezés (Isten és az apostoli Szentszék kegyelméből) azonban csak együttesen volt érvényes.

Az isteni kegyelem a felszentelés utáni, egyházi rendből való hatalmat jelentette. Ebből a hatalomból kifolyólag a püspök saját egyházmegyéje területén templomok alapkövét tehetette le, templomot, oltárt, papot szentelhetett fel, bérálhatott. Természetesen ugyanakkor kiszolgáltathatta mindazokat a szentségeket, amelyeket nála alacsonyabb rendű pap is kiszolgáltathatott, tehát misét mondhatott, keresztelhetett, eskethetett, temethetett stb.

A két hatalom elnyerésének végső és ünnepléses formája a püspökké szentelés volt. Ehhez az aktushoz három püspökre volt szükség, egy felszentelőre és két másikra, akik a felszentelésnél segédkeztek. A püspökké szentelés szertartása

sokban hasonlított a királykoronázáshoz, de tegyük hozzá, hogy a püspökszentelés a régebbi, a királyszentelés abból merítette motívumainak egy részét. Ez is mise keretében történt, ennek is az alkalmaság megállapítása volt az első mozzanata, de nem közfelkiáltás formájában, hanem vizsga keretében. A jelöltnek a legfontosabb dogmatikai tételekre vonatkozó kérdésekre kellett felelnie, pl. megkérdezték, hogy hiszi-e, hogy a Szentháromság egy, oszt-hatatlan, örök Isten, mire a jelölt azt válaszolta: Hiszem. A szentelésen kívül itt is szerepeit a felkenés, de a leendő püspököt nem a karján és hátán kenték fel, hanem a kezén (a tenyerét és ujjait) és a fején, utóbbit pontosan úgy, ahogyan a királyi koronázásnál idézett ótestamentumi példában Dávid esetében láttuk.

Ennél a szertartásnál is volt szerepe a jelvények átadásának. Az új püspök elsőnek a pásztorbot kapta meg. Ezt a jelvényt az egyház szintén a zsidó vallásból kölcsönözte. A zsidóság történetének egy szakaszában nomadizáló pásztor nép volt, így a nyáját terelő felül görbe bot gyakorlati célt szolgált. Az Ótestamentum szerint a zsidóságot megmentő vezérnek, Mózesnek is ilyen görbe botja volt, ezzel kormányozta népét. Miután az Újtestamentumban Krisztus magát pásztorhoz hasonlította, és a püspökök magukat a lelkek pásztorának tekintették, a pásztorbot a lelkipásztori feladatokat jelképezte. Tegyük hozzá: a bot görbületét mindig a nép felé kellett fordítani. A másik jelvény az evangélium volt, amelynek átadásával az egyház azt akarta kifejezni, hogy a püspöknek, mint az apostolok utódjának, kötelessége az evangélium hirdetése, de egyben örködni kell afelett is, hogy a hívek az evangéliumot helyesen értelmezzék, és soraikban eretnekség ne üsse fel a fejét. A harmadik jelvény a püspöki gyűrű volt. Ez a gyűrű ugyanabból a szimbólumból fakadt, mint amit már a királynál említettük: a király és az ország között ugyanúgy vőlegény és menyasszony viszonya állt fenn, mint a püspök és egyháza között. Az új püspöknek fejére helyezték a püspöksüveget, amelynek két „szarva” (elől és hátul) az Ó- és Újtestamentumot jelképezte. A kormányzó kéz megerősítését itt a kesztyűk átadása szimbolizálta. A felkenésen kívül még egy, a pogány világból vett szertartás szerepelt a püspökszentelésen: az intronizáció. A püspöknek ugyan nem volt trónja, mint a királynak, de kiemelt helyen álló „széke” (cathedra) volt a templomban. Ez a püspöki szék a római kor szenátorai székére vezethető vissza, és a latin kifejezés után, magyarul „püspöki szék”-nek nevezzük a püspökséget mint egyházkormányzati posztot.

A szertartás összefonódva tükrözte az egyházi rendből és a joghatóságból folyó kétféle hatalmat. A szentelés, felkenés, a pásztorbot és az evangélium az előbbihez, a gyűrű és intronizáció az utóbbihoz tartozott. A felkenés ugyanolyan átalakulást jelen-

tett, mint a király esetében, sőt annál erősebb, „el-törölhetetlen” volt. A felszentelt püspöktől ezt soha senki sem vehette le. A joghatóságból folyó hatalom változhatott, a püspököt áthelyezhették egy másik püspöki székre, érsek lehetett belőle vagy bíboros, lemondhatott püspökségéről, el is vesztethette azt, de püspök maradt haláláig.

A püspökszentelés szertartásában is szerepelt az eskü, és ez valóságos hűségeskü volt, amely megnevezett szenthez és egyházához kötötte az új főpapot. Hogy Vetési eseténél maradjunk, esküjében Szent Mihály arkangyalnak (a veszprémi egyház védőszentjének) és a veszprémi egyháznak esküdött hűséget. Mert – ezzel még meg kell toldanunk azt, amit fentebb a püspöki hatalomról mondtunk – nem lehetett püspököt egyházmegye vagy – ha úgy tetszik – püspöki szék nélkül kinevezni és felszentelni. A pápa kinevezhetett valakit veszprémi, csanádi vagy nyitrai püspökké, de egyszerűen püspökké nem. És amint a püspöki rendből fakadó hatalmától soha többé nem foszthatta meg senki sem, úgy nem lehetett – igen nyomós ok nélkül – egyházmegyéjének kormányzása alól sem felmenteni. Sem betegség, sem testi gyengeség, sem tehetetlen aggkor nem volt elegendő indok arra, hogy valakit egyházfői tiszttségétől megfoszsanak. Így aztán gyakorlatilag nemegyszer fordult elő, hogy a püspök élete végén már nem tudta kormányozni a rábízott híveket. A kétféle hatalom közül ilyenkor a püspöki rendből származó feladatok maradtak el-látatlanul, mert joghatóságát rábízhatta helyettesére, de a helyettes nem volt püspök, így aztán nem volt senki, aki a püspöknek fenntartott szent-ségeket kiszolgáltathatta volna. A megoldást egy fikció jelentette. A korai püspökségek egy tekintélyes része elpusztult az arabok támadása következtében, nyomuk azonban fennmaradt a régi püspök-jegyzékekben. Ki lehetett tehát nevezni egy püspököt olyan egyházmegye élére, amely valahol Afrika északi partjain vagy Kisázsiaiban feküdt, tehát a „hitetlenek földjén” (in partibus infidelium). Ezzel a formulával sikerült megkerülni az akadályt, és a püspöki kart ilyen, egyházmegyével csak címzetesen, de valóságban nem rendelkező főpapokkal kiegészíteni. Sajnos, nem is kell nagyon messzire menni konkrét példáért, a 16. század elején már a nándorfehérvári püspöki méltóság is ilyen pusztá cím volt.

A hatalommal együtt a püspököket bizonyos előjogok illették meg. Ilyen előjog volt jelvényeik viselése (püspöksüveg, pásztorbot, gyűrű), a templomban számukra kijelölt, megkülönböztetett szék (az oltár bal oldalán), a magánkápolna és a hordozható oltár. A püspök nemcsak saját otthonában mondhatott vagy mondathatott misét, hanem bárhol, útközben, táborban is.

A püspöki jelvények közé sorolhatjuk a pecsétet is, ebből főpapjaink a 15. században kétféleképpen használták: a nagy, vagy főpapi (pontifikális), és a gyűrűs pecsétet. A nagypecsét különös, a két végén hegyes csúcsban végződő ovális alakkal rendelkezett, és bizony elég nagy volt, mert magassága általában 8–9, legnagyobb szélessége 4–5 cm körül mozgott. A pecsét rajza a 15. századra már igen bonyolulttá vált, az egész pecsétet gótikus stílusú fülkerendszer fogta össze, két vagy három egymás feletti emeletet alkotva. Az emeleteken levő fülkében teljes vagy fél alakban a Madonnát és különböző szenteket ábrázoltak. Ez alól csak a legalsó szint fülkéje volt kivétel, mert abban maga a pecséttulajdonos volt látható teljes főpapi díszben, fején püspöksüveggel, néha kezében pásztorbottal, térdelő helyzetben, imádkozva. A legalsó füle két oldalán címerpajzsot helyeztek el, rajzuk azonos volt, és a családi címet mutatta. Az elrendezésben nemcsak művészi érzék, hanem bizonyos szimbolika is megnyilvánult. A második szint középső (és általában dupla szélességű), tehát mindenképpen központi fülkéjében az egyházmegye védőszentje volt látható. A bíborosok nem az általuk kormányzott egyházmegyének, hanem annak a római templomnak a védőszentjét vésették pecsétjükre, amelynek címét viselték. Szécsi Dénes pl. a római Szent Ciriacus-templom bíborosa volt, ezért a pecsét közepén is Szent Ciriacust láthatjuk. Nem volt ritka az sem, hogy a kísérszettek közül az egyik vagy a másik a püspök névadó védőszentjét ábrázolta, pl. Péter nevű püspök esetében Szent Pétert. Az egész képsort felirat vette körül, amely a pecséttulajdonos nevét és címét tartalmazta. Mindehhez még csak annyit kell hozzáfűznünk, hogy főpapjaink már a 14. századtól kezdve vörös viaszt használtak, ami a pecsét rajzát még érzékelhetőbbé tette.

A 15. században a pontifikális pecsétet egyházi ügyekben már ritkán használták püspökeink, világi természetűekben pedig soha. Ha egy oklevelet pecsétjükkel kellett megerősíteni, akkor egy sárga viaszból készült kis cipő közepére mélyedést készítettek, abba egy kis vörös viaszt öntöttek, és belenyomták a püspök gyűrűjét. A pecsétgyűrűkön ismét csak a családi címer ékeskedett, felirata ritkán volt, mint ahogyan ritkán találunk a tulajdonos egyházi mivoltának kifejezésére a címerpajzs felett püspöksüveget vagy keresztet.

Az előjogokkal meglehetősen súlyos kötelezettségek jártak együtt. A kinevezést jelentő pápai bulláért minden olyan esetben, amikor a kinevezett átlagos évi jövedelme meghaladta a száz pápai aranyforintot, úgynevezett „szolgálatot” (servitium) kellett fizetni. A befizetett összeg két részből állt. Az évi jövedelem harmadrészét kitevő első rész a pápát és a bíborosokat közösen (fele-fele arányban) illette, a második rész az első résznek öt

tizennegyed része volt, a különböző szentszéki tisztviselőknek járt. Szándékosan adtuk meg az összeget ilyen bonyolultan, mert az eredeti előírás is ilyen bonyolult volt, és szemléletesen mutatja, hogy milyen nehézkesen számolt akkoriban a középkori Európa legelső és legjobb pénzügyi szerve, az apostoli kamara is. Mai fogalmazásunk szerint ez a teljes összeg a feltételezett évi átlagjövedelemnek 40 százaléka volt. A servitium átutalása legtöbbször valamelyik olasz bank útján történt, de még az sem volt kivétel, hogy a pápai kamara a kinevező bullát és a hozzá tartozó kísérőiratokat nem is a jelöltnek, hanem a banknak adta át. A bank ilyenkor előlegezte az összeget, és maga gondoskodott annak behajtásáról, természetesen a megfelelő kamatok és beváltási jutalék felszámítása mellett. Így fizette ki a Medici-bankház Beckensloer János esztergomi érsekké történt kinevezésének költségét, potom 4000 magyar aranyforintot.

A servitium nem volt kis összeg, de talán még terhesebb kötelezettséggel járt az újonnan kinevezett püspök Rómába látogatása és bemutatkozása. Ez „az apostolok küszöbéhez” (ad limina apostolorum) való látogatásnak nevezték, amin képletesen Szent Péter sírját, illetve a Szent Péter-templomot és vele együtt Péter utódját, a pápát értették.

Ha most mindazt összefoglaljuk, amit eddig fínom egyházi jogi megkülönböztetésből, püspökszentelési szertartásból, jelvényekből és jelképekből meg előjogokból megismertünk, akkor a püspököket egy szóval úgy jellemezhetjük, hogy egyházfejedelmek. A püspök nemcsak a pápa által kinevezett, Isten kegyelméből rendkívüli képességekkel felruházott vezetője volt egyházmegyéjének, hanem ura és parancsolója a hit dolgában minden keresztény hívőnek, aki egyházmegyéje területén élt.

A bevezetőben már elmondottuk, hogy a püspököket illette meg a plébános kinevezési joga. A templom kegyura, akár nagybirtokos volt, akár kisnemes vagy valamilyen testület, mint egy szabad királyi város elöljárósága, javaslatot tehetett, vagy ahogy a korabeli latin nyelv kifejezte: „bemutathatta” (praesentatio) a jelöltet a püspöknek, de a döntés egyedül a püspököt illette. Ő nevezte ki és iktatta be az eljövendő plébánost. Az egyházmegye fejének arról is gondoskodnia kellett, hogy a kinevezett plébános az egyházi törvényeknek megfelelően működjék. Ezt a terhes feladatot a püspökök már korán áthárították a főesperesekre. A főesperesek közbeiktatásával erősen meglazult a püspök és az alsópapság (plébánosok, káplánok) között a kapcsolat, de egy ponton nem lehetett a kapcsolatot lazítani, s ez a püspöki rendhez kötött szentségek kiszolgáltatása volt. Ha egy új oltárt alapítottak valahol, új templomot építettek fel, akkor azt a püspöknek kellett felszentelnie. Ilyen alkalom viszonylag már kevés volt a 15. századi Magyarországon, a plébániahálózat már jóval korábban kialakult, az új templomok száma sem

volt túlságosan nagy a már meglévőhöz képest. De csak a püspök bérmálhatott, tehát minden évben bérmáló útján újra érintkezésbe került a neki alárendelt papokkal. A középkori alsópapság mai fogalmaink szerint nagyon képzetlen és műveletlen volt, a hit dolgában és lelkipásztori teendők ellátásában is támogatásra szorult. Irányelveket kellett adni a gazdasági és társadalmi életben fellépő új jelenségek megítéléséhez és az új eszmékkel szemben, amelyek a hívők között terjedtek. Ebből a célból hívták össze az egyházmegyei zsinatokat is, amelyeken az egyházmegye minden plébánosa részt vett, s ahol a püspök elnöklétével tárgyaltak meg bizonyos kérdéseket, hoztak határozatokat.

A plébánosok egy része már pályája kezdetén kapcsolatba került a püspökkel, mert egyedül a püspöknek volt joga pappá szentelni valakit. Ez a feladat annál is fontosabb volt, mert a papi utánpótlást biztosította.

A püspök egyházmegyéjének nemcsak hivott kormányzója, hanem bírója is volt. Már a bevezetőben elmondtuk, hogy Magyarországon az egyházi bíráskodásnak nem volt olyan tág tere, mint Nyugat-Európában, csak a hit kérdése, az egyházi tizeddel kapcsolatos ügyek és a házassági perek tartoztak a püspöki (szentszéki) bíráskodás hatáskörébe. De – a világi bíróságokkal ellentétben – az egyházi igazságszolgáltatás nem korlátozódott a nemesekre, hanem minden hívőre kiterjedt, s így a szentszéki bíróságok előtt folyó perek száma elég nagy lehetett, teljesen igénybe vehette egy ember idejét. Ráadásul az egyházi törvénykönyv, amelynek alapján ítéletet kellett hozni, a *Corpus Iuris Canonici* (a kánonjog gyűjteménye) olyan bonyolult gyűjtemény volt, hogy megfelelő iskolázottság nélkül nem nagyon lehetett eligazodni benne. A bíráskodás tehát egy szakértelemmel rendelkező ember teljes idejét kötötte le. A püspökök egyéb teendőik mellett ezt a feladatot nem nagyon tudták ellátni, ezért az igazságszolgáltatást is helyettesre, az úgynevezett helynökre bízták. Saját egyházmegyéjük bírói feladatainak ellátása alól ilyen módon felmenthették magukat, de a Rómától kapott megbízások elől már nehezebben térhettek ki. S ilyen megbízás bizony akadt elég bőven. Vetési Albert 1470–1472 között öt bírói megbízást kapott a pápától. 1470. április 7-én a pápa arra utasította, hogy egy zágrábi egyházmegyéjében élő egyik világi hívő és felesége örökösödési perében (amelyben több egyházi ember is érdekelt volt) hozzon ítéletet. Az augusztus 22-én kelt pápai bullában a római kúria Vetésire bízta, hogy a Szilágyi Erzsébet által Újvárosban felépített új plébánia (az egri egyházmegye) tizedszedési ügyét bírói úton döntse el. Egy nappal később, augusztus 23-án kelt az a pápai utasítás, amely a veszprémi és csanádi püspököt bízta meg, hogy döntsön Szécsi Miklósnak a szentgotthárdi cisztercita apát elleni panaszáról, amely szerint az apát nem is a monostor apátja, holott címe alap-

ján fosztogatja a monostor vagyonát. 1472. május 3-án Vetési és a fehérvári prépost feladatává tették, hogy vizsgálja ki és hozzon ítéletet a győri püspök és káptalan panasza tárgyában, amely szerint Szécsi Miklós megakadályozza belmurai jobbágyságait a szabályos tizedfizetésben. Ezzel a megbízatásoknak még nem volt vége, mert 1470. június 30-án Rómából olyan parancs érkezett Vetésihez, hogy az esztergomi érsekkel együtt vizsgálja ki a győri püspök és káptalan panaszát Ellerbach Bertold ellen, aki állítólag egy csodatevő ostyát tulajdonított el az egyik plébániatemplomból. Az első négy esetben dönteni kellett, s ha megfigyeltük, idegen egyházmegye területén, talán nem egy esetben az ottani megyéspüspökkel és a világi földesúrral szemben, aki az adott területen élet és halál ura volt. De még ha el is tekintünk a kényes személyi körülményektől, az ügyek tárgyi szempontból is nehezek voltak. Az egyház saját kebelén belül a szerzett jogokat mindig tiszteletben tartotta. Az előzmények tisztázása önmagában véve sem lehetett könnyű feladat.

Róma más terén is igénybe vette a püspököket. Ugyanez alatt az idő alatt Vetésihez egy ma már rejtélyes parancsot küldött, amelyben felhívta, járjon közben az esztergomi érseknél a nyitrai püspök érdekében, és szorgalmazza az érsekhez intézett pápai utasítás végrehajtását. Ma már nem tudjuk, hogy mi volt a szóban forgó ügy, de hogy nem lehetett könnyű az alárendelt veszprémi püspöknek a felette álló érseknél a legfőbb egyházi szerv követelésének támogatása, az minden magyarázat nélkül világos.¹

Az egyházkormányzat egy részét a püspök a főesperesnek engedte át, bírói hatalmának gyakorlását a helynökre bízta. A főesperes mindig, a helynökök legtöbbször a káptalan tagjai közül került ki. A káptalan tulajdonképpen a püspök hajdani kíséretéből, tanácsadóiból és segítőtársaiból alakult át a püspöki székesegyházhoz kötött, de szinte teljesen önálló intézménnyé. A prépost, mellette az ör-, olvasó- és éneklőkanonok viselt káptalani méltóságot, a többi kanonokot mester-kanonoknak nevezték, egy közülük – a dékán – a közös káptalani gazdálkodás vezetője volt. Míg az ör- és éneklőkanonok a püspöki székesegyházzal maradt kapcsolatban, mert az előbbi a kincstár öre, az utóbbi a liturgikus rend felügyelője volt, az olvasókanonokot tiszte az egyházmegyével kötötte össze, mert a káptalani iskola legfőbb irányítója. A kanonokok közül kerültek ki a szentszéki bíróság ülnökei is. Az egész káptalan a püspök hivatott tanácsadójának testülete volt, az ő feladatuk volt az új püspök megválasztása is, bár a 15. századi Magyarországon ezt a feladatukat egyre ritkábban tölthették be, választásuk inkább a formák megőrzését szolgálta, és lényegét tekintve Róma vagy a magyar király akaratába való belenyugvás volt. De ha tanácsadó és főpapválasztó szerepük hanyatlóban volt is,

mégis a káptalan tagjai jelentették a főpapi utánpótlást. A 15. században szinte sohasem fordult elő, hogy egyszerű vidéki plébánost neveztek ki püspökké. A jelölt legtöbbször kanonok vagy még inkább prépost volt, s ebben a stallumban várta, hogy valahol egy püspökség megüresedjék, és azt elfoglalhassa. A káptalan tagjai között igen sok volt a művelt ember, akik a hazai iskolákon kívül valahol külföldön egyetemet is végeztek.

A püspökszentelés és a királykoronázás között sok hasonló vonást fedeztünk fel, életük és működésük is sok hasonlóságot mutatott. Kormányzóik voltak a rájuk bízottaknak, kinevezői a méltóságviselőknél, bírái alárendeltjeiknek. Méltóságukat, Isten kegyelméből gyakorolt hatalmukat senki sem vehette el. A nagy különbség az volt, hogy a király az ország, a püspök pedig csak az egyházmegye ura volt, s hogy a király egész tartományok életére állíthatta híveit, a püspök pedig csak a plébániáké. A döntő különbség abban rejlett, hogy a király a szuverenitás megtestesítője volt, a püspök csak egyházi rendből fakadó hatalmában volt szuverén. A templom, amelyet felszentelt, templom maradt, a keresztény felfogás szerint az, akit megbérmált, megerősödött hitében. De mindaz, amit joghatóságából fakadó hatalomból tett, teljesen nélkülözötte a szuverenitás ismérveit. Bármit is cselekedett az apostoli Szentszék kegyelméből, az ugyanennek a Szentszéknek megítélése szerint felülvizsgálható, változtatható vagy visszavonható és esetleg Róma döntésének megfelelően megváltoztatandó vagy visszavonandó volt. Nem király volt egyházmegyéjének, hanem csak fejedelme, aki hűséggel és engedelmességgel tartozott szuverén urának, a római pápának, akitől joghatóságát és a belőle fakadó hatalmat kapta.

Fejedelemnek számított a 15. századi magyar püspök vagyona alapján is. A magyar egyház szervezésének megalapításakor a „szent királyok” bőkezűen gondoskodtak a püspökökről. Nagy kiterjedésű birtokokat ajándékoztak nekik székhelyükön és környékén. Néha az egész székely területét a püspöknek adományozták, például Eger és Vác esetében. Ez csak egy kis része volt vagyonuknak, mert a püspöknek járt az egész egyházmegye minden mezőgazdasági termékének egytizede. A fekvő birtokok terjedelmét a 15. századig újabb királyi adományok és magánosok ajándékozása bővítette, a tizedjövedelem viszont csökkent. Amikor ugyanis a 11. században a püspökök a tizedet megkapták, még káptalanukkal kolostorszerű együttesben, közös háztartásban éltek. A 12. század folyamán azonban a káptalanok önállósultak, közösségi élet felbomlott, s a püspököknek ki kellett adni a kanonokokat illető részt, elvből a tizedjövedelem egynegyed részét, az úgynevezett kánoki negyed.

A magyar egyház feje az esztergomi érsek volt, egyházmegyéje – Trencsén megye és Nyitra

megye egy részének kivételével – az ország egész északnyugati negyedére kiterjedt. Birtokai 14 mezővárost és 98 falut öleltek fel, s ha ugyanazt a nagyon megközelítő számítást alkalmazzuk, mint amit a bevezetésben a Kanizsai birtokokkal kapcsolatban alkalmaztunk, akkor azt kell mondanunk, hogy kb. 18 000 jobbágy felett rendelkezett. A birtokok szétszórtan feküdtek az egész egyházmegye területén, és kisebb csoportokra, úgynevezett tiszttartóságokra (officiolatus) oszlottak. Ezeket a birtokokat az érsek ugyanúgy sajátjának tekinthette, mint az ország bármely nemese. Földesura volt a birtokokon élő jobbágyoknak, azok földesúri járadékot fizettek neki, övé volt a faluban vagy mezővárosban levő haszonvétel (pl. vám- vagy révjövedelem, erdőhasználat stb.), és földesúrként bíraskodhatott felettük. A nagybirtokostól csak két jellegzetesség különböztette meg, egy elvi és egy gyakorlati. Elvileg a birtok nem az érseké volt személyesen, hanem az esztergomi érseknek egymásra következő soráé, amit azzal a jogi formával fejeztek ki, hogy a birtok nem az érseké, hanem az érsekség védszentjéé, illetve a székes-egyházé volt. Lényegében ugyanazzal a gondolkodásmóddal állunk szemben, mint amit a királyok esetében már láttunk. Az egymásra következő királyok sorát a Szent Korona jelképezte, az egyházban ezt a szerepet a védőszent játszotta. A másik eltérés gyakorlati volt. Míg a világi nagybirtokosoknak általában sikerült birtokaikat területileg is összefüggő egységekbe kovácsolni, és az egységeket egy-egy vár köré csoportosítani (vagy az egységek központjában várat emelni), addig a védőszent birtokai mindig szétszórt birtokok maradtak, ami védelmüket megnehezítette, igazgatási költségeiket emelte. Végül tegyünk ehhez még annyit, hogy a 15. század végén ezekből a birtokokból az érsek évi jövedelmének kereken egyharmada, 4–5000 aranyforint került ki.

A jövedelem nagyobbik része (kereken kétharmada) tizedjövedelem volt. A mezőgazdasági termények közül Magyarországon a 15. században csak a gabona, a bor és a bárányok, illetve méhek tizedét szedték. Legjelentősebb közülük a bortized volt, mert – amint arra már a bevezetőben utaltunk – a bornak mindig jó ára volt a 15. században. Az érsekség területén főképpen a Kis-Kárpátok borvidékének (Pozsony, a szentgyörgyi és vöröskői uradalom, Nagyszombat) tizede hozott jövedelmet. Akár gabona-, akár bortizedről volt is szó, az érsekség legtöbbször mindkettőt bérbé adta, mert így gyorsabban jutott készpénzhez, nem kellett az aratást, illetve a szüretet és az értékesítést megvárnia. Az esztergomi érseket azonban nemcsak a mezőgazdasági termékek tizedrésze illette meg, hanem egy egészen különleges tized, amit maga a király fizetett saját jövedelme után, s ez a pénzverés tizede, az úgynevezett pisetum volt. Évi 2500–3000 aranyforintnyi jövedelmet biztosított

ez a bevételi forrás. Mindent egybevéve, az érseknek évente 20 000 aranyforint körüli jövedelme volt, és a birtokigazgatáson kívül semmiféle terhet és kockázatot nem kellett érte vállalnia.

Az esztergomi érsek a magyar egyház feje volt, a királyi ház plébánosa, és így nem csodálatos, hogy jövedelme igen magas volt, ha nem is a legmagasabb az ország püspökei között. Voltak azonban sokkal kisebb jövedelmű püspökök is, a legkisebb vagyonú és jövedelmű a szerémi volt, aki a primás jövedelmének mindössze 15%-át élvezte. Sajnos, a 12 püspökség közül mindössze kettőnek maradt fenn 15. század végi számadáskönyve, s így a részleteket nem mindig ismerjük. A mindenről tájékozódó és főképpen anyagi kérdésekre igen érzékeny velencei követek azonban a magyar püspökségek jövedelméről sem feledkeztek meg, s jelentésük alapján ismerjük a 16. század első két évtizedének átlagjövedelmét püspökségenként. Tudjuk azt is, hogy a fentebb említett *servitiumok* jegyzékét a 14. század elején állították össze. Így a két adat alapján a püspökségek jövedelméről az alábbi kimutatást állíthatjuk össze:

Egyházmegye	14. sz. eleje	1525
	m. aranyforint	
1. Esztergom	12 000	25 000
2. Pécs	10 000	10 000
3. Erdély	5 000	24 000
4. Eger	2 500	22 000
5. Kalocsa	6 000	20 000
6. Várad	6 000	26 000
7. Zágráb	6 000	18 000
8. Veszprém	3 000	12 000
9. Csanád	3 000	3 000
10. Győr	2 500	13 000
11. Vác	1 500	4 000
12. Szerém	300	5 000

A magyar püspökök jövedelme

Az esztergomi érsekség megtartotta vezető szerepét, egyes püspökségeknél, főképpen az erdélyinél, váradinál és egrinél a változás igen nagy. Az esetek egy részében biztosan nagyarányú növekedés áll a különbség mögött. Gondoljunk csak arra, hogy a tokaji borvidék a 15. században jött létre, a bortized lényegesen magasabb bevételt biztosított az egri püspököknek, mint a korábban ott folyó gabonatermelés.

De talán még az emelkedésnél is meglepőbbek az egyes püspökségek közötti különbségek. A (kétségtelenül leggazdagabb) váradi, az egri, az erdélyi, az esztergomi és a kalocsai egyházmegye hatalmas jövedelmet biztosított, a csanádi, váci, nyitrai és szerémi hozzájuk képest nagyon szerény lehetőségeket nyújtott.

Egyházmegye	Évi jövedelem (aranyforintban)	
	püspök	prépost
1. Esztergom	25 000	400
2. Várad	26 000	800
3. Erdély	24 000	800
4. Eger	22 000	480
5. Kalocsa	20 000	200
6. Veszprém	12 000	240
7. Győr	13 000	160
8. Vác	4 000	160

Néhány prépost jövedelme

A jövedelem azonban minden társadalomban viszonylagos, és ez a középkori egyházban sem volt másképpen. A püspökségek jövedelmét talán úgy világíthatjuk meg jobban, hogy a kapott számokat a préposti jövedelem táblájával egészítjük ki. A több 10 000 forintos püspöki jövedelmekkel szemben egyetlen prépost évi jövedelme sem érte el az évi 1000 aranyforintot. Ehhez már csak annyit kell hozzátennünk, hogy az egyszerű vidéki plébános évi bevétele ritkán haladta meg az 50 aranyforintot. Ilyen arányokat látva, a püspököket valóban fejedelmeknek kell tekintenünk az egyháziak között.

A fejedelemnek udvartartás jár és fényes palota, ezzel is rendelkeztek püspökeink. Az egyház előírta, hogy a püspökségek székhelye városban legyen, s a magyar egyház megalapításakor az egyházmegyék központjai valóban a nagy, városi funkciókat teljesítő települések voltak. A püspök eleinte a többi lakóval együtt élt e telepeken, de már a 12. században elkülönült tőlük, s ahol csak tehette, külön fellegrárrá alakította át a székesegyház és saját palotája körüli területet, néha a kanonok lakóházait is bekapcsolva az erődítménybe. Pécsen és Győrben ennek nyomait még ma is megfigyelhetjük. Pécsen a püspök teljesen elzárkózott, falakkal, árokkal vette körül a székesegyházat és palotáját, ugyanígy történt Váradon, sőt a kis Nyitrán is. Győrben a kanonok házak a váron belül maradtak, hasonló esetet láthatunk Veszprémben. A legfényesebb székhely természetesen az esztergomi érseknek jutott, aki a Duna feletti dombon még a székesegyház mellett királyi palotát is megkapta.

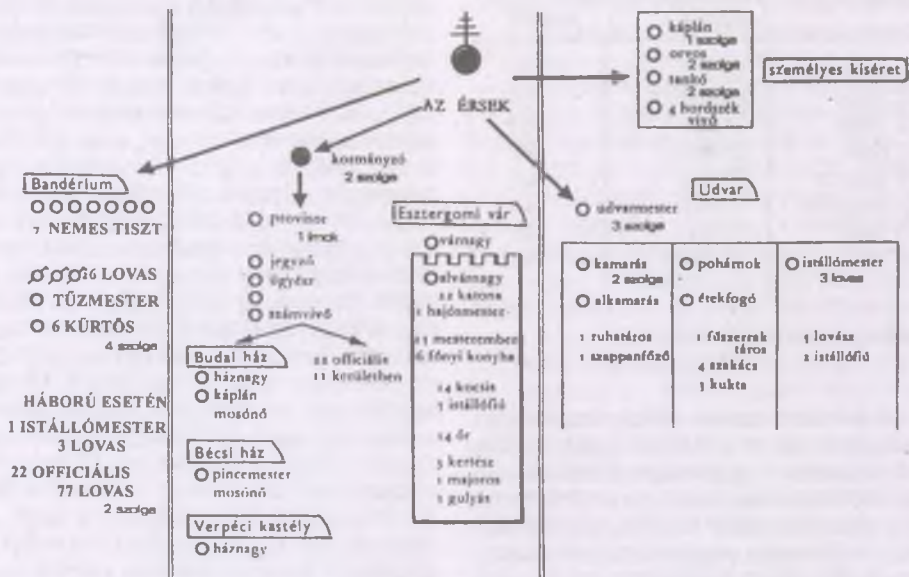
Az esztergomi érseknek volt a legfényesebb kísérete is. A 15. század végén, amikor Beatrix rokona, a 9 éves Hipolit modenai herceg lett Magyarország legelső egyházi méltóságának birtokosa, kísérete és személyzete meghaladta a 300 főt. Igaz, ebben már az olasz reneszánsz divatja és a herceg életkora is beleszólt, mert ritkán volt az érseki udvarban tanítóra szükség. De az istálló-mester (aki a király lovászmesteréhez hasonló feladatokat látott el), a pohárnok és az étkefogó ugyanúgy tagja lehetett a korábbi érseki személy-

zetnek, mint ahogyan a káplán, a jegyző és a sekrestyés. A birtokszervezet nagyságából és szétosztottságából, valamint a földesúri járadék bonyolult voltából következett, hogy a tisztartásokon kívül jószágkormányzót kellett tartani, aki mellett ugyancsak írnok és számvető dolgozott. Esztergomban, mindez még egy sereg szolga (istállófiú, kertész éjjeliőr stb.), kocsis és napszámos meg mesterember (fegyvertisztító, szijgyártó, patkoló-kovács, ács stb.) egészítette ki. Az esztergomi udvar személyzete olyan hatalmasra dagadt, hogy külön udvarbíró vagy várnagy irányította őket. A legtöbb főpapnak, így az érseknek is volt Budán háza, ahol a királyi tanács ülései alkalmával megszállhatott, ennek is volt gondnoka, az itteni kápláni teendőket a budai plébános látta el. Mindez külföldön sem volt másképpen. Magyarországon azonban még egy csoport tűnik fel az érsek – és a legtöbb püspök – kíséretében, s ez a bandérium, a főpapot kísérő fiatal nemesek, katonák és kürtösök fényes lovascsapata. A káplán, a jegyző, a sekrestyés, mint a legmagasabb egyházi rendet, a külföldön élő főpapot is megillette, a nemesi bandérium ebben a formában a magyar prelátus különleges helyzetének velejárója volt.

A magyar prelátus

„Szentséges atyám, félve tisztelendő uram! Gyakorta fordultam szentségedhez a zágrábi püspökség érdekében, amelyet a hosszan tartó szakadás egyre mélyebbre taszít. Kérelmeztem, hogy ha megkésve is, de tisztázódjék a zűrzavar, és a püspökség visszanyerje jogait és szabadságát. Engem, illetve hivatalomat nem csekély támasztól foszt meg, szentatyám, az a körülmény, hogy a püspökség erőt felemésztette a pártviszály, s emiatt képtelen betölteni feladatát. Országunk ősi alkotmánya szerint ugyanis ennek a püspökségnek feje tanáccsal is, cselekvőleg is köteles engem támogatni az országos, főleg a honvédelmi ügyekben. Jog szerint is gondot kell fordítanom körülményeinek megjavítására, nehogy abban mutakozzam nemtörődömnek, amiben országunkat segíthetném megóvni a bajoktól. A püspökség szabad betöltését azonban megakadályozza az a viszály, amely a püspökséghez való jog kérdésében mindmáig dúl a két püspök között. Ezért, ha szentséged ez ügyben meghallgatásra méltatja nézetemet, a magam részéről mindenképpen tisztelendő Demeter püspök atya javára döntök kettejük közül. Ő ugyanis, mind előkelő és rangos származása, mind állásának tekintélye következtében, alkalmasabbnak látszik a főpapságra!”²

Ezeket a sorokat Hunyadi János kormányzó 1451. január 4-én a pápához irt leveléből vettük. A zágrábi püspökség, amelyről itt szó van, a levél keltekor már kereken húsz éven át betöltetlen volt. Medvei János püspök halála (1433) után Zsigmond király egy Ábel nevű ismeretlen, de a javas-

Az esztergomi érsek igazgatási szervezete és kísérete

lat megtételekor még kiskorú páduai egyetemi hallgatót javasolt a pápának kinevezésre, aki – úgy látszik – Ábelt valóban ki is nevezte. Nem tudunk arról, hogy a püspöki széket valaha is elfoglalta volna, s biztos, hogy 1440 dereka előtt elhunyt, mert a pápa ekkor Zólyomi Benedek zágrábi kanonokot és főesperest bízta meg a püspökség kormányzásával. Az ország ekkoriban két király között oszlott meg. Zágráb V. László, illetve a Cilleiek tényleges uralma alá tartozott, akik keresztülvitték, hogy Zólyomit megválasszák, sőt püspöknek nevezze ki a pápa. A harcok során a másik párt híve, Tallóci Máté szlavón bán azon a címen foglalta el a püspökség várait, hogy Szlavóniát „máskülönbem nem lehet megvédeni a török ellen”. A bonyodalom akkor vált teljessé, amikor a pápa 1447-ben Csupor Demeter tinnini (Dalmácia) püspököt áthelyezte a zágrábi püspöki székre, aki, mivel Hunyadi pártjához tartozott, nem juthatott a püspökség tényleges birtokába. A lehetetlen helyzetet Zólyomi 1454-ben bekövetkezett halála oldotta meg, amikor is a pápa Döbrentei Himfi Tamást nevezte ki zágrábi püspökké. A huzavona nem használt az egyházmegyének, Hunyadi erről néhány héttel előbb a pápához írt jelentésében sötét képet festett: a püspökség csakugyan világiak, előbb Tallóci, aztán a Cilleiek kezén volt, utóbbiak 20 000 forinttal terhelték meg, azon a címen, hogy a Tallóci által elfoglalva tartott várak visszafoglalása ennyibe került. „A lelki viszonyok – írta Hunyadi – a lehető legelhanyagoltabbak.” A ridég tényeknél azonban számunkra most fontosabb Hunyadi levelének néhány, látszólag elvi

megállapítása, amely a magyar püspökök világi szereplésének lényegére tapint rá.

Hunyadi János ebben az időpontban V. László választott király kormányzója volt Magyarországon, s ilyen minőségben tehetett javaslatot a pápának püspökök kinevezésére, mert a király helyett ő gyakorolta a főkegyúri jogot. A bevezetésben már elmondottuk, hogy a század elején a magyar király és a pápa között ebben a kérdésben súlyos feszültség keletkezett, és hogy Zsigmond 1404-ben a király hozzájárulásához kötötte a magyar püspökök kinevezését. A feszültség ekkoriban olyan nagy volt, hogy a király maga nevezte ki Medvei Jánost veszprémi püspökké (akit a pápa nem ismert el), és megakadályozta, hogy a pápa által kinevezett püspök Veszprémben ténylegesen elfoglalhassa hivatalát. Amikor 1417-ben újra aktuálissá vált a veszprémi püspökség betöltése, Zsigmond egy oklevélben „kegyúri jogának hatalmánál fogva” egyszerűen Rozgonyi Péter dömösi prépostnak adta a veszprémi püspökséget. Zsigmond eljárása teljesen jogtalan volt, hiszen a kegyúr csak javaslatot tehetett, a kinevezés a pápa jogköre volt. A veszprémi káptalan sem fogadta el a „kinevezést”, ragaszkodott püspökválasztó jogának gyakorlásához, s ezzel a király ellen fordult. A konstanzi zsinaton ugyanebben az esztendőben sikerült hosszú tárgyalásokkal véget vetni a nagy nyugati egyházszakadásnak, és V. Márton személyében egy egész Európa által elismert pápát választani. A diplomáciai siker országrésze Zsigmondot illette, s ettől kezdve – ha volt az országnak királya – a főkegyúri jog gyakorlása nem

ütközött nagyobb nehézségekbe. A király előterjesztést tett a pápának a kinevezendő püspök személyére, és a pápa a legtöbb esetben elfogadta a jelöltet. A játékszabályok megtartása mindkét fél érdeke volt, mert így a magyar király olyan főpapot üdvözölhetett, akit maga választott (esetleg emelt fel), a pápa pedig biztos lehetett benne, hogy a király nem fogja a saját maga által javasolt jelöltet a püspöki szék tényleges elfoglalásában megakadályozni.

A király ugyanúgy leírhatta volna, hogyan Hunyadi János tette a fejezet elején idézett levelében, hogy a püspökből támaszát látja, aki „tanácsával is, cselekvőleg is köteles” az uralkodót támogatni. A tanács szót hallva, legelőször az juthat eszünkbe, hogy a püspökök már évszázadok óta a királyi tanács tagjai voltak. De nem csupán erről, lényegesen többről volt szó. A legfontosabb kormányzati szervnek, a kancelláriának vezetője minden esetben főpap volt, a 15. század második felében már legtöbbször az esztergomi vagy kalocsai érsek. Az érsek főkancellársága ebben a korban már alig volt több pusztá címnél, de a kancellária igazi vezetői, az alkancellárok is főpapok voltak, vagy ha nem voltak azok, akkor éppen hivatali pályájuk emelte őket a püspöki székre. Mátyás alkancellárjai közül hivatali idejében ugyan csak Vetési Albert volt veszprémi püspök (1458-ban volt alkancellár), de elődje, Váradi István egri és utódai közül Handó György pécsi prépost is püspök, sőt Váradi bíboros lett. Azt sem tekinthetjük véletlennek, hogy amikor Mátyás pénzügyi reformokat vezetett be, az új kincstartó szintén főpap volt, János pécsi püspök, vagy ismertebb nevén: Janus Pannonius. A kincstartóságot utána átmenetileg egy polgár, Ernusz János viselte, de őt megint csak egyházi kincstartók követték, a már ismert Handó György, Nagylucsei Orbán, azután Laki Tuz Osvát; az előbbi egri, az utóbbi zágrábi püspök lett. A központi bíróságoknál sem változott a kép. A „királyi különös jelenlét” bíróságának elnöke a főkancellár, tehát főpap, s amikor Mátyás reformjai életre hívták a személynöki méltóságot, akkor a „királyi személyes jelenlét” bíróságának feje ismét főpap (négy év kivételével). A király kormányzatának adminisztratív és diplomáciai része teljesen, a bírói tekintélyes részben egyháznagyok kezében volt, s a legmeglepőbb ebben, hogy még a pénzügyigazgatás élén is püspökök álltak. Végigtekintve a felsorolt neveken, az egyházi álláson kívül a szereplők legtöbbszörének még egy közös jellemzője van: kettőt kivéve valamennyien egyetemen végzett emberek. Vetési, Váradi és Janus Pannonius a kánonjog doktora volt, Handó is külföldi egyetemet látogatott. Az itt szereplők közül Vetési és Nagylucsei pályafutását külön is érdemes szemügyre venni.

A középbirtokos nemesi családból származó Vetési Albert a bécsi egyetemen folytatott tanulmányai után egy ideig az egyetemen adott elő, majd

Páduában fejezte be tanulmányait. 1446-ban lett erdélyi kanonok, 1456-ban erdélyi prépost, 1457-ben nyitrai, majd egy év múlva, 1458-ban veszprémi püspök, és az is maradt, kereken harminc évvel később, 1486-ban bekövetkezett haláláig. Először 1433-ban Zsigmond kíséretében járt Rómában, valószínűleg nem is közvetlenül a király, hanem a királlyal együtt az örök városban időző Csapi László titkos kancellár kíséretében, egyelőre szerény nemesként és klerikusként. 1451-ben úgy látszott, hogy sohasem fog világi pályán szerepelni, mert az erdélyi püspök helynöke lett, tehát tisztán egyház-kormányzati feladatot látott el. De éppen ez a poszt hozta össze Hunyadi Jánossal, s a fiatal pap megnyerte a kormányzó rokonszenvét. Így érte első megbízatása: 1452-ben tagja lett annak a követségnek, amely a győri püspök és Töttös László vezetésével az osztrák rendekkel tárgyalt V. László kiadtságáról. A magyar követség feladata az volt, hogy az osztrák követséggel együtt a pápánál igyekezzék támogatást szerezni Frigyes császárral szemben. A megbízatás kudarccal végződött. Frigyes császár, akivel Firenzében találkoztak, még fogadni sem volt hajlandó, a pápa kifejezetten ellenségesen utasította el őket. A hazatérő Vetési Hunyadi szolgálatába lépett, annak titkára lett. Így került követként (most már önállóan) Milánóba, ahol hosszú időt töltött. 1455-ben hazatértek már V. László kormányzott, az erdélyi kanonok most a király diplomatájaként folytatta működését. Még ebben az esztendőben útnak indult, hogy megnyerje a nyugati hatalmakat a török elleni harcra. Velencén át Rómába ment, ahol most sikert könyvelhetett el: megnyerte magának az újonnan választott pápát, aki az „apostoli protonotarius” (főjegyző) címmel tüntette ki, és más kiváltságokat engedélyezett részére. Sikerét a király itthon azzal honorálta, hogy a nyitrai püspökségre terjesztette fel. Mátyás trónra lépte után előbb alkancellár, majd titkos kancellár, a diplomácia vezetője lett. Újra Itáliában járt, aztán egy ideig (1464–1470) nem hallani róla. 1471-ben lép újra színre, ekkor Rozgonyi Jánossal Regensburgban járt, két évvel később a magyar–cseh–osztrák béketárgyalásokat vezette. Utolsó küldetése ismét Rómába szolgáltatta (1475), a pápa előtt elmondott beszéde olyan nagy sikert aratott, hogy kinyomatták. Innen Nápolyba ment, ő volt a Beatrixszal házasságot kötő magyar követség vezetője. 1476-ban még ő koronázta meg Fehérvárott a nápolyi királylányt, aztán a hátralevő tíz év alatt nem szerepelt többé a politikai életben. E tíz év rejtélyét sírjának 1957-ben történt felfedezése, illetve csontjainak vizsgálata oldotta meg: az idős főpap csonttuberkulózisban szenvedett, az utolsó években valószínűleg már mozogni sem tudott.

Nagylucsei Orbán egy csallóközi jobbágy, Bodóbari Fülöp fiaként látta meg a napvilágot, s a kancelláriában egyszerű íródéakként kezdte, ahol 1468-ban lett jegyző. 1470-ben otthagya a kancelláriát, Ernusz János kincstartó szolgálatába

Vetési Albert diplomáciai küldetése

szegődött; ekkor kapta első egyházi állását is, 1472-ben budai kanonokká nevezték ki. Hatalmas munkabíráásával és szorgalmával még abban az évben ura helyettesévé, alkincstartóvá verekedte fel magát. Úgy látszik, akkor már felszenteltette magát, mert 1473-ban az esztergomi Szent Tamás-káptalan prépostjaként emelkedett tovább egyházi pályáján, két év múlva már a fehérvári Miklós-káptalanban töltötte be ugyanezt a tisztséget. 1478-ban só- és bányakamara-ispánként működött, és egy év múlva Mátyás király mindenható kincstartója lett, ezt a hivatalát egészen haláláig megtartotta. 1481–1486 között győri, 1486-tól 1491-ben bekövetkezett haláláig egri püspök volt. A királytól nemességet, címet és hatalmas birtokokat kapott, családját sikerült az ország arisztokratái közé emelnie.

A két pálya ellentétes előjellel kezdődött. Úgy látszott, hogy Vetési sohasem fog a politikai életben részt venni, Orbán kancelláriai deákról pedig nem lehetett nagy valószínűséggel állítani, hogy valaha is főpap lesz belőle. Mindkét pálya a királynak nyújtott „tanács” egyik formája.

Ha Vetési pályáját abból a szempontból nézzük, hogy előbb a nyitrai, majd a veszprémi egyházmegye hivatott feje volt, rögtön feltűnik, hogy az 1464–1470 közötti hat esztendő és élete utolsó évtizedét leszámítva, nem sokat törődhetett Magyarországon élő híveivel. Csak megjelenése, címe volt egyházi, valójában – amint maga írta

1455-ben a pápához intézett kérvényében – „az ország ügyeiben állandóan utazik, és a jövőben is állandóan úton lesz”.³ Ha összeállítanánk a középkori magyar „hivatásos” diplomaták listáját, akkor alig találnánk közöttük mást, mint egyházit, főképpen püspököket és néhány prépostot. Ha Vetési 29 évi püspökségéből csak 16 esztendőt tölthetett itthon, akkor elmondhatjuk, hogy Nagylucsei nem járt külföldön, de kincstartóként szinte szakadatlanul a király mellett tartózkodott, az egyházi hivatali működésben töltött idő aránya az ő esetében sem volt jobb.

A Vetési pályafutásában megnyilvánuló jelenség két okra vezethető vissza. Az egyik ok az egyházi pályát választók magasabb képzettsége és látóköre. Valószínűleg már az alsóbb iskolákban is többet és jobban tanultak meg latinul, mint világi pályára készülő társaik. Sokan folytattak közülük egyetemi tanulmányokat, a 15. századi püspököknek majdnem a fele. S ha a megoszlást nemzedékenként vizsgáljuk, akkor azt kell mondanunk, hogy a század folyamán a főpapok közül egyre többen végeztek el az egyetemet, ami azt is jelentheti, hogy a püspöki kinevezéseknél egyre inkább megkövetelték az egyetemi fokozatot. Az egyetemek látogatása nemcsak latin tudásukat és a kor színvonalán álló tudományos ismereteiket növelte. Magyarországon – két sikertelen és rövid életű kíséreltetől eltekintve – a 15. században nem volt egyetem; a tanulmányokat Bécsben vagy valamelyik

olasz városban kellett végezni. A kérdéses egyetemet csak 29 esetben tudjuk meghatározni, ebből a számból kerekén a fele (14 eset) az északolasz (Padua, Bologna, Firenze, Ferrara), a másik fele (13 eset) a bécsi, egy kis része (3 eset) a krakkói egyetemre esik, egyetlen esetben szerepel Párizs. A felsorolt esetekből öt olyan volt, amelyben a leendő főpap az egyetemet Bécsben kezdte és Paduában, Bolognában vagy Firenzében fejezte be. Ezekhez tartozott Vetési is, aki Bécsből Paduába ment át. De bárhol is végzett a leendő főpap, meg kellett tanulnia az illető városban beszélt nyelvet is (az egyetem a latint használta). A magas képzettséghez és nyelvtudáshoz még az idegen világ, a látókör bővülése is járt. Nem csoda, hogy Magyarországon a humanizmus – e tipikusan városi kultúra – első művelőit a főpapok sorában találjuk, de az sem csoda, hogy az ilyen fiatal klerikusokat a király alkalmasnak tartotta saját kormányzatában a „cselekvő” részvételre.

Nagylucsei pályáját nem klerikusként kezdte, hanem világiként, de az írásbeli munka, úgy látszik, még a 15. században is klerikus jellegű kölcsönzött művelőjének. Sajnos, nem tudjuk pontosan, hogy mikor szenteltette magát pappá, de első egyházi javadalmi, a különböző prépostságok inkább kiegészítő jövedelmek. Ez annál is könnyebb volt, mert az esztergomi Szent Tamás káptalan prépostjának semmiféle lelkipásztori teendő nem kellett ellátnia.

A francia és angol udvarban ebben az időben a polgárság köréből származó világi jogászok kezdték kiszorítani a királyok „hagyományos” tanácsadóit és munkatársait, az egyháziakat. Magyarországon ez nem következett be, mert egyrészt a polgárság nem rendelkezett megfelelő súllyal, másrészt egyetemre általában egyházi pályára készülöket küldtek. A kialakulóban levő világi értelmiség nem a polgárságból, hanem a nemes-ségből került ki, de ekkoriban még csak a bíróságok jogászaiként érvényesültek. A nyugati példának még egy megvalósíthatatlan követelménye volt: a polgári tanácsadókat meg kellett fizetni. A magyar főpapnak, akit diplomáciai misszióra küldtek, csak a különkiadásait kellett fedezni, a kincstárnak jutalmul egy prépostság vagy püspökség jövedelmét lehetett adni. Erről az oldalról tekintve Vetési, Nagylucsei és társaik úgy tűnnek fel, mint egyháziak, akiket a király kisajátít, saját szolgálatába állít. Hunyadi levele a bizonyíték rá, hogy ezt a király méltányosnak találta, mert a püspökökben támaszt látott, mégpedig kiművelt, magasabb feladatok megoldására képesített támogatót.

A fentiekben már megismertük a klerikus kifejezés értelmét. Mégis furcsa, hogy amikor 1435-ben Vetési Rómában a pápához kérvényt nyújt be, egyszerűen klerikusnak nevezi magát, és sem egyházi rendjét, sem az általa betöltött javadalmakat nem jelöli meg, holott a kérvényekben legalább az

egyik megjelölése szokásos volt. A kérdés megfejtéséhez tudnunk kell, hogy nemcsak nagyobb papi rendek voltak (szerpap, áldozópap, püspök), hanem kisebbek is (ajtónálló, felolvasó, ördögűző, oltárszolga, alszerpap), és mindenki, aki ezeket a kisebb rendeket felvette, már egyháznak számított, tehát klerikus volt, ami hajviseletében (tonsura) külsőleg is megnyilvánult. A nagyobb rendekkel együttjáró kötelezettség, a nőtlenség a kisebb rend viselői közül csak az alszerpapra vonatkozott. Felszenteltethette magát valaki például ördögűzőnek, amiatt még nem volt köteles nőtlen maradni. Egy Bisth János nevű, Mátyás budai kápolnájában működő énekes is csak a kisebb rendeket vette fel, de a király szerint „jobban szeretné a házasság igáját, mint az egyházét”, s ezért kérte a pápától felmentését. Ha Bisth még elhagyhatta a klerikusi pályát, akkor az sem kétséges, hogy Vetési 1433-ban még nem volt felszentelt pap, hanem csak a kisebb rendek valamelyikét vette fel, ezért nevezte magát egyszerűen klerikusnak. Bisth példája még más tanulsággal is szolgál. A zene központja ebben az időben az egyház, a királynak nem volt külön fizetett énekkara, de sok a kápláni javadalma, kápolnájának énekesét is úgy tudta a legegyszerűbben honorálni, hogy káplánjává nevezte ki, s a kinevezett a kisebb rendeket felvéve klerikussá, egyházi emberré lett. Ezzel még nem vágta el a világi pálya felé vezető utat, mert még könnyen kapott felmentést, és megnősülhetett.

Jegyzetek

¹ A pápai megbízásokra lásd: Monumenta Romana episcopatus Vespremiensis. IV.

² Magyar humanisták levelei. 187.

³ Idézi a római levéltárból Fraknoi V. (Századok, 23. 1898. 389.)

Uram, királyom... Budapest, 1974. 111–127.

Rainer Pál Vetési Albert élete veszprémi püspökké való kinevezéséig

Bevezetés

Vetési Albert 15. századi történelmünk jelentős alakja volt. A Hunyadi-párt egyik vezére, magas műveltségű főpap, aki Hunyadi János és Mátyás király megbízásából számos alkalommal járt külországokban fontos államügyekben. Különböző egyházi tisztségek viselése után csaknem 30 évig, élete végéig a veszprémi püspökség élén állt. 1986-ban lesz halálának 500. évfordulója.

Személye inkább csak a szakemberek előtt ismert, nem él a történelmi köztudatban.

Bár számos tanulmány érintette tevékenységét, részletes életrajza mindmáig nincs. A kortárs Thuróczy János krónikájában sehol sem említi.¹ A 18. században Róka János már veszprémi püspökségének kezdetét is tévesen 1442-re tette.² Budai Ferenc lexikonában röviden közölte életrajzát.³ Részletesen elsőként Makkay József⁴ és Fraknoi Vilmos⁵ foglalkozott vele, utóbbi elsősorban mint diplomatával. A veszprémi püspökség római oklevéltárában megtalálhatjuk a veszprémi püspökségével kapcsolatos vatikáni iratanyagot.⁶ A Pallas⁷, majd a Révai-féle⁸ lexikon közölte életrajzát. A külföldi megye-, táj- és várostörténeti munkák is hosszabb-rövidebb említést tettek szerepléséről.⁹ Később főleg Balogh Jolán¹⁰ és Gutheil Jenő¹¹ írásaiban található adatokat Vetési Albertről. 1957-ben a veszprémi Szent György kápolnában végzett ásatás alkalmával megtalálták a főpap sírját. Ekkor rövid ideig a kutatás előterében állott alakja. Egyre több adat vált ismertté tevékenységéről és a hozzá köthető – eléggé csekély – tárgyi emlékanyagról.¹² Az Új magyar lexikon¹³ és A magyar életrajzi lexikon¹⁴ ismételten közölte rövid életrajzát. Utóbb Fügedi Erik foglalkozott 15. századi püspökeinkkel, így Vetésivel is.¹⁵

Jelen dolgozatom célja, hogy a rendelkezésemre álló adatok – zömmel a már megjelent számos kisebb-nagyobb tanulmány – felhasználásával minél teljesebb képet rajzoljak Vetési Albert életéről. Bár a lehetőségekhez képest igyekeztem minél több elérhető adalékot felhasználni, a témakört mégsem tekinthetjük lezártnak. Annál is inkább nem, mert külön levéltári kutatásokat nem végeztem e téren, s a veszprémi püspöki, illetve káptalani levéltárban további idevágó feldolgozatlan anyag várható.

A számos adat és epizód jellegű adalék miatt munkám során a legegyszerűbbnek a kronologikus szempont követését tartottam.

(...)

Egyetemi tanulmányai

1430/31-ben a bécsi egyetemen tanult, ahol elnyerte a „szabad művészetek mestere” fokozatot. Közben maga is oktatott. 1430-ban Boetius *De consolatione philosophiae*, 1431-ben pedig Aristoteles *Parva Naturalia* című munkáját magyarázta.¹⁶ Mindkét könyv használata általánosan elterjedt volt az akkori egyetemi oktatásban.¹⁷

1431. június 27-én Pálóczi Máté országbírónak Budán kelt egyrészt a Báthoriak, Gacsályiak és Guthiak, másrészt a Bagossyak, Csomaközyek, Károlyiak és Vetésiek közötti egyezséglevélben találkozzunk a nevével.¹⁸

1432-ben a sienai egyetemen találjuk, ahol az egyetem magisztereivel és az ottani érsekség

klerikusaival együtt ő is részt vett IV. Jenő pápa egyik üzenetének megvitatásában.¹⁹

Innen Rómába ment, ahol – Fügedi feltételezése szerint Csapi László királyi titkárnak, a titkos kancellária korábbi (1420–1423) alkancellárjának kíséretében²⁰ – részt vett Zsigmond király császárrá koronázásában 1433. május 31-én.²¹

1433. július 22-én IV. Jenő pápa kedvezően intézte el Vetési szuplikációját, amelyben arra kérte a pápát, hogy búcsút nyerjenek mindazok, akik lakóhelyének – Vetés – Szent Miklós-plébánia-templomát a védőszent ünnepén felkeresik és meggyónnak. Ekkor még az „artium liberalium magister” címet viselte,²² s valószínűleg csak a kisebb papi rendek valamelyikét bírta, nem lévén még felszentelve, mivel egyszerűen klerikusnak („clericus Transilv. d.”) nevezte magát.²³

1437. február 4-én a paduai egyetemen vizgázott egy Vetési Albert nevű magyar diák, aki 1437. március 18-án is ugyanitt szerepelt, mint „artium doctor et universitatis iuristarum scolaris”. Ő valószínűleg nem azonos a későbbi püspökkel, hanem valamilyen rokona lehetett.²⁴

1450. szeptember 10-én a paduai püspöki palotában, Barius Miklós egri prépost, Ruthus Tamás vasvári kanonok, Szegedi Baltazár és Szegedi János előtt tette le Vetési Albert, az artes doktora azt a vizsgáját, amellyel megszerezte a mindkét jog (ti. a kánoni és a római) doktora címet²⁵ Veress Endre szerint ő is csak rokona volt a későbbi püspöknek, aki szerinte Rómában fejezte be tanulmányait.²⁶ Gutheil Jenő,²⁷ Balogh Jolán²⁸ és Fügedi Erik²⁹ viszont ezt az adatot a későbbi veszprémi püspökre vonatkoztatják.

Hazatérése, emelkedése az egyházi pályán, első követi megbízatásai

Visszatérve hazájába az erdélyi káptalan kanonokjává lett.³⁰ Kanonoki jövedelme mintegy évi 60 forint lehetett.³¹ 1446. elején már gyulafehérvári székesegyházi főesperes,³² rövidesen pedig püspöki helynök is.³³ Ekkor már biztosan „doctor utriusque juris” volt.³⁴

Amennyiben az 1450-es paduai adat csakugyan rá vonatkozik, akkor tanulmányait mint főesperes fejezte be.³⁵ A főesperesi tiszt fontosságát mutatja, hogy a főesperest a középkor a püspök szemének és kezének („oculus et manus episcopi”) nevezte. A főesperesek kanonoki jövedelmükön kívül az alájuk tartozó plébánosoktól még külön évi összeget (ún. cathedraticumot) is húztak.³⁶

Az erdélyi püspök ekkoriban a lengyel Matheus de la Bischino (1443–1461) volt. A püspökség a gyulafehérvári, dobokai, hunyadi, kézdi, kolozsi, krasznai, küllői, ózdi, szatmári, szolnok, telegdi, tordai és ugoccai főespereségekből állott.³⁷ A

püspökség évi jövedelméről 15. századi adatunk nincs, 1525-ben 24 000 aranyforintra becsülték.³⁸ Vetési itt került összekötetésbe Hunyadi Jánossal,³⁹ s tőle nyerte első követi megbízatását.

Mint ismeretes, a kiskorú V. László király ekkor III. Frigyes császár gyámsága alatt állott, és természetesen is a császár hatalmában volt. 1452. március 5-én Bécsben az osztrák és a magyar rendek szövetséget kötöttek V. László kiszabadítására.⁴⁰

A követség célja az volt, hogy rávegyék a pápát, gyakoroljon nyomást a császárra ez ügyben. A követség Vetésin kívül Töttös László királyi pohárnokmestere, 4 osztrák követből és Salánki Ágoston⁴¹ győri püspökből állott. Utóbbi lehetett a követség vezetője, aki valószínűleg azért került közéjük, mivel a Habsburg-barát főúri csoporthoz tartozott, s így Hunyadi azt remélhette, hogy könnyebben szót ért a császárral. Követi megbízólevelük 1452. március 11-én kelt Pozsonyban.⁴²

Május első napjaiban érkeztek Firenzébe, ahol a római császári koronázásáról visszatérő III. Frigyes éppen tartózkodott. Azonban a császár nem fogadta őket. Erre tovább indultak Rómába, hogy V. Miklós pápa támogatását kérjék, de céljukat nem érték el. A pápa válasza elutasító volt, a gyermeknek gyám kell, és erre a császárnál aligha lehetne alkalmasabb személy, ha panaszkodni lenne, adják elő, s a Szentszék orvosolni fogja azt.⁴³

E követségben Vetési valószínűleg még nem játszott döntő szerepet.

A Bécsbe visszatérő császár, akit júniusban az osztrák és cseh rendek ostrom alá fogtak, szeptember elején végül is kénytelen volt V. Lászlót Cillei Ulriknak kiadni.⁴⁴

Vetési Rómából visszatérve 1453-ban már Hunyadi titkáráként szerepelt.⁴⁵ Így voltaképpen Hunyadi kancelláriájához tartozott. Hunyadi írásbeli ügyekkel foglalkozó munkatársai között csak kevesen rendelkeztek egyetemi fokozattal. Vetési esetében is inkább politikai megbízhatóságán, a Hunyadi ház iránti hűségén lehetett a hangsúly, bár egyetemi végzettsége és rátermettsége természetesen tovább erősítette pozícióját.⁴⁶

1453-ban Vetési Milánóban járt Hunyadi követeként. Itt ugyanis a Viscontiak kihaltával Francesco Sforza (1453–1466) jutott hatalomra. Őt azonban III. Frigyes nem ismerte el. Sforza ezért szövetséget ajánlott a császár ellen az osztrák és a magyar rendeknek, s Hunyadihoz Jacopo Delbenét küldte ebben az ügyben. Hunyadi válaszáat Vetési vitte Milánóba, aki 1453. április 20-i megbízólevelében teljhatalmat kapott a szövetség megkötésére. Ez alkalommal már önállóan járt el. A követség kimenetelét nem ismerjük. 1454 elején Vetési még Milánóban volt.⁴⁷

Királyi szolgálatba való lépése, 1455. évi követjárása

Kevéssel ezután királyi szolgálatba lépett. 1454. november 11-én V. László királytól a Gyáli Kakas Pál halálával a koronára visszaszállt Csongrád vármegyei Szentkirályt kapta adományba Bánfalvi Miklós alkancellárral és Vári István erdélyi préposttal együtt.⁴⁸

Szentkirály Hódmezővásárhelytől dél-délkeletre, 2–3 km-re lévő helység volt, amely nevét Szent István király tiszteletére szentelt templomáról nyerte. Vetési természetesen valószínűleg sohasem birtokolta, mivel a Gyáli Kakas család kihalta után a falut a vásárhelyiek elfoglalták és még Mátyás uralkodása alatt, 1458/62. körül is erőszakkal bírták.⁴⁹

A kruseváci győzelem (1454. szeptember 29.) után Hunyadi tervbe vette a görög területek visszafoglalását a törököktől – Konstantinápoly az előző év májusában esett el –, s ehhez nagyobb szövetség megszervezését kívánta. Többek között a pápára, Velencére, Aragóniára, Jó Fülöp burgundi hercegre és Brankovics György szerb despotára számított. A szövetség ügyében ismét Vetési indult Itáliába – mint Hunyadi János országos főkapitány és a magyar urak követe –, akihez Junius de Gradis raguzai patricius, Brankovics megbízottja is csatlakozott.⁵⁰

Vetési 1455. január 5-én Rómában kérte a pápától, hogy erdélyi főesperesi javadalma mellett más egyházi javadalmat is szerezhessen.⁵¹

A velencei szenátus előtt hosszasan ismertette Hunyadi terveit, s a köztársaság hajóhadának segítségét kérte a szárazföldi sereg akciójához. 1455. február 15-én Francesco Foscarini dózse (1423–1457) általánosságokban mozgó választ adott: ha a többi keresztény hatalmak is fegyvert fognak a török ellen, úgy Velencére is számíthatnak.

Közben március 24-én meghalt V. Miklós pápa. Az április 8-án megválasztott új pápa, III. Calixtus nyomban fogadalmat tett a töröknek Európából való kiűzésére, még ha vérét kell is ontania. Veronai Gábor a későbbi (1474–1486) egri püspök, aki ekkor Rómában időzött, írta egy levelében, hogy a pápa egyébről sem beszél, mint a keresztes háborúról. A pápa május 15-i bullájában a hadjárat kezdetétől 1456. március 15-ét tűzte ki, s a résztvevőknek és támogatóiknak búcsút ígért. Felbuzdulásában bizonyára része volt Vetésinek és Hunyadi üzenetének is. A pápa V. László királyhoz, a magyar egyházi és világi főurakhoz s Capistrán Jánoshoz lelkesítő leveleket küldött és a segítségét ígérte.⁵²

A pápa magát Vetésit is több kedvezményben részesítette. 1455. június 5-én vagy 6-án megengette, hogy királyi szolgálata alatt hordozható oltáron is misézhesen, még interdictummal sújtott helyeken is. Pápai engedélyt nyert arra is, hogy erdélyi főesperesi tiszte mellett korlátozás nélkül elfogadhat más egyházi javadalmakat. Továbbá

édesanyjával és testvéreivel, valamint ezek házastársaival, több barátjával és kíséretének tagjaival együtt jogot nyert gyóntató atya választására, akitől teljes búcsút nyerhetnek.⁵³ 1456. július 29-én a vetési templomnak engedélyezett búcsút a pápa. A Szentsek kincstárából pedig társával együtt 100 forint tiszteletdíjat kapott. Valószínűleg e követjárásakor nyerte apostoli főjegyző (protonotarius) címét is, amelyet 1456. október 12-i kérelmében viselt először.⁵⁴

Hogy V. Alfonz nápolyi és aragóniai királyhoz (1416–1458) eljutott-e Rómába, nem tudjuk.⁵⁵ Korábban Alfonz volt Hunyadi jelöltje a magyar trónra, akivel 1446–1448-ban tárgyalásokat is folytatott a kormányzó.⁵⁶

További emelkedése az egyházi pályán, az ország főurai közé jutása.

1455. július 5-e és 1456. október 12-e között Vetési erdélyi prépost lett. Ugyanis 1455. július 5-én Várdai Istvánt a pápa felmentette nagypréposti tiszteletéből, 1456. október 12-én pedig Hangács Albert pécsi prépost kérte a pápát, hogy a Vetési előléptetésével megüresedett gyulafehérvári főesperességet neki juttassa.⁵⁷

Majd 1457. március 21-én már mint választott nyitrai püspök szerepelt.⁵⁸ A nyitrai püspökség ugyan nem tartozott a gazdagabb egyházmegyék közé – Fügedi becslése szerint 4000 aranyforint lehetett az évi jövedelme⁵⁹ –, de a püspökséggel együtt a megyei főispánságát is elnyerte, amelyet a mindenkor püspökök 1302 óta viseltek.⁶⁰ Talán azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Nyitra földrajzilag is közelebb esett a budai királyi udvarhoz, mint a távoli Gyulafehérvár. Nyitrai püspökségét a pápa sohasem erősítette meg, csak választott püspök maradt.

1457. november 23-án meghalt V. László király. Utódja a magyar trónon Hunyadi Mátyás lett. Megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy Mátyás királlyá választásakor Vetési új érdemeket szerzett a Hunyadiak szolgálatában. Mátyás uralomra jutván nem mulasztotta el, hogy apja és családja régi híveit megjutalmazza.

Az alkancellári tisztre a nyitrai püspököt emelte. Vetési először 1458. március 15-én szerepelt alkancellárként, majd utóljára július 9-én.⁶¹ Alkancellári címét azonban még 1463-ban is viselte, amikor ténylegesen már rég nem volt alkancellár.⁶²

Bónis György szerint részt vett az 1458. májusi pesti országgyűlésen.⁶³

1458. június 16-i bullájával III. Calixtus pápa Vetésit a veszprémi püspöki székre helyezte.⁶⁴ Veszprémi püspökké való kinevezésekor már nem volt fiatal, 50. éve táján járhatott. A Szatmár megyei birtokos nemesi család fiából az ország egyik vezető főembere lett. Nehéz és küzdelmes múlt ál-

lott mögötte. Sikeres emelkedését saját tehetsége és szorgalma mellett kétségtelenül a Hunyadiaknak köszönhetette, akiket következetesen és odaadóan szolgált. Valószínűleg már alsóbb iskoláinak végzésekor többet és jobban tudott latinul mint társai.⁶⁵ Nyelvismeretéről nincs pontos adatunk, de a magyar és latin nyelven kívül bécsi és itáliai egyetemi éve során feltehetően jól megtanult németül és olaszul is. Mint az erdélyi egyházmegye papja talán románul is beszélt, hiszen a mindennapi érintkezéseknél erre is szüksége lehetett. Gyakori utazásai során sokfelé megfordult, sokat tapasztalt. Megismerkedett idegen népek szokásaival, látóköre kiszélesedett. Fogékony szellemére ösztönzőleg hathatott az Itáliában megismert humanista műveltség.

Egyre magasabb pozíciója és növekvő hatalma ellenére is felelősséget érzett hazája és a kereszténység sorsa iránt. Ezzel számos osztályos társán felülemelkedett. 1455. június 5-én a pápához intézett kérvényében többek között ezeket írta: „...in obsequiis serenissimi regis Hungariae, (t. i. V. László) et pro negociis dicti regni, de mandato dicti regis... sepius ad diversas mundi partes continuo proficiscitur in futuremque proficisci habeat.”⁶⁶

Vetési Albert személyével kapcsolatos tárgyi emlékek az életének fentebb ismertetett szakaszából – ha az oklevelektől eltekintünk – nem maradt fenn. Esetleg a győri székesegyház kincstárában őrzött három 15. századi szentolaj tartó köthető valamilyen módon alakjához.⁶⁷

Jegyzetek

- ¹ THURÓCZY János: A magyarok krónikája. Budapest, 1978. Ennek talán éppen az lehet az oka, hogy diplomáciai megbízatásai miatt gyakran tartózkodott külföldön.
- ² RÓKA Johannes: Vita Vespremiensium Praesulum. Posonii, 1779. 269–287.
- ³ BUDAI Ferenc: Magyarország polgári történelmének való lexicon, a XVI. század végéig, III. Nagy-Várad, 1805. 750.
- ⁴ MAKKAY József: Vetési Albert veszprémi püspök. Magyar Sion 1897. 498–515. (A továbbiakban: MAKKAY)
- ⁵ FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái. Vetési Albert. Századok 1898. 385–404. (A továbbiakban FRAKNÓI 1898.) U. ö.: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékekkel. II. Budapest, 1902. (A továbbiakban: FRAKNÓI 1902.)
- ⁶ A veszprémi püspökség római oklevéltára – Monumenta Romanae episcopatus Vesprimiensis III. (1416–1492.) Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebozsítja: a Római Magyar Történelmi Intézet, Budapest, 1902.
- ⁷ Pallas nagy lexikona. XVI. Budapest, 1897. 822. Az idevágó rész Karácsonyi János munkája. (A továbbiakban: PALLAS)
- ⁸ Révai nagy lexikona. XIX. Budapest, 1926. 205. (A továbbiakban: RÉVAI)
- ⁹ KISS Kálmán: A vetési ref. egyház története. Kecskemét, 1875. (A továbbiakban: KISS 1875.) U. ö. Szatmári reform. egyházmegye története. Kecskemét, 1878 (A továbbiakban: KISS 1878.) Szatmár várme-

- gye. Magyarország vármegyéi és városai. Szerkesztő: BOROVSZKY Samu. Budapest, é. n. (A továbbiakban: BOROVSZKY) BÉKEFI Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. III. kötet I. rész III. szakasz Budapest, 1907. HOLUB József: Zala megye története a középkorban. I. Pécs, 1929. (A továbbiakban: HOLUB)
- ¹⁰ BALOGH Jolán: A renaissance építészet és szobrászat Erdélyben. Magyar Művészet 1934/5. 129–158. U. ö. Az erdélyi renaissance 1460–1541. Kolozsvár, 1943. (A továbbiakban: BALOGH 1943.) U. ö. A művészet Mátyás király udvarában. I–II. Budapest, 1966.) A továbbiakban: BALOGH 1966.) U. ö. Mátyás király és a művészet, Budapest, 1985.
- ¹¹ GUTHEIL Jenő: Mátyás korának veszprémi emlékei. Veszprémvármegyei Füzetek 4. Veszprém, 1940. (A továbbiakban: GUTHEIL) U. ö. Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1979.
- ¹² GUTHEIL Jenő–H. GYURKY Katalin–ERDEI Ferenc–KOPPÁNY Tibor: A veszprémi Szent György egyház és konzerválása. Műemlékvédelem 1960/3. 136–143. GERGELYFFY András: Tájékoztató. Rövid hírek. Műemlékvédelem 1961/4. 236. GYURKY Katalin: Die Sk. Georg Kapelle in der Burg von Veszprém. Acta Archaeologica XV. (1963.) 341–408. KOZÁK Károly: XV. századi oroszlanos kályhacsempék a Dunántúlon. A Veszprém Megyei Múzeumok közleményei. 1. (1963.) 143–150. TÓTH Sándor: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai. u. o. 115–142. U. ö. Veszprémi középkori sírkőtöredékek u. o. 2. (1964.) 167–187. EGYED Edit: Vetési Albert püspök velencei casulája. u. o. 209–223. DERCSÉNYI Dezső–ENTZ Géza–VOIT Pál: Műemlékvédelmünk újabb tudományos eredményeiről. Műemlékvédelem 1965/3. 129–141. KOZÁK Károly: Sümeg. In: GERŐ László: Várépítészetünk. Budapest, 1979. 254–261. KOPPÁNY Tibor–KOZÁK Károly: Sümeg. 1979. 5. kiadás.
- ¹³ Új magyar lexikon. VI. Budapest, 1962. 659.
- ¹⁴ Magyar életrajzi lexikon II. Budapest, 1969. 994–995.
- ¹⁵ FÜGEDI Erik: A XV. századi magyar püspökök. Történelmi Szemle. 1965/4. 447–498. (A továbbiakban FÜGEDI 1965.) U. ö. Uram királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai. Budapest, 1974. (A továbbiakban: Fügedi 1974.)
- ¹⁶ FRAKNÓI Vilmos: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV és XV. században. Értekezések a történelmi tudományok köréből III. Budapest, 1874. 25. 45. U. ö. 1898. 386. VERESS Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Olaszországi magyar emlékek. III. Budapest, 1941. (A továbbiakban: VERESS 1941.) 332. CXXIII. GUTHEIL 4. FÜGEDI 1965. 491., U. ö. 1974. 124.
- ¹⁷ TONK Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Budapest. 1979. (A továbbiakban: TONK 96.) U. ö. itt 94–100. bővebben a középkori egyetemi oktatás rendjéről.
- ¹⁸ A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára II. 1414–1489. Sajtó alá rendezi: GÉRESI Kálmán. Budapest, 1883. 129–130.
- ¹⁹ VERESS 1941. 331., CXLII., TONK 199.
- ²⁰ FÜGEDI 1974. 124., Csapi azonban nem volt titkos kancellár – mint Fügedi írja –, hanem 1420–1423. között a titkos kancellária alkancellárja, aki befolyását 1423 után is megőrizte. V. ö. BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971. (A továbbiakban: BÓNIS) 107. Csapira lásd még: FRAKNÓI Vilmos: Genealogiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból. Turul 1893. 2., 4. (A továbbiakban: FRAKNÓI 1893.) U. ö. 1902. 18., MÁLYUSZ Elemér: Zsigmond király ural-
- ma Magyarországon. Budapest, 1984., 114., 231., 233. Csapi és Vetési kapcsolatára egyik munkában sem találunk adatokat.
- ²¹ MAKKAY 500., FRAKNÓI 1898., 386., GUTHEIL 4.
- ²² FRAKNÓI 1893. 2., 7., MAKKAY 500., FRAKNÓI 1898. 396., TONK 199.
- ²³ FRAKNÓI 1893. 7., MAKKAY 500., FÜGEDI 1974. 127. A kisebb papi rendek az ajtónálló, felolvasó, úrdögűző, oltárszolga és az alszerpap voltak. Az utóbbit kivéve ezek még nőülhettek.
- ²⁴ VERESS 1941. 154–155. Vízont BÓNIS 222. 10. jegyzet szerint ez a adat is a későbbi püspökre vonatkozik.
- ²⁵ VERESS Endre: A padovai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai 1264–1864. Budapest, 1915. (A továbbiakban: VERESS 1915.) 9. U. ö. 1941. 155.
- ²⁶ VERESS 1915. 9. U. ö. 1941., 155., 241., MAKKAY 501. szerint is Rómában végzett.
- ²⁷ GUTHEIL 4.
- ²⁸ BALOGH 1943. 32–33. és 47. old. 97. jegyzet, u. ö. 1966. I. 661.
- ²⁹ FÜGEDI 1965. 491. u. ö. 1974. 124.
- ³⁰ FRAKNÓI 1898. 387., GUTHEIL 4., FÜGEDI 1974. 124.
- ³¹ TONK 115.: (A XV sz. közepén) „... egy gyulafehérvári kanonok egész évi jövedelme volt mintegy 60 forint.”
- ³² SZEREDAI Antonius: Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae. Albae-Carolinae, 1791. 90. MAKKAY 501. FRAKNÓI 1898. 387. GUTHEIL 4.
- ³³ MAKKAY 501. szerint 1447-ben, FÜGEDI 1974. 124. szerint 1451-ben lett helynök. FRAKNÓI 1898. 387. 1451-ben, GUTHEIL 4. 1449-ben említik mint helynököt.
- ³⁴ TONK 199.
- ³⁵ TONK 118–119. A középkori felfogás az egyházi javadalmak jövedelmét tanulás céljára felhasználhatónak tekintette. Így esetenként előfordult, hogy az egyetemi tanulmányait folytató egyházi személy már valamilyen stallumot élvezett.
- ³⁶ HOLUB 344–345.
- ³⁷ TONK 133.
- ³⁸ FÜGEDI 1965. 496., u. ö. 1974. 119–120. (Egyébként érthetetlen, hogy Fügedi azonos adalékokra épülő táblázatának számadatai az idézett helyeken miért mutatnak lényeges eltéréseket!)
- ³⁹ FRAKNÓI 1898. 387., GUTHEIL 4.
- ⁴⁰ TEKE Zsuzsa: Hunyadi János és kora. Budapest, 1980. 181. (A továbbiakban: TEKE)
- ⁴¹ Salánkiról: BÓNIS 153. a rá vonatkozó fontosabb irodalommal. Továbbá: FRAKNÓI 1902. 112. MÁRKI Sándor: A középkor története. In: Egyetemes és hazai történelem. II. Budapest, é. n. 676. Ő koronázta meg Podjebrád György cseh királyt. 1447. évi pecsétje: BÁRCZAY Oszkár: A heraldika kézikönyve. Budapest, 1897. 142. old. 383. ábra.
- ⁴² Az oklevél szövege: FEJÉR György: Authentia et vis probandi diplomatum. Budae, 1838. 151–155.
- ⁴³ A követjárásról: MAKKAY 501–502, FRAKNÓI 1898. 387–388. u. ö. 1902. 89–90., GUTHEIL 4., FÜGEDI 1974. 124.
- ⁴⁴ TEKE 181.
- ⁴⁵ FRAKNÓI 1898. 388., Gutheil 4., Fügedi 1974. 124.
- ⁴⁶ Hunyadi kancelláriájáról és Vetési oltani szerepéről: BÓNIS 164–165., 167.
- ⁴⁷ FRAKNÓI 1898. 388., GUTHEIL 4.
- ⁴⁸ Az adománylevelet közli: KOVACHICH Márton György Formulæ solennes styli... Pest, 1799. 193–194. Említi FRAKNÓI 1898. 388. és Gutheil 4.
- ⁴⁹ Hódmezővásárhely története a legrégibb időkől a polgári forradalomig I. Főszerkesztő. NAGY István, költészszerkesztő: SZIGETI János. Hódmezővásár-

- hely, 1984, 295–296., 298–299., 303–304., 709–710., valamint 294. old. 15. térkép.
- 50 FRAKNÓI 1898. u. ö. 1902., 93. GUTHEIL 4.
- 51 BEKE Antal: Római emlékek a magyar egyház XV. századi történetéből. Történelmi Tár. 1900. (Továbbiakban: BEKE) 7. szerint ezt III. Calixtus pápától kérte Vetési. Ezzel az adattal azonban valami baj van. V Miklós pápa ugyanis csak 1455. március 24-én halt meg, így januárban az őt követő III. Calixtus még nem lehetett pápa. Bekénél talán az évszám hibás, mert 1456. június 6-án a pápa csakugyan megengedte Vetésinek, hogy az erdélyi főesperesség mellett más javadalmat is elfogadhasson. (V. ö. FRAKNÓI 1989. 390–391.)
- 52 FRAKNÓI 1898. 389–390., FRAKNÓI 1902. 92–93., GUTHEIL 4–5.
- 53 FRAKNÓI 1898. 391. (jún. 6.), BEKE 7. (jún. 5.) lásd még az 51. jegyzetet is.
- 54 FRAKNÓI 1898. 390–391., GUTHEIL 5.
- 55 FRAKNÓI 1898. 391.
- 56 TEKE 167–168.
- 57 MAKKAY 501., FRAKNÓI 1898. 391., BEKE 7., GUTHEIL 5., TONK 117. szerint a gyulafehérvári prépostság évi jövedelme 1431-ben 128 forint volt. FÜGEDI 1974. 119–120. viszont időpont nélkül, de nyilvánvalóan a XV. századra vonatkoztatva 800 forintba teszi ugyanezen prépostság évi jövedelmét. A jelentős eltérésnek nem tudom az okát.
- 58 FRAKNÓI 1898. 391., GUTHEIL 5.
- 59 FÜGEDI 1965. 496.
- 60 Nyitra vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Szerkeszti: SZIKLAY János és BOROVSZKY Samu. Budapest, é. n. 67.
- 61 Hazai okmánytár – Codex Diplomaticus Patrius II. Kiadják: NAGY Imre–PÁUR Iván–RÁTH Károly–VÉGHÉLY Dezső Győrött, 1865. 344., FRAKNÓI 1898. 392., SZENTPÉTERY Imre: Magyar oklevéltan. Budapest, 1930. 170., Bónis 222., 250.
- 62 BÓNIS 222. 13. jegyzet: „...vicecancellarium nostrum ultro ad misimus...” – írta róla 1463. évi velencei követjárásakor Mátyás király.
- 63 BÓNIS 246. A törvény szövege sehol sem említi a nevét. (V. ö. Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvények, Budapest, 1899. 327–335.)
- 64 A pápai bulla szövege: A veszprémi püspökség római oklevéltára – Monumenta Romana episcopatus Vespriensis III. (1416–1492.) Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja: a Római Magyar Történelmi Intézet. Budapest 1902. 154. CCLVI.
- 65 FÜGEDI 1974. 126.
- 66 FRAKNÓI 1898. 398., FÜGEDI 1974. 126.
- 67 A magyarországi árvízkárosultak javára Budapestten gr. Károlyi Alajos palotájában 1876. évi májusban rendezett műipari és történelmi emlékkiállítás tárgyainak lajstroma. Készítették: dr. HENSZLMANN Imre és BUBICS Zsigmond apát, sajtó alá rendezte: SZALAY Imre, Budapest, 1876. 39. old., 1051. sz. alatt ezeket írja a győri olajtartókról: „Három darab szaruedény bölényszarvból, már 1457-ik évben Vethési püspök idejében szentelt olajkhoz használták.” Az olajtartókat említi még: RÓMER Flóris: A győri főegyház kincstára 1738-ban. Győri történelmi és régészeti füzetek II. 1863. 191. KRESKAY Antal: Legújabb lelet Győrött. Archaeologiai Értesítő VI. kötet 11. szám, 1872. június 15. 280–281. Az olajtartók ma is megvannak Győrben, de Vetéshez való kapcsolásukról ott semmit sem tudnak. (Megtérintésüket dr. Bóna László provikárius úrnak köszönöm.) Eddig nem sikerült kiderítenem, hogy honnan származik az 1876-os katalógus adata. Az olajtartókról újabban: BÖKÖNYI Sándor: The drinking horns of the cathedral of Győr. Folia Arch.

16. 1964. 157–162. (E tanulmányra Vörös István zológus hívta fel a figyelmemet. Segítségét ezúton is köszönöm.) Ezek szerint a Liszti János veszprémi püspök rendeletére Nagyváthy Ferenc, Haberdy Benedek, Eggerszegy Oswald mester és Zenthpétery László kanonokok által a veszprémi székesegyháznak a török elől Sopronba menekített felszereléséről Sopronban, 1571. máj. 1-jén készített leltárában többek között szerepel „két ezüstszarv aranyozva, a betegek olajának tartói, Albert püspöktől valók. (V. ö.: ÁDÁM Iván: A veszprémi székesegyház. Veszprém, 1912. 345.) Az olajtartók feltehetően NAPRÁGHY Demeter püspök Veszprémből Győrbe való áthelyezésekor kerültek a győri székesegyházba. Az 1767. évi gr. Zichy Ferenc püspök féle canonica visitatio 5 db ilyen szarvat említ, s megjegyzi, hogy azokat Vetési Albert veszprémi püspök rendelte olajtartásra. (V. ö.: BEDY Vince: A győri székesegyház története. Győr, 1936. 58.)

Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 18. Veszprém, 1986. 227–232

Körmendy József Vetési Albert Veszprémben

Gatalóczi Mátyás (1440–1457) halála után Vetési Albert lett a püspök (1458–1486). Nyitrai választott püspökből lett veszprémi felszentelt püspök. III. Calixtus pápa 1458. június 18-án állította ki a kinevezési bullát. Mileji János jogtudor június 22-én aláírta a kamarai illeték fizetésének kötelezvényét, melyet – 900 Ft – az új püspök ki is egyenlített.

Kiváló diplomata tehetséggel volt megáldva. Mátyás király megbízásából megjárta Rómát, Sienát, Olmützöt, Velencét, Regensburgot, Sziléziát és más városokat, ahol a korabeli nemzetközi események zajlottak. De legszívesebben Veszprémben tartózkodott, ahol címerével ékesített oszlopfeje is hirdeti székvárosa iránti szeretetét. Átépitette a Szent György-kápolnát, melynek kriptájába óhajtott temetkezni. A kriptá fedlapjának márvány töredékei a magyar reneszánsz legértékesebb darabjai közé tartoznak. Ugyancsak reneszánsz stílusban festtette ki a templom felső falazatát is.

II. Pius pápa (1458–1464) Vetési Albert kérésére 1463. június 30-án búcsút engedélyezett Szent György vértanúnak a veszprémi Szt. Mihályról nevezett székesegyház mellett álló nagy kápolnájának, ahol, amint azt Albert veszprémi püspök Mátyás Magyarország királyának követe mondja: „*Boldog Imre isteni sugallatra örök tisztaságot fogadott*”.

A Szent György kápolnáról szóló írott emlékeinket igazolják a régészeti leletek, ahogyan Nagy Lajos 1358. évi adománylevele írja: „*pulcherrime ex dolatis lapidibus fabricata, mirificeque in pictura adornat*” – faragott kövekből nagyon szépen épült

és csodásan volt kifestve. Az ősi kápolna a Csák Péter-féle pusztítás után át lett építve. Tehát Szent Imre a fogadalmát a régi Szent György-kápolnában tette, amely nem a székesegyház oldalkápolnája volt, hanem teljesen önálló épület volt, és elég nagy ahhoz, hogy a 36 tagú káptalan itt tarthatta üléseit.

Itt volt felállítva a Krisztus Teste oltár is, melyet Vetési az 1476. évi oklevelében említ, amelyben Fűreden és Csopakon két-két szőlőt, Pókaföldén egy új malmot és egy rétet, Jutason pedig egy jobbágytelket és egy rétet adományoz az oltárjavadalmas részére.

1481. március 12-én Veszprémben kelt oklevélben Vetési püspök a Krisztus Teste oltárán mindkettő a meghalt püspökökért mondandó miséért Szentistvánban lévő malmát adományozza az oltárigazgatónak azzal, hogy évente 20 mérő lisztet tartozik adni a szűkös javadalmú Szent Ágnes oltárigazgatónak.

Mátyás király 1482-ben meghagyja Vetési Albert püspöknek, hogy a legutóbb kivetett hadiadót arányosan vesse ki a káptalan mindegyik tagjára.

Albert püspöknek sokrendbéli elfoglaltsága mellett gondja volt a szegényekre is. Ezért Veszprémben a káptalani szeren ispotályt, kórházat építtetett számukra, melynek Szűz Mária kápolnája részére 80 forintért ingatlant vásárolt 1486. június 15-én.

Római tartózkodása alatt egyházmegyéjéről sem feledkezett meg. Folyamodására II. Pius pápa 1463. június 30-án két bullát állított ki. Az egyikben a veszprémi püspök jogvédőjévé a pécsi püspököt, ennek helynökét és a somogyvári apátot rendelte, a másikban a veszprémi Szent György-kápolna részére búcsút engedélyezett.

A búcsúengedéllyessel a nagy püspök Veszprémet búcsújáró központtá tette. Még a távoli Zalából, Nováról is jöttek búcsújárók a Szent György-kápolna meglátogatására és a búcsú elnyerésére.

A káptalani levéltár 1465. május 23-án kelt oklevele szerint Ujlaki Miklós vajda, Palota és Essegvár urának emberei a billegei vámnál bántalmazták a püspök Szent György-napi búcsúra

igyekvő novai népeit. A búcsújárást még indokoltabbá tette, hogy itt őrizték Szent György fejerekléjét. A kápolna küszöbén a következő felírás olvasható: „In limine non sedeto” Ne üljetek a küszöbre. Ez a figyelmeztetés a búcsúsoknak szól. Ez a felírás ma is olvasható a Szent György-kápolnában.

Vetési emléket őri a Vetési-oszlopfő 1467-ből, amit a Laczkó Dezső Múzeum őriz. Hiteles másolata megtalálható a várban a plébánia előtt, és a Vetési Albert Gimnázium udvarán.

Vetési egyházi liturgia iránti szeretetét őri a Gizella Múzeumban található Vetési-kazula, melynek anyaga brokát alapon bíbor bársony. A hátoldalát tiszta aranybrokát keresztes díszíti, amelynek függőleges szárát a Kis Jézust tartó Boldogságos Szűz, Keresztelő Szent János, a kardra támaszkodó Szent Pál, a vízszintes szárát pedig Bünbánó Magdolna és Szent István vértanú teszi ékeesebbé a Vetési-címerrel kiegészítve. A miseruhát művészi fokon már többször restaurálták.

Az 1957-ben történt ásatások alkalmával kerültek elő Krisztus Teste oltár és síremlékének – szarkofágjának – vörös márványból reneszánsz stílusban készült darabjai. A síremléket Ujhelyi János kanonok, segesdi főesperes állíttatta.

Említésre méltó még a káptalani levéltár Vk.. m. lt.. 1476. Veszprém-oppidum 58. számú oklevele, melyet balra néző kitért szárnyú arany selyem „Vetési címer” díszít.

A világhíró reneszánsz diplomatát egy olasz püspök „szent embernek” nevezi, aki a pápáról oly hódolattal beszél, mintha Istent említené. E jellemvonását domborítja ki azon tette, hogy 1483. május 10-én belépett a római Szent Lélek Társaságba..., hogy a tagok számára pápailag biztosított búcsúban részesüljön.

Érdemekben és eredményekben gazdag életét az 1486. év folyamán fejezte be.

Veszprémi emléket nemcsak az élettelen kövek és okiratok, hanem az ő szellemében nevelődő Vetési gimnázium ifjúsága is őriz.

Vetési Albert Gimnázium értesítője, 1996. 15–16.

Vetési-díj és Vetési emléklapok

Rozner Csaba

Vetési Albert életútja 1458–1486 között

Diplomáciai tevékenysége

I. Mátyás tevékeny külpolitikát folytatott, melynek során az európai államok hosszú sorával épített ki két- vagy többoldalú kapcsolatot. Állandó vagy rendkívüli utazó követei ott voltak minden számottevő udvarban.¹ A magyar király megválasztásától fogva különös figyelmet fordított a gazdag itáliai államokkal, valamint a keresztény világ központjának számító római Szentszékkal való kapcsolattartásra. Ezt a pápákhoz küldött követeinek és leveleinek nagy száma is bizonyította.²

A magyar uralkodó diplomáciai manőverei során gyakran választott egyházi személyeket követeivé, akik magas műveltségükkel, ékesszóló latin nyelvtudásukkal felvértezve bátran felvehették a versenyt itáliai kollégáikkal is. Nem véletlen tehát, hogy diplomáciai manővereinél számított családjának régi — egyházi rendű — harcostársaira, mint Vitéz Jánosra (1408 k.—1472) és Vetési Albertre, illetve új tehetségekre, pl. Janus Pannoniusra (1432—1472).

Vetési Albert meghálálta a bizalmat, következetesen kiállt uralkodója mellett és mindent megtett azért, hogy Mátyás és az ország érdekeit megfelelően képviselje. Ezt újabb diplomáciai küldetése is bizonyították.

1459 és 1475 között kilenc útjáról maradtak fenn adatok.³ Ezek közül négy alkalommal járt Itáliában. Segélykérés céljából (1459, 1463, 1475), illetve informálás végett (1474). Ugyancsak segítségért ment a Birodalomba 1471-ben. Háromszor vett részt békéltető tárgyalásokon különböző helyszíneken: Morvaországban (1460), Sziléziában (1472—73) és Magyarországon (1474).

Látható, hogy az időpontok két csoportban sűrűsödtek össze: 1459—1463 között négy, 1471—1475 között öt feladatot teljesített Vetési. 1459 és 1471 Mátyás uralkodásának két olyan időpontja, amikor belső lázadással kellett szembenéznie. Feltételezhető ebből az is, hogy az uralkodó olyankor vette igénybe Vetési szolgálatait, amikor nagy szüksége volt annak politikai tapasztalatára, kompromisszumkészségére, meggyőző erejére is.

Az is tény, hogy Vetési sikereit főleg Itáliában érte el.⁴ Ebben közrejátszott az is, hogy általa már jól kitaposott ösvényeken járt. Ismeretsegei, összeköttetései, kapcsolatai korábbi tárgyalópartnereivel (signoria, Bíborosi Kollégium), valamint küldetéseinek célja eredményesebbé tette munkáját, melyet a másik fél részéről tapasztalható pozitív hozzáállás is elősegített. Ugyanez már nem mondható el a hasonló célú regensburgi küldetéséről.

A másik négy alkalommal már a Magyar Királyság és szomszédai között kialakult feszült viszony rendezése volt a tét. Ezek Mátyás és az ellene együttesen fellépő III. Frigyes német-római császár (1452—1493), Jagelló IV. Kázmér lengyel király (1446—1492) és Jagelló II. Ulászló cseh király (1471—1516) közötti konfliktusok rendezésére irányultak.

Mindkét dinasztia jogot formált a trónra. Ez és Mátyás nyugati irányú törekvései is elmergesítették viszonyukat, s ez háborúk sorozatába torkollott.⁵ Vetési fáradozásai az elmentétek elsimitására, a békés rendezés érdekében csekély eredménnyel jártak.

Kronologikus sorrendben ismertetve a részleteket:

1459-ben Mátyás királlyá választása után igyekezett elfogadtatni magát az európai dinasztiaikkal és uralkodókkal, valamint az 1458 augusztusában elhunyt III. Callixtus (1455—1458) utódával, II. Pius (1458—1464) pápával. Ez utóbbi különösen fontos volt számára, ugyanis a Szentatya korábban Enea Silvio Piccolomini néven III. Frigyes császár diplomatájaként, titkáráként tevékenykedett. Így fennállt annak a veszélye, hogy a pápa most korábbi ura mellé áll a magyar trónért folytatott harcban.⁶

A pápa álláspontjának tisztázása céljából Mátyás követséget küldött Rómába, melynek feladata emellett a Szentatya által kezdeményezett és szervezett nagyszabású törökellenes hadjáratához való magyar csatlakozás kinyilvánítása volt.⁷

A Vetési vezette magyar küldöttség 1459. február közepe⁸ táján indulhatott útnak. Sienában találkozott a mantovai kongresszusra utazó pápával, aki a törökellenes nemzetközi találkozót a „Vocabit nos Pius”⁹ kezdetű bullájában hirdette meg előző évben. Vetési átadta ura hódolatát a Szentatyának, és tolmácsolta kérését a törökellenes harc folytatásához szükséges segítségről, illetve diplomáciai támogatást kért III. Frigyessel szemben.

A pápa válasza kedvező volt: „...Mátyás... méltóvá tette magát az apostoli Szent-szék kegyére, amelyben szívesen fogjuk részesíteni.”¹⁰ Pápaként már más szempontok alapján kellett mérlegelnie az európai történéseket és a császár külpolitikai törekvéseit. Ezért is támogatta az újdonsült magyar uralkodót.

Így Vetési küldetése sikerrel zárult, hazatért országába. 1460-ban ennek eredményeként az ellentétek is csillapodtak a két uralkodó között.

Ezek végleges elsimítására a közvetítő bevonásával — Podjebrád György cseh király (1458—1471) személyében — Olmützben 1460. január 25-re találkozót szerveztek a tárgyaló feleknek.¹¹ Ide vitte második küldetése Vetésit Rozgonyi János tárnokmester (1457—1470) társaságában.

Sajnos a követutasításról és a tárgyalások kimeneteléről nincs információnk. Ez utóbbiról azért, mert a császári küldöttek nem jelentek meg, így a találkozó elmaradt¹², követeink dolguk végezetlenül távoztak.

Podjebrád újabb fordulót írt ki 1460. május 1-jére, de erre már más magyar küldöttek indultak.¹³ Abban, hogy ezek a tárgyalások lassan, akadozva zajlottak, közrejátszott az is, hogy Podjebrád kétszínű politikát folytatott leendő vejével szemben, ugyanis titkos tárgyalásokat kezdeményezett III. Frigyessel, aki már 1459. július 31-én cseh királlyá nyilvánította.¹⁴

1463 tavaszán újra Itáliába vitte küldetése a veszprémi püspököt, ugyancsak törökellenes segítség tárgyában.¹⁵ Ennek kiváltó oka az Oszmán Birodalom térnyerése volt a Balkánon. Ez már Velencét is érzékenyen érintette, ezért mozgósította tengeri haderejét.¹⁶

Nem véletlen tehát, hogy Vetési és társa, Frangepán István zengi gróf¹⁷ útjuk során májusban Velencében tárgyaltak a szenátussal törökellenes összefogást ajánlva, melyre a válasz pozitív volt. Anyagi támogatást — 3000 Ft havonta fél évig — és a pápánál közbenjárást ajánlottak fel.¹⁸ Vetésiék útja Rómába vezetett, ahol a pápa fogadta őket. A közös törökellenes fellépés elfogadását elősegítették a boszniai hírek (török térnyerés),¹⁹ illetve II. Pius elkötelezettsége az ilyen irányú célok mellett. A Szentatya az 1463. szeptemberi²⁰ konzisztóriumon meghirdette a keresztes hadjáratot a következő évre személyes vezérletével, de azt már nem érte meg.²¹

Röviddel ezután Velence katonai szövetséget is kötött Mátyással, mely szerint ők hajóhadukkal a Balkán déli részén (Pelloponészosz), a magyar király hadserege pedig Boszniában folytat hadműveleteket. Az egymásra utaltságot fejezik ki a velencei signoria szavai: „e király és hatalmas szárazföldi seregének segítsége nélkül a törököt kiirtani nem lehet.”²²

A követek diplomáciai küldetésüket teljesítve hazatértek. Ezt követően a püspök külpolitikai tevékenységéről hét évig nincs híradás.

A veszprémi püspök újabb küldetései a 70-es években más politikai helyzetben folytatódtak.

Mátyás megkoronázását követően (1464. március 29.) belpolitikai irányvonalát módosította reformjaival,²³ valamint külpolitikájában is változás következett be, ami a nyugati irányú katonai és diplomáciai aktivitásban nyilvánul meg. Közben délen a határ védelmi vonalának megerősítését folytatta.

A törökellenes fellépés lehetőségét továbbra is fenntartotta Mátyás, de csakis szövetségesek társaságában, ehhez viszont nem voltak meg a feltételek.

A velencei—magyar együttműködést beárnyékolta a tengermellékért²⁴ és Nyugat-Boszniáért²⁵ folytatott versengés, illetve az a tény, hogy Mátyás lemondott a támadó³⁵ politikáról. Velence neheztelését jelezte, hogy a 60-as évek második felétől anyagi támogatása csökkent, mondván: „az egyik fél a másiknak nem köteles segílyt folyósítani.”²⁶

Az itáliai városállamok egymással voltak elfoglalva. Egyedül a pápa, II. Pál (1464—1471) és utóda, IV. Sixtus (1471—1484) igyekezett Európa seregei együttes törökellenes fellépésnek eszméjét felizzítani, de reménytelenül.

Nyugaton III. Frigyes császár egyre ellenségesebb magatartást tanúsított, és Mátyás cseh királlyá történt megválasztását követően (1469. május 3.) megszegte a bécsújhelyi békében (1463. július 19.) elfogadott véd- és dacszövetséget.²⁷ Hasonló volt viszonya a birodalmi fejedelmekkel is, akik veszélyesnek ítélték Mátyás politikai térnyerését. Ezekhez az eseményekhez kapcsolódik Vetési újabb diplomáciai küldetése is.

1471. június 24-én összeült a német birodalmi gyűlés Regensburgban. Tárgyaltak többek között a cseh királyság kérdéséről, ugyanis Podjebrád György ez év március 21 (22)-én meghalt.²⁸ A másik téma a török további terjeszkedésének megakadályozása, kereszties had szervezése volt. Ennek érdekében pápai legátus, Francesco Piccolomini²⁹ tevékenykedett a gyűlésen, akinek emellett — pápai utasításra — a cseh királyság kérdésében Mátyás elismertetését kellett elérnie.

A magyar uralkodó ezért is küldött követeket a gyűlésre, akik 1471. július 29-én érkeztek meg Regensburgba. Vetési mellett Rozgonyi János országbíró³⁰ (1470—1471) vett részt a küldetésben, mely végül is sikertelen maradt, egyrészt mert III. Frigyes nem volt hajlandó elfogadni Mátyás cseh királyságát, másrészt a török ellen feljárt sereg létszáma olyan kicsi volt, hogy „maga a pápai követ utasította el, nehogy Németországot kinevessék miatta.”³¹

Rozgonyi János neve azért érdekes ennél a követségnél, mert Mátyás leváltotta országbírói tisztéről (1471. július 12.) még utazásuk alatt. Ennek oka talán az ekkor kibontakozó Vitéz-féle összeesküvésben kereshető. A diplomata hazatértekor — ami 1471. szeptember 21. előtt volt — az uralkodó már megbékítette a rendeket az országgyűlés végzéseinek szentesítésével, és a Vitéz János, illetve az elégedetlenkedő bárók által behívott lengyel trónkövetelő, Kázmér ellen fordította őket.³² Ez az esemény még jobban elmérgesítette a cseh királyi és választófejedelmi címért folytatott magyar—lengyel versengést, melyet III. Frigyes lelkesen szított. Az éveken át tartó fegyveres összecsapások, hadjáratok közben diplomáciai lépéseket is tettek a felek az ellenségeskedések lezárására, a pápa legátusai tevékeny részvételével. Így történt ez 1473-ban is. Ekkor a pápai követ, Marco Barbo közreműködésével sikerült tárgyalóasztalhoz ültetni az ellenfeleket.

Február 2-ára Neitze városában szervezte meg Marco Barbo a találkozót a két Jagelő uralkodó, illetve Mátyás követei számára.

A magyar király legelőkelőbb tanácsosait bízta meg képviselőivel.³³ Így Matuscsinai Gábor kalocsai érsek (1471—1477), Veronai Gábor erdélyi püspök (1472—1475) és Vetési Albert mellett ott volt Guti Ország Mihály nádor (1458—1484) más országos méltóságokkal.³⁴ A vonatottan haladó tárgyalás során felmerült a házasság gondolata Kázmér lánya, Hedvig (Jadwiga) és Mátyás között, majd felvetődött egy független döntőbíró bevonásának lehetősége is. Végül annyit értek el, hogy újabb tárgyalási időpontot jelöltek ki, ezután szétszéledtek.³⁵

A 1473. augusztus 15-re kitűzött fordulóra Troppau városába³⁶ elsőnek a pápai legátus (Marco Barbo) érkezett meg, az ügyben a király bizalmának jeleként továbbra is tevékenykedő veszprémi püspök társaságában. A többi magyar, illetve cseh és lengyel követ majd egy hónap késéssel gyűlt össze. Tárgyalóasztalhoz ültek, ám eredményt most sem értek el, mert a békebírótság tervét a lengyelek elvetették.³⁷ Azt, hogy Vetésiék megpróbálták eredményt elérni, bizonyítja a legátus bírálata, mely a „magyar követek értelmes és tapintatos eljárását emelte ki”³⁸ a párbeszéd során.

1474 eleje a következő találkozó időpontja. Ekkor magyar—lengyel tárgyalások kezdődtek Ófaluban. Mátyás megbízottjait IV. Kázmér lengyel király felszólítására küldte el. A magyar követek közül Vetési Albert nevét említik a források,³⁹ és azt, hogy a találkozón komoly eredmény született. 1474. február 21-én lengyel—magyar béke kötött, majd három nappal később hároméves magyar—cseh fegyverszünet. Ennek elérésében fontos szerepet játszott Albert püspök is. Az egyezmény a várakozásokkal ellentét-

ben nem hozta meg a végleges fegyvernyugvást. III. Frigyes 1474. március 22-én magyarelles szövetséget kötött Ulászló cseh királlyal. E szövetséghez március 13-án Kázmér lengyel király is csatlakozott. A császár a két király elszántságát azzal is fokozta, hogy Ulászlót beiktatta a birodalmi választófejedelem sorába.⁴⁰ Így már nyáron kitört a háború, mely a magyar király és serege fölényét mutatta meg Sziléziában. Ez újabb tárgyalásokra kényszerítette ellenfeleit.⁴¹

1474 márciusában — a sikeres tárgyalásból visszatérő — Vetésit királya azonnal újabb itáliai küldetéssel bízta meg. Mátyás az ófalui tárgyalások lefolyásáról és az egyezmény részleteiről kívánta informálni Lorenzo Roverella ferrarai püspököt és egyben pápai legátust. Ezért a legtájékozottabbat, Vetési Albertet küldte hozzá Ferrarába.⁴² Küldetéséről egyéb utalás nem maradt fenn. Útjáról visszatérve nem sokáig pihenhetett az idős diplomata — 60 év felett járhatott ekkor —, mert ura még az év végén, 1474 novemberében újra Itáliába küldte ismét törökellenes összefogást és segítséget kérni.

A küldetés előzményei: 1469-től kezdődően egyre komolyabb török támadásokkal kellett szembenéznie Itáliának (Velence), a déli osztrák tartományoknak és Magyarországnak. Ezért az érintett felek követői 1470 júniusában Fiumében a közös határvédelem kiépítéséről tárgyaltak, de kevés eredménnyel.⁴³

Uzun Hasszán az Ak-Konjunlu (fehér ürü) törzsszövetség szultánja (1453—1478) diplomáciai kapcsolatot tartott fenn több európai állammal, így Velencével és Magyarországgal is.⁴⁴ 1471-ben Velence szövetséget kötött a türkmén fejedelemmel, és tovább folytatta a háborút az oszmánokkal (1463—1479). Azonban 1473. augusztus 12-én II. (Hódító) Mohamed szultán (1451—1481) Terdzsánnál legyőzte keleti szomszédját.⁴⁵

A magyar határvonal sem volt ekkor biztonságban, mert abba beékelődött a török által 1471-ben felépített Szabács,⁴⁶ mely komoly veszélyt jelentett a királyságra nézve és további offenzíváktól kellett tartani. Mátyás így a közvéleménynek is engedve indította útnak 1474 őszén Vetésit és Laki Thuz János szlavón bánt.⁴⁷

Vetési útnak indulása előtt valószínűleg részt vett az országtanács ülésén, legalábbis a források ezt mutatják. Ugyanis 1474. augusztus 3. és szeptember 21. között négy levelet kapott Budáról az akkor Veszprémben tartózkodó püspök.⁴⁸ Ezek sürgető hangnemben kérik Vetésit, hogy siessen a budai gyűlésre, „ahol számos elintézendő ügy nélkülözhetlenné teszi megjelenését”,⁴⁹ és hogy „megtárgyalják annak a követségnek ügyét, mellyel Vetési püspököt és Thuz János szlavóniai bánt bízta meg a király”.⁵⁰

A követek először (novemberben) Velencébe mentek, hogy egy lehetséges törökellenes együttműködésről tárgyaljanak a signoriával, de azok csak általánosságokat ígértek nekik.⁵¹ Rómába 1475 januárjának első napjaiban érkeztek meg.⁵² IV. Sixtus február 2-án fogadta őket, és segélykérésükre adott válaszában össztáliai katonai és anyagi támogatást ígért. Az már nem rajta múlt, hogy az egymással marakodó itáliai államokat nem tudta megnyerni az ügynek, a pénzügyi segélyt viszont folyósította.⁵³

Mátyásnak fennmaradt három levele, melyeket a megbízatásukat teljesítő követeinek írt. Az első az előbb említett feladat tárgyában íródott,⁵⁴ a második egyházi jellegű volt.⁵⁵ Ebben az uralkodó követi közbenjárását kérte a pápánál, hogy Beckensloer János esztergomi érsek (1473—1476/82) megtarthassa korábbi javadalmát, az egri püspökséget. Ez ügyben nem jártak sikerrel, az egri püspökséget Veronai Gábor (1476—1486) kapta meg. A harmadik levélben a sziléziai hadjárat fejleményeiről szóló jelentéstételre is felszólította követeit.⁵⁶ Emellett tolmácsolniuk kellett kérését, miszerint az időközben létrejött magyar—lengyel—cseh fegyverszünet megtartása érdekében a pápa gyakoroljon nyomást a Jagellókra. A pápa erre határozott ígéretet tett.⁵⁷

A diplomaták 1475 áprilisában hazaindultak, de egy királyi parancs visszarendelte őket Rómába. Itt kellett bevárniuk új társukat, Francesco Fontanát. Vele együtt mentek Dél-Itáliába; 1475. június 20-án érkeztek meg Nápolyba, Aragóniai I. Ferdinánd király (1458—1494) udvarába. Itt a korábbi tárgyalások eredményeként, mint a magyar király törvényes képviselői — a korban megszokott módon — megkötötték a házasságot Mátyás és Beatrix nápolyi királylány között.⁵⁸

Ez a feladat nem érthette váratlanul a követeket. Ugyan az eljegyzést hivatalosan csak 1474. október 30-án jelentették Mátyás boroszlói táborában,⁵⁹ de az előzetes tárgyalásokról biztosan voltak információik.

Beatrix Nápolyban maradt, érte a következő évben — 1476-ban érkezett küldöttség, és vitte új hazájába. A magyar követek hazaindultak, útközben még megálltak Velencében, ahol a várható pénzügyi segély nagyságát firtatták, de érdemleges választ most nem kaptak.⁶⁰

Vetési Albert további diplomáciai tevékenységének nincs nyoma. Ez talán azzal is magyarázható, hogy előrehaladott kora (65 év körül járt ekkor) és ezzel járó testi törődöttsége is gátolta további hosszú és nehéz utazással járó követmegbízások teljesítésében.

Diplomáciai küldetések

Országos tevékenysége

Vetési Albert veszprémi püspöksége idején 19 alkalommal⁶¹ tartottak országgyűlést, melyeken — mint prelátusnak és a királyi tanács tagjának — részt vennie feladatköréhez tartozott. Az időpontokat összevetve Vetési diplomáciai megbízásainak idejével — melyekhez az oda- és visszautazás hozzávetőleges időtartamát is hozzávettem —, a következő kép rajzolódott ki:

Biztos, hogy nem volt ott az 1462. májusi tolnai diétán⁶², illetve az 1475. évi budai országgyűlésen, mert mindkét alkalommal Itáliában tartózkodott.⁶³

Kérdéses, hogy az 1471-es budai országgyűlésen elejétől fogva részt vett-e, mivel az év augusztusában még biztosan Regensburgban tartózkodott. De az országgyűlési végzések szentesítésekor (1471. szeptember 18.) már ott kellett lennie, mert három nappal később szerepel a neve többek között a lengyel hadüzenetre adott magyar válaszban.⁶⁴

Az 1473. évi gyűlést valószínűleg nem tartották meg. Így a fennmaradó 15 országgyűlésen feltételezhetően jelen volt.

Fennmaradt a neve 1464. évi székesfehérvári országgyűlésen hozott végzéseket szentesítő királyi dekrétumon. A befejezésben felsorolják a jelenlévő főurakat és főpapokat, akik között szerepel „Albert veszprémi” püspök neve is.⁶⁵ Minden bizonnyal komoly szerepe lehetett a dekrétumban foglalt összeállításában a nagy tudású, jogban járatos és tapasztalt főpapnak.

A királyi tanácsban végzett tevékenysége

Maga „az uralkodó az országgyűléseket mintegy kibővített (királyi) tanácsülésnek tartotta”⁶⁶, melyen belül a királyi tanácsnak meghatározó szerep jutott. A tanács komoly

befolyással bírt az országos ügyek megtárgyalásánál tagjainak méltósága, rangja, társadalmi, gazdasági hatalma révén. Tény, hogy Mátyás megkoronázása (1464) után igyekezett háttérbe szorítani a tanácsot az államügyek terén. Kül- és belpolitikai döntéseinek előkészítését, végrehajtását lassan kivette a kezükből.⁶⁷ Ennek ellenére a tanács véleményezése a döntéseknél meghatározó volt.

Mátyás korában a királyi tanácsnak volt egy tágabb és egy szűkebb változata. A tágabb tanács: valamennyi egyházi és világi nagybirtokost magában foglalta. A szűkebb tanács üléseinek résztvevői a főpapok (átlagosan 3—4) és többnyire hivatalviselők, valamint igazi bárók (átlagosan 4—7); azaz csak a királynak megfelelő személyek voltak tagjai. Mindkét tanács ülésén megjelentek a szakapparátus képviselői is.

A döntéshozatal a szavazatok mérlegelésével történt meg. A tanácsok jogkörébe tartozott:

- a háború és béke kérdése;
- az adómegajánlás (országgyűlés helyett);
- a kegyelmezési jogkör;
- az országgyűlési határozat módosítása;
- a királyi előterjesztések megvitatása;
- a kezesség (garancia) vállalása a királyért a rendek felé, vagy államközi szerződések megtartására.

Emellett az „igazságszolgáltatás terén a főpapok, bárók bírótársi jogai csorbíthatlanok maradtak”.⁶⁸

Vetési Albert mint főpap és mint a királyné kancellárja méltóság viselője (1476—1486) tagja volt a tágabb királyi tanácsnak. Arra biztosan utaló forrást, hogy a szűkebb tanácsnak tagja volt-e, eddig nem találtam. De ha azt a töretlen irányvonalat nézem, mely a király mellett végig (a belpolitikai küzdelmekben), kitarító Vetési nevét fémjelzte, bizonytalanság volt ennek a szűk körű döntéshozó testületnek, ha nem is minden alkalommal. Az mindenesetre tény, hogy a már említett 1474. évi őszi országgyűlésre (bővített tanácsülésre) négy alkalommal is egyre sürgetőbb hangú felszólítást kapott a megjelenésre. Az utolsóban ezt írták: „jöjjön haladék nélkül a budai gyűlésre”,⁶⁹ nem utolsó sorban azért, „mert békés és befolyásos egyéniségétől sokat vár a tanácskozás”.⁷⁰ Ez sokat sejtet Vetési személyiségéről és tekintélyéről tanácsbeli társai előtt.

Két alkalommal bizonyította elkötelezettségét és tett hűségesküvet királya mellett az ország többi nagyaival. Ekkor a tágabb tanács tagjaitól követelte meg Mátyás a politikai állásfoglalást, amikor nyílt lázadás tört ki ellene. Az első 1458—59-ben volt, amikor a Garai—Ujlaki—Szilágyi triumvirátus Mátyás ellen lépett fel. Szilágyi lefogatása után a lázadók — huszonöt főúr — 1459. február 17-én Németújváron magyar királlyá választották III. Frigyeset.⁷¹

Mátyás gyors helyzetfelismeréssel már előzőleg Budára hívta a tágabb tanácsbeli főurakat és főpapokat — tizenkét főpapot és harminchat főurat —, akik 1459. február 10-én hűségesküvet tettek a király kezébe. Köztük volt Vetési is, megfogadva, hogy a lázadók ellen „vagyonával, életével fog védelmére kelni fejedelmének”.⁷²

1471-ben a Vitéz János-féle pártütők fellázdak Mátyás ellen, és Jagelló Kázmér heceget meghívták a magyar trónra. Kázmér hadüzenetére válaszolt 1471. szeptember 21-én tíz főpap és harminchat főúr (tágabb tanács), és levelükben hitet tettek Mátyás mellett. Ez egy újabb hűségesküvel egyenértékű.⁷³

Vetési minden bizonnyal ott volt, mert a két hiányzó főpap a két lázadó: Vitéz János esztergomi érsek (1465—1472) és Janus Pannonius pécsi püspök (1460—1472) kellett hogy legyen.

Kezességvállalásai királya mellett

A kezességvállalások során több alkalommal felmerült a veszprémi püspök neve.

1461. január 25-én Trencsénből keltezett levelet Mátyás Podjebrád György cseh királynak. Ebben Katalin (Kunigunda) királylánnyal történő eljegyzéséről és házasságkötéséről, valamint annak biztosítékairól írt.⁷⁴ Másnap, 1461. január 26-án az ugyancsak

Trencsénben tartózkodó országnagyok ülésén íródott az a levél, amelyben az „ország több nagyjai Mátyás királynak az előbbi... oklevélben elvállalt kötelezettségei szoros megtartása iránt kezességet vállaltak.”⁷⁵

1462-ben Grácban folytak béketárgyalások Mátyás és III. Frigyes között. A Szent Korona visszaadása és váltságdíja (nyolcvanezer forint) és a Habsburg trónigény elismerése volt a találkozó tárgya. III. Frigyes Mátyás mellett a bárók és főpapok megerősítését is kérte a békeszerződés aláírásakor. „Így került sor a főpapok és főurak váci tanácskozására, amelynek résztvevőit Vitéz János és pápai követ támogatásával Mátyás rá is vetette a szerződés elfogadására”.⁷⁶ Ilyen fontos szerződés tárgyalásánál minden bizonnyal bővített tanácsulást tartottak, melyen a főpapok sorában Vetésinek is ott kellett lennie.

Az ezt követő 1462. májusi budai országgyűlésen is bizonyára ott volt. Ekkor a korona váltságdíjának előteremtése, illetve a felvidéken kialakult belpolitikai bizonytalanság megoldása volt a fő téma, mivel a problémák az egész országot (statum totius regni) érintették, az összes nemest meghívták.⁷⁷

1462. május 31-én az országgyűlés elfogadta az egyforintos rendkívüli adó egyszeri alkalommal történő kivetését. A király megígérte, hogy ezt az adófajtát nem veti ki többször. Ennek megtartására kilenc főpap és tizennyolc főúr kezességet vállalt.⁷⁸ A főpapok között minden bizonnyal Vetési ott volt, hiszen ennél nehezebb helyzetben is kitarzott királya mellett.

Az 1468. évi országgyűlésen, ugyancsak a rendkívüli adó megszavazásakor huszonegy főpap és báró vállalt kezességet arra nézve, hogy a király több ilyen adót nem vet ki. A kezesek között ott volt Albert püspök neve is.¹⁹

A 1470. évi viharos országgyűlésen is győzött Mátyás akarata a rendekkel szemben, elérte a szubszidium újbóli kivetését, de elismerte a rendek ellenállását akkor, ha ezt újra megtenné. Ennek megtartására a rendek kezességet kértek az országnagyoktól. Ezt meg is kapták, de már csak négy főpap és tizenkét főúr adta nevé ehhez. Ami fontos, hogy Vetési neve újra szerepelt a főpapok között.⁸⁰ A király újbóli ígéretei egyre inkább elbizonytalaníthatták híveit, hiszen saját nevük is összefonódott ezekkel az intézkedésekkel!

Az 1471. évi Vitéz-féle összeesküvés összeomlása után Vetési mindent megtett a béke helyreállítása érdekében. Ezért közvetített az érsek és a király között, majd a megegyezést (1471. december 19.) követően annak megtartására a király részéről garanciát vállalt Lorenzo Roverella pápai követ Veronai Gábor kalocsai érsek és Beckensloer János egri püspök társaságában.⁸¹

Hogy ki volt az értelmi szerzője a békítési kísérletnek a két fél között, nehéz kérdés. Ha a pápai követ is a kezességvállalók sorában volt, azt jelenti, hogy a magyarországi béke megőrzésének érdekében a pápaság komoly lépéseket tett. A pápai követ támogatójaként más főpapokkal együtt fellépő Vetési cselekedete azt a gondolatot is ébresztheti, hogy egy, a magyar egyházi karon belül is létező, Mátyást támogató korról lehetett szó. Ez a csoportosulás valószínűleg azonos azzal, amelyik az 1470-es országgyűlésen kezességet vállalt a királyért. Ha így volt, mindenképpen kisebbségben voltak.

Az már más kérdés, hogy Mátyás ezt figyelmen kívül hagyva Vitézt 1472 márciusában lefogatta, s az érsek hamarosan (augusztusban) meghalt.

1479-ben újra a kezességvállaló országnagyok sorában található a veszprémi püspök. Az ez év július 21-én Olmützben kelt békeszerződésben — Ulászló és Mátyás között — a feltételek megtartására az országnagyok kezességet vállaltak. A felsorolt nevek között ott van Vetési Albert is.⁸²

Vetési következetes kiállása uralkodója mellett a legnehezebb helyzetekben is példa értékű volt, hűsége megrendíthetetlen. Királya politikáját kül- és belföldön egyaránt felvállalta. Ugyanakkor ehhez hozzátette élettapasztalatát, tudását és diplomáciai képességeit, melyekkel nagy hatással és befolyással volt tanácsbeli társaira. Emellett, mint láttuk, királyára is tudott hatni, aki minden bizonnyal tisztelte az idősödő, mélyen vallásos főpapot.

Kancellári tevékenysége

Mátyás királlyá választása után nem használhatta a kettős pecsétet. Erre csak megkoronázása után volt joga. Így „a főkancellári cím és hivatal csak formálisan létezett,”⁸³ ezért 1458—1464 között a titkos pecsétet alkalmazó titkos kancellária „vált a királyi akaratnyilvánítás közvetlen eszközévé”.⁸⁴

Vetési Albert Mátyás trónralépése után — 1458 tavaszától — alkancellárként (vicecancellárius), majd 1459 elejétől titkos kancellári (secretarius cancellarius) rangban irányította e fontos hivatal munkáját,⁸⁵ igaz, csak rövid ideig.⁸⁶

Hogy a király később miért adta másnak a titkos kancellária vezetését, nem tudni. Döntése talán összefüggésben van Vetési diplomáciai küldetéseivel, ezek miatt nem lehetett a király közelében, így Mátyás inkább másra ruházta át ezt a méltóságot.

A királyné kancellárja címet is viselte Vetési veszprémi püspöki címe révén. A veszprémi székesegyház ugyanis a királyné főkaplana volt (specialis capella reginalis), itt őrizték koronázási jelvényeit, pecsétjét, s mivel a „veszprémi egyházat a magyar királyné alapította, ... ennek mindenkori püspöke a magyar királynénak kancellárja, tanácsában övé az első hely...”⁸⁷

Vetési püspök Mátyás első (1461—1464) és második házassága (1476—1490) idején viselte ezt a címet. Ide kapcsolódik az is, hogy a királynéi kancellária fejeként a veszprémi püspökök előszeretettel választották alkancellárjuknak a veszprémi káptalan prépostját.⁸⁸ De Vetési idejéből erre nézve biztos adatot nem találtam.

Főispáni tevékenysége

1313-ban Károly Róbert a mindenkori veszprémi püspöknek adományozta az ispáni tisztséget, cserébe kapta a Csepel-szigeti tizedeket,⁸⁹ 1392. november 30-án I. Zsigmond (1387—1437) ezt megerősítve „érdemes szolgálataiért a Veszprém megyei főispánságot...”⁹⁰ a veszprémi püspöknek juttatta.

Veszprém megye közigazgatási beosztása 1488-ban

Így Vetési Albert, miután a király kegyúri joga révén megkapta a veszprémi egyházmegye püspöki székét, világi feladatkört is birtokolt. Ezzel ugyanis a Veszprém vármegyei örökös ispáni címet (comes perpetuus, a XV. századtól comes supremus, illetve comes principalis)⁹¹ is elnyerte.

E címmel együttjáró kötelezettsége volt az 1435. évi (decretum maius) l. t. c. alapján esküt tenni a király vagy kirendeltje kezébe.⁹² Ekkor Vetési az országos események miatt éppen Budán tartózkodott, így az esküt feltehetően személyesen a királynak tette le.

A királyi vármegye központja, az ispán székhelye Veszprém volt kezdettől fogva. 1313-tól az örökös ispán (a mindenkori veszprémi püspök) továbbra is ezt a várat használta székhelyeként, mivel ez volt az egyházmegye központja is.⁹³

A vármegye közigazgatásilag két székre (vásárhelyi és veszprémi) tagolódott, ezek mindegyike két járást foglalt magába. Ezeket az alispánok, illetve a szolgabírák irányították. A megyei tisztikar székhelye, a megyegyűlések színtere Lövöld (Leveld) volt.⁹⁴

Mátyás uralkodása idején a veszprémin kívül három vármegyének (Győr, Nyitra, Várad) volt püspök főispánja.⁹⁵

A püspök—főispán számos — egyházi és világi címéből adódó — kötelezettsége miatt nem tudta egyedül kézben tartani a vármegye ügyeit, így teendői nagy részét alispánjaira hártotta.⁹⁶ 1452-ben és 1454-ben Unyomi (Unian) Miklós veszprémi és sümegi várnagy nevét említik a források Doroszlai László veszprémi várnagy társaságában mint Veszprém vármegye alispánjait.⁹⁷

1464-ből származik egy másik híradás, melyben a veszprémi főispán sümegi várnagya veszprémi (al)ispánnak címezi magát: „Nicolaus de Unian castellanus de Simegh, comes comitatus Wesprimiensis.”⁹⁸

A veszprémi örökös főispán tehát saját familiárisait — veszprémi, illetve sümegi várnagyait — nevezte ki alispánjainak, és a kinevezés időtartama a főispán tetszésétől, „durante nostro beneplacito” függött.⁹⁹ Az alispánért „csak akkor tartozott felelősséggel a főispán, ha bebizonyíthatóan az ő parancsai, rendelkezései alapján járt el.”¹⁰⁰

A főispáni feladatok közé tartozott a rendkívüli adók behajtásának elősegítése. Vetési Albert, miután elkötelezte magát az adóketések mellett, kötelező érvényűnek tekinthette annak szigorú behajtását saját vármegyéjében. Így biztosra vehető, hogy beszédükről megfelelően tájékozódott, és minden eszközzel támogatta eredményes végrehajtásukat.

Az ő főispáni tevékenységéhez időben közel, 1488-ból maradt fent egy dikaösszeírás, amely alapján fő vonalaiban körvonalazható a Vetési idején történt rendkívüli adók beszedése és mennyisége. A megye négy járásába kirendelt adóvégrehajtók, a jobbágyháztartásokra (és prediális nemesekre) kivetett egyforintos, illetve az egytelkes nemesektől félforintos adót behajtva megközelítőleg, kétezeröttszáz—háromezer forintnak megfelelő összeget fizettek be a kincstárnak.¹⁰¹

Másik fontos tevékenységként a megyei hadszervezet ellenőrzését és hadba híását, illetve vezényletét említ meg. A király több alkalommal vette igénybe az ország fegyveres erejét — így a vármegyei, a világi és egyházi nagybirtokosok bandériumait is — a török ellen. A haderő számon tartása, szükségleteinek felmérése, seregszemléje az úgynevezett levátorok feladata volt az 1463. évi 8. tc. alapján.¹⁰²

A főispán és vármegye tisztikara számára létfontosságú volt, hogy ezt a legjobban végezzék el. A megye fegyveres ereje a közelítőleg ötszáz nemesi család fegyverfogható férfitagjaiból állt. Ehhez járultak a nagybirtokosok bandériumai és a veszprémi püspök prediális nemesei.¹⁰³ Vetésinek a saját és a vármegyei bandérium vezetőjeként is ott kellett lennie az 1464-es, 1476-os, 1480-as hadjáratokban. Felelős vezetőként ugyanakkor lehetősége nyílt arra, hogy a királytól kapott felhatalmazás alapján kedvezményeket adjon vagy megvonjon, — mint ahogy azt az alábbi két eset is mutatja.

1458 júliusában Mátyás király Vetési Albert püspök (főispán) kérésére a veszprémi káptalan tagjait „szegénységükre való tekintettel felmentette nemcsak a török ellen akkor hirdetett hadjárat, hanem minden más hadjárat alól is tíz évre, és csak arra kötelezte, hogy a püspököt (főispánt) támogassák a veszprémi vár védelmében.”¹⁰⁴

Hogy a káptalan kanonokjai valóban szegények voltak-e, nem tudni. Elképzelhető, hogy az újdonsült püspök meg akarta nyerni magának a testületet, s ezért fordult ilyen kéréssel az uralkodóhoz. Hogy a káptalan ki akart bújni az ilyen kötelezettségek alól, bizonyítható. Jól szemlélteti az alábbi példa.

1482-ben Budáról írt levelében az uralkodó utasítja Vetésit, „hogy a minden kanonokot egyképpen terhelő hadi hozzájárulást arányosan vesse ki” a káptalan összes tagjára.¹⁰⁵

Egyházi tevékenysége

A magyar uralkodó kegyúri joga és Mátyás egyházpolitikája

Az üresedésben lévő főpapi székek és javadalmak (stallum) betöltésének joga a középkor folyamán egyik neuralgikus pontja volt a pápaság és a világi uralkodók közötti viszonyoknak. Magyarországon a 14. századtól, Károly Róbert uralkodásának idejétől (1308—1342) erősödött fel a vita ebben a kérdésben. Károly Róbert jogot formált arra, hogy „mint a magyar egyházak kegyura ő gondoskodjék, hogy csak jó pásztor kormányzására bízassanak...”¹⁰⁶ (ti. a magyar egyházmegyék). De ekkor még nem bemutatás (praesentatio), hanem csak ajánlás (commendatio) formájában gyakorolta kegyúri jogait.

I. Lajos (1342—1382) is a saját jelöltjeinek beiktatásához ragaszkodott, akár a Szent-szék ellenében is.¹⁰⁷

I. Zsigmond király (1387—1437) pedig rendeletben (1406. április 6.) rögzíti — az országgyűlés hozzájárulásával — a mindenkori magyar uralkodó főkegyúri jogát. Ez az ország összes egyházára és javadalmára vonatkozott. Ehhez kapcsolódott a királyi tetszvényjogi (placetum regium) kinyilvánítása is.¹⁰⁸

Mátyás uralkodása alatt főkegyúri jogát következetesen alkalmazta, beleértve a bemutatás és a kinevezés jogát is. Elsősorban a főpapi méltóságok betöltésénél bizonyult hajthatatlannak.¹⁰⁹ Ezt bizonyítja egy levele 1480-ból, melyet a római bíbornoki kollégiumhoz intézett: „...a kettős keresztet, országunk jelvényét a magyar nemzet inkább hármassal cseréli fel, semhogy beleegyezzen abba, hogy a korona javai és jogai a Szentszékre szálljanak át”.¹¹⁰ Mátyás a főpapok személyének kiválasztása után a pápától csak a megerősítést (confirmatio) várta el.¹¹¹

Hunyadi Mátyás királlyá választása után, 1458 első felében kapta meg Vetési Albert az üresedésben lévő veszprémi püspöki széket, a pápai kinevezést pedig 1458. június 16-án állították ki,¹¹² melyben III. Callixtus a szentszéki hagyománynak megfelelően a pápai megerősítést hangsúlyozta ki.

1458. június 18-án kelt az a pápai okirat, amely „megengedi Vetésinek, hogy bármely püspökkel felszenteltesse magát püspökké, amivel azonban nem akarja sérteni az esztergomi érsek jogait.”¹¹³

1458. június 22-én Mileji János kánonjogtudor (decretorum cokr) kilencszáz forintról állított ki kötelezvényt a püspök nevében a bulláért járó díjak (commune servitium) fejében a pápai kincstárnak.¹¹⁴ 1458. június 27-én Vetési Albert fizetési kötelezettségének már eleget is tett.¹¹⁵ A pápai kinevezéstől kezdve Vetési már a „választott és megerősített püspök”¹¹⁶ címet viselte.

A veszprémi püspök egyházmegyéje

A veszprémi püspökség a legrégebbi egyházmegyék közé tartozott. I. István király (1000—1038) alapította. Területe hat királyi vármegyét foglalt magába. Ezek a:

- veszprémi,
- somogyi,
- zalai,
- Fehér (Fejér),
- segesdi (Següsd),
- budai (Pilis) vármegyék voltak.

A veszprémi egyházmegye kiterjedése a XV. században

Ez utóbbi két vármegye a királynéi javadalmakhoz tartozott, és a későbbiekben megszűnt.¹¹⁷ Segesd megye, a 15. század elején olvadt bele Somogy vármegyébe¹¹⁸, míg a budai (Pilis) megye a század végén lett Pest vármegye része.¹¹⁹ De mint főesperességek továbbra is a veszprémi egyházmegyéhez tartoztak.

Ezt az óriási egyházmegyét a püspök csak a kormányzati teendőik felosztásával és alárendeltjei segítségével tudta kormányozni. Az 1515. évi Veszprém egyházmegyei zsinaton az alábbi beosztottakat, felelős vezetőket említik:

- nagyprépost (székeskáptalan),
- Mindenszentek egyház társaskáptalan prépostja,
- (felső) őrsi prépost,
- hantai prépost,
- veszprémi (székesegyházi),
- somogyi,
- zalai,
- fehérvári,
- budai (Pilis),
- segesdi (Segesd) főesperesek.

Ők voltak, akik az egyházmegyei kormányzati feladatok ellátásában segítették a püspököt. A bíraskodási feladatok ellátását helyettesként a püspöki helynök végezte el.¹²⁰

Kezdetől fogva létezett a püspök személye mellett egy testület, melyet a 13. századtól káptalannak (capitulum) neveztek.

A veszprémi kanonokok feladatai a székesegyházhoz és a székesegyházi főiskolához kötődtek,¹²¹ valamint segédkeztek az egyházmegye irányításában a püspöknek. A püspöki székhelyen két káptalan működött. Az egyik az előbb említett székeskáptalan (prépostság), melynek egy 1469. évi oklevél szerint — harminchat kanonokja volt¹²², a másik a Mindszentelek egyház veszprémvári prépostsága (társaskáptalana).¹²³ Ez utóbbinak a prépostja (praepositus) egyben a székeskáptalannak is tagja volt.¹²⁴ A veszprémi egyházmegye több kerületre, főesperességre (archidiaconatus) tagolódott. Ezek területe egybeesett annak a hat vármegyének a területével, amelyek a veszprémi egyházmegyét alkották. Egy-egy kerület élén a főesperes (archidiaconus) állt, akinek személyét a püspök a székeskáptalan tagjai közül választotta ki.¹²⁵

Érdekességgént említést érdemel, hogy a veszprémi (székesegyházi) főesperesi méltóság kánonjogilag együtt járt a Mindenszentelek társaskáptalan préposti állásával.¹²⁶ Szintén a kanonokok közül kerültek ki a püspöki (szentszéki) bíróság ülnökei is. Az esetek többségében a püspöki helynök személyét is a káptalan tagjai közül választotta ki a püspök.¹²⁷

Egy-egy főesperesség több alesperességre (vicearchidiaconatus, vicaria) oszlott, melyek élén egy-egy esperes (vicearchidiaconus) állt, akit az ott tevékenykedő plébánosok közül neveztek ki. Ők — ellentétben a főesperesekkel — nem rendelkeztek joghatósággal, kivéve, ha erre esetenként engedélyt kaptak a püspöktől.¹²⁸ Így például „1472-ben a tapolcai és szántói alespereseket bízta meg a püspök, hogy Pető Miklósnak bizonyos jobbágyokkal folyó perében ítélkezzenek”.¹²⁹

A 15. században a domonkos rendi szerzetesek is tevékenykedtek Veszprémben, missziós és kulturális tevékenységet végezve. Vetési nagyra becsülte ezt a harcos, a katolikus hitelvekhez ragaszkodó rendet. Nem véletlen, hogy Szegedi Péter domonkos atyát választotta segédpüspökévé,²⁵ akivel így megosztotta az egyházmegye kormányzásának számára — hajlott kora miatt — egyre nehezebbé váló terhet.

A fentiek alapján érzékelhető, hogy komoly apparátus állt a püspök rendelkezésére, hogy hatalmas egyházmegyéjét kormányozni és ellenőrizni tudja. Mindamellett nagy teher hárult rá, hiszen a legkülönbözőbb egyházi és világi jellegű ügyekben kellett felelősségteljes döntéseket hoznia, ugyanakkor ügyelnie kellett a püspökség jogainak tiszteletben tartására is. Vetési minden bizonnyal megfelelt ennek a feladatnak, kitűnik ez a ránk maradt adatokból is.

A jogszolgáltatás terén végzett tevékenysége

Vetésinek mint veszprémi püspöknek feladatai közé tartozott az igazságszolgáltatás. Az egyházi bíraskodás nemcsak az egyházi személyekre és ügyekre terjedt ki, hanem a világiakra is. Ez tág lehetőségeket biztosított az egyháznak a világi igazságszolgáltatási fórumok rovására. Nem véletlen, hogy Magyarországon már Mátyás uralkodása előtt igyekeztek az uralkodók az országot kivonni az egyház (római kúria) igazságszolgáltatási rendszeréből. Mátyás, hogy kiépítse az önálló magyar igazságszolgáltatást, igyekezett a szorosban vett világi ügyeket e fórumok hatáskörébe vinni, a hiteles helyeket ellenőrzése alá vette.¹³¹ Az 1462. évi 3. tc. meghatározta azoknak az ügyeknek a körét, melyek továbbra is az egyházi bíróság hatáskörébe tartoztak. Ezek a házassággal, özvegyi perekkel, esküszegéssel kapcsolatos ügyek.¹³² Az uralkodó tilalmazta, hogy alattvalói a határokon kívül keressenek jogorvoslatot maguknak, de a római kúriához való fellebbezést elismerte. Ilyen esetekben azon volt Mátyás, hogy a fellebbezéseket Rómából küldjék vissza döntés végett magyarországi egyházi fórum elé. Ezen intézkedések révén a Rómába küldött egyházi és világi ügyek száma csökkent, de nem szűnt meg.¹³³

Ilyen — az előbb említett — visszairányítások több esetben érkeztek Vetési Albertnek címezve. Ezek a pápai kúria megbízásait, utasításait tartalmazták.

Csak 1463-ban itáliai diplomáciai útja idején Rómában négy ilyen feladatot kapott. A megbízások között egyházi és világi jellegűek is voltak. Többségük egyházi személyek közötti vitás ügyek, illetve örökösödési perek eldöntésére szólította fel a püspököt.¹³⁴

A pápai utasítások az egyház belső helyzetével foglalkoztak. Ezek közül is kiemelkedik az 1483-ban kelt praeceptum, melyben IV. Sixtus a veszprémi püspököt rendelte ki, hogy püspöktársai (nevek említése nélkül) bizonyos kiváltságait vegye el, mert „...különböző viszálykodásoknak okát adják... és ...nem akarnak engedelmeskedni feljebbvalóknak...”¹³⁵ A fenti részlet bizonyítja, hogy ezekben az évtizedekben az ország főpap-ságának erkölce megromlott.

Vetési személyének kiválasztása erre a kényes feladatra azt mutatja, hogy királya mellett a pápa bizalmát is élvezte. Vetési ekkor a testület legidősebb, és ami fontos: legfeddhetetlenebb tagjának számított. Ezt bizonyítja az ekkortájt Veszprémben járt pápai követ elismerő szavai: „ez az öreg atya szent, és örülök, hogy saját várában láthattam ilyen főpásztort”¹³⁶

Sajnos az intézkedések végrehajtásának körülményei homályban maradtak.

Vetési több ízben fordult olyan kérésekkel a pápához, melyek az országos közállapotokat és egyben az egyházi és világi birtokosok közötti feszültségeket érintették. Így 1463-ban jogvédőket kért a pápától. A szentatya válaszából kiderült, hogy Vetési összeütközésbe került egyházi és világi személyekkel, akik „lelki és vagyoni dolgokra nézve... különféle kellemetlenségeket és jogtalan anyagi veszteséget okoznak a püspöknek és az egyháznak.”¹³⁷

Vetési ezen visszasságok kivizsgálását kérte, s miután ezek egyházi érdekebe ütköző cselekedetek voltak, a legfelsőbb fórum elé terjesztette kérését. Bizonytalán más egyházi főméltóságokkal is összeütközésbe került ezen ügyek kapcsán, ezért fordult közvetlenül a pápához, kihagyva az érseki széket. A pápa levelében a pécsi megyéspüspököt (Janus Pannoniust) kérte fel, hogy a veszprémi püspök jogainak védelmére keressen alkalmas személyeket, akiknek „...az egyházi hivatal által a fellebbezés mellőzésével meg kell fékezni”¹³⁸ a Vetésinek és püspökségének kárt okozó személyeket.

Az a tény, hogy Vetési 1476-ban ugyanilyen kéréssel fordult a pápához,¹³⁹ a helyzet akut voltát bizonyítja és azt, hogy a püspök nem kívánt ebbe beletörődni, hanem elszántan harcolt egyházmegyéje előjogai, kiváltsagai érdekében.

Vetési Albert neve nemcsak mint bírósági fordult elő a szentszéki igazságszolgáltatás anyagában.

„1479. március 30. IV. Sixtus pápa bírakat küld ki Újfalvi András panaszának megvizsgálására, melyet az őrsi prépostságtól s egyéb javaitól történt megfosztása miatt emelt.”¹⁴⁰

Vetési volt Újfalvai András megyéspüspöke, ő vette el tőle címét és jövedelmeit. Ennek előzménye, hogy András prépost volt „az oka, hogy a bakonybéli apátság Akol nevű birtokán két telket felgyújtottak”¹⁴¹ Emellett más vétségek is voltak a számláján, ezért a püspök királyi ajánlásra Turonyi Kelemen kánonjogdoktorot nevezte ki őrsi prépostnak. Az új prépost pápai megerősítést is kért, és 1479. december 23-án meg is kapta.¹⁴² Ez egyben Vetési intézkedésének jogosságát is igazolta.

Hasonló eset történt Mileji Jánossal is — ő volt, aki Vetési Albert veszprémi püspökké történő kinevezésekor a servitiumot befizette —, akit 1466-ban, illetve 1486-ban zalai főesperesként említenek a források. A püspök elvette tőle a címet és a vele járó kanonoki rangot, és másra ruházta; ennek oka azonban nem maradt fenn. Mileji hiába fellebbezett magasabb egyházi fórumokon, azok a püspöki intézkedés jogosságát nem vitatták.¹⁴³

A fent említett esetek azt bizonyítják, hogy Vetési komolyan vette hivatalát, keményen fogta egyházmegyéje gyepölőjét, a szabálytalanságokat igyekezett visszaszorítani. Példamutatásra ösztönözte beosztottjait, s ha ez nem ment, sőt tekintélyrombolással járt együtt, megszabadult tőlük.

A püspök ugyanilyen következetesen járt el világi természetű ügyekben is. Mint az alábbi példa mutatja, jobbágyai pereskedését is figyelemmel kísérte, feltehetően annak anyagi vonzata miatt.

1482-ben Tósoki Miklós, Vetési nyirádi (Zala vármegye) jobbágya felgyújtotta Gyulaffy László sáskai jobbágyának házát. A tűz további hét házra áterjedt. Az ügy a püspök úriszékét képviselő Biki Dávid sümegi várnagy elé került. Ő a kártérítést nem tartotta jogosnak, bár a püspök a leégett házak felépítésére negyven forint kötbért vállalt.

A felperes ezért a tapolcai székhez fellebbezett, amely a kártérítést jogosnak találta. A várnagy erre a cseszneki székhez fordult. Ott a gyanúsított és negyven tanú esküjét ígérték a cselekmény tisztázásához, valamint a kártérítés jogosságát a kötbér-egyezség írásbeli felmutatásához kötötték. Gyulaffy ekkor a kapornaki székhez nyújtotta be keresetét, ahol kimondták, hogy a kárt a püspök köteles megtéríteni. A püspök a királyi személynöki (kuriális) bíróság elé vitte az ügyet, de a per további menetéről nem maradt fenn információ.¹⁴⁴

Ez a permenet hűen mutatja az alsó-és középfokú bíraskodás menetét. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy a püspök familiárisa (Biki Dávid) igyekezett a tetemes kártérítést elkerülni, és dominusa érdekét szem előtt tartva vitte tovább az ügyet újabb fórumokhoz.

Érdekes az is, hogy Vetési a kötbér ellenére magasabb fórumra vitte az ügyet. Ebben közrejárhatott az is, hogy a kuriális bíróság tagjait közelebről ismerte, így számíthatott méltányosságukra.

Vetési Albert néhány esetben intézkedései miatt összetűzésbe került káptalanával is. „1461. december 30. Buda. A fehérvári káptalan jelenti Mátyás király megkeresésére, hogy a veszprémi káptalan panasza, mely szerint Vetési püspök az eddigi szokástól eltérően a káptalan jobbágyait és cselédségét éjjeli őrésre és különböző munkákra kényszeríti, megfelel a valóságnak.”¹⁴⁵ Vetési tehát mint előljáró jogosnak érezte, hogy a vár karbantartása, őrzése nemcsak az ő kötelessége, és erre nézve a királytól is volt engedélye. Így, bár konkrét adat nincs, a királynak jóvá kellett hagynia az intézkedést és elutasítani a jogorvoslati keresetet.

„1464. július 24. A kapornaki konvent jelentése Guthi Országh Mihály nádornak a veszprémi káptalan Vetési Albert püspök ellen emelt panasza ügyében. A káptalannak Gáni Petics Lászlóval kötött egyezsége értelmében, nevezettnek örökösök nélküli elhalálása esetén... birtoka a káptalanra száll. Vetési püspök ennek ellenére megveszi Gáni Kristóftól Kovácsit és a két malomrészt, s ezzel 1000 (ezer) forint kárt okoz a káptalannak. A kapornaki konvent jelentése szerint a panasz helytálló.”¹⁴⁶

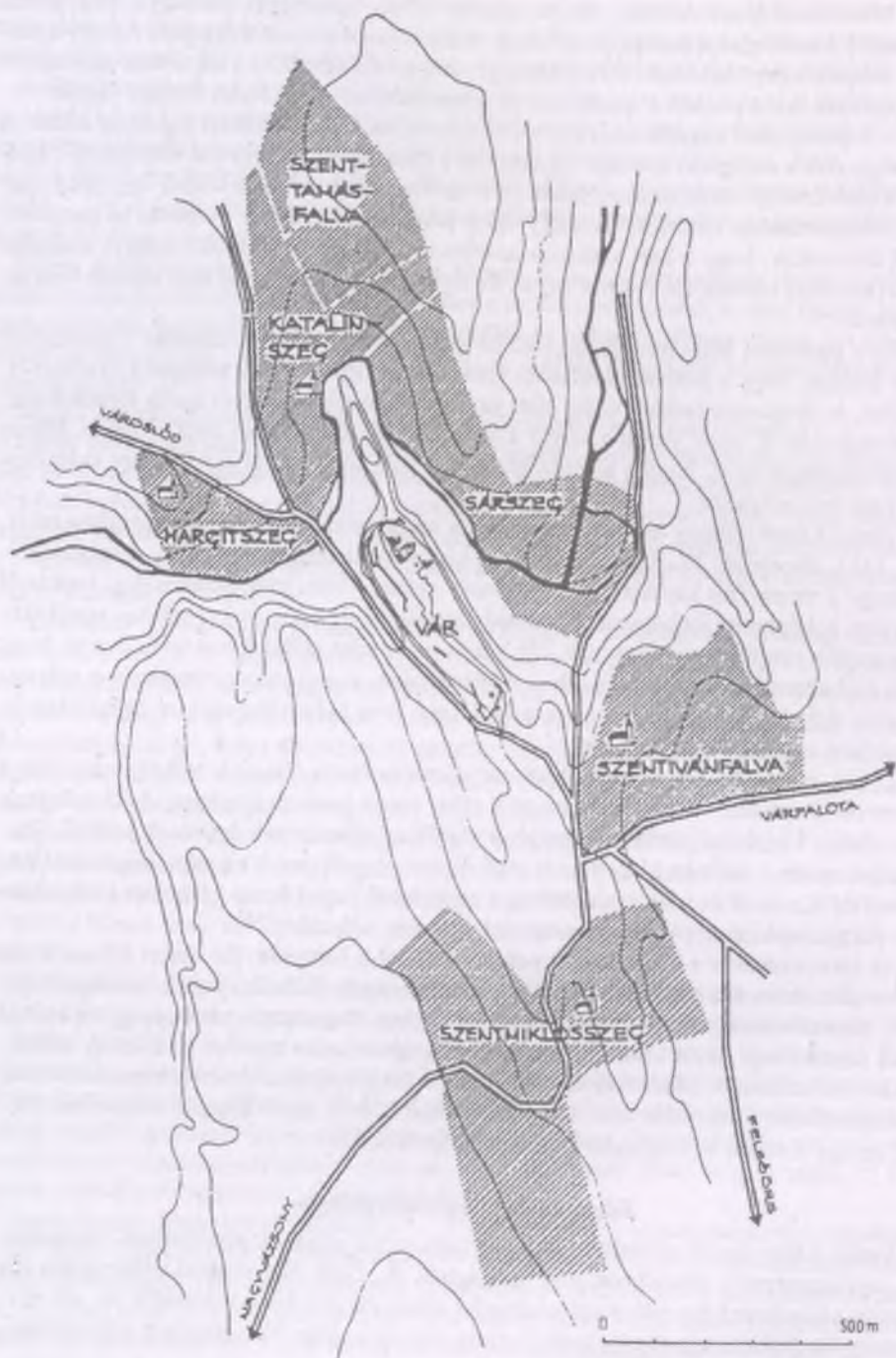
Ez alkalommal is a káptalan tett panaszt a felsőbb fórumon. Ez Vetési Albert olyan lépése ellen irányult, mely során a káptalan önállóságát, földesúri jogait, birtokgyarapításra irányuló törekvését csorbította meg. Ez egyben megmutatta azt is, hogy az anyagi javak szerzésének terén kész volt szembehelyezkedni más egyházi testülettel, személyekkel. Mint látható, a birtok értéke nagy volt, tehát jövedelmező befektetésnek látszott. Ez inspirálhatta a püspököt arra, hogy különalkut kössön az örökható rokonával. Sajnos, az ügy további fejleményeiről nem találtam híradást.

Főpásztori tevékenysége

Vetési Albert annak ellenére, hogy országos ügyei gyakran elszólították Veszprémből, egyházmegyéje irányítását sem hanyagolta el. Több alkalommal bizonyította főpásztori elhivatottságát, intézkedései alapján olyan püspök képe rajzolódik ki, aki egyházmegyéje hitéletének elmélyítését kívánta. Ez elsősorban Veszprémben vált érzékelhetővé, hiszen itt volt rezidenciája.

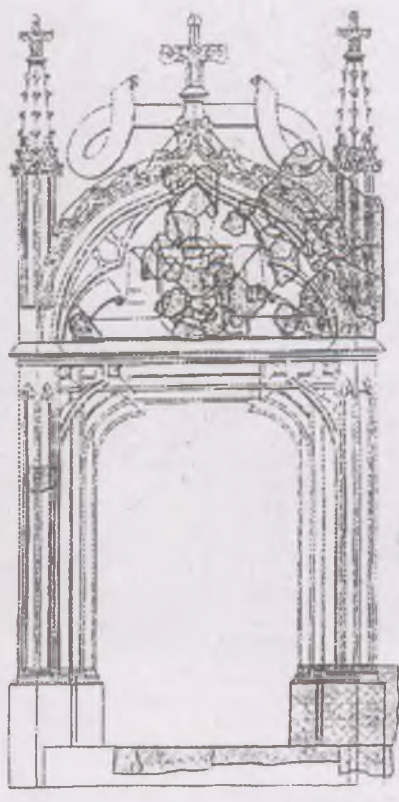
A 15. századi város virágzó hitélet mutatja, hogy templomait, kápolnáit újjáépítik. A román kori székesegyház gótikus átépítését a 15. század elején már megtették, de Vetési is igyekezett emelni annak fényét.

Miután itáliai útjai során megtapasztalhatta a reneszánsz új művészeti törekvéseit az ottani templomokban, a bazilikát is igyekezett hasonlatossá tenni azokhoz, anyagi erejéhez mérten. Így annak belsejét gazdagította, „...sok csodálatra méltó remek képpel”.¹⁴⁷

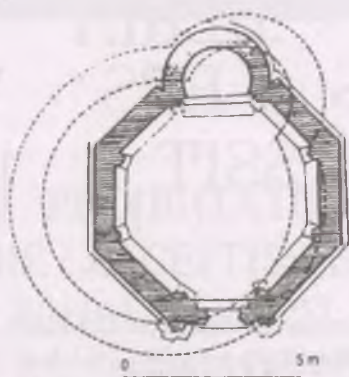

Veszprém városa a középkorban

Különös tisztelettel viseltetett Szent György iránt (talán védőszentje lehetett), a székesegyház mellett álló kápolnáját saját költségén rendbehozatta, belsejét „festményekkel és képekkel nagyszerűen feldíszítette”¹⁴⁸

A Szent György-kápolna kapujának rekonstrukciója

A Szent György-kápolna alaprajza

Később oltárt is faragtattott ide reneszánsz stílusban.¹⁴⁹ Ennek máig fennmaradt darabját — az ún. Vetési-követ — tartják a művészettörténészek az első magyarországi reneszánsz jellegű emlékeknek,¹⁵⁰ ugyanis a kövön látható felirat mellett az 1467-es dátum is olvasható.

A Vetési-kő, oltár alépitmény (praedella)

IN DO FA CEMVS
VEL LLRIA
ALBERTVS EPS . W . ME
FERI IVSSIT 1864.

A Vetési-kő felirata

Vetési a kápolna felújításához anyagi támogatást is szerzett, búcsú tartására kért és kapott engedélyt római követjárása idején a pápától 1463-ban¹⁵¹ Így a búcsújárók adományai hozzájárultak a munkálatok gyorsabb befejezéséhez.

1486-ban itt temették el, ezt — 1957-ben feltárt összetört síremlékének töredékei, és az azon olvasható hiányos — sírfelirat is bizonyítja.¹⁵²

Albert püspök a székesegyházban is építtetett oltárt több szent tiszteletére, hogy „közbenjárói legyenek az Úr Jézus előtt”.¹⁵³

Vetési bőkezűen gondoskodott oltáiról. 1476-ban a Szent György-kápolna Krisztus teste oltárának adományozott négy szőlőt, egy malmot és egy jobbágytelket.¹⁵⁴ Majd

Vetési sírkövének töredékei

ALBERTU[S]
 SPES · VIC[A] · PRO[B]I TATE
 REGI · MATHIE · ACCEPTISS · S
 JOAES · D[E] WIHEL · ARCHIJ · SE
 ... NVCV .. BN · MERITO · PIĒ

A sírkő felirata

ugyanezen az oltáron „...minden kedden a meghalt püspökökért mondandó miséért...”¹⁵⁵ egy malmot adományozott a rectornak. Ezek révén komoly jövedelmet biztosított a mindenkori oltárpapnak, egyben ösztönözte feladatai példás ellátására.

Az egyházmegye területén mindössze két vár — Veszprém és Sümeg — volt a püspökség (Vetési) birtokában.

Vetési jogot formált Tátika várára is, mint egykori püspökségi tulajdonra. A püspök már kinevezése után — megismerve egyházmegyéjének belső viszonyait — 1459-ben utasította sümegi várnagyát (Unyomi), hogy nevében követelje vissza Tátika várát, és tiltsa el a Gersei Pető családot annak további birtoklásától. E család 1438-tól I. Albert király (1437—1439) adományaként uralta a várat, így ők nem ismerték el a püspöki követelés jogosságát. Vetési szívós kitartását igazolja az a tény, hogy 1485-ben újólág tiltakozott a Gerseiek jogtalan tulajdonlása miatt.¹⁶¹ Ez egyben rámutat arra, hogy az egyházi tulajdon megvédése vagy visszaszerzése nehézségekbe ütközött, még olyan nagyhatalmú és befolyásos személyiségnek is, mint Vetési Albert.

Mivel Veszprém és Sümeg vára és a hozzájuk tartozó mezővárosok a püspökség tulajdonát képezték, így nem véletlen, hogy vármegyéiben ezek voltak a legkiterjedtebb birtoktestei, hiszen ezek a központok a védelmet és a szoros birtokigazgatást biztosították. A birtokok zöme a Balaton környékén feküdt, többségük szőlőtermő vidéken.

A megtermelt bormennyiség a bortizeddel együtt jelentős jövedelmet biztosított a püspöknek.¹⁶² A püspöki birtokok jövedelmén kívül (földbér, kilenced, ajándékok) az egyházmegye tizedadója alkotta a másik nagy pénzforrást.

Vetési éves összebevételét csak becsülni lehetett, az 1458-as servitiuma alapján közelítőleg háromezer forintra tehető. Ennek növekednie kellett a következő évtizedekben, mert 1525-ben már tizenkétezer forintra tartották a veszprémi püspök jövedelmét.¹⁶³

Albert püspöknek ebből komoly kiadásokat kellett fedeznie. Csak a püspöki asztal, illetve a veszprémi vár fenntartására tíz falu tizedeit fordították a 15. században.¹⁶⁴ Ezenkívül familiárisait, háznépét, katonáit is fizetnie, ill. tartania kellett. Emellett igazi reneszánsz egyházfejedelemként székesegyházát, kápolnáit felújíttatta. Bőkezű mecénásként viselkedett mások épülésére és saját lelki üdvére gondolva.

A királyné koronázásának joga

Befejezésként Vetési Albert püspök egy olyan feladatköréről kell írnom, mely élete legkiemelkedőbb eseményeinek egyike lehetett.

Már említettem, hogy a királyné környezetében a veszprémi főpapnak különleges előjogai voltak, így régi kiváltsága volt a koronázásának joga is. Az esztergomi érsek a 13. század elején magának követelte ezt, és a római kúria elé vitte az ügyet.

Hosszú vizsgálódás után 1216-ban megszületett a döntés. Ennek értelmében megosztották ezt a jogkört oly módon, hogy „...a veszprémi püspök koronázza, az esztergomi érsek pedig felkeni a királynét. Ha ilyen esetben az esztergomi érsek nincs jelen, akkor mind a koronázást, mind a felkenést a veszprémi püspök végzi.”¹⁶⁵

Úgy látszik, ezzel nem lett vége az ügynek, mert 1276-ban IV. László újólág megerősíti a püspök e jogát, kimondván „...hogy a veszprémi püspököt egyházának alapításától fogva megilleti az a kiváltság, hogy Magyarország királynéját megkoronázza...”¹⁶⁶ Ezzel mintegy lezárta ezt a vitát. A középkor során nem mindegyik veszprémi püspök mondhatta el magáról, hogy tevékeny részese volt ennek a jelentős eseménynek, de Vetési Albertnek megadatott.

I. Mátyás első felesége halála (1464) után, csak több mint egy évtized múlva házasodott újra. A nápolyi jelképes esküvő után egy évvel, 1476. december 10-én¹⁶⁷ érkezett meg Beatrix Székesfehérvárra, ahol az uralkodó és nagyurai, nemesei fogadták őt. A koronázásra a bazilikában került sor. Miután az esztergomi érsek, Beckensloer János ez év február 13-án¹⁶⁸ megszökött az országból, és III. Frigyeshez pártolt, a fent említett ordo szerint Vetésinek egyedül kellett elvégeznie a szertartást.

December 12-én (csütörtökön) volt a koronázás. A királynét „...a püspök korona nélkül az oltárhoz vezette, ahol letérdelt... ezután... igen szépen elmondta az esküt... a feleséges hölgy felállott, a veszprémi püspök pedig jobb vállán és karján szent olajjal fel-

kente, azután a püspök, a boszniai király, a nádor és még néhány főúr a királyné fejére tették a koronát...”¹⁶⁹

Az idős Vetési tevékeny életének csúcspontja lehetett ez a nap, óriási tömeg figyelte minden mozdulatát, ő pedig karmesterként irányította az egész eseményt.

Albertus eps vesprimien
max poma ceteris capitula
m^o sigilla aproba

Vetési Albert cimere és aláírása 1476-os okleveléről

Jegyzetek

- ¹ HÓMAN-SZEKFŰ: Magyar történet. I–V. kötet második bővített, teljes kiadás. Királyi Magyar Egyetem Nyomda. II. kötet. Budapest, 1936. 513–519. (továbbiakban: HÓMAN-SZEKFŰ. 1936.)
- ² FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király levelei. Külügyi osztály I–II. kiadta Fraknói Vilmos. Budapest, 1893–1895.
- ³ FRAKNÓI. 1898. 358–404.
- ⁴ MAKKAY József: Vetési Albert veszprémi püspök. Magyar Sion. 1897. (továbbiakban MAKKAY) 506.
- ⁵ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 500.
- ⁶ Monumenta. 1902. III.: Dr. LUKCSICS József: A veszprémi püspökök (1416–1492) Bevezetés. I. 79. (továbbiakban: Monumenta. 1902. III. LUKCSICS).
- ⁷ FRAKNÓI. 1898. 393.
- ⁸ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 80.
- ⁹ GERGELY Jenő: A pápaság története. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1982. 182. (továbbiakban: Gergely. 1982)
- ¹⁰ DR. SZÁNTÓ Konrád: A katolikus egyház története. I–III. kötet. Ecclesia. Budapest, 1987. III. kötet. 514. (továbbiakban: SZÁNTÓ. 1987.)
- ¹¹ FRAKNÓI. 1898. 394.
- ¹² FRAKNÓI. 1898. 394.
- ¹³ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS 81.
- ¹⁴ Josef MACEK: Corvin Mátyás és Pódebrad György. Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk.: RÁZSÓ Gyula, V. MOLNÁR László. Zrínyi kiadó. Budapest. 1990. 220. (továbbiakban: Hunyadi Mátyás 1990. MACEK.)
- ¹⁵ MAKKAY. 1897. 506.

- ¹⁶ GERGELY. 1982. 183.
- ¹⁷ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS 81.
- ¹⁸ FRAKNÓI. 1898. 395.
- ¹⁹ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 81.
- ²⁰ GERGELY. 1982. 183.
- ²¹ FRAKNÓI. 1898. 394.
- ²² TEKE Zsuzsa: Az itáliai államok és Mátyás. Hunyadi Mátyás. 1990. 220. (továbbiakban Hunyadi Mátyás. 1990. TEKE)
- ²³ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 520–548.
- ²⁴ Hunyadi Mátyás. 1990. TEKE 253.
- ²⁵ Mátyás király levelei 1460–1490. Magyar Levelestár. Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest. 1986. 47–48. (továbbiakban: Levelestár. 1986.)
- ²⁶ Hunyadi Mátyás. 1990. TEKE. 250.
- ²⁷ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 500.
- ²⁸ Hunyadi Mátyás. 1990. MACEK. 235.
- ²⁹ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 82.
- ³⁰ Magyarország történeti kronológiája. I–IV. kötet. A kezdetektől 1970-ig. Főszerkesztő: BENDA Kálmán. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1981. I. kötet. A kezdetektől–1526-ig. 292. (továbbiakban: Kronológia. 1981.–I.)
- ³¹ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 507.
- ³² HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 504.
- ³³ MAKKAY. 1897. 507.
- ³⁴ FRAKNÓI. 1898. 396.
- ³⁵ Monumenta 1902. III. LUKCSICS. 83.
- ³⁶ FRAKNÓI. 1898. 397.
- ³⁷ FRAKNÓI. 1898. 397.
- ³⁸ MAKKAY. 1897. 508.
- ³⁹ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 83.
- ⁴⁰ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 505.
- ⁴¹ Magyarország hadtörténete I–II. kötet főszerkesztő: LIPTAI Ervin. Zrínyi Katonai Kiadó. 1984. I. kötet A honfoglalástól a kiegyezésig. 120–121. (továbbiakban: Hadtörténet. 1984. I.)
- ⁴² Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 83.
- ⁴³ Hunyadi Mátyás. 1990. TEKE. 256.
- ⁴⁴ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 507.
- ⁴⁵ Kánok, Szultánok, Emírek. Burchard Brentjes. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1985. 79.
- ⁴⁶ RÁZSÓ Gyula: Hunyadi Mátyás török politikája. Hunyadi Mátyás. 1990. 184. (továbbiakban: Hunyadi Mátyás. 1990. RÁZSÓ.)
- ⁴⁷ FRAKNÓI. 1898. 398.
- ⁴⁸ GUTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém. 1977. 331–332. (továbbiakban: GUTHEIL. 1977.)
- ⁴⁹ GUTHEIL. 1977. 332.
- ⁵⁰ GUTHEIL. 1977. 332.
- ⁵¹ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 84.
- ⁵² FRAKNÓI. 1898. 399.
- ⁵³ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 83.
- ⁵⁴ Monumenta. 1902. III. 233.
- ⁵⁵ Levelestár. 1986. 66.
- ⁵⁶ GUTHEIL. 1977. 332.
- ⁵⁷ Monumenta. 1902. III. LUKCSICS. 85.
- ⁵⁸ FRAKNÓI. 1898. 403.
- ⁵⁹ Kronológia. 1981. I. 296.
- ⁶⁰ FRAKNÓI. 1898. 404.
- ⁶¹ Kronológia. 1981. I. 276–312.
- ⁶² FRAKNÓI. 1898. 392.
- ⁶³ FRAKNÓI. 1898. 399.
- ⁶⁴ Kronológia. I. 293.
- ⁶⁵ Corpus Iuris Hungarici: Magyar Törvénytár. 1000–1915. évi törvénycikkek. 1540–1848. évi erdélyi törvények. 1–36. kötet. Szerkesztő: MÁRKUS Dezső. Fordította: Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest. 1899–1916. Franklin Milleniumi kiadás. I. kötet.
- ⁶⁶ Hunyadi Mátyás. 1990. KUBINYI. 76.
- ⁶⁷ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 523–524.
- ⁶⁸ Hunyadi Mátyás. 1990. KUBINYI. 75–79.
- ⁶⁹ GUTHEIL. 1977. 332.
- ⁷⁰ ÁDÁM Iván: A veszprémi székesegyház. Lenyomat a „Veszprémi Hírlap” 1907–12. évi közleményeiből. Veszprém, 1912. II. rész 302. (továbbiakban: ÁDÁM. 1912. II.)
- ⁷¹ HÓMAN-SZEKFŰ. 1936. II. 471.
- ⁷² MAKKAY. 1897. 508.
- ⁷³ Kronológia. 1981. I. 293.
- ⁷⁴ GRÓF TELEKI József: Hunyadiak kora Magyarországon. Okmánytár X–XII. kötet. Pest. 1853–1857. Emich Gusztáv könyvnyomdája. XI. kötet. 3–4. (továbbiakban: TELEKI. 1853–57.)
- ⁷⁵ TELEKI. 1853–57. XI. 6.
- ⁷⁶ Mátyás király emlékkönyv I–II. kötet. A Korvin Mátyás Magyar–Olasz Egyesület megbízásából kiadja a Franklin-Társulat. Budapest. 1938. I. kötet. MÁLYUSZ Elemér: A magyar társadalom a Hunyadiak korában (a hűbériség és rendiség problémája) 366. (továbbiakban: MÁLYUSZ. 1938.)
- ⁷⁷ MÁLYUSZ. 1938. 366.
- ⁷⁸ Kronológia. 1981. I. 279.

- 79 MAKKAY. 1897. 509.
- 80 MAKKAY. 1897. 510.
- 81 FRAKNÓI. 1898. 396.
- 82 TELEKI. 1853–57. XII. 95–96.
- 83 Hunyadi Mátyás. 1990. KUBINYI. 84.
- 84 Hunyadi Mátyás. 1990. KUBINYI. 84.
- 85 FRAKNÓI. 1898. 392.
- 86 Hunyadi Mátyás. 1990. KUBINYI. 85.
- 87 GUTHEIL. 1977. 102.
- 88 GUTHEIL. 1977. 104.
- 89 GUTHEIL. 1977. 314.
- 90 GUTHEIL. 1977. 322.
- 91 HOLUB: A főispán és alispán viszonyának jogi természete Fejérvataky-émlékkönyv 1917. 193–194. (továbbiakban: HOLUB. 1917.)
- 92 HOLUB. 1917. 198.
- 93 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. I. 198.
- 94 Tanulmányok Veszprém megye múltjából. A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 3. szerk.: MADARÁSZ Lajos. Veszprém. 1981. Pannon Nyomda. 1984. SOLYMOSI László: Veszprém megye 1488. évi adóajlajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. 123. (továbbiakban: SOLYMOSI. 1984.)
- 95 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. II. 532.
- 96 GUTHEIL. 1977. 119.
- 97 GUTHEIL. 1977. 120.
- 98 HOLUB. 1917. 194.
- 99 HOLUB. 1917. 199.
- 100 HOLUB. 1917. 201.
- 101 SOLYMOSI. 1984. 133.
- 102 HOLUB József: Zala megye története a középkorban. 1. A megyei és egyházi közigazgatás története. Kiad. Zala megye közönsége (Zalaegerszeg) Dunántúli Egyetemi Ny. Pécs. 1929. 302. (továbbiakban: HOLUB. 1929.)
- 103 SOLYMOSI. 1984. 148.
- 104 HOLUB. 1929. 302.
- 105 GUTHEIL. 1977. 333.
- 106 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. II. 68.
- 107 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. II. 246.
- 108 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. II. 364.
- 109 MÁLYUSZ. 1940. 129.
- 110 SZÁNTÓ. 1987. III. 515.
- 111 HÓMAN–SZEKFŰ. 1936. II. 546.
- 112 Monumenta. 1902. III. Regeszták: 154.
- 113 Monumenta. 1902. III. Regeszták: 155.
- 114 Monumenta. 1902. III. Regeszták: 155.
- 115 Monumenta. 1902. III. Regeszták: 155.
- 116 FÜGEDI. 1974. 111.
- 117 Az eltűnt régi vármegyék. I–II. kötet. Írta: PESTY Frigyes a M. T. Akadémia rendes tagja. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Budapest. 1880. A M. T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala. Az Athenaeum r. társulat könyvnyomdája. I. kötet. 59–67. és 213–218. (továbbiakban: PESTY. 1880. I.)
- 118 PESTY. 1880. I. 217.
- 119 PESTY. 1880. I. 61.
- 120 GUTHEIL. 1977. 122.
- 121 GUTHEIL. 1977. 126–137.
- 122 GUTHEIL. 1977. 107.
- 123 GUTHEIL. 1977. 124.
- 124 GUTHEIL. 1977. 124.
- 125 FÜGEDI. 1974. 116.
- 126 GUTHEIL. 1977. 124.
- 127 FÜGEDI. 1974. 116.
- 128 HOLUB. 1929. 352.
- 129 HOLUB. 1929. 353.
- 130 GUTHEIL. 1977. 171.
- 131 MÁLYUSZ. 1940. 126.
- 132 FÜGEDI. 1974. 108.
- 133 MÁLYUSZ. 1940. 127.
- 134 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 172., 185., 198., 201., 204., 219., 277.
- 135 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 284.
- 136 ÁDÁM. 1912. II. 312.
- 137 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 167.
- 138 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 167.
- 139 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 240.
- 140 Monumenta. 1902. III. Regeszták. 255.
- 141 BÉKEFI Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. 3. kötet 1. rész 3. szakasz. Budapest, 1907. 161. (továbbiakban: BÉKEFI. 1907.)
- 142 BÉKEFI. 1907. 161.
- 143 HOLUB. 1929. 350–351.
- 144 HOLUB. 1929. 35–36.
- 145 GUTHEIL. 1977. 329.

- ¹⁴⁶ GUTHEIL. 1977. 330.
¹⁴⁷ GUTHEIL. 1977. 80.
¹⁴⁸ GUTHEIL. 1977. 80.
¹⁴⁹ ÁDÁM. 1912. II. 302.
¹⁵⁰ BALOGH Jolán: Mátyás király és a művészet. Magvető. Bp. 1985. 475.
¹⁵¹ ÁDÁM. 1912. II. 297.
¹⁵² GUTHEIL. 1977. 82.
¹⁵³ ÁDÁM. 1912. II. 302.
¹⁵⁴ GUTHEIL. 1977. 332.
¹⁵⁵ GUTHEIL. 1977. 333.
¹⁵⁸ GUTHEIL. 1977. 330.
¹⁵⁷ Monumenta. 1902. III. Regeszták. 200.
¹⁵⁸ GUTHEIL. 1977. 333.
¹⁵⁹ BÉKEFI. 1907. 15.
¹⁶⁰ HOLUB József: Egy dunántúli egyházi nagybirtok élete a középkor végén. Pannonia Könyvtár 62. kötet. Szerk. DR. GORKA Sándor. Pécs. 1943. (Továbbiakban: HOLUB. 1943.) 4–9.
¹⁶¹ BÉKEFI. 1907. 301.
¹⁶² HOLUB. 1943. 11.
¹⁶³ MÁLYUSZ Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Akadémiai Kiadó. Bp. 1971. 181.
¹⁶⁴ GUTHEIL. 1977. 327.
¹⁶⁵ GUTHEIL. 1977. 105.
¹⁶⁶ GUTHEIL. 1977. 104.
¹⁶⁷ Kronológia. 1981. 300.
¹⁶⁸ Kronológia. 1981. 299.
¹⁶⁹ FÜGEDI. 1974. 91–92.

Egyetemi szakdolgozat, KLTE, BTK. 1996.

Rainer Pál

Vetési Albert püspök származása, családja, rokonsága

Az 1457—1458-ban a nyitrai, majd 1458—1486 között a veszprémi püspöki méltóságot viselő, s Mátyás király megbízásából fontos diplomáciai küldetéseket is gyakorolt eljárási Vetési Albert¹ családja — az egyes vélemények szerint a honfoglalás koráig visszavezethető — Kaplony nemzetségből eredt. A Kaplony nem szakrális központja a Szatmár megyei Kaplonymonostora volt. A nemzetségből legkorábban — valószínűleg már a 12. században — a későbbi Nagymihályi és Sztáray családok ősei különültek el.² (A Sztárayak a 18. században a főrendek közé emelkedtek.) A 14. század elején azután a nemzetség további ágakra — utóbbi nevükön: Bagossy, Csomaközy, Károlyi, Vaday, Vetési familiák — oszlott.³

Vetés (ma Vetis) az egykori Szatmár vármegye csengeri járásában, a Krasznaközön, a Szamos folyó partján, Nagykároly közelében található, a trianoni békekötés óta Romániához tartozik. A Vetésieknek nevet adó birtokot István ifjabb király Bélteken, 1265. október 31-én kiállított oklevelével adományozta György fia Kristóf ispánnak, a család őseinek. A birtokon, amely ezt megelőzően a (nagy)váradai (ma Oradea, Románia) Szent István-egyházé volt, ekkor már állt egy Szent Miklós patrocíniumú egyház. Az adományozáskor azonban — feltehetően a tatárjárás óta — a birtok lakatlan volt.⁴

A Vetésiek a megye életében meghatározó szerepet játszottak, de általában az országos politikába nem volt beleszólásuk. Vetési Albert édesapja, Vetési Jakab Szatmár megye alispáni tisztét viselte (1414—1436).⁵ Édesanyját Potentiának hívták, családi neve ismeretlen. Vetési Albert nagybátyjának, Vetési Tamás váradai nagyprépostnak (1398—1419) és a fényes püspöki székhelynek, Szent László király városának, a „kincses Váradnak”

feltehetően döntő szerepe lehetett abban, hogy unokaöccse is az egyházi hivatást választotta.⁶ Döntését nyilván az is befolyásolta, hogy legkevesebb négy testvérrel — Miklós, Anna, Dorotty, Priszka — kellett osztoznia apai örökségén.

A megyei birtokos nemesből idővel az ország egyik leghatalmasabb egyháznagyává váló püspökben elevenen élhetett a magyar nemesi családokra egyébként is jellemző familiáris összetartozás érzése. Ő egyengette unokaöccse, Vetési László pápai kamarás, későbbi veszprémi nagyrépost pályakezdését.⁷ Úgyszintén ő támogathatta — a vele közelebről ismeretlen rokonsági viszonyban álló — Vetési Mátét (1476-ban veszprémi várnagy),⁸ Vetési Györgyöt (veszprémi örkanonok),⁹ és Vetési Gergelyt (1487-ben veszprémi kanonok, somogyi főesperes)¹⁰ is.

A családot a püspök Miklós nevű testvére „vitte tovább”. Részletes leszármazásuk ismertetésére itt nincs mód. Továbbra is főként a megyei életben szerepeltek.¹¹ Fiágon Vetési Lajosban haltak ki 1863. december 20-án.¹² Leányági örökösök talán még napjainkban is léteznek.

A nemzetség további rokon családjai, a Bagossyak, Csomaközyek, Vadayak szintén jobbára a megyei életben szerepeltek. Birtokaik — csakúgy mint a Vetésieké — a megyében többfelé feküdtek.¹³ A nemzetség ágai már a 14. század elején megosztottak birtokaikon, de ugyanakkor még később is előfordult, hogy egyes birtoktesteket közösen uraltak. A Csomaközyek 1768-ban kihaltak.¹⁴ A Vadayak, bár egyes források szerint 1383—1396 között kihaltak volna, más adatok szerint még a 19—20. század fordulóján is éltek.¹⁵ Úgyszintén téves lehet az az 1883-as adat is, amely szerint a Bagossy család kihalt, mert a Vadayakhoz hasonlóan ők is szerepeltek még a századfordulón Szatmár megyében.¹⁶ Feltehetően ennek a familiának a tagja Bagossy Pál (+ 1710) ezredes, az 1702-ben felállított négy császári magyar hajdúezred egyikének — a későbbi cs. és kir. 51. gyalogezrednek, amely egészen 1918-ig létezett — parancsnoka, a spanyol örökösödési háború hőse, aki Itáliában francia hadifogságba esett, majd 1707-től II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez csatlakozott, s a fejedelem brigadérosává léptette elő.¹⁷

A Kaplony genus családjából azonban kétségtelenül a Károlyiak vitték a legtöbbré.¹⁸ Úgyesen kihasználva a Habsburgok és az erdélyi fejedelmek közötti háborúkat — birtokaik a királyi Magyarország és Erdély határvidékén feküdtek — a 16. századra egyre nagyobb vagyona és befolyásra tettek szert. Károlyi Mihály (1585—1626) Zsuzsanna nevű testvére (1585—1622) révén 1605-ben sógorságba került Bethlen Gáborral, akiből rövidesen Erdély fejedelme (1613—1629), sőt Magyarország választott királya lett. A fejedelem felesége, Károlyi Zsuzsanna is viselte a választott királyné címét. Károlyi Mihály Bethlen tanácsosaként működött, de jó viszonyban maradt a Habsburg-uralkodókkal is. Személyével II. Mátyás király 1609. december 11-én a Károlyiakat bárói rangra emelte. 1611-ben katolizált. 1622-ben családjából elsőként Szatmár megye főispánja lett. Ettől kezdve a Károlyiak — leszámítva két rövidebb 18. századi hiátust — 1803-ig szakadatlanul betöltötték a megye örökös főispáni tisztét. Majd 1848-ban, 1861-ben, 1865-ben és 1867-ben szintén ők adták Szatmár megye főispánját.¹⁹

Az igen kiterjedt és napjainkban is virágzó család csak néhány legjelentősebb tagjára tudok itt röviden utalni. Károlyi Sándor (1668—1743) kuruc generális, a szatmári béke (1711) egyik létrehozója 1712. április 5 (vagy 12)-én grófi rangot nyert családjának III. Károly királytól. 1741-ben Mária Terézia királynőtől elnyerte a legmagasabb katonai rangot, a tábornagyit.

A többnyire aulikus, a Habsburgok iránt lojális Károlyiak rendszerint katonai vagy politikai pályán működtek a 18—20. századokban. A már említett Károlyi Sándor 1734-től 1738-ig az általa alapított — későbbi 6. — huszárezred tulajdonosa volt. Eme tisztében 1738 és 1759 között fia, Károlyi Ferenc lovassági tábornok követte. Károlyi Ferenc Antal tábornagy pedig 1763-tól 1791-ig az 52. gyalogezred ezredtulajdonosa volt.²⁰

Károlyi István gróf (1797—1881) az 1848/49-es szabadságharc alatt Pest vármegye főispánja, viszont egy ezredet (Károlyi-huszárezred) állított fel a nemzeti ügy védelmére.²¹

Közismert Károlyi Mihály gróf (1875—1955) 1918-as miniszterelnöki, 1919-es köztársasági elnöki, valamint 1. és 2. emigrációjában, illetve rövid II. világháború utáni hazatértében játszott szerepe.²² Lényegesen eltért az övétől a család másik jelentős 20. századi alakjának, gr. Károlyi Gyulának (1871—1947) a sorsa, aki 1919-ben az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormány élén állt, az 1920/1930-as években több minisztériumot is vezetett, 1931—1932-ben pedig miniszterelnök volt.²³

A család egykori lakóhelyei közül máig közismertek a pesti Károlyi-palota és a főtí kastély.

A Kaplony nemzetség ősi címerállata a karvaly. Ezt találjuk Vetési Albert püspök különféle relikviáin fennmaradt címerében is: a veszprémi Szent György-kápolna egy valószínűleg egykor szentségház részét képező 1467-es kőfaragványán,²⁴ ugyanebből a kápolnából származó vörösmárvány kapun,²⁵ a sümegi várban előkerült kőcímerén,²⁶ mi-seruháján,²⁷ egyik 1476-os oklevelén,²⁸ pecsétjén (1479)²⁹ és veszprémi sírkövén is.³⁰

Vetési Albert veszprémi püspök címere Sümeg várából. (Koppány 1993. 15. ábra után)

Szintén a karvaly ékesíti a Károlyiak címerét, azzal az eltéréssel, hogy — legalábbis a 17. századtól — itt egy halmon áll, s jobb karmában egy vörös szívet tart.³¹

Károlyi címer a Haller nemzetségekönyvből. XVII. század (Turul 1886. 10. old. képe után)

A Károlyi családnév is a karvaly régies karol, karoly alakjából ered. Az 1712-es grófi címadományozáskor további címerábrákkal bővült az eredeti címer, de a heraldikailag legegánsabbnak számító helyen, a szív pajzsban megmaradt az ősi karvaly.³²

A Károlyi család 1712-ben nyert grófi címerének XIX. század végi ábrázolása. (Pallas Nagy Lexikona X. /1895/ 203. old. képe után)

Miután a Károlyiak mintegy 180 esztendeig Szatmár vármegye főispánjai voltak, karvalyos címerük szív pajzsként helyet kapott a megye címerében is.³³

Szatmár vármegye címere a szív pajzsban a Károlyi címerrel, XIX. század vége (Révai Nagy Lexikona XVII. /1925/ 403. old. képe után)

Csomaközy András 1618-as címerében is koronán ülő karvaly látható.³⁴

Csomaközy András címere 1618-ból. (Siebmacher Taf. 78. után)

A Nagymihályiak, Sztárayak viszont már 1370-ben ettől eltérően, kapun ülő két szarkát viseltek címerükben. Ezt a címerüket azután 1418-ban Zsigmond király egy koronával bővítette. A Sztárayak 1725-ös bárói és 1747-es grófi címere pedig még további elemekkel bővült, de a szarkás kaput továbbra is feltüntették abban, hasonlóan mint ahogyan a Károlyiak is megtartották grófi címerükben a karvalyt.³⁵

Nagymihályi György fia János pecsétje 1370-ből. (OL D1. 85 388., Turul 1888. 133. old. képe után)

A Zsigmond királytól 1418-ban nyert Nagymihályi (Sztáray) címer. (Siebmacher Taf. 452. után)

A Sztárayak bárói címere 1725-ből. (Siebmacher Taf. 452. után)

A Sztárayak grófi címere 1747-ből. (Siebmacher Taf. 452. után)

A további rokon családok közül a Vadayak címere kék mezőben, zöld talajon, arany koronán könyöklő, veres ruhás, szablyát tartó kart ábrázol. A sisakdísz a pajzsbeli kart ismétli, a címertakarók kék—arany és vörös—arany színűek.³⁶ Bagossy Pál ezredes címere (1703) hármashalomból kinövő három tulipánt mutat.³⁷ Miután sem a Bagossyak, sem a Vadayak korábbi címerét nem ismerem, nem tudom eldönteni, hogy vajon eredetileg ők is az ősi karvalyos címer valamilyen változatát viselték-e, vagy sem.

Bagossy Pál címere 1703-ból. (Siebmacher Taf. 19. után)

A Kaplony nemzetség néhány családjához fűződik egyik nevezetes címerhasználati perünk. 1752-ben gr. Sztáray Imre pert indított a villei Pribék és az iványi Fekete családok ellen, címerbitorlás vádjával. Az alperesek azonban 22 évi pereskedés során bebizo-

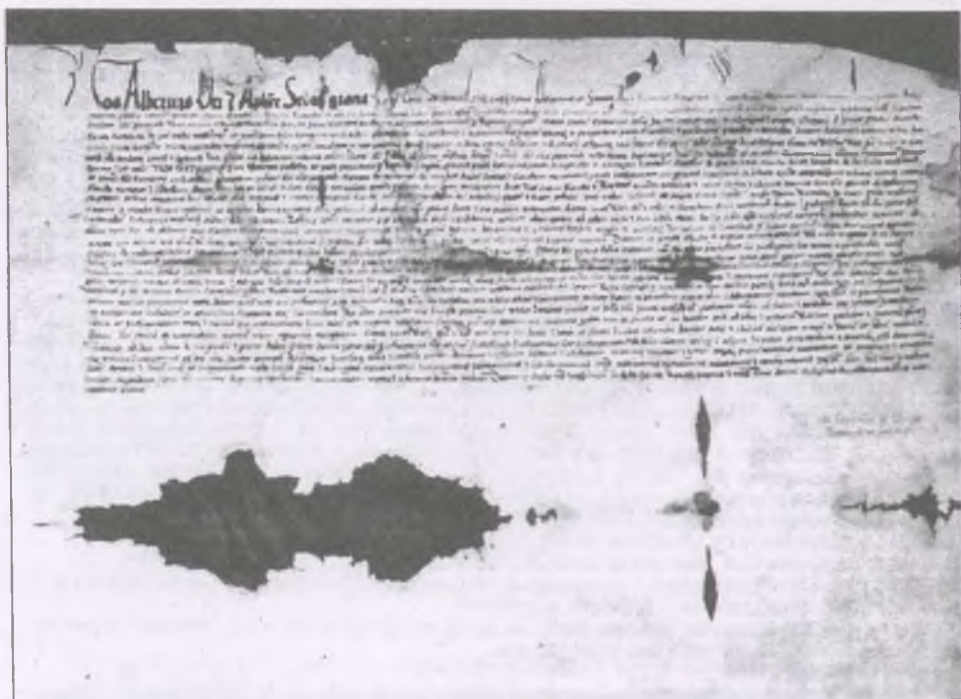
nyitották leszármazásukat a címerszerzőktől, ezzel igazolva az 1418-as Nagymihályi (Sztáray)-címer használatának jogosságát.³⁸

Jegyzetek

- ¹ Vetési Albertre vonatkozó fontosabb munkák. MAKKAY József: Vetési Albert veszprémi püspök. (Magyar Sion 1897) 498–515. – FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király magyar diplomatai. (Századok 1898) 365–404. – GUTTHEIL Jenő: Mátyás korának veszprémi emlékei. Veszprémvármegyei Füzetek 4. (Veszprém, 1940.) – RAINER Pál: Vetési Albert veszprémi püspök. I. Vetési Albert élete veszprémi püspökké való kinevezéséig. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 18. 1986.) 227–233.
- ² NAGY Iván: A Kaplony genus és ágazatai. (Turul 1884) 40–41. – A gróf Sztáray-család oklevéltára. I. (1234–1396), II. (1397–1457). Szerkesztő NAGY Gyula. (Bp. 1887–1889) – Ismertetése röviden: Turul 1888. 45–46., bővebben: az I. köteté KOMÁROMY Andrástól (u.o. 127–135.), a II. köteté Y. S.-tól (u.o. 1889. 175–179.).
- ³ MADZSAR Imre: A Kaplony-nemzetség és a Vetési család történetéhez. Emlékkönyv Fejérpataky László életének 60., történetírói működésének 40., szemínáriumi vezetőtanárságának 30. évfordulója ünnepére. Írták tanítványai. (Bp. 1917.) 279–292.
- ⁴ KISS Kálmán: Szatmári reform. egyházmegye története. (Kecskemét 1878) 889–904. – SZENTPÉTERY Imre: Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. II. (Bp. 1943.) 25. Nr. 1835.
- ⁵ A Pallas Nagy Lexikona XVI. (Bp. 1897.) 822. – Ellenben Szatmár vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. Szerk. BOROVSZKY Samu. (Bp. é. n.) (a továbbiakban Szatmár vármegye) 425., 433., ahol megtalálhatóak a megye alispánjai, semmit sem tud V. J. alispánágáról
- ⁶ BUNYITAY Vince: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I. (Nagyvárad 1883.) 226., 237. 1. jegyzet.
- ⁷ A Veszprémi Püspökség római oklevéltára – Monumenta romana Episcopatus Vesprimiensis (a továbbiakban MREV) III. (Bp. 1902) 324–334., IV. (Bp. 1907) 460–461. – FRAKNÓI i. m. 399–402. – SZINNYEY József: Magyar írók élete és munkái XIV. (Bp. 1914.) 1179. – SOLYMOSI László: Könyvhasználat a középkor végén. (Könyvköltés és a veszprémi székesegyházi könyvtárban.) Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. (Bp. 1989.) 113.
- ⁸ MREV III. 240–242. Nr. CCCLXXIX.
- ⁹ SOLYMOSI i. m. 113.
- ¹⁰ U. o.
- ¹¹ A Vetési családról: NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. XII. (Pest 1865.) 167–170. – CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. (Bp. 1890.) 501. – Szatmár vármegye 613. – CSERGHEŐ Géza: Der ungarische Adel. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch IV. Band 15. Abtheilung. (Nürnberg 1893.) (a továbbiakban SIEBMACHER) 713. Taf. 488. – MADZSAR i. m.
- ¹² KISS Kálmán i. m. 890.
- ¹³ A Kaplony nembeli családok birtokairól: CSÁNKI i. m. 501. – Szatmár vármegye 39–40., 48., 49., 50., 52., 57., 72., 75., 90., 114., 133., 134., 140., 166–167.
- ¹⁴ A Csomaközgyekről: NAGY Iván i. m. III. (Pest, 1859.) 174–175. – Szatmár vm. 582. – SIEBMACHER 98–99., Taf. 78.
- ¹⁵ A Vadayokról: NAGY Iván i. m. XII. (Pest 1865.) 5. – Szatmár vm. 610.
- ¹⁶ A Bagossyakról: NAGY Iván i. m. I. (Pest 1857) 86–87. – Turul 1883. 42. – Szatmár vm. 579. – SIEBMACHER 25., Taf. 19.
- ¹⁷ NAGY Iván i. m. I. (Pest, 1857.) 86–87. – BERKÓ István, GYALÓKAY Jenő, MARKÓ Árpád, PILCH Jenő: A magyar katona. Vitézségünk ezer éve. I. (Bp. é. n. 1933.) 374–376. – Rákóczi tanulmányok. Szerkesztette KÖPECZI Béla, HOPP Lajos, R. VÁRKONYI Ágnes. (Bp. 1980.) 188., 200. – Magyarország hadtörténete. I. Főszerkesztő LIP-TAI Ervin. Szerkesztő BORUS József. (Bp. 1984.) 411. – BARCZY Zoltán: Évszázadok egyenruhái. (Bp. 1991.) 9–12.
- ¹⁸ A Károlyiakkal foglalkozó nagyszámú irodalomból a fontosabbak: NAGY Iván i. m. VI. (Pest, 1860.) 98–111. – Révai Nagy Lexikona XI. (Bp. 1914.) 287–292. – A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára – Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A család megbízásából kiadja gr. Károlyi Tibor. Sajtó alá rendezi GÉRESY Kálmán. I–V. (Bp. 1882–1887.) – Ezen okmánytár részletes ismertetései: I. kötet FEJÉRPATAKY Lászlótól (Turul 1883. 42–48.), III. kötet SZÁDECZKY Lajostól (u.o. 1885. 37–41.), IV. kötet KOMÁROMI Andrástól (u.o. 1887. 140–142.) – ÉBLE Gábor (1843–1923) 1901-ig a család levéltárnoka munkái: A nagy-károlyi gróf Károlyiak leszármazása. (Bp. 1891.) – ennek ismertetése: Századok 1891. 73. – Károlyi Ferenc gróf és kora 1705–1758. I. (Bp. 1893) – A Harruckern és a Károlyi család. (Bp. 1895) – A gróf Károlyi család vérrokonsága hercegi nemzetségekkel. (Bp. 1905.) – A Károlyi grótok nagykárolyi vadászkastélya és pesti palotája. (Bp. 1907.) – A nagykárolyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története. Kiadja gr. Károlyi László (Bp. 1911.) – A gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésévéül. (Bp. 1913.)
- ¹⁹ Szatmár vármegye 524. – FALLENBÜCHL Zoltán: Magyarország főispánjai 1526–1848. (Bp. 1994.)
- ²⁰ Schematismus für das k.u.k. Heer und für die k.u.k. Kriegsmarine für 1913. (Wien 1912) 603., 838.
- ²¹ BARCZY Zoltán – SOMOGYI Győző: A szabadságharc hadserege, 1848/49 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete. (Bp. 1986.) 133–134. – BARCZY i. m. (1991) 61.
- ²² KÁROLYI Mihály: Egy egész világ ellen. (Bp. 1965.) – u. ó.: Hit, illúziók nélkül. (Bp. 1977) – BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848–1992. (Bp. 1992) 323–324.
- ²³ BÖLÖNY i. m. 323.
- ²⁴ RÖMER Flóris: A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat. (Győrött 1860.) 191. – BÉKEFI Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. (Bp. 1907.) 50–51., 52. 7. ábra – GUTTHEIL i. m. 9–11., 8. 2. ábra – BALOGH Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. I. (Bp. 1966.) 304. 3. jegyzet – stb.

- ²⁵ GYÜRKY Katalin: Die Sk. Georg-Kapelle in der Burg von Veszprém. (Acta Archaeologica XV. 1963.) 391–392. V–VI. Taf. – ÉRI István, KELEMEN Márta, NÉMETH Péter, TORMA István: Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. Magyarország régészeti topográfiája 2. (Bp. 1969.) 229. 52. kép
- ²⁶ DERCSÉNYI Dezső, ENTZ Géza, VOIT Pál: Műemlékvédelemünk újabb tudományos eredményeiről. (Műemlékvédelem IX. 1965.) 134. – BAKAY Kornél, KALICZ Nándor, SÁGI Károly: Veszprém megye régészeti topográfiája. A devecseri és sümegi járás. Magyarország régészeti topográfiája 3. (Bp. 1970.) 314. 1. kép – KOZÁK Károly: Sümeg. In: GERŐ László: Várépítészetünk. (Bp. 1975.) 256. 188. kép, 259. – KOPPÁNY Tibor, KOZÁK Károly: Sümeg. (1979.) 9. old. képe, 10–11. – KOPPÁNY Tibor: A Balaton környékének műemlékei. (Bp. 1993.) 15. ábra
- ²⁷ EGYED Edit: Vetési Albert püspök velencei casulája. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. 1964.) 209–223.
- ²⁸ Veszprémi Érseki Levéltár: Veszprémi Káptalan magánlevéltára – Veszprém oppidum 58. 1476. jan. 9.) – GUTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. (Veszprém 1979.) 81., 332. Nr. 165., 23. kép – A címér színes fotója: Honismeret XXI. évf. 1993/3. szám címlapján.
- ²⁹ BÁRCZAY Oszkár: A heraldika kézikönyve. (Bp. 1897.) 147–148., 401. ábra
- ³⁰ GYÜRKY Katalin i. m. 395–398. IX–XII. Taf. – Magyarország régészeti topográfiája 2. 228.
- ³¹ Turul 1886. 10. old. ábrája
- ³² BERTÉNYI Iván: Zur Geschichte der heraldischen Rangkronen. (Die elfperlige Schildkrone im Grafenwappen von Sándor Károlyi.) Der Tappert. Mitteilungen des Wappen-Herold. Deutsche Heraldische Gesellschaft E. V. (1969.) 1–21. – NYULÁSZINÉ STRAUB Éva: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein. (Bp. 1987.) 220. 931. ábra, 270. Nr. 931.
- ³³ CSÁKY Imre: A magyar királyság vármegyéinek címerei a XVII–XIX. században. (Bp. 1995.) 125.
- ³⁴ SIEBMACHER 98–99., Taf. 78. (szerinte a madár kánya)
- ³⁵ BÁRCZAY i. m. 25., 42., 174., 443. – Turul 1888. 113. – Turul 1889. 177. lap színes melléklete – SIEBMACHER 645. – NYULÁSZINÉ Straub Éva i. m. 22. VI. tábla, 118., 280. 53–58. jegyzet
- ³⁶ Szatmár vármegye 610.
- ³⁷ NAGY Iván i. m. I. (Pest, 1857.) 86–87.
- ³⁸ NYULÁSZINÉ Straub Éva i. m. 118.

1996.

Vetési Albert által kiadott oklevél 1481-ből (Érseki Levéltár, Veszprém)

Vetési Albert hagyatéka

Gutheil Jenő Mátyás korának veszprémi emlékei

Hunyadi Mátyás uralkodói nagyságának összetevőit vizsgálva föltétlenül szemünkbe ötlük kiválósága, mellyel embereit megválogatta. Hatalmas egyéniségének nem felelt meg a régi garnitúra, ő uralkodni akart, nem alkalmazkodni. Százada korszakforduló. A középkor világszemléletét felváltja az újkor, a humanizmus és reneszánsz szelleme; a császárság és pápaság középkori univerzalizmusának helyén kezdenek kialakulni a független, egymás rovására terjeszkedni akaró nemzeti államok. Mátyásnak, a koreszmék hatalmas hordozójának útjában voltak a rendiség oszlopai, nem tudott mihez kezdeni a Garaiakkal, Rozgonyiakkal, Újlakiakkal. Szépen félretolta őket, s új vezetőréteget teremtett magának, melyet nem a származás képesített, hanem a tehetség. Kancelláriájában, diadalmas hadseregében, diplomáciájában, politikai bizalmasainak sorában hiába keressük az országnagyok fiainak neveit. Csupa homo novus, igénytelen eredetű magyarok és ismeretlen származású idegenek, kiket részben atyjától vett át: Vitéz János, Várdai Péter, Janus Pannonius, Bakócz Tamás, ifj. Vitéz János, Rangoni Gábor, Vetési Albert főpapa; Kinizsi Pál, Zápolyai István, Magyar Balázs, Székely Jakab, Geréb Péter hadvezérek; Kosztolányi György, Handó Gergely, Hangács Albert, Veszényi László, Filipecz János stb. követték. Emberek, akiket Mátyás tett nagygyá, neki köszönték emelkedésüket, de hűségük mellett rátermettségük, humanista műveltségük révén is alkalmasak voltak arra, hogy valóra váltsák az irányítást mindig kezében tartó nagy király elgondolásait.

Mátyás királynak bölcs és szerencsés szelekciójáért Veszprém is örök hálaa van kötelezve. Neki köszönjük egyházmegyénk egyik legkiválóbb püspökét, a veszprémi püspökséget Mátyással egyidőben kormányzó Vetési Albertet, a nagy király egyik legjelesebb diplomataját. Életének ismerete nemcsak az egykorú Veszprémre vet világot, hanem betekintést ad Mátyás birodalmi politikájának széles körű diplomáciai munkájába is, és feltárja a király egyik bizalmi emberének, ennek a jeles humanista magyar főpapnak lelki alkatát.

Vetési Albert, aki 1458-tól 1486-ig kormányozta a veszprémi egyházmegyét, a Hunyadiak kreatúrája. Ötszáz éve élő nemesi családnak egyetlen sarja, aki országos jelentőségű tevékenységet fejtett ki. A Kaplony-nemzetségből származó elődei – ugyanebből a nemzetségből eredt a Károlyi grófok családja is –, Lőrincz és Pál testvérek a 14. század közepe táján egyik Szatmár me-

gyei birtokuk után felvették a Vetési nevet, melyet 1864-ben vitt sírba a család utolsó férfitagja. Püspökünk atya, Vetési Jakab, a 15. század elején Szatmár megye alispánja; Potentiana nevű feleségétől öt gyermeke született; két fiú: Albert és Miklós, három lány: Anna, Piroska, Dorottya. Az elsőszülött Albert születési éve ismeretlen, 1422-ben fordul elő először a neve királyi rendeletben, amely meghagyja Szatmár megye hatóságának, hogy indítson vizsgálatot a Károlyi, Vetési, Csomaközi és Bagosi családok részéről a Kidei család ellen erdőpusztítás miatt emelt panasz ügyében. A rendelet a panasztevők sorában megnevezi Vetési Jakabot és fiát, Albertet.

Egyházi pályára lépve a Szatmár megyét is magában foglaló erdélyi egyházmegyébe véteti fel magát az ifjú Vetési Albert. A kisebb rendek felvétele után tanulmányainak folytatására a bécsi egyetemre megy, ahol bölcsészettel és humanista tanulmányokkal foglalkozik. Elnyerve a „szabad mesterségek” magiszteri fokozatát, maga is tart két éven át előadásokat a bécsi egyetemen: 1430-ban Boetiusnak „a bölcsészet vizsgáztatásáról” írt könyvét, 1431-ben pedig Arisztotelésznek természetrajzi munkáját magyarázza. Ezután a jogtudomány elsajátítása végett Páduát keresi fel, ahol tanulmányait mint a kánoni és római jog tudora fejezi be, „iuris utriusque doctor”, amint ezt a címet több oklevélben viseli. Eközben 1433-ban Rómában találjuk, ahol a magyar uraknak nagyszámú és fényes társaságában részt vett Zsigmond királynak császárrá koronázási ünnepségén.

Tanulmányainak végeztével hazatér, és egyházmegyéjének szolgálatába áll. Csakhamar kánonokká lesz, 1446-ban székesegyházi főesperes, 1449-ben pedig püspöki helynök. Mint előkelő egyházi méltóságnak alkalma nyílik arra, hogy Hunyady Jánossal, aki az ország kormányzói tisztése mellett az erdélyi vajdaságot is megtartotta, élénk összeköttetést tartson fenn. A nagy képzettségű és világlátott erdélyi pap számára Hunyadi János bizalma nyitja meg a diplomáciai pályát.

Amikor a magyar rendek hiába kérik III. Frigyes császárt, hogy engedje országába a gyámságban magánál tartott V. Lászlót, a pápa közbenjárásához folyamodnak. Hunyadi János mint kormányzó 1452-ben Ágoston győri püspökkel és Tötösi László királyi főpohárnokkal együtt Vetési Albertet küldi követségbe V. Miklós pápához. Azonban nem sok eredményt érnek el. A pápa nem hajlandó erélyesebben kényszeríteni a császárt álláspontjának megváltoztatására. Rómából visszatérve Vetési már a kormányzó titkára. Mint ilyen kap a következő évben másodízben diplomáciai missziót Hunyadiót: Milánóba küldi az ott uralomra került Sforzákkal kötendő szövetség ügyében. Kevéssel ezután a király szolgálatában találjuk V. László érdemeinek jutalmául 1454-ben a Csongrád megyei Szentkirályon birtokadomány-

ban részesíti őt. 1455-ben mint „László király, Hunyadi János országos főkapitány és a magyar urak követe” indul útra Vetési, hogy a pápa, a velencei köztársaság, az aragóniai király és más keresztény hatalmak támogatását szerezze meg egy nagyobb szabású törökellenes vállalkozáshoz. Miután Velence kilátásba helyezte támogatását, követtestársaiával Rómába megy. V. Miklós már utolsó óráit éli, amikor az örök városba érkeznek, s az utódává választott III. Kálixt pápaságát a török elleni összefogás és erőgyűjtés erélyes munkálásával kezdi. Vetésit az új pápa apostoli főjegyzői (protonotariusi) ranggal és több kiváltsággal tünteti ki, neki és követtestársának száz forint tiszteletdíjat fizettet ki a Szentszék kincstárából. A követségjárásból hazatérve 1456-ban az erdélyi káptalan a prépostjává lesz, majd a következő év elején V. László a nyitrai püspökséget adományozza neki.

De a királyi kegy egy pillanatra sem rendíthet meg Vetésit a Hunyadiak iránti hűségében. Hunyadi László kivégzése csak még jobban sarkallja arra, hogy V. László halála után Mátyás megválasztása érdekében buzgólkodjék.

Veszprém a XVI. században

Mátyás, alighogy királlyá választják, alkancellárjává, majd titkos kancellárjává teszi a Hunyadiak hűséges emberét, s még ugyanennek az 1458. évnek tavaszán a nyitrai püspökségről az előkelőbb és gazdagabb veszprémire helyezi át. III. Kálixt pápa 1458. június 16-án állítja ki Vetési Albert számára a kinevező bullát, mellyel őt a veszprémi püspöki székre emeli. Vetésinek veszprémi püspöksége idején bőséges alkalmat nyílik megháldani királyának kegyét. Mint egy valóságos világhíró, állandóan úton van, és szolgálja Mátyás eszélyes, bonyolult külpolitikáját.

Küldetéseit sorozatát hamarosan megkezdheti. Amikor idehaza a párttűző Garai, Újlaki, Szilágyi és társaik Mátyással szemben III. Frigyes császárt kiáltják ki magyar királlyá, a pápai trónon az elhunyt III. Kálixt utódként II. Pius néven Aeneas Silvius Piccolomini, Frigyes császár egykori titkára és bizalmasa ül. Félt, hogy a pápai trón tekintélyével ő is Frigyes mellé áll, támogatva annak a magyar trónra való aspirációit. Ennek megakadályozására

Mátyás követeket küld az új pápához, hogy a maga és a magyar nemzet hódolatát tolmácsolják előtte. A fontos követség vezetőjéül a veszprémi püspököt szemeli ki és Vetési ezúttal sikerrel meg is oldja a rábízott feladatot. II. Pius éppen útban van Mantuába, ahova kongresszusra hívta a török elleni szövetség megkötésére a keresztény fejedelmeket, amikor a magyar követek 1459 márciusában Sienában találják őt. Vetési üdvözlő beszédére a pápa a legnagyobb elismeréssel emlékezik meg a magyar nemzetnek a török ellen eddig folytatott hősieles küzdelméről és Hunyadi János érdemeiről, elismeréssel szól Hunyadi Mátyásról is. Biztosítja a követeket, hogy már a kongresszuson is elsősorban Magyarország megsegítését fogja szorgalmazni, Frigyeshez pedig április 2-án levelet intéz, hogy ne hallgasson a lázadókra, álljon el a Mátyás ellen tervezett támadástól.

1460. január 25-én az olmuői értekezleten tárgyal Vetési Podjebrad cseh királlyal, akit követítőnek kér fel Mátyás a császárral fennforgó viaszlyok kiegyenlítésére.

1463 tavaszán ismét Olaszországba kell mennie Vetésinek Frangepán István gróf követtestársával, hogy Velencét és a pápát a török ellen támogatásra serkentse. A dózse 3000 aranyforint havi segélyt ajánl fel hat hónapra, vagy ha szükség lenne rá, hosszabb időre is. Rómába velük együtt érkezik a riasztó hír: Bosznia elfoglalása. II. Pius elhatározza, hogy a következő esztendőben személyesen áll a kereszties hadjárat élére.

1471 nyarán a regensburgi birodalmi gyűlésen igyekezik megnyerni Vetési a német fejedelmeket Mátyás terveinek. Meglehetősen közöny fogadja buzdításait, melyekkel a kereszténység nagy érdekeire figyelmeztet; a császár és a német fejedelmek nem sok barátságos érzést mutatnak a magyar király személye iránt.

1473. február 2-án Barbó Márk bibornok egyrészt Mátyás, másrészt Kázmér lengyel és Ulászló cseh királyok közti tartós béke létrehozására a sziléziai Neisze városba hívja kongresszusra a felek békebiztosait. Mátyás kiküldöttjei között megint Vetési is részt vesz a tárgyalásokon, amelyeket még ugyanezen évben Troppauban folytatnak ugyan csak Vetési részvételével, de minden eredmény nélkül. 1474-ben a szepességi Ófaluban sikerül ugyan Vetésieknek fegyverszüneti egyességet kötni a lengyelekkel, de a három évre szóló megegyezés is rövid életű, a császár mesterkedése még ez év őszén háborúba keveri Kázmért és Ulászlót Mátyással. A cseh-lengyel haderő pusztulása, Mátyás sziléziai teljes diadala lesz a háborúskodás vége.

Alig végez Mátyás északi szomszédjaival, máris keletre kell irányítani figyelmét, ahol a török 1474-ben betört az országba, és Erdélyen keresztül megrohanja Váradot. Mátyásnak erélyesebb fellépésre kell elhatároznia magát, s hogy ehhez ismét támogatást keressen, 1474 novemberében

újából Velencébe és a pápához küldi Vetési Albertet, Laki Thuz János szlavóniai bán társaságában. Velencében ígéretekkel kell beérniük, Rómában azonban IV. Sixtus hathatósabb támogatást nyújt. Vetésiék kérésének hatása alatt tizedadót vet ki az egyházi javadalmakra, s jelentős pénzsegélyt küld Magyarországra.

Vetési és Thuz 1475 januárjában érkeznek Rómába, és dolguk végeztével április elején indulnak hazafelé. Útközben kapják királyi hírnök útján a rendeletet, hogy térjenek vissza Rómába, és ott várják be Fontana Ferencet, Veronai Gábor egri püspök unokaöccsét. Ő hozza számukra az utasítást, hogy mindhárman Nápolyba menjenek, és ott Mátyás nevében kössék meg a házassági frigyét Aragóniai Ferdinánd nápolyi király leányával, Beatrix hercegnővel. Június 20-án vonul be Vetési társaival Nápolyba, és másnap már fogadja is őket Ferdinánd király a velencei és milánói követek jelenlétében. Hogy mikor és hogyan történt a házassági frigy megkötése, nem tudjuk. Az ilyen módon, az egyik fél távollétében, megbízottak útján való házasságkötés fejedelmi személyeknél a régi időkben gyakori volt. Beatrix ettől kezdve Magyarország királynéjának tekinti és címzi magát. A következő év őszéig Nápolyban marad, amikor egy fényesebb követéség megy érte, hogy új hazájába kísérije.

Beatrix 1476 végén lezajlott fehérvári fogadtatásánál szintén fontos szerepe van Vetési Albertnek, a királyné kancellárjának. Mátyás a reneszánsz fejedelmi pompa minden fényét megragogyogtatja ez alkalommal. Fehérvárig jön Beatrix elé. „Kísérete csak úgy csillogott az aranytól, az ezüsttől, a sok drágakőtől. A király előtt tíz hatalmas paripán apródok lovagoltak, ruhájuk sárga, szürke, zöld és barna bársonyból készült. Beatrix aranyhímes, zöld bársonyborítású, aranyozott hintóban érkezik. Kísérete két, szintén aranyozott, hat-hat egyforma színű lótol vont hintón érkezik. Az üdvözlések lezajlása után zene harsan fel.” S mikor a fehérvári bazilikában Vetési Albert veszprémi püspök Magyarország királynéjává koronázza a nápolyi királylányt – 1476. december 14-ét írtak – „a koronázás után – amint az egykorú elbeszélő magasztalólag említi – akkora trombitálás, sipolás és éneklés következett, hogy egymás zavát is alig lehetett érteni”.

Vetési diplomáciai ténykedése a nápolyi úttal le is zárul. Minden valószínűség szerint ugyanebben az útjában, 1475 augusztusában még Velencében tárgyalt Thuz Jánossal együtt, hogy a segélynyújtás ügyében határozottabb választ hozzanak a királynak: ez volt utolsó követi szereplése.¹

Veszprém várának királya és hazája szolgálatában annyi fáradságot elviselt öreg püspöke életének utolsó évtizedét kizárólag egyházmegyéje kormányzásának szenteli. Itt tartózkodik állandóan székvárosában, innét keltezi okleveleit: „datum in palatio nostro episcopali Vesprimiensi”. Amint

történelmi emlékeink és adataink tanúsítják, Vetési nemcsak életének nyugodt utolsó szakában, de kezdettől fogva épp oly híven teljesítette püspöki hivatását, mint ahogyan áldozatos lélekkel szolgált királyát és hazáját. Akik a reneszánsz és a humanista műveltség velejárójának tartjuk a pogánykodást, Vetési Alberten láthatjuk, hogy ez a vélekedés a magyarországi reneszánsz és humanizmus esetében nem egészen helytálló. Amint a francia forradalom hekatombáiból magyar földön 1848 vértelen márciusa lesz – Szekfű Gyula szép megállapítása –, ugyanígy tudta a magyar fajta méregteleníteni a humanizmus eszmeáramlatát is. És amint a humanista műveltségű Mátyás, a magyar reneszánsz fejedelmi reprezentánsa mindig becsülte a vallás igaz érdekeit, szívesen foglalkozott a szerzetesek ügyes-bajos dolgaival, jól érezte magát papi társaságban, és felüldülni gyakran ki-kirándult budaszentlőrinci pálos barátai közé, ezenmód a mi Vetésink, kinél műveltebb fő nem sok akadt az országban, olyan mélységesen hívó lelket revelál egész püspöki magatartásával, hogy méltán soroljuk Veszprém legbuzgóbb püspökei közé. Joggal írja róla a pápai követ, De Marascha Bartolomeo castellói püspök IV. Sixtushoz 1483-ban küldött jelentésében: „...a veszprémi püspöknek, ennek a szent aggastyánnak dicséretét és erőnyeit el nem hallgathatom. Igazi szent, akít öröm látni főpapi székében.”²

Vetési buzgóságával bőkezű nagylelkűség és egyházmegyéje iránti áldozatosság párosult. Egyike volt Veszprém alkotó püspökeinek, kinek nevét annyi pusztulás után és félezer év múltán is dicsérik Veszprémnek két töle eredő értékes műemléke. A középkori jelentős és gazdag Veszprémnek, a királyné kincses városának szinte minden értéke elenyészett a mostoha idők viharában, hírmondónak is alig maradt ránk valami királyoknak, püspököknek csak levéltári adatokból ismert nagy alkotásaiból. Vetési nagyszabású építő munkásságára vall, hogy a gyér számban ránk maradt középkori emlékek közül is kettő az ő nevéhez fűződik.

A káptalani magánlevéltárban őrzött egyik, 1476-ban kelt oklevele szerint Vetési Albert a székesegyház északi oldalán állott Szent György-kápolnát, annak az időtől erősen megviselt festményeit megújította, a kápolna számára II. Pius pápától, mikor a király megbízásából követségben járt nála, búcsúkat szerzett és a kápolnában, „mert illő dolog – mondja oklevelében –, hogy Istentől nyert javainkból gondunk legyen rá, hogy Isten dicsőségére és a tisztítóhelyen szenvedő lelkek üdvére buzgóbban és állandóan mutassuk be a szentmiseáldozatot” – Szent György vértanú oltárának jobb oldalán Krisztus szent testének, Szent Albert, Lőrinc, Sebestyén és Januárius vértanúk tiszteletére márványból faragott oltárt állíttatott. Az oltár miséspapja részére ezzel az adománylevelével alapítványt tesz, Füreden és

Csopakon egy-egy szőlőjét, Veszprémvizén (a mai Séd) Pókafölde nevű helyen építtetett malmát, Jutason pedig szintén saját szerzeményű szántóföldet és rétet adományozva javadalomként az oltárnak.

A Vetési-címer

A Szent-György-kápolna restaurálása és az oltáreépítés jóval korábban történt 1476-nál. Ugyanis a káptalannak egy 1473-ban kelt oklevele már említést tesz Albert püspök új oltáráról, amelynek a káptalan telket adományoz.⁴

Talán ezt a márványoltárt vagy Vetési más valamely alkotását díszítette a középkori Veszprém egy értékes hírmondója, az ú. n. Vetési-féle pillérfő, mely a legutóbbi időkig a vár északi bástyafalába volt beépítve, míg 1939-ben a plébániaépület előtti beszögellésben nyert elhelyezést. A homokkőből faragott hengeroszlopra helyezett vörösmárvány faragvány közepén van Vetési Albert püspök címere: egy pajzs, benne kiterjesztett szárnyú sas. A pajzs felett főpapi süveg, melynek két szalagja takaró módjára csüng le a pajzsról, a szalagok végén négy-négy bojtjal. A címet a következő antiqua betűs reneszánsz felirat fogja közre, első részében Vetési jelmondatával:

IN DO FA CEMVS
 TEL LLRIA
 ALBERTS EPS . W . ME
 FERI IVSSIT 186^.

Istennel győzelmet aratunk. Albert veszprémi püspök állított engem 1467.

A szöveg elhelyezése, a megfordított második sor azt a gyanút keltheti, hogy nem pillérfővel, hanem magasabban elhelyezett zárókövel van dolgunk. Nem kis művészettörténeti jelentőséget ad a Vetési-kőnek az a körülmény, hogy a legújabb megállapítások szerint a legrégebb keltezett magyar reneszánsz emlékünknél, s a budai vár eddig ismert töredékeit is megelőzi.⁵

Vetésinek a székesegyház fényét emelő bőkezűségét hirdeti a másik műemlék, a tőle származó értékes misemondó ruha, a Vetési-kazula is.

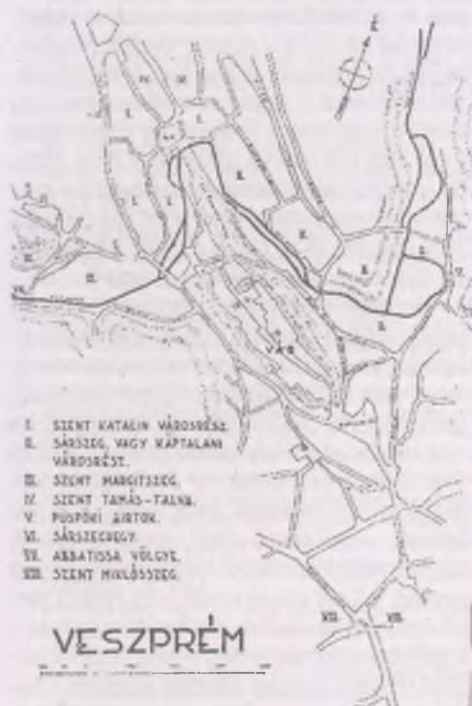
A Vetési-kazula

Becsés emlékünknél ez a miseruha már csak azért is, mert egyetlen maradványa a középkori veszprémi székesegyház elpusztult gazdag felszerelésének. Az ezredévi országos kiállításon is bemutatott és jelenleg a veszprémi múzeumban őrzött Vetési-kazula vörös bársonyból készült, amelyet gránátalma-lombok és virágindák díszítenek fejlett művészi ízlésre valló arányossággal. A miseruha hátulján arany kereszt húzódik végig, amelyen öt aranyhímzésű kép látható. A kereszt két szárának találkozásánál Szűz Mária, karján a kisded Jézussal. Kétoldalt Mária Magdolna és Szent István vértanú, míg a kereszt alsó, hosszabb szárán Keresztelő Szent János, alatta pedig Szent Pál apostol. Szent Pál képe fölött találjuk Vetési püspök címerét, a kiterjesztett szárnyú sast a püspök-süveggel. Az egyes képek külön vászondarabokra vannak hímelve s aztán a keresztre rávarrva.⁶

Püspökünk emberbaráti érzületére vall az az ispotály, melyet egy 1486-ban kelt oklevél tanúsága szerint a káptalani városrészben emelt a Bold. Szűz kápolnájával. Az oklevél arról tudósít, hogy Bánkházi Mathkó Ispán és Bánky Ferenc nemesek 80 aranyforintért eladják Vetési Albert veszprémi püspöknek egy kőházukat és két jutasi jobbágytelket. Amint az oklevél mondja, a püspök az ingatlanokat az ispotálykápolna javadalmának szánta.⁷

Városunk történelmében örök nevet biztosít Vetési Albertnek eddig említett alkotásain kívül az a pár eredeti oklevél is, amely részben tőle, részben püspöksége idejéből maradt ránk. Ezek az oklevelek teszik lehetővé, hogy képet alkossunk a 15. századi, Mátyás király korabeli Veszprémről,

különösen arról, hol és hogyan helyezkedett el a középkorban a 36 kanonokot számláló veszprémi káptalan.

Veszprém alaprajza

Amint egy korábbi oklevélünkben tudjuk, a kanonokok kezdetben a várban laktak. II. István veszprémi püspöknek a káptalannal 1313-ban kötött egyessége, mellyel a veszprémi váralján lakó népek részéről neki járó jövedelmeket a káptalannal megfelezi, azt írja a veszprémi várról, hogy „egykor, ennek a várnak alapításától kezdve, a kanonokok házai itt állottak.”⁸ Sőt egy 1184–1188 táján kiállított oklevél azt is elárulja, hogy ekkor még – tehát a 12. század végén – a kanonokok egy földél alatt laktak és közös asztalnál étkeztek.⁹ Az 1313-ban kelt egyességlevél idézett szavai arra vallanak, hogy a kanonokok házai ekkor már nem a várban állottak. Hogy hol keressük a káptalan tagjainak házait, megmondja Vetési püspöknek egy 1467-ben kelt oklevele.¹⁰

Az oklevél szerint Albert püspök a Szent András és Benedek vértanúk, Szent Miklós és Gál hitvallók s Mária Magdolna tiszteletére a székesegyházban épített oltárt, minthogy csekély javadalma miatt szolgálatát senki sem akarja vállalni, a káptalan beleegyezésével az örkanonoksággal köti össze. A káptalan pedig nevezett oltárnak, illetve az oltár igazgatójának adja lakául „azt a kanonoki házat, amelyben most Újlaki Gál örkanonok, nevezett oltár jelenlegi igazgatója lakik, amely háznak szomszédja keletről tisztelendő Theren Miklós budai főesperes, székesegyházi kanonok háza, délről

Szent János és Szent Pál székesegyházbeli oltárának háza, nyugatról a Veszprém városi Szent Margit plébánia-egyház plébánia-háza, északról pedig az a közút, amely Veszprémből a Bakonyba vezet. Minthogy pedig nevezett Gál úr Veszprém városában a Szent Katharina asszonyszegnek nevezett részen fekvő telkét, mellyel kelet felől a Szent Benedek hegye vagyis sziklája, délről tisztelendő Hadadi Demeter nevezett egyházunk kanonokjának háza, nyugatról a székesegyházi örkanonokságnak egy pusztá telke, északról pedig az az utca határos, amely a nyugati káptalantól a veszprémi váralján levő Szent Katalin egyházához vezet”, a káptalannak a ráépített épületekkel együtt átadja, ezért a káptalan Gál kanonoknak saját szerzeményű csopaki szőlőjét mentesíti a fizetendő tizedektől és kilencedektől.

Egyéb, ehelyütt bővebben nem ismertethető oklevelekből tudjuk, hogy a Szent Margit plébánia-egyház körülbelül – ha ugyan nem egészen pontosan – ott állott, ahol ma a Szent László-kápolna áll. A Veszprémből a Bakonyba vezető közút a mai Szent István utca. Továbbá a veszprémi váralján levő Szent Katalin-egyház az a templom, amelynek romjai ma is ott állnak a Miklós utcában: az ú. n. Margit-romok. Ez a Szent Katalin-egyház t. i. kapcsolatos volt a Bertalan veszprémi püspöktől 1240-ben alapított Szent Katalin kolostorral, amelyben Árpádházi Boldog Margit is nevelkedett. A váralján északnak fekvő városrészt erről a kolostorról nevezték el Szent Katalin-városrésznek, másként Szent Katharina asszonyszegnek. Az oklevélben említett utca, amely a nyugati káptalantól a Szent Katalin-egyházhoz vezet: a mai Miklós utca.

Ezeket szem előtt tartva, nem nehéz a Vetési-féle oklevél helyrajzi adatai alapján a tájékozódás. Az Újlaki Gál-féle kanonoki ház a mai Eszterházi utca alsó, Davidikum körüli részén, míg az említett telek Hadadi kanonok házával a mai Miklós utca alsó, Jókai Mór utcai bejáratától délre s a Benedek-hegytől nyugatra feködt.

Vetési püspöknek a nyugati káptalanra vonatkozó adatait kiegészíti a veszprémi káptalannak 1471-ben kelt okirata. Az okirat a káptalan és Újfalusi András felsőörsi prépost közt történt cserét tárgyalja. A káptalan ugyanis helytelennek találván, hogy a felsőörsi prépostnak, aki ez időben a veszprémi káptalannak tagja, ne legyen Veszprémben megfelelő lakóháza, „két kanonoki telket, melyek a veszprémi vár sziklája alatt nyugat felé esnek, s amelyekkel észak felől Szent László király oltárának háza, nyugat felől pedig az utca és a székesegyház Szent Afra oltárának háza szomszédosak”, állandó lakás céljára András prépostnak és utódainak ad, cserébe a felsőörsi prépostság egy Csapokon levő birtokáért.¹¹ Tehát ebből az oklevélből kitetszően a mai Jókai Mór utcának a Szent Imre térrel érintkező keleti sora – szemben az ú. n. Angyal-vendéglővel – szintén a nyugati káptalanhoz tartozott.

A nyugati káptalannál nagyobb területen helyezkedett el a „keleti káptalan” a manap Buhim-völgynek, az időben „vicus capitularis”-nak, káptalani városrésznek, vagy „*Sárszegnek*” nevezett városrészen. Ebbe a káptalani városrészbe ad betekintést Vetésinek 1484-i oklevele, amelyben előadja, hogy „tisztelendő és jámbor férfiú, Gál atya, a domonkosrendű testvérek és a Veszprém-völgyében a Szent Benedek sziklája alatt levő Szent Katalin kolostor perjele, a maga és konventje nevében” bizonyos ingatlanokat ad el Kornis Mihály segesdi főesperesnek. Minthogy az egyik telekre nézve, amely „a veszprémi vár alatt levő Sárszeg városrészben a püspöki birtok mellett” fekszik, a püspököt illetné meg az elővásárlás joga, az eladáshoz a püspök beleegyezését adja. „A Szent Katalin kolostor említett telkével kelet felől a nevezett püspöki birtok, délről a *Veszprémvizének* nevezett folyó (a Séd), amely a *káptalani városrész közepén folyik keresztül és a nagypréposti ház*, nyugatról Szent Miklós hitvalló oltárának háza szomszédosak”. Ezenkívül eladja még Gál atya a Szent Katalin kolostor több szántóföldjét, melynek egy része a Kádárta irányába eső *Sárszeghegyen* fekszik.¹²

Tehát a „káptalani városrésztől” keletre püspöki birtok feküdt, azontúl pedig a Sárszeghegyének nevezett fennsík, amelyen ma a jutasi állomásra vivő utat találjuk. (Az oklevélben szereplő domonkos atyák intézték a Szent Katalin kolostor szintén domonkosrendű apácáinak lelki vezetését és a kolostori templomban az istentiszteletet. Konventjük a Szent Katalin kolostorral volt kapcsolatos.)

Az ismertetett oklevelek szerint a török hódoltság előtti 36 tagú káptalan tagjai tehát – legalább is nagyrészt – a vár tövében épült városban laktak: a vártól északnyugatra feküdt *Szent Margitszegen* (Jókai Mór utca északi vége, az Eszterházi utca alsó fele, a Szent László-kápolna és Davidikum tája); a vár alatt északnak eső Szent Katalin városrészben, másként *Szent Katharina asszonyszegen* (a Margit-romok tája a Miklós utcával) és a mai Buhim-völgynek megfelelő káptalani városrészben: a *Sárszegen*. Vagyis a Mátyás korabeli, török világ előtti kanonoki házak talán egész pontosan ugyanott állottak, ahol ma is káptalani épületek állnak: az Angyal vendéglő néven ismeretes épülettömb (Kat. Kör) a Jókai Mór utcában (az 1471-es oklevélben szereplő szemközti házak ma magánkézben vannak), a káptalani jószágfelügyelőség épülete, a Szent Imre tér káptalani házai, a Miklós utcai ódon káptalani épületek és a Davidikum (ezek az épületek adják nagyjában az oklevelek „nyugati káptalanját”). Míg a keleti részen a Buhim-völgyi Séd-kanonokmajorok, gazdasági épületek és kertek őrzik a hajdan itt állott kanonoki lakóházak emlékét.

Igy tűnik egyszersmind elibénk a város területeinek elosztása püspöki és káptalani részekre,

amely elosztás minden valószínűség szerint II. István püspököknek a káptalannal 1313-ban kötött egyessége nyomán alakult ki. A káptalani városrészek és birtokterületek északra feküdtek (Jutas), míg a déli fél (amint a püspöki jószágkormányzóság, major, szérűskert és a várostól délre eső püspöki földek ma is mutatják) a püspök tulajdona volt. A határvonalat, melyet a hagyomány szerint hajdan a mai Jókai Mór utca vonalában állott s egy 1318-ból származó oklevélünkben említett hatalmas sziklatömb, a *Cselektő* jelzett, a ma is élő hagyomány a Jókai Mór utca 38-as számú házának falfülkéjében álló Nep. Szent János szoborhoz helyezi.¹³

Veszprém egykori nagy püspökének, Vetési Albertnek idejéből származó történelmi emlékeink világánál így rajzolódik elibénk a Mátyás korabeli város. A várat karéjban körülölelő Szent Margitszeg, Szent Katharina asszonyszeg és Sárszeg. S ha még hozzáadjuk a középkori Veszprémnek korábbi adatokból ismert részeit, a Szent István kori veszprémvölgyi monostor körüli települést (a mai Betekints- vagy Kiskuti-völgy), amely az apácák nagytekintélyű főnöknőjéről Abbatissa-völgy néven szerepel; a Szent Katalin városrésztől északra elterült Szent Tamás-falvát (a mai Temetőhegyet) és – a mai belvárosnak ekkor még nyoma sincs – a vártól jó távoleső, egészen különálló települést a Komakút körül: a Szent Miklós-szeget, melynek plébánia-egyháza volt a mai Kálvária-dombon romokban szemlélhető Szent Miklós-templom: nagyjában előttünk áll Mátyás korának Veszprémje.

Ebben a városkeretben zajlik le Mátyás meghitt emberének, Vetési püspököknek közel harmincéves áldásos főpásztori tevékenysége. Az ismertetett történelmi emlékekből kivehetően utat talál ennek a humanista műveltségű, nagy kultúrájú, világlátott főpapnak áldozatos munkája nyomán városunkba a reneszánsz kultúra minden eleme, az építészet csakúgy, mint a szobrászat, festészet és a mesterrit alkotó kézműipar. Hogy a zene se hiányozzék: Mátyás király 1469-ben meghagyja a fehérvári káptalannak, hogy Miklós orgonakészítőt, aki elvállalta a veszprémi székesegyház orgonájának készítését, de a kialakított pénz felvéve Fehérvárra ment át, haladéktalanul küldje vissza Veszprémbe.¹⁴ Csak a 14. század végétől kezdve honosodik meg hazánkban az orgona használata, s Veszprém Vetésinek köszöni első templomi orgonáját.

Vetési Albert, Veszprémnek félezer év után is fénylő nevű nagy püspöke, valóban minden alkotásában egyik legméltóbb híve és kortársa a magyar nemzet nagy királyának, Hollós Mátyásnak. A „Mathias Rex” születésének ötszázados jubileumát ünnepelve, bizonyára nem méltatlanul kapcsoltuk egybe kettőjük emlékét.

¹ Vetési életére és diplomáciai tevékenységére vonatkozóan lásd FRAKNÓI Vilmos, Mátyás király magyar diplomatai, Budapest, 1898., 32–51. – V. ö. LUKCSICS József, Bevezetés a veszprémi püspökség római oklevéltárának III. k.-hez. (A veszprémi püspökség római oklevéltárának I–IV. kötetéhez bevezetés c. kiadványban, Budapest, 1896–1907., 171–179.) – Beatrix fehérvári fogadtatását és koronázását I. ELEKES Lajos, Királyi és főúri udvar (Magyar művelődéstörténet, II. k. 270. sk.) és KOLLÁNYI Ferenc, A veszprémi püspök királynékoronázási jogának története, Veszprém, 1901., 81. sk.

² KATONA, Hist. Crit., XVI. 508. – A szövegben közlendőkön kívül Vetési jellemzésére álljon itt ez a pár adat: 1475. március 5-én írja a pápának, hogy a veszprémi székesegyházban a szolozsmát ájtatosan elvégzik, és a miséket rendszeresen mondják. Azonban kifogása van az egyes oltárok papjai ellen, akik kötelességüket hanyagul teljesítik. Ezért a káptalannal egyetértően meghagyja nekik, hogy az előírt miséket és egyéb kötelességeiket a megállapított rendben és módon végezzék el. Intézkedéséhez kéri a pápa megerősítését, amit el is nyer. (Monumenta Romana Episc. Veszpr. III. 236.) – 1481-ben miszealapítványt tesz: malmát, melyet a szentistváni (ma Királyszentistván) plébános malma mellett maga építtetett, a Krisztus szent teste oltárának adja, hogy azon minden kedden püspökjelölői és utódjai lelkiüdvéért szentmisét mondjanak. (Veszprémi kápt. magánlvt. 1481. Veszpr. Eccl. et capit. 58.). 1485. május 10-én belép a római Szent Lélek Társaságba, hogy a tagok számára biztosított búcsúdkban részesüljön. (LUKCSICS i. m. 178.)

³ Veszprémi kápt. magánlvt. 1476. Veszpr. oppid. 58. – A középkorban erősen divott az oltárjavadalmak alapítása. legtöbbször azok, akiknek nem volt elég anyagi erejük templomépítésre, legalább egy kápolnát vagy oltárt igyekeztek állítani kedvelt szentjeik tiszteletére valamely templomban, s az így létesített oltárt javadalommal, alapítvánnyal látták el: ház, földek, szőlők stb. alakjában. A javadalmat az illető oltár papja élvezte, aki ennek fejében köteles volt bizonyos számú misét azon az oltáron elmondani. Az oltárjavadalmak papot altaris-tanak, praebendatusnak vagy prebendistának, oltángazgató-nak (rector altaris) nevezték. Minthogy az oltárjavadalmak nagy része nem volt elégséges egy pap eltartására, rendszeren a kanonoki állásokhoz csatolták ezeket az oltáros papi hivatalokat, ú. n. rectorátusokat. A veszprémi káptalan XVI. századi számadáskönyve szerint Veszprémben 38 ilyen oltárjavadalom volt, részint a székesegyház, részint más templomok vagy kápolnák oltáraihoz csatolva. Az oltárjavadalomhoz tartozó házban lakott az illető kanonok, akit a javadalomra a püspök vagy a káptalan kinevezett V. ö. Christophanus BEKE, Historia diplomatica almae dioecesis Vespriensis, 1855. (Kézirat a veszprémi püspöki könyvtárban.) II. 24–25., és LUKCSICS, A veszprémi káptalan a 16. században, 30–34.

⁴ Veszprémi kápt. magánlvt. 1473. Veszpr. oppid. 57.

⁵ BALOGH Jolán, A késő-gótikus és a renaissance-kor művészete. (Magyar művelődéstörténet II. 566. sk.) – V. ö. BÉKEFI Remig, A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban, Budapest, 1907., 50. – Vetési jelmondata: „In Deo faciemus virtutem” az 59. zsoltár 14. verse, melynek között fordítása Pataky Arnold dr.-tól ered (Őszötvetségi Szentírás 1930.).

⁶ BÉKEFI i. m. 48. sk. – A millenniumkor kiállított Vetési-kazulát ismerte CZOBOR Béla, Egyházi emlékek (MATLEKOVICS Sándor, Az 1896. évi ezredévi kiállítás eredménye c. műben, V. 596.). Képét közli RADISITS Jenő, Egyházi öltönyeink a XV–XVIII. századból (CZOBOR-SZALAY, Magyarország történeti emlékei az ezredéves országos kiállításon, LXVI. tábla).

⁷ Veszprémi kápt. magánlvt. 1486. Jutas, 34.

⁸ FEJÉR, Codex diplomaticus VIII/1., 500.

⁹ Monumenta romana Episc. Veszpr. I. 4., sk.

¹⁰ Közli BEKE i. m. II. 149. sk.

¹¹ BEKE i. m. II. 152.

¹² Veszprémi kápt. magánlvt. 1484. Jutas 32. és Veszpr. oppid. 61.

¹³ A középkori Veszprémre vonatkozóan I. BEKE i. m. – BÉKEFI i. m. ADÁM Iván, A veszprémi székesegyház, Veszprém, 1912.

¹⁴ Veszprémi kápt. magánlvt. 1469. Veszpr. Eccl. et capit. 48.

Mátyás korának veszprémi emlékei. Kiadja a Veszprémvármegyei Múzeum. Veszprém. 1940. (Veszprémvármegyei füzetek. 4.)

Gutheil Jenő – H. Gyürki Katalin A veszprémi Szent György-egyház és konzerválása

Korompay György nagyszerű veszprémi képekönnyvének bevezető részében olvassuk ezt a bátoran bekezdést: „Veszprém Várhegyén valószínűleg már a honfoglalás előtt templom állott. Lehetséges, hogy ez azonos azzal a Szent Mihály-egyházzal, amelyet 866-ban Adalwin salzburgi érsek szentelt fel (in proprietate Wezilonis). Másfelől Szent Imre legendája szerint Imre herceg fogadalmát Veszprémben egy Szent Györgyről nevezett „ódon” templomban (egyházban) teszi le. A Szent Mihály székesegyház elődjének kétféle elnevezése között fennálló ellentmondás mind ez ideig tisztázatlan kérdés. Feltehető, hogy a legendában egy Szent Mihály templom Szent György kápolnájáról van szó.”¹ Ezeket a helytörténeti szempontból bizony nagyon súlyos kétségeket oszlatta el az 1957. évi veszprémvári ásatás, amely a székesegyház északi oldalán, a szeminárium kis kertjében napfényre hozta Veszprémnek a Gizella-kápolna mellett legjelentősebb Árpád kori művészeti emlékét, a 13. században épült Szent György-kápolna maradványait. Pontosan úgy, ahogy Nagy Lajos királyunk 1358-ban kelt adománylevele erről a kápolnáról írja: „...faragott kövekből nagyon szépen épült, és csodaszépen van kifestve.”² Természetesen ennek a sok százados szépségnek csak a töredékeit láthatjuk viszont az ásatások eredményeként: a kápolna félköríves szentélyének faragott kövekből készült lábazatát és a falmaradványokon az egykori falfestmények nyomait.

A Szent György-kápolnáról, amelyre egyébként már a székesegyház 1907–10 közt történt újjáépítések,³ sőt már előbb, a szeminárium 1773–82 közti építése folyamán⁴ is rábukkantak, első ízben 1352-ben történik említés, amikor Balázs pozsonyi prépost, Garai János veszprémi püspök vikáriusa ez év május 11-én kelt oklevelé-

ben a káptalannak a Szent György-kápolnában tartott üléséről számol be.⁵ Nagy Lajos király 1358. június 14-én Pilsen kelt említett oklevelében a veszprémi egyház mellett álló Szent György-kápolnában misét alapít, és erre a célra a Veszprém megyei Gyimót falut adományozza a székesegyháznak, amelyben Szent György vértanú fejedelmének őrzik.⁶ Bazilikának nevezi a Szent György-kápolnát a veszprémi káptalan 1417. november 26-án kelt oklevelében, amely szerint a káptalan ezen a napon „Szent György vértanú bazilikájában, mely az említett veszprémi egyház oldalán áll” – püspökké választja Rozgonyi Péter dömösi prépostot, és vele sajátkezűleg aláírt közjegyzői okiratot állíttat ki.⁷ 1448. május 8-án Szent György vértanúnak a veszprémi székesegyház oldalán épült kápolnájában 25 név szerint felsorolt kanonok a káptalan ügyeinek vitelére ügyvédi meghatalmazásokat ad. Az erre az alkalomra felkért császári közjegyző, Apáthy Miklós fia, Konrád egymás után rója a jegyzőkönyvbe a megjelent kanonokok neveit. Csupa muzsikáló magyar név: Szentvidi Bálint zalai, Porch György budai főesperesek, Nemthy Gergely, Nagybaki Gergely, Eperjesi János, Újfalusi Gál, Rozgonyi Gergely, Varászlói János, Szentantalfalvai Lukács és Miklós, Szécsi Benedek, Fajszí Pál, Ötveni Pál, Pápai Miklós, Szentbalázi Imre, Csitári János, Vámosi Albert, Szász Benedek, Sárosi János kanonokok.⁸

A középkori veszprémi Szent György-napi búcsúról és búcsújárásról tudósít a káptalani levéltár 1465. május 23-án kelt oklevele. A fehérvári keresztesek tesznek jelentést Mátyás királynak a Vetési Albert veszprémi püspök sérelmére Újlaki Miklós vajda, Palota és Essegvár urának emberei részéről elkövetett sorozatos hatalmaskodásokról. Ezek során a veszprémi Szent György-kápolna látogatására igyekvő novai búcsújárókat is súlyosan bántalmazták a billegi vámnál.⁹ Búcsújáró helyé tette Veszprémet az ősidők óta itt dívó Szent György kultuszon kívül az is, hogy amint Nagy Lajos oklevelében olvassuk, itt őrizték ezüst ereklyetartóban Szent György fejedelmének, 1401-ben Zsigmond királyt is itt találjuk a Szent György-napi búcsún,¹⁰ s hogy milyen sokadalom nyüzsögött ezekben a napokban a veszprémi várban, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy még a távoli, zalai Nova népe is részt vett ezen a búcsújáráson. Így lesz érthető a Szent György-kápolna vöröskő küszöbére vésett antiqua-betűs felírás és figyelmeztetés: IN LIMIE NO SEDETO (In limine non sedeto) – Ne üljete a küszöbre!

Mátyás kora, a magyar reneszánsz öltöztette új fénybe a Nagy Lajos idején ékességes, de az azóta eltelt évszázad folyamán bizony megkopott kápolnát. A Szent György-kápolna 15. századi megújítása a középkori Veszprém egyik legnagyobb püspökének, Mátyás király kiváló diplomatájának és benső emberének, a Kaplony nembeli

Vetési Albertnek nevéhez fűződik. Amint a veszprémi káptalannak 1473. január 13-án kelt oklevele írja, Vetési püspök (1458–86) nemcsak a székesegyházat festette ki a reneszánsz minden pompájával, de ugyanígy kifestette a Szent György-kápolnát is, amelyben „élő márványból gyönyörűen faragott oltárt állíttatott, festményekkel és képekkel nagyszerűen feldíszítette.”¹¹ A káptalan szinte áradozva ír főpásztorának fejedelmi bőkezűségéről, mellyel a veszprémi szentélyeket ünnepi díszbe öltöztette. Mi viszont, akik látjuk Vetési oltárának a Szent György-kápolnából előkerült mesterien faragott töredékeit, a Szent György-kápolna freskóinak apró részleteit, akik kezünkben tartjuk Vetési 1476-ban kelt oklevelét, a püspöknek a Mátyás korabeli reneszánsz művészetet tükröző, ma is üde remek címerrajzával, bizony sírni tudnánk a magyar sors mostoha ságán, amely megfosztott bennünket ezektől a műkincsektől, és Vetési csodásan kifestett templomát és kápolnáját a török kezére adta.

Somogyi Bálint, a veszprémi Szent Katalin zárda perjele 1476 táján írt bizonyáglevelében tanúsítja, hogy a velük egy kolostorban lakó apácák rossz karban levő kolostoruk kijavitása végett Pókaföldön levő malmukat eladják 40 Ft-ért „tisztelendő Albert úrnak, a veszprémi egyház püspökének, illetve az Albert püspök úr által Szent György vértanúnak ugyanezen egyház északi oldalán épült kápolnájában Krisztus legszentebb Teste tiszteletére újonnan alapított és javadalmazott oltárnak.”¹²

A Szent György-kápolnában épített új oltár alapítólevelét 1467. január 9-én állítja ki Vetési Albert a veszprémi püspöki palotában, s ennek az alapítólevelnek élére festeti rá, minden valószínűség szerint azoknak a mestereknek egyikével, akik Mátyás király budai könyvfestő műhelyében a Korvinákon dolgoztak, családi címerét, a Kaplony nemzetség kiterjesztett szárnyú arany sasát. Az oltár építésére jóval korábban került sor. Amint a káptalan 1473-ból való oklevele tanúsítja, ekkor már készen állott az oltár. A szeminárium építése során (1773–82), esetleg a barokk székesegyház Szent József oldalkápolnájának építésekor (1880) előkerült Vetési-kő, amelyet a Krisztus Teste oltár részének tartunk, 1467-es évszámot mutat. A Szent György-kápolnáról ezeket mondja az alapítólevel: „...Szent György vértanú kápolnájában, amely a veszprémi várban *Szent Mihály arkangyal egyháznak északi oldalán épült...* és amely kápolnának a nagy régiségtől megviselt festését helyreállíttattuk és minden módon ékesítettünk, Szent György oltárának jobb oldalán márványból faragott oltárt állíttattunk...”¹³

Bár ezek szerint írott emlékeink csak 1352-ben említik először a feltárt Szent György-kápolnát, stílusából kitetszően ennél régebb az építmény. Az egyik vélemény a 12. század végére vagy a 13.

század elejére teszi építését, és stílusrokonságot lát kápolnánk és a III. Béla korabeli esztergomi királyi palota között,¹⁴ másik vélemény csúcsíves stílusúnak mondja kápolnánkat és 13. századi, a Csák Péter-féle pusztítás utáni átépítésnek tulajdonítja létrejöttét.¹⁵ A kápolna egyébként, amint ezt az ásatások tisztázták, nem a székesegyházból nyúló oldalkápolna volt, hanem a nagytemplom északi oldalán álló, teljesen különálló épület.

Az ásatások leletei mindenben igazolták okleveleinket. A Szent György-kápolnának a századok folyamán sokszor megbolygatott belsejéből előkerültek berendezésének töredékei, Vetési püspök oltárának vörösmárvány darabjai, a reneszánsznak hazánkban elég ritka, éppen ezért értékes művészi faragványai. Okleveleink adatait és eddigi helytörténeti ismereteinket kiegészítő, meglepő eredménye az 1957-ben végzett ásatásoknak Vetési Albert püspök vörös márványba faragott szarkofágjának, címerének és sírfeliratának feltárása. Hogy a nagy püspök nemcsak oltárt állíttatott a Szent György-kápolnába, de ide is temetkezett, ezt eddig nem tudtuk. Sírfelirata pedig igazolja, hogy Vetési Mátyás királynak valóban nagyon kedves, benső embere volt. Megnehezíti a sírfelirat olvasását az, hogy a sírkőnek csak a sorkezdő balfele került elő, az is három darabra törve. Tanúságául annak, hogy külső és belső ellenség-től, sírfosztogató kincskeresők-től, építkezésektől megbolygatott területen vagyunk a Szent György-kápolna helyén, a támadásoktól leginkább védett északi várfokon, ahova nemcsak Gizella királyné építteti kincses bazilikáját, de ahol szívesen keresett menedéket minden korok embere. Ahol állott a Szent István-i idők monostora is, a püspök és papjainak, kanonokjainak közös otthona a káptalani iskolával, a későbbi híres főiskolával.

Megoldotta az 1957. évi ásatás a Korompay veszprémi könyvében említett, cikkünk bevezetésében idézett nehézségeket is. Azt, hogy a veszprémi várban már a honfoglalás előtt templom állott, a Szent Imre legendából, valamint a veszprémi erősségnek a honfoglalás előtti jelentőségére vonatkozó adatainkból eddig is tudtuk. Az ásatások ezt most kétségbevonhatatlanná teszik. Ez a honfoglalás előtti veszprémi templom azonban nem az Adalwin salzburgi püspök által 866. január 1-jén Ortahuban (Orcabu) felszentelt Szent Mihály-egyház volt, hanem a Szent Imre legenda most napfényre került Szent György-egyháza. A frank-szláv kor nem épített ugyanabban az erősségben egymás tőszomszédságában két egyházat, a Szent György- és a Szent Mihály-egyházat. A pannonhalmi alapítólevélben 1002-ben említett első veszprémi Szent Mihály-egyház – amint ezt már 1777-ben vallja Pray György¹⁶ – Géza kori alapítás, későbbi, mint a Szent György-egyház. Megoldódik így a Gizella-féle Szent Mihály-egyház elődjének kétféle elnevezését illető nehézség is.

A veszprémi vár barokk pompájának legősibb gyökérzetét tárta fel az ásatás: tegyük mielőbb eredményeit méltó környezetben a városnéző ezrek számára is hozzáférhetővé.

Gutheil Jenő

1957-ben Hungler József veszprémi tanár a veszprémi várban széles körű kutatásokat kezdeményezett diákjaival, melyeknek célja a helytörténeti ismeretek bővítése volt. A veszprémi Bakonyi Múzeum igazgatójának, dr. Szentlélek Tihármérnak javaslatára a veszprémi középkor történetészkutatójához, dr. Gutheil Jenőhöz fordultak, aki előzetes tanulmányai alapján a kutatásoknak pozitív irányt szabott. Tanácsai alapján a székesegyház és a nagyszeminárium épülete között fekvő kertben jelölte ki Szentlélek az első kutatóárkokat, ugyanis az oklevelek a 14. századtól kezdve gyakran emlegetnek a székesegyház északi oldalánál egy díszes kápolnát, mely a benne őrzött relikviák után Szent György nevét viseli. Ádám Iván veszprémi kanonok, aki a székesegyház újjáépítéséről 1906-ban naplót vezetett, és megfigyeléseit könyv alakban is kiadta, leírja azokat a festett és faragott épületrészeket, melyeket az állványozási munkák során megtaláltak, és amelyek megegyeztek az 1957-ben megtalált maradványokkal. 1906-tól tehát a kápolna feledésbe merült, és csak 1957 nyarán fedte fel ismét Hungler József lelkes és eredményes kutatása. Hungler feltárta a kápolna apszisát és ezzel átellenben egy festett sarokszloplót, megtalálta a kápolna terazzo-padlóját, továbbá talált egy féloszloppal díszített falat, mely azonban már a székesegyházhoz tartozott. Végül a bástyafalnak egy szakaszát is megtalálta. Az ásatást ezután az Országos Történeti Múzeum hivatalos kiküldetésében én folytattam. A munkálatok költségeit rendkívüli áldozatkészséggel a megyei és a városi tanács viselték, melyeknek vezetői személyesen is érdeklődtek a feltárási munkák iránt, és gyakran meglátogatták az ásatást. A feltárás második szakaszában a kápolna közepén talált barokk keresztelőmedence-talapat alatt rábukantunk Vetési Albert, Veszprém, reneszánsz püspökének, Mátyás király diplomatájának a sírjára, a sír vörösmárvány fedőlapjának a töredékeivel. A sírkő a püspök fekvő alakját és címerét ábrázolja. Találtunk több vörösmárvány faragványt, melyeket Vetési oklevélben szereplő oltárával azonosítottunk, a kápolna főbejáratának feliratos küszöb-kövét, valamint több épületfaragványt, melyek részben a kápolna építésének az idejéből: a 13. század második feléből valók, részben a Vetési Albert idejében eszközölt javításból származnak. Az ásatás végén, mintegy eddigi munkánk koronájaként az oktagonális kápolna 13. századi épülete alatt egy ennél korábbi kórkápolnának ívelő fala, félköríves apszisának részlete, valamint téglából kirakott padlójának részletei kerültek elő, a rotun-

da alatt pedig mintegy 80 cm vastagságban közvetlenül a szikla fölött a bronzkori ember hagyatéka: cserép- és csonttöredékek.

Bátran mondhatjuk tehát, hogy a székesegyház és a nagyszeminárium közötti kis kertben, mintegy 7 m átmérőjű területen keresztmetszetben megkaptuk a veszprémi vár település- és építéstörténetét a bronzkortól kezdve a barokk korszakig.

Az épületmaradványokat egységes törmelék-reteg borította, melyben a 18. század elejéről származó edény- és kályhacserép-töredékek voltak többségben, néhány török kerámia és két-három középkori leletanyag (egy kályhacsempe, két-három szinesmázás, hódfarkú 15. századi tetőcserép). Olyan leletanyag, mely az épületeket meghatározná, nem került elő. Épületkövek szintén csak olyan kis számban, hogy nyilvánvalóvá vált a terület többszörösen bolygatott volta. Nem lehetetlen, hogy a vár épületeibe befalazva sok faragott kőve rejtőzik a Szent György-kápolnának, és a vörösmárvány oltár több darabja is előkerül még valamikor.

A sok pusztítás és a sok építkezés ezen a területen jelentősen megemelték a szintet. A Szent György-kápolna padlója mintegy 130 cm mélyen van a mai szint alatt. A rotunda és a föléje épült oktogon padlója között 48 cm távolság van. Ezek a körülmények megnehezítik a helyreállítás és a bemutatás munkáját.

A veszprémi Várról két térkép maradt fenn a bécsi hadilevéltárban 1569-ből és 1572-ből (utóbbi Giulio Turco felmérése). Ez utóbbi a székesegyház környékén semmiféle épületet nem tüntet fel. Az előbbi térképen a székesegyház északi oldalán ötszögletű építmény alaprajza látható. A két térképen eltérő a bástyafalak vonala. Az ásatások a bástyafalakra vonatkozóan az 1569-es térkép adatait igazolták. Ezen az alapon gondoljuk, hogy az ötszögletű épület tulajdonképpen a Szent György-kápolna épülete némi torzítással. Sajnos a veszprémi Várat ábrázoló metszetek egyike sem tünteti fel a kápolnát, valószínűleg azért, mert kis mérete miatt nagyobb távolságból már nem volt látható, vagy pedig az ábrázolások korában már elpusztult épület volt (16–17. század).

A Szent György-kápolnáról szóló ezen tanulmány megjelenését – megelőzve a tudományos feldolgozást – a műemlék ez évre tervezett helyreállítása tette kívánatosá. A feltárás fáradságos munkáját a helyreállítás problematikus munkája követi. Végül ennek a munkának a befejezése után a műemlék megőrzését a társadalom tudomást szerezzen a műemlék értékéről, történelmi jelentőségéről.

H. Gyürki Katalin
Műemlékvédelem, 1960. 136–140.

Jegyzetek

- ¹ Városképek és műemlékek: Veszprém Bp. 1957. 16.
- ² Veszpr. kápt. magánlv. 1358. Gyimót 5.
- ³ ÁDÁM Iván: Veszprémi székesegyház, Veszprém, 1912. II. r. 63.
- ⁴ GUTHEIL Jenő: Veszprém a legrégebbi időkől az Árpád-ház kihaltáig, kézirat 86.
- ⁵ Veszpr. kápt. magánlv. 1352. Alsóórs 17.
- ⁶ Veszpr. kápt. magánlv. 1358. Gyimót 5.
- ⁷ Uo. 1417. Veszprém eccl. et capit. 35.
- ⁸ Uo. 1448. Veszprém eccl. et capit. 39.
- ⁹ Uo. 1465. Epp. Miscellanea 59.
- ¹⁰ Uo. 1401. Ábrahám 14.
- ¹¹ Veszpr. kápt. magánlv. 1473. Veszprém-oppidum 57. A.
- ¹² Uo. 1481. Veszprém-oppidum 59. (A káptalani levéltár elenchusa tévesen datálja az oklevelet 1481-re. L. GUTHEIL, Veszprémi Okmánytár 305. Kézirat.)
- ¹³ Veszpr. kápt. magánlv. 1476. Veszprém-oppidum 58.
- ¹⁴ CSEMEGI József véleménye.
- ¹⁵ ÁDÁM Iván i. m. II. r. 63., III. r. 184.
- ¹⁶ Diatriba 125. id. KATONA István, Historia critica, Pestini 1779. I. 447.

Egyed Edit Vetési Albert püspök velencei családja

A veszprémi Bakonyi Múzeum iparművészeti tára egy kultúrtörténeti és textilművészeti szempontból is jelentős paramentumot őriz: egy vörös bársony alapú, gazdagon hímzett miseruhát.¹

Jelen dolgozat csupán az egyházi ruha alapanyagának és hímzésének származási helyére és a készítőző személyének jelentőségére szeretne rámutatni. (...)A miseruha már többször szerepelt kiállításokon, de sem a katalógusokban, sem más munkákban megemlíten kívül tanulmány még nem foglalkozott vele.²

A magyar múzeumokat és egyházi gyűjteményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy azokban hasonló stílusú, korú paramentumok igen nagy számban találhatók. Az európai gyűjtemények anyagával is összevetve, a középkori magyar egyházművészeti emlékek gazdagsága szembeűnő.³

A 15. századi magyar művészetben két irány különböztethető meg: az egyik, melyet Mátyás király főurai és főpapjai teremtettek meg, itáliai igazodású, míg a másik, polgári irány a német művészet hatását mutatja.⁴

Miseruhánk analógiáit, párdarabjait itáliai származású darabok között kell keresnünk.

Mielőtt a casula tárgyalására rátérnénk, pillantunk végig a miseruhák középkori formai fejlődésén, a liturgikus színek kialakulásán és a díszítéseken.

A Vetési-kazula hátoldala

A miseruhák készítésénél már a kereszténység első századaiban egyik alapszabály volt a „varratlan köntös” szimbolikája. A hagyomány szerint Jézusnak az a köntöse is egy darabból állt, melyben felment a Golgotára.⁵ Mivel miseruha nélkül misét mondani semmilyen körülmények között sem lehetett, ezért a miseruha készítésének, díszítésének az egyházi szertartásban igen nagy jelentősége volt.

A 13. századtól a természeti szimbólumokra alapozták a színszimbolikát. A színek különbözőségével az ünnepek hangulatát igyekeztek fokozni. A misemondó ruha színe kezdetben minden valószínűség szerint fehér volt, de a román korszakban már bíborszínű is előfordult. Az 1300-as évek elején keletkezett római Ordo 49. fejezete a következőket állapítja meg a liturgikus színekről: „Santa Romana Ecclesia quinque coloribus utitur in sacris vestibus, videlicet albo, rubeo, viridi, violaceo et nigro.” Tehát öt uralkodó szín van, eseményeknek, illetve az ünnepeknek megfelelően. Ezek a főszínek. A mellékszíneket, a díszítésekhez alkalmazott árnyalatokat az egyház nem határozza meg, csupán ahhoz ragaszkodik, hogy a főszínt el ne nyomják.⁶

Az idők folyamán a miseruhák formája is nagy változáson ment át, mint ezt a 10. századból fennmaradt tárgyi anyag is bizonyítja. A korai időszakban a miseruha félkör alakú volt, majd a 13. századtól kezdődően formája lassan megváltozik. Az egész testet betakaró ruha kényelmetlen használata miatt a 13–15. században nagysága kisebbedik, a karoknál rövidebb s a 15. század közepén csak a vállakat takarja be, s hossza is csak térdig ér.⁷

Az általunk bemutatott miseruha szempontjából az elmondottak azért fontosak, mert tárgyunk éppen abban az időben keletkezett, amikor a miseruhák formája ilyen átalakuláson ment át.

Az aranszállal gazdagon átszővött vörös bársony a 15. századi itáliai bársonykészítésnek egyik remeke. A csigavonalszerűen hajlított indák között, csipkés szélű leveleket látunk, melyeken sajátosan alakított arany brosirozású gránátalmák és bimbócskák vannak. A díszítőrajza lendületes, finom vonalú s a korabeli bársonyokéval ellentétben mértéktartóan díszített, nem zsúfolt mintázatú.

A quattrocento művészetében a közel-keleti iszlám művészet hatása is kimutatható. A díszítőművek fő alkotóeleme a gránátalma-motívum különböző változatai, kis indák, kacsok bimbócskákkal és levelekkel megrakva. Ezek az egymást metsző hajlékony indák – véleményünk szerint – a mohamedán világban is kedvelt csúcsovális medaillonok változatai, emlékei. A 15. századi olaszországi textilművészet egyik legjelentősebb centruma Velence volt, melynek termékeit nemcsak keletre exportálták, hanem nyugatra is, igen nagy mennyiségben. Mint a hazai emlékegyéből, de a kis számban megmaradt írásos adatokból is

kitűnik, Magyarország is sok értékes velencei textíliát vásárolt a 15–16. században.⁸

A miseruhaanyag készítése helyét vizsgálva, az analógiák keresése közben felfedeztünk a bruxelles-i Musée Royaux du Cinquantenaire gyűjteményében egy színben és díszítőmunkában teljesen azonos rajzú, bársony miseruhát.⁹ A szemlélőnek az az érzése, hogy a két miseruha azonos végből került ki. A katalógus meghatározása szerint a bársony olasz, 15. századi készítmény.

Olasz bársonyú miseruha a 15. század közepéről

A veszprémi múzeum miseruhájának díszítő motívumai a William Rockhill Nelson Gallery of Art gyűjteményében levő palást bársonyán is megtalálhatók.¹⁰ Csupán a díszítőmunkák elosztásában és az indák hajlékonyságában van némi eltérés. A kutatók a bársony keletkezési helyét ebben az esetben is Velencében keresik, és korát a 15. század közepére teszik. De folytathatnánk az analógiák sorát a Történeti Múzeumban levő velencei bársonyból készült Bárczay–Thurzó antependiumon át az ugyancsak a Történeti Múzeumban levő himézett velencei casula bársonyáig.¹¹ Ez utóbbi a 15. század végén készülhetett.

De még tovább idézhetnénk a rokon díszítésű egyházi ruhákat, melyek készítése helyéül Velence határozható meg. Ez a művészeti központ –, amely ez idő tájt olyan nagy mennyiségű textíliát termel külföldi megrendelőknek –, tiszta rajzú, harmonikus díszítőmunkájú reneszánsz művészet bölcsője volt.

A reneszánsz pompaszeretete nem elégedett meg a miseruhák szöveteinek pusztán díszítésével, hanem a fény és dicsőség emelésére apróművi, gondosan megtervezett és kidolgozott himézésekkel is ékítették azokat. Ennek módozatai területen-

ként változtak. Hazánkban és a tőlünk nyugatra eső osztrák és német területeken, a miseruha hátát kereszt, elejét pedig egy függőleges sáv díszíti. Itáliában a casulák hátán a corpus helyett egy oszlop vagy sáv vonul végig, elől pedig egy T-alakú kereszt van, Franciaországban elől és hátul keresztet alkalmaznak.¹²

E hímezett keresztnek nemcsak a miseruhák pompáját fokozták, hanem azt is szimbolizálták, hogy a misét végző pap a magára öltött miseruhában annak az áldozatvállalásnak és szenvedésnek is részese, melyet a hátán levő keresztrefeszített átélt.¹³

A veszprémi miseruha hátán egyenes szárú hímezett kereszt látható, melynek hosszanti részén 3 alakos ábrázolás van. A vízszintes szár mindkét oldalán 1–1 kép. A képek háttérét négyzetes, arany hímezésű átlós fonadékú inda díszíti.

A felső képen hármastagolású, baldachinos, fiálás kupolájú csavart oszlopú architektúrában Máriát láthatjuk a kiseddel. Mária dús redőzetű, fehér árnyalatú világoskék köpenyben áll, gyermekét keblére vonva, palástja alatt Jézuska testével azonos színű ruha van. Feje felett és a kupolák felső részén is fehér árnyalatú világoskék selyem hímezés.

A fonalak középkék, zöld és sárga selyem alapon áll, melyet négyzetes hálójú selyemfonallal rögzítettek az alapra. A Gyermek Mária kezében ül, kis karjával anyja nyakát öleli.

Részlet a Vetési miseruha hímezéséből. Madonna a gyermekével

Gyűjteményeinkben nagy számban fellelhető egyházi öltözetekben is találhatunk hasonló formájú és tagolású kereszteteket. A felső mezőben levő „Madonna a gyermekkel” – ábrázolás kedvelt témája volt 15–16. századi miseruháinknak. A még gótizáló keretelésű architektúra alakjának mozdulatán, ruhájának redőzetén már a rene-

szánsz felszabadultabb, lágyabb ábrázolásmódja tűnik szembe, de az egész kép megfogalmazásában még érezhető a 15. század első felében kedvelt „szép Madonnák” hatása. Miseruhánk Mária ábrázolásával rokon az egyik firenzei vörös bársony szepességi miseruha, melyen az architektónikus keret, a fonatos háttér, valamint Mária mozdulata, ruhájának redőzete teljesen azonos.¹⁴

A második kép a fentihez hasonló keretben, háttérrel Keresztelő Szent Jánost ábrázolja. Szent Jánoson dús redőjű köpeny van, jobbájában attribútuma, a hosszú szárú kereszt látható, bal kezével pedig a keresztre mutat. Arcát sűrűn gyűrűzött barna haj és kis szakáll kereteli. Keresztelő Szent Jánosnak ez az ábrázolása teljesen megfelel a kor ikonológiai követelményeinek. Az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár egyik firenzei vörös bársony casuláján levő velencei hímezésű keresztnek egyik fülkéjében a miénkkel azonos ábrázolással találkozhatunk.

Részlet a Vetési miseruha hímezéséből. Szent Pál alakja

A két alak keretelése is teljesen hasonló lehetett, sajnos az esztergomirol a kupolás, baldachinos rész már hiányzik, és csak a két oszlop közötti alakot hasonlíthatjuk össze. De így is megállapítható, hogy mozdulatai mindenben megegyeznek a Vetési casula figurájával.¹⁵

A veszprémi casula legalsó részében Szent Pál apostol alakja látható. Az építészeti keretelés megegyezik a már ismertekkel, de az alak ábrázolása eltér ezektől.

Szent Pálon selyemmel hímezett, árnyalt világoskék ruha és világos drapp átvett köpeny van, lehajtott fejét kissé jobbra fordítja, arcát hosszú, hullámos szakáll kereteli. Baljával egyenes kardra támaszkodik.

dik, jobb kezével köpenyét és egy tekercset tart. Feje fölött csakúgy, mint a többi alaknál glória van, melynek kikopott szálai alatt vászon alap látható.

A középső kupola fölött világoskék alapú címerpajzsban balra néző, domborított hímzésű kiterjesztett szárnyú sas látható. E felett fehérrel és arannyal keretelt püspöksüveg és lehajló szalagú címerdísz foglal helyet. A koronás sisakdísz és az akantuszleveles címertakaró helyett a püspöksüveg és a két oldalt leomló szalagok az egyházi, ill. főpapi címerek jellegzetes tartozékai.

A Szent Pál ábrázolás egyik figyelemre méltó analógiáját sikerült a már említett esztergomi miseruhán megtalálnunk.¹⁶ Ezen is – ugyanúgy, mint a veszprémin – Szent Pált karddal és könyvvel kezében ábrázolták, azzal a különbséggel, hogy az esztergomin az attributumokat tükörképszerűen helyezték el.

Az Esztergomi Főszékesegyház casulája

Hogy a 15. századi miseruhákon mennyire kedvelték a hasonló jellegű ábrázolásokat, annak bizonyítására elég, ha a Gróf Wilczek gyűjtemény egyházi rendeltetésű, s a 15. század második feléből való szövött sávra hivatkozunk. Ennek kompozíciója, tereosztása olyannyira a hímzett előképek hatását mutatja,¹⁷ hogy mind a sáv alapján, mind pedig háttérben, de még az oszlopokon is, szinte leszámolhatók az öltésnyomok. Ezek a szövött sávok az igen költséges hímzést helyettesítették.

Miseruhára való szövött sáv. Olasz, 15. század második fele

A keresztszár képeinek keretelése eltér a törzson láthatóktól. Míg ez utóbbi a gótikus baldachin kis oszlopaival a 15. század elején kedvelt megfogalmazás, addig a vízszintes száron a két félalak keretelése már reneszánsz elemeket mutat, magyarázható ez azzal is, hogy a szűkebb tér kitöltését a készítő mester már az új igényeknek megfelelően tervezte.

A keresztszárán baloldalt oszlopokon álló félköríves keretben, zöld-sárga árnyalatú selyemmel hímzett ruhában, arany palásban, Mária Magdolna félalakja látható. Jobb kezében kelyhet tart, arcát középre fordítja. Ábrázolása megfelel a keresztyén

Részlet a Vetési miseruha himzéséből

ikonográfia követelményeinek. Ugyan Bűnbánó Mária Magdolnát legtöbbször koponyával ábrázolták, de nem ritkaság kenettartó alabástrom edényvel való attribválása sem. A 15–16. századi miseruhákon való szerepeltetése eléggé ritka, alakja legtöbbször a sirató asszonyok között szerepel, vagy mint bűnbánót a pusztában ábrázolják. A 15. századi himzett miseruhák keresztjének szárán, két oldalt, az angyali üdvözlés volt a kedvelt téma. Felmerül még a lehetőség, hogy esetleg nem Mária Magdolna, hanem szent Borbála látható, kezében a kehellyel, ami ugyancsak szokásban volt. Mivel alakunk fejéről a mártírkoszorú, a kis templom, sőt a pálmaág attribútuma is hiányzik, úgy gondoljuk, helyesebb a Mária Magdolnával való azonosítás.

A kereszt jobb oldali szárán Szent István diakonus félalakja foglal helyet. A jobbra forduló férfi szent a szokásos hálós alap előtt késsel árnyalt selyem himzésű ruhában van. Jobb kezében pálmaágot, baljában csatos könyvet tart. Barna tonzurás fejét a glória veszi körül. Az építészeti keretelés azonos az előzőével.

A 15. század közepe tájáról származó olasz eredetű paramentumokat átvizsgálva, Szent István diakonus, protomártírra sehol sem sikerült rábukkannunk. Alakját a kor egyházi szimbolikájának megfelelően mindig egyházi ruhában, tonzurás fővel, pálmaággal, kezében könyvvel ábrázolták, mert az evangéliumot elsőnek hirdette.

A himzett kereszt összhatásában feltűnik az egész díszítmény kompozíciójának összhangja, a figurák felépítésének biztonsága nagy tehetségű tervezőre vall. Valamennyi szereplő közül Keresztelő Szent János alakja a legfinomabban kidolgozott. De nem sokkal marad el mögötte Szent Pál és a Madonna sem, míg az oldalszárakon levő két szent rajza nem mutat olyan gondosságot, mint a kereszt törzsén levőké. Ennek okát legnagyobb részben az alakok szerepeltetésének gyakoriságában kereshetjük. Madonna, Keresztelő János és Szent Pál ábrázolásainak nagy hagyománya volt, és a tervező mester bizonyos rutinra tehetett szert ezeknek alakos megjelenítésében, míg a másik két szereplő csak ritkábban fordul elő iparművészeti alkotásokon.

Az egész keresztítmény technikai kivitelezése szinte tökéletesnek mondható. Az alakok tüfestéses technikával és szakaszos himzéssel készültek, különféle színű selyemfonalak pasztell színű árnyalataival, melyeket ezen túl pompássá emel a domborított aranyhímzés. az egészet nyers színű vászon alapra dolgozták. Az aranszálát pamutszállal rögzítették, amint ez a hátoldalon jól kivehető.

A casula himzésének készítmény helyét – írásos bizonyítékok hiányában – ez esetben is analógias módon kell keresnünk. A felsorolt valamennyi emlék velencei himzőműhelyekben készült, tehát az általunk bemutatott miseruha himzése is velencei olasz műhely készítménye.

A miseruha eleje jelenleg hegedű alak. Azt, hogy kedvelt öltözet lehetett, bizonyítja, hogy elején a hasi részen a gyakori használatból kikopott. Feltételezésünk szerint a 17. század végén, vagy a 18. század elején hegedű alakúra alakították, s az akkori divat szerint, hátát is megkurvitották, amit bizonyít a himzés alján látható vágásnyom is.

Vetési Albert miseruhájának eleje

Tehát a miseruha keresztjének szárán eredetileg még egy himzésrészlet, esetleg fülkével több volt. De bizonyítja feltevésünket az is, hogy a miseruhán az átszabás nyomai erősen látszanak. Az első rész átalakítása, a kopott részek kicserélése oly módon történt, hogy a hátrészből, a himzett kereszt alóli bársonyt kivágták, s helyét semmivel sem pótolták. Ezért a kereszt két oldalán levő bársonyrészt a himzéshez kellett erősíteni. Az ívelt oldalú bársony toldások természetesen erősen szembetűnnek. A hátrészt a mellrész elejéhez toldották hozzá. Casulánk eredetileg sem lehetett széles vállméretű, hanem olyan bőségu és nagyságú, mely a készítési kor divatjának megfelelt. Ezt az is bizonyítja, hogy a toldásokat a himzett részek alól vágták ki, és nem a karra ráboruló részből pótolták.

A paramentum szövetét és himzését ismerttve beszélünk kell egyik fülkéjének baldachinján levő címerről. Ez Vetési Albert veszprémi püspök címere volt. A miseruha feldolgozására az adott indítékot – rendkívül finom rajzú szövetének és igen kvalitásos himzésének bemutatásán kívül –, hogy a korai magyar reneszánsz egyik olyan nagy

kultúrájú diplomatájáé volt, mint Vetési Albert veszprémi püspök.

Vetési Albert a Kaplony-nemzettségéből származott. A család a 14. század közepén, Szatmár megyei birtoka után vette fel a nevet. Vetési Albert születési ideje még nem tisztázódott, feltehetően az 1400-as évek elején született. Atyja Vetési Jakab, Szatmár megyei alispán volt. Öt gyermeke közül csak Albert lépett egyházi pályára. Tanulmányait bölcsészeti és humanista tudományok elsajátításával, külföldi egyetemeken kezdte, majd később jogi tanulmányait Itáliában folytatta, ahol megszerezte a doctor utriusque juris címet. Vetési Albert egyike azoknak az egyházi pályán működő férfiaknak, akiket hivatásuk mellett az ország politikai helyzete is érdekelt, és diplomáciai ügyek intézésére is szívesen vállalkozott. Ennek eredményeként egyházi pályája gyorsan ívelt felfelé, 1451-ben már az erdélyi káptalan püspöki helynöke. Első diplomáciai megbízatását Hunyadi Jánostól nyerte. Egy Itáliába induló küldöttségnek volt a tagja, melynek feladata V. László kiszabadítása volt. Utuk eredménytelenül végződött. Hunyadi János másodsorú 1453 tavaszán diplomáciai üzenettel Milánóba küldte. 1455-ben V. László és Hunyadi János országos főkapitány megbízottjaként ismét Olaszországba utazott, hogy a törökök elleni hadjáratról tárgyaljon. Először a szenátussal folytatott megbeszélést, majd az új pápát, III. Calixtust sikerült rávenni a törökök elleni hadművelet megkezdésére. 1456-ban az erdélyi káptalan prépostjává nevezték ki, majd a következő év elején nyitrai püspökké lépett elő.

Vetési V. László halála után Mátyás királlyá választásán buzgólkodott, aki trónra lépése után titkos kancellárjává nevezte ki, majd nem sokkal ezután – 1458-ban – veszprémi püspöki rangra emelte. E méltóságában III. Calixtus pápa is megerősítette.¹⁸

Vetési 1459 márciusában mint Mátyás király megbízottja járt az újonnan megválasztott pápánál, II. Piusnál, királya hódolatát tolmácsolni. A magyar küldöttség Sienában üdvözölte a mantuai kongresszusra útban levő pápát.

A veszprémi püspököt az 1460. június 25-re kütözött, de elmaradt olmtüzi értekezlet színhelyén is ott találjuk. 1463-ban ismét olaszországi útra küldi a király, hogy a törökök elleni hadjáratra segítséget kérjen. 1474. november végén ismét a velencei köztársaságba megy, ugyancsak a törökök elleni hadjárat megkezdésének ügyében. Útközben kapták azt az utasítást, hogy csatlakozzanak a királyi küldöttséghez, és kössék meg Nápolyban Beatrice királyné és Mátyás jelképes esküvőjét.

Vetési Albert külföldi diplomáciai szereplésére 1475-ből találhatók az utolsó utalások.

Régi hagyomány volt a magyar történelemben, hogy a magyar királyné koronázási joga a veszprémi püspököt illette meg, s e jogok által jutott Vetési abba a helyzetbe, hogy a székesfehérvári szé-

kesegyházban a királyné koronázásakor a misét ő celebrálta és helyezte a szertartás közben harmadmagával Beatrix fejére a magyar koronát.¹⁹

Vetési Albert életét és diplomáciai tevékenységét szükségesnek tartottuk ismertetni, különös tekintettel annak itáliai vonatkozásaira. Ennek egyrészt az volt a célja, hogy rámutassunk a veszprémi püspök és a magyar feudális világi arisztokrácia kapcsolataira. A 15. század második felében az olasz emléktárgy nagyarányú behozatala a szoros magyar–olasz családi kapcsolatokat következtében szinte természetes lett. A vezető állami hivatalokba a király feleségének rokonai vagy kíséretének tagjai kerültek. Ez egyben magyarázza is az itáliai művészet termékeinek nagyarányú beözönlését. Ez a kapcsolat nem korlátozódik csupán Mátyás uralkodásának idejére, hiszen ezek már igen nagy múltja van, mely a kereskedelmi importon túlmenően olasz kézművesek magyarországi letelepedésében is megnyilvánul.

Az előzményeket csak a miseruha tulajdonosának, Vetési Albert személyének jelentősége miatt vázoltuk. Sajnos a Mátyás király uralkodása utáni időkben a 16. században az országát dúló török hadak és a hódoitási időszak hosszú ideje nemcsak a virágzó szellemi életet törte össze, hanem az előző korok anyagi, művészeti javainak is nagy része elpusztult. Ugyanez a helyzet a veszprémi egyházmegye területén is, ahol a törökök pusztítása a középkori emlékek legtöbbször megsemmisítette. Biztosak lehetünk abban, hogy a neves humanista és széles látókörű főpap, Vetési Albert, utazásai során a fellelhető és megszerzhető művészeti termékeket – elsősorban egyháza számára – megszerezte. Ennek ellenére hagyatékából miseruháján kívül egyetlen személyes tárgyat sem ismerünk, mivel sem egykorú, vagy közvetlenül a halálát követő időszakból sem püspökségi, sem hagyatéki leltár nem maradt fenn. Csúpn arra van adatunk, hogy a veszprémi egyházmegye ingóságait a törökök elől a sümegi várba menekítették. Miseruhánk is ilyenképpen maradhatott meg. Rendelkezésünkre áll az 1543. július 4-én összeállított leltár, melyet a sümegi várban őrzött veszprémi egyházi szerekéről vettek fel.²⁰ A szűk leírásokból nehéz azonosítani a püspök miseruháját. Feltehetően a leírások közül a második helyen felsoroltakkal egyeztethetjük, mely „Item casule 2 purpures rubeo deaurate cum suis appartinentiis” szöveggel szerepel a felsorolásban. Amennyiben Vetési miseruhája azonos a leltárban felsorolttal, akkor ezt azt is jelenti, hogy a casula tartozékaival együtt valószínűleg teljes ornátust alkotott. A felsorolásban csúpn még egy olyan tárgy van, melyet miseruhánknak vélhetnénk. Ennek szövege így hangzik: „Item casula purpures rubra et bona cum attinentiis...” Sajnos nem állíthatjuk bizonyossággal itt sem az azonosságot.

A miseruha tulajdonosának meghatározásánál egyetlen segítség a rajta levő címer. A hímezett kereszt kompozíciója alapján könnyen megállapítható, hogy a címer utólagos ráépítés. Az előzők során már megállapítottuk, hogy a miseruhának nemcsak szövete, hanem a hímezése is velencei munka. Ha a keresztet hasonlítjuk össze a címer technikai kivitelezését, szembevesszük, hogy nem egy kéz munkája. A címer készítője kitűnően oldotta meg feladatát. Bár a színek, a felhasznált anyagok összhangban vannak az egész hímezéssel, mégis a címer elhelyezésénél első pillanatra nyilvánvaló, hogy nem illik szervesen az összképbe. Noha az egész címer anyaga azonos minőségű, öltéstechnikája mégsem vall olyan rutinos készítőre, mint aki a hímezést kivitelezte. Ezek alapján megállapítható, hogy a címet röviddel a miseruha itáliai elkészülte után Magyarországon applikálták a hímezésre.

Hasonló címerábrázolással találkozunk Vetési Albert által a Szent György-kápolnában alapított oltár alapítványlevelében (1476).²¹ Míg azonban a kiterjesztett szárnyú sas ott jobbra, itt pedig balra néz, egyébként a két címer heraldikailag teljesen azonos, ugyanúgy, mint a sírkövén levő, valamint az ún. „Vetési oszlopfő”-n található címer is. Tehát a miseruha tulajdonosa iránt nem lehet kétség.

Fentebb már említettük, hogy a miseruha színe vörös. Az egyházi Ordo, amikor a színszimbolikát kidolgozta, arról is rendelkezett, hogy az egyházi ünnepeken és szertartásokon milyen színű öltözet viselhető.²² Eszerint vörös miseruhát használtak a kereszt feltalálásának ünnepén, valamint minden Krisztus szenvedéséről szóló ünnepen, melyek péntekre esnek. Ezenkívül vörös színű az öltözet a vértanúk és a vérontás nélküli mártírok ünnepén is. Ezek között első helyen állnak az apostolok. Végezetül vörös az ünnepi miseruha színe pünkösdkor, a szentlélek ünnepén. E liturgiai szabályok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a ruhát milyen alkalmakkor viselte tulajdonosa s egyben tehát azt is, hogy ünnepi szertartások alkalmára szolgált. Mindezek mellett e szabályokat tekintve az a következtetés is levonható, hogy a hímezésen szereplő alakok is beleillettek a vörös ruhát viselő ünnepekbe, kivéve Mária alakját, akinek ábrázolása annyira kedvelt volt, hogy a szigorú szabályoktól eltekintettek, mivel képmása valamennyi színű egyházi öltözetben megtalálható. Felmerül még a kérdés, hogy a megrendelő milyen szempontok alapján tette ezeket az alakokat a ruhára? Ennek eldöntése végett megvizsgáltuk abban az időben a veszprémi székesegyházban működő oltárokat. Sajnos nem mindegyike fedte a ruhán szereplőket. A Szent Mihály székesegyház oltárai között ott találjuk 1429–37 között a Mária Magdolna oltárt is. Tudunk még Keresztelő Szent János és Pál apostol oltáiról is, az altéplomot pedig a boldogságos Szűz tiszteletére avatták.²³

István diakonus szereplésére semmi adatot nem találtunk, és Vetési védszentjeként sem szerepel.

Valószínű, hogy a miseruhát Vetési Albert veszprémi püspökké való kinevezése után vásárolta Olaszországban, amikor 1474-ben harmadszor ment a velencei köztársaságba és a pápához. Arról is van tudomásunk, hogy működtek az itáliai városokban olyan bottegák, ahol a külföldiek ízlésének megfelelő stílusban előre elkészített himzett keresztet lehetett vásárolni, és azt vagy ott a helyszínen, vagy idehaza, az ott vásárolt alapra dolgoztatta fel a megrendelő.

Ebben az esztendőben ünnepeljük Mátyás királlyá koronázásának félezéves jubileumát. Ez méltó keret ahhoz, hogy a nagy uralkodó korszakában létrejött műalkotásokra felhívjuk a figyelmet, s hazánk egy nagy korszakának hátrahagyott műkincseit ismertessük. Az elmúlt századok folyamán oly sok háború pusztította országunkat, hogy a kis számú megmaradt emléksanyag gondos feldolgozásával kell igyekeznünk az akkori társadalmi, művészeti élet alakulásához adatokat szolgáltatni.

Jegyzetek

- ¹ Leltári száma: 56.140. A múzeumba 1925-ben, a veszprémi püspökségről került be; a Szerzeményi Napló leltári száma: 5920/1925. Mérete: hossza 110 cm., szélessége 72 cm. (Ma a Gizella Királyné Múzeumban látható. – szerk.)
- ² CZOBOR Béla: Magyarország történeti emlékei az 1896. ezredéves kiállításán. Budapest és Bécs, Magyarország műemlékei, II. 1017. RADISICH Jenő: Magyarország történeti emlékei. 33. és LXVI. tábla. Régi egyházművészet országos kiállítása. Orsz. Magy. iparművészeti Múzeum. Bp., 1930. 104; 44. tábla. Kiállították még a Veszprémi Múzeum megnyitását 1925-ben, majd 1962–64 között Veszprémben, Tihanyban és Székesfehérvárott.
- ³ DIVALD Kornél: A magyar iparművészet története. Bp., 1929. 116.
- ⁴ CSERNYÁNSZKY Mária: Az esztergomi főszékesegyházi kincstár paramentumai. Bp., 1933. 29.
- ⁵ NÉMETHY Gyula: A miseruha. Bp. 1905. 141.
- ⁶ NÉMETHY; i. m. 85.
- ⁷ BRAUN, Joseph: Die liturgische Gewandung. Freiburg im Breisgau 1907. 183.
- ⁸ Magyar–olasz kereskedelmi kapcsolat a középkorban.
- ⁹ ERRERA, Isabelle: Catalogue d'Étoffes Anciennes et Modernes. Bruxelles, 1927. 124.
- ¹⁰ 2000 years of silk weaving. New York. 1944. 47 Pl.
- ¹¹ BÁRÁNYNÉ, DR. OBERSCHALL Magda: Magyarországi miseruhák. Bp., 1937. 21. és 19. táblák.
- ¹² BRAUN, Joseph: Winke für die Angertigung und Verzierung der Paramente. Freiburg, 1904. 46.
- ¹³ NÉMETHY; i. m. 149.
- ¹⁴ BÁRÁNYNÉ; i. m. 8. kép.
- ¹⁵ CSERNYÁNSZKY; i. m. 37.
- ¹⁶ CSERNYÁNSZKY; i. m. 37.
- ¹⁷ DREGER, Moriz: Künstlerische Entwicklung der Weberei und Stickerei. Wien. 1904. 206.
- ¹⁸ FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái. Vetési Albert. Századok, 1898. 305–404.

Érdeemes megemlíteni, hogy még egy szerző is foglalkozott Vetési életével, RÓKA János. Ő Fraknói Vilmossal ellentétben úgy beszél Vetési Albrtról, mint a veszprémi egyházmegye 43. püspökéről, akit 1442-ben neveztek ki és már püspöksége első évében visszapörölte Saághy Barla nemesről a Fejér megyei Szentmiklós melletti Saágh-birtok felé. Fraknói Vetési életrajza alaposabb körületekintéssel íródott, mint Róka János munkája. „Vitea Vespremiensium Praesulum – Joanne Róka – Posonii – 1779. 263–287.

¹⁹ BERZEVICZY Albert: Beatrix királyné (1457–1508.)

²⁰ CSETE Antal: A veszprémi székesegyház ékszerinek leltára 1543. évről. (Magyar Sion V. 1867.).

²¹ K. H. GYÜRKI: Die St. Georg-Kapelle in den Burg von Veszprém. Bericht über die Ausgrabungen im Jahre 1957 und ihre wissenschaftlichen Ergebnisse. Acta Arch. 1963. 341.

²² BRAUN, Joseph: Die liturgische Gewandung. Freiburg, 1907. 729.

²³ BÉKEFI Remig: A Balaton környékének egyházi és várai a középkorban. Bp., 1907. 24–27.

Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 2.
Veszprém, 1964. 209–219

H. Gyürki Katalin Mátyás király és a művészet

(részletek)

Reneszánsz építkezések

Mátyás király stílusújító törekvései (...) erős visszhangra találtak. Az általa pártfogolt új stílusirány az ország vezető rétegére már uralkodása idején mély hatást tett. Főpapi székhelyeken és a főnemesi várakból előkerült töredékek bizonyítják az új stílus gyors terjedését.

Nagyobb építkezések elsősorban Esztergomban lehettek, ahol egymás után három érsek: Vitéz János, Aragóniai János és Estei Hyppolit (Ippolito) igyekezett az ősi székhelyt új alkotásokkal díszíteni és gazdagítani. Vitéz János 1465–1472 között építkezett. Palotájának Dunára néző vörösmárvány árkádsorát Bonfini magasztalta. Annál sajnálatosabb, hogy építkezéseiből semmi sem maradt. Remélhető azonban, hogy a legújabb ásatások tisztázzák, hogy a gótikus és reneszánsz elemek miként és mennyire érvényesültek benne. Reneszánsz motívumok feltűnésével már számolhatunk, mindazonáltal a reneszánsz hatás ez idő tájt még gyenge lehetett. Vitéz sarköve 1472-ben még gótikus stílusban készült. Az első évszámú reneszánsz emlék Aragóniai János érsek címere 1482-ből, hazai kőfaragó egyszerű munkája. Kevéssel utóbb olasz mester faragta Aragóniai Jánosnak

szirénpártól tartott pompás címerét, melyből egy finoman kidolgozott töredék (1485) maradt fenn. Estei Hyppolit Esztergomban a székesegyházhoz új, díszes kapuzatot emeltetett (1495), a palotán is építkezett, Pusztamaróton pedig villát építtetett (1489), pozsonyi (1489–1490) és budai palotáját helyrehozatta (1489–1495), és az utóbbit címerkövével ékesítette (Marcantonio Pigafetta feljegyzése). Udvarában magyar és olasz mesterek dolgoztak. Az előbbiekhöz tartozott „Dionisio de Gyarmath carpentarius” és „Michele lapicida de Marotte”; az utóbbiakhoz Ciemente Fiorentino műhelyével együtt Alberto Fiorentino és Stagio Fiorentino. Az esztergomi ásatások alkalmával előkerült töredékek közül a korai stílusúak – különösen a gyümölcsfüzérés ívezettöredék – Hyppolit építkezéseibe tartoztak.

Az új stílus legelső pártfogói közé tartozott Vetési Albert püspök, Mátyás diplomatája, aki székhelyén, Veszprémben honosította meg az új formákat. A címerével díszített vörösmárvány falpilértöredék a legrégebb évszámossal (1467) reneszánsz jellegű emlékünkné, amely kitűnik feliratának nemes antiqua betűivel. Hasonlóan kiváló egy másik töredék „OPVS” felirattal, mely a püspök kápolnájából származik. Egyéb töredékek (baluszterpilér, archivolt kazetta) szintén a reneszánsz meggyökerezéséről tanúskodnak.

(...)

A királyi műhely tevékenységének a hatása

...vannak emlékek, melyek ha nem is készültek éppen a királyi műhelyekben, mégis annak hatása nélkül nem jöhettek volna létre. Elsőnek a Kinizsi Pál nagyvázsonyi várából előkerült, felette érdekes domborművet említjük, mely tájképi hát-

tér előtt lovasokat ábrázol, a bal sarkában pedig soktornyos várat. Téma tekintetében mintegy folytatója a gyulafehérvári Hunyadi-domborműveknek, de tiszta reneszánsz stílusban. A legkülönfélébb módon ábrázolt lovasok, a lépő, ágaskodó, vágató paripák olasz mintaképek nélkül elképzelhetetlenek, úgyszintén a perspektivikus ábrázolás kísérlete sem a hátsó nézetben kifaragott lovassal. Jóllehet a hazai freskófestészet igen fejlett lovas ábrázolásai (Szent László-sorozatok, nyírbéteki falfestmény stb.) is ösztönzésül, előkészítésül szolgálhattak. Az olasz mintákat a vázsonyi dombormű jeles hazai mestere a legközvetlenebbül Budán ismerhette meg. Talán Franciscus de Castello miniatúrái, hasonló lovas ábrázolásai is hatottak rá. Bár a Kinizsi-dombormű lovainak a rajza valóságosabb, és ezért inkább szobrászrajzok vagy esetleg kész munkák szolgálhattak mintaképpül. A vázsonyi dombormű egyenesen bizonyíték arra nézve, hogy hasonló jellegű profán reliefek díszíthették a budai várat is. A vitézi életből vett témája, változatos lóábrázolása a budai királyi műhely törekvéseire vet fényt.

Hasonlóképpen a budai műhely hatásáról tanúskodik Vetési Albert veszprémi püspöknek (+1486) a sírköve (Veszprém, Szent György-kápolna), különösen a kitűnően megrajzolt karvaly, Vetési címerállata. Feltűnő a sírkövön a külön „tabulá”-ra remek reneszánsz betűtípusokkal bevéselt felirat is, nemkülönben a gazdag reneszánsz ornamentika a püspök ruházatán. A sírkő feltehetőleg a budai műhely valamelyik olasz lapicidájának a műve.

H. Gyürki Katalin: Mátyás király és a művészet.
Bp. 1985. Magvető K. 208–209., 252–253.

Vetési Albert által kiadott oklevél 1476-ból. (Érseki Levéltár, Veszprém)

[Faint, illegible text in the left column]

[Faint, illegible text in the right column]

Vetési Lászlótól

[Faint, illegible text follows, likely the beginning of an article or review.]

Magyar Könyvtár 1974. évi 1. szám

Vetési László levele Vetési Alberthez

1474. február 10.

Főtisztelendő, mindennemű erénnyel ékes atyjának, Albert úrnak¹ a veszprémi egyház méltó püspökének, urának és mindenkor nagyra becsült jótevőjének Vetési László számos üdvözetet küld s a legnyomatékosabban ajánlja magát.

Bizony, nem egykönnyen találunk olyan férfiakat, kiváló és nagyszerű főpap, kik bölcssek a tanácsban, vagy messze kitűnnek nemes erényükkel. Ezért ha ilyenre akadunk e széles világban, azt nemcsak szeretnünk kell, hanem minden derék ember kötelessége, hogy bőségesen elhalmozza kitüntető magasztalással és buzgó tisztelettel; alig lehet elmondani, mily heves vágy éget engem is egyre, mióta felismertem, hogy uraságod is minden szempontból e kiváló emberek közé tartozik; utánozni szeretném az irodalom minden ágában mutatott kiválóságát, finom erkölceit, Istennek és az embereknek kedves magatartását, hogy most, bár távol vagyok, kedves és jó szolgálkájá lehessenek, az idő múlásával azonban, midőn majd viszontlátom szülőföldemet, én legyek a legkedvesebb és a legjobb. Erre az egy célra irányul minden igyekezetem, vágyam, minden egyes gondolatom, már csak lelki üdvömért is, amely számomra — amint illik — mindennél fontosabb. Időnként azonban, istenemre, nehezen viselem el, hogy hiányoznak a szükséges föltételek ahhoz, hogy minden gondtól mentesen a megkezdett feladatnak szentelhessem magam; de ez legyen csak úgy, ahogy fennkölt uraságodnak tetszik, ha már másképp nem lehetséges.

A többi hír, fennkölt atyám, a következő: Nagy készülődés és fegyverkezés folyik Ciprus miatt; egyfelől a dicső genovai dózse² hajóhadat indít, hogy egy savoyai gróft a királyságba ültessen, másfelől a velencei köztársaság³ indít nagy sietséggel nagyszámú hajót ugyanarra a szigetre, hogy a velencei származású királynőnek⁴ segítséget nyújtson. Bizonytalan, hogy melyik győz, mert hát a háborúk kimenetele kétséges. Az a hír járja, hogy a mohamedán király is küldött portyázó hajókat Ciprusra. Egyébként Krisztus születésének legutóbbi ünnepén a savoyai herceg legelőkelőbb emberei szinte valamennyien felkeresték a méltóságos genovai dózsét, azt fontolgatták és tárgyalták, hogy ha majd felnő, és eladósorba kerül a milánói herceg most még kicsiny, mintegy hároméves lánya, házassági kötelékkel fűzik össze a híres savoyai herceggel, aki most még szintén aprócska. További hír: a minap kis híján múlt, hogy az igen ravasz genovai dózse titkos tárgyalások révén el nem ragadott a ferrarai örgróftól egy nagy és gazdag várost; csakhogy valamiképpen kiderült a dolog, s a kezdeményezés kudarcot vallott. A többiről a tiszteletre méltó Miklós váci olvasókanonok úr, királyi követ⁵ élőlőszóval tájékoztatja nevemben uraságtokat. Buzgón ajánlom magam.

Ferrarában...

Jegyzetek

¹ Előbb nyitrai, majd veszprémi püspök, közben királyi alkancellár.

² Galeazzo Maria Sforza, egy időben milánói herceg is.

³ Marcello Niccoló velencei dózse.

⁴ Cornaro Katalin királynő, az 1475-ben elhunyt III. Jakab ciprusi király neje, velencei patriciusleány. Hatalmát nem tudták megdönteni, és 1489-ig uralkodott, mikor is Ciprust a velencei köztársaságnak adta át. Ezzel a ciprusi királyság 298 évi fennállás után megszűnt.

⁵ Mohorai Miklós váci, majd pécsi prépost, végül őzdi főesperes.

Beszéd a legfelségesebb és legszentebb IV. Sixtus pápához

Az engedelmesség kinyilvánításáról Mátyás, a magyarok és csehek legkegyelmesebb királya és legyőzhetetlen fejedelme nevében

1475. február 2.

Szentséges és kegyelmes Sixtus¹ atyánk, pápánk! mikor figyelembe veszem s mélyebben fölfogom azt, hogy te a benned megismert szentség, a tündöklő erények és méltóság legmagasabb foka szerint nemcsak oly fényben ragyogsz, hogy a ma életben lévőket, de mindazokat is, akik a világ kezdete óta az egész emberiség csodálatát elnyerték, a kiválóság minden nemében messzire megelőződ, bizony nem kis félelemmel nyitom ki én, kicsinyke ember szájamat szólásra a te nagyságos és szent főpapi tanácsodban, hiszen elfog a kétség, hogy ezt az ily nehéz feladatot szerény képességeimmel és szűkös szónoiki gyakorlatommal nehezen végezhetem el. De bízván elnéző jóindulatodban és kegyelmes természetedben, legszentebb Atyám, néhány szóban mégis előadom, miért járultak szentséged elé a pannonok és csehek híres királyának, Mátyásnak követői: Albert², Veszprém kiváló és méltó püspöke, s a méltóságos és nemes lelkű Thuz János bán³.

Erre két jogos és tiszteletre méltó okunk van. Az első és legfontosabb az, hogy a hun királyok valamennyien azon ősi időktől kezdve, amióta ez a nemzet tisztelni kezdte Krisztus igaz hitét, a szent római egyháznak kötelességük szerint engedelmes fiai voltak, a római pápák szavára a legragaszkodóbb engedelmisséggel hallgattak, parancsaikat a lehető legpontosabban követték: ezért Mátyás király, lévén nagy és magasztos lelkű, lévén kitűnő és éles elméjű, s bővelkedik tündöklő erényekben, úgy gondolta, hogy folytatja ősei igen dicséretes szokását, s legkeresztényibb fejedelem és legengedelmesebb fiú módján szentségednek illő engedelmisségét nyilvánítja. Ez a dicső fejedelem, akinek hírnevét, dicsérete dicsőségét a világot lezáró óceán partjai visszhangozzák, tudja ugyanis, hogy a mindenható és hatalmas Isten szemlélésén kívül nincs az emberi dolgok között nagyobb és szentebb az engedelmisségnél, hiszen azt a próféta tanúbizonysága szerint, mindenfajta felajánlásnál és áldozatnál többre kell tartanunk: „Jobb az engedelmisség, mint az áldozat, és szófogadás, mint a juhok hája.” Aztán máshol: „Aki megtartja a törvényt, megsokszorozza áldozatát.” Ugyanis az isteni és emberi törvény előírása arra figyelmeztet bennünket, hogy a fejedelemnek engedelmeskedjünk. Olyan viszont, boldogságos Atya, aki rólad ne tudná, hogy fejedelme vagy a szent római egyháznak, és feje vagy az egész keresztény világnak, senki sincsen. Arra tanít bennünket továbbá a kiváló pápai jogrend és sok más hasonló, hogy az első apostol, Péter emlékére a szent római egyházat és az apostoli széket tiszteljük, s hasonló tisztelettel viseltesünk minden utódja iránt, akik Jézus Krisztus helytartói. Azt fűzöm még hozzá, hogy a pannonok hős királyai a szent római egyház méltóságát és tekintélyét mindig oly híven és állhatatosan védelmezték, mint ahogy azt bárki csak tehette, s bár erre sok más bizonyítékunk van, mégis az a leglényegesebb, hogy sohasem találták róluk úgy, hogy a pápák megbízásainak és előírásainak elhanyagolói voltak. Mert az igen erős és hatalmas török nemzet ellen minden időben gátként tartották magukat, egyrészt az isteni vallás, a keresztény nép üdve, másrészt a te felséged sértetlensége érdekében. Ha ezt nem tették volna, akkor nem kétséges, hogy az egész keresztény méltóság összeziláltan vagy megsemmisülten heverne most szemeink előtt. A pannonokról ugyanis az a hír járja, s ez meg is felel a valóságnak, hogy az egész keresztény világ védfalaként állnak Kelet és a fagyos Észak ellenében, s ha ezt a falat lerombolják, a hatalmas török támadást egyetlen keresztény erő sem tartóztatja majd föl, ez minden műveltebb ember véleménye, ezt maga a nagy és bölcs II.

Pius pápa is többször megerősítette, összhangban azzal a nagy gyakorlati tapasztalattal, melyben a többieket megelőzte. Azután, amikor a csehek erős és ravasz, sokfajta eretnokség rût ragályával fertőzött nemzetével hosszadalmas és kétes harc folyt a római egyház kiterjesztéséért és az apostoli méltóság védelméért, mivel igen nehéz feladat volt ez, nem akadt olyan keresztény fejedelem, még a római pápák és a szent bíbornoki kar felszólítására sem, aki a kérésnek engedelmeskedett volna a magasztos lelkű Mátyás királyon kívül, s ha nem akadályozták volna őt az álkeresztények, ezt az egész nemzetet már régen Krisztus igaz tiszteletére és a keresztény hit fényére térítette volna. Hogy ez a győzhetetlen lelkű király mennyit tett a szent apostoli székért, a római egyház méltóságáért, a keresztény vallásért és népért, mind a szörnyű török nemzet, mind a hitetlen csehek, mind hitünk számos más ádáz ellensége ellen, erről nem egy apostoli széktől jött követ tett jelentést, ám mindenekelőtt a tisztelendő emlékezetű, kiváló és feddhetetlen atya, Sant' Angelo bíborosa⁴, és a kegyes emlékezetű főpap, a ferrarai Lorenzo Rovella⁵, egykori püspök, a tudomány, erkölcs, életszentség tekintetében messze földön híres férfiú, végül pedig a Krisztusban tisztelendő atya, Marco úr⁶, San Marco bíbornoka, minden tudományok kiválóságával, minden erkölcs választékosságával, minden erény tündöklésével, minden életszentséggel bővelkedő férfiú, aki elsősorban a te nevedben, boldogságos Atyám, és a szent bíborosi kollégiumében járta be Pannoniát, Csehországot és Lengyelországot oly tisztán, oly szigorúan és dicséretesen, oly szent módon, mint előtte soha senki. Vedd figyelembe tehát, szentséges atya, s ti, világ ragyogó ékei, tisztelendő Bíbornokok, gondoljátok el magatokban, hogy vajon a magyarok, vajon a dicsőséges Mátyás király szerettek-e érdemeket előttek s az egész keresztény világ előtt. Ó, pannonok! Mily hű és engedelmes fiai vagytok a római egyháznak! Ó, hunok nemzete! Ki a keresztény vallás legodaadóbb íve vagy! Ó, Mátyás király! Akit írásban, szóban minden nemzetnek magasztalni kellene! Ó, halhatatlanságra méltó fejedelem! Még azt a nem lebecsülendő tény is hozzáteszem, hogy egyetlen más nemzet sem kereste fel oly nagy számban ezt a szent római egyházat a szent búcsú idején⁷, mint Pannonia, de ez nem így történt volna, hogyha a pannonok híres királyai nem lennének igaz hívei a római pápáknak. Hozzájárul mindehhez még az is, hogy mikor még a hiú és tévelygő pogányság tartotta vakságban a pannon vért, s Attila, a hunok híres, hatalmas zsarnoka Itália elpusztításának vágyától égve oly erős és hatalmas sereget vitt Itália ellen, hogy nagyságban csaknem Xerxésszel vetekedett, erőben pedig messze maga mögött hagyta azt, mikor ott tüzzel-vassal pusztított mindent, s elsősorban magát Rómát, a földkerekség királynőjéről beszélek, akarta feldülni, szent Leó pápa, ki ez időben az apostoli trón birtokosa volt, aggódva belátta a fenyegető veszedelem súlyát, s alázatosan elbe vonult ennek a kegyetlen zsarnoknak. Ez a kemény zsarnok úgy ellágyult ezen, hogy a római pápának nyomban a legkezeesebben engedelmeskedett. Bizony, ennek a bűnös zsarnoknak engedelmeszsége és mértékletessége, melyet Leó kérésére mutatott, nem másnak a világos előjele volt, véleményem szerint, mint annak, hogy a jövőben a római pápáknak és az apostoli fenségnek a hunok minden fejedelme engedelmeskedni fog. Mindezeket és sok más egyebet sokszor és hosszasan fontolván meg magában a legkeresztényibb Mátyás király, a szent római egyháznak és irányítóinak mindig haborás nélkül engedelmes fia volt, amióta csak a legjobb és leghatalmasabb Isten döntéséből a királyi méltóságra emelkedett. Egyrészt azért, hogy szembetűnő bizonyítékát adja engedelmes lelkének és a római egyház fensége iránt tanúsított igaz odaadásának, másrészt, hogy ezzel még jobban Isten tiszteletére hajlítsa messzenyúló birodalmának számos népét. Ezért tekintélyes küldöttséget küldött a köteles engedelmesnényilvánítás ügyében minden, uralkodása idején trónra lépett pápához, legelsőként a szentséges II. Piushoz, ennek feje és vezetője ugyanaz a tisztelendő Albert püspök volt, akit itt látsz színed előtt. Mikor ő az élet viharából elszállt abba az égi országba, ahol örömmel telve minden, ahol nincs helye irigységnek, nincs helye versengésnek, hasonlóképpen követek jártak a pannonok e híres királyától ugyanebben az ügyben II. Pál pápánál; midőn Jézus akaratóból ő is felcserélte ezt a halandó és nyomorúságos életet amazzal a halhatatlannal és boldoggal, valamint téged az apostoli méltóságra a legkedvezőbb előjelek mellett, egyhangúlag megválasztot-

tak, s ezt a hős és győzhetetlen Mátyás király hírül kapta, akkora öröm árasztotta el lelkét azonnal, hogy nincs elég hatalma kifejezésére az ékesszólásnak. Félreérthetetlen világozottsággal értesült ugyanis sok nagy és rendíthetetlen hitű férfi jelentésből, de leginkább a kiváló és bölcs veronai Gábrriel atyától⁸, te boldogságod hű szolgájától, akit az isteni Mátyás II. Pál pápa halálát követően maga mellett kívánt tartani, s nagy méltóságokkal tisztelte meg számos csodálatra méltó lelki erénye miatt, és magától a veszprémi Alberttől, e tisztelendő és kiváló főpaptól, hogy milyen kitűnő a te bölcsességed, milyen ragyogó tudományod, milyen csodálatos szentséged, milyen egyedülálló jóindulattal viseltetsz minden fejedelemmel szemben, ki a keresztény vallást és a szent római egyház méltóságát fáradszónak szokta őrizni, ezekből felismerte a hős király, a keresztény név kemény élharcosa, hogy a sok zavaros idő után most immár elérkezett az a legboldogabb korszak, melyről egykor így írt az isteni Platon: „Szerencsés és boldog az a kor, melyben az állam vezetése az igaz és valódi filozófusok kezébe kerül majd, vagy azok, akik vezetnek, mintegy isteni végzésből filozofálnak.” Senki sem tagadja ugyanis, Szentséges Atyám, hogy te egyrészt ismert filozófus vagy, másrészt az egész kereszténység méltóságának fejedelme és igazgatója. Az isteni Mátyás nagyon is jogosan örvendezhetett tehát, s a keresztény világ helyzetével kapcsolatban nemcsak remélhette a legjobbakat, de bízhatott is azokban, hiszen nem akadémiust, nem peripatetikust vagy valamiféle sztoikust kapott az irányítójául, hanem szentséges és szentségesen filozofáló filozófust. Elhatározta tehát, hogy mielőbb követeket küld hozzád a kellő engedelmisség nyilvánítására, ahogy ez szokásos volt. Ámde, ó, fájdalom! abban az időben, mikor minderre folytak a buzgó előkészületek, valamiféle sorsvégzés folytán felütötte fejét otthonunkban a belviszály, a belső baj, a gonosz emberek hűtlensége, s ehhez járultak a külső, sok romlást hozó háborúk, s ezek elszóltották a hunok kiváló királyát, a te engedelmes fiadat dicséretes és szent tervétől, s arra kényszerítették, hogy ezt a dicséretes kezdeményezést ne hagyja ugyan el, de máskorra halassza. De nem szólok mindezekről bővebben, hiszen tudom, jól ismeretesek Előtted, amik ezután jöttek. Most viszont, jóllehet ez a zavargó idő tombolásában még most sem szűkölködik, teljesíteni kívánta kötelességét az apostoli szék előtt és előtted, szentséges Atya, mint Krisztus Jézus helyettese, a kereszténység fejedelme előtt, semmit sem tart ugyanis a bölcs király a birodalom díszéhez és ékességéhez illőbbnek, lelke öröméhez előrevalóbbnak, s végül az isteni boldogságra inkább vezetőnek, mint azt, hogy magát a szent római egyház iránt a legengedelmesebben viselje, s hogy ez legyen mindenki előtt nyilvánvaló, hiszen minden helyes tett és jól megfontolt cselekedet vágyik a nyilvánosságra. Ezért a pannonok legelőkelőbbjei közül Albert veszprémi püspököt és a nagyságos Thuz Jánost küldte hozzád követekként, kiket itt színed előtt szemlélsz kegyelmesen, hogy téged mint Pápát és az egész bíbornoki kart nyilvánvalóan értesítsenek az ő feltétlen hitéről, engedelmisségéről, tiszteletéről. Ők tehát szentségednek Mátyást, Magyarország és Csehország legdicsőségesebb királyát, kinek a keresztény vallás védelmében véghezvitt híres tettei és a római egyház irányában mutatott hűsége, annak vezetői előtt tanúsított engedelmissége már csaknem az egész világon ismert, felajánlják, figyelmedre méltónak mondják, hűségedre teljességgel átadják, s ígérik, hogy Őszentséged minden parancsának végrehajtására készségesen rendelkezésre áll, a te bármily nehéz és fáradságos előírásodnak egyetértéssel engedelmeskedik.

Erről tulajdonképpen csak ennyit akartam mondani, mert tekintettel kell lennem e helyre is, meg az időre is. Most rátérek beszédem második részére, amit úgy kell elmondanom, hogy ismertessem e mai napon előtted és a szent pápai tanács előtt, mekkora veszély fenyegeti a keresztény világot, mily tűrhetetlen rabszolgáiga, és az egész hívő népet mily rövid idő alatt elpusztító veszedelem, ha nem tesz előrelátó intézkedéseket ez ügyben az egész kereszténység fejedelmeinek közössége, és elsősorban te. Azt is hozzáfűzöm majd, milyen módon lehet ellenállni ennek a hatalmas veszedelemnek. Mert, ha továbbra is el fogjátok hanyagolni a teendőket, halogatva a dolgot napról napra, s tönkretéve a nagyszerű alkalmakat, ahogyan ez eddig történt:

*Jaj teneked! harcos Marsnak szörnyű ivadéka
Építette, nevéen szólított emberi hajlék,
Jaj teneked, Rómánk, jaj boldog föld-ura Róma!
Nem forgatták fel falaid csapatukkal a gallok,
Púnok fegyvere sem, sem a polgárháborúk átka:
Am most elpusztít a török roppant erejével.
Jaj teneked, Rómánk, te szegény, jaj százszor, ezerszer.*

Bárcsak felkapaszkozhatnék valami olyas őrtoronyba, ahonnan egész Itáliát sőt az egész keresztény népet láthatnám, s honnan hallhatna engem minden hívő; bizony hatalmas hangon kiáltanék: „Ó, világtalan keresztények! Ó, polgárháború szörnyű vágyától égők! Ó, isteni vallásról és keresztény üdvörlől megfélemedkezettek! Eljön, eljön az idő, sőt már közel is jár, melyben benneteket lever a gaz ellenség: a Mohamed törvényének alávetett nép a keresztény világ összes tartományát elpusztítja, ledönti a királyi palotákat és nagyszerűen épített templomokat, és abban leli kedvét, hogy a hullákat és a csodálatra méltó épületek romhalmazait szemlélje, s végül a keresztény nemzetet minden sanyargatással kínozza. Ezért, ó keresztények, mire jó egymás között tombolnotok bűnös fegyvereitekkel? mire jó, hogy pusztul a keresztény nép, hogy Isten híveit kiűzitek? mi lesz a háborúk vége? mily tisztesség, mily hír származik belőle? Az utódok méltán fognak ítélni fölöttetek, és súlyos szemrehányással becsmérlik emléketeket. Ha bővében vagytok a háborús felszerelésnek, adjátok azt bőkezűen a keresztény hit legelszántabb élharcosainak. Ha háborúra termett nemzedéknek parancsoltok, vezessétek a pogányok ellen. Ne tomboljatok egymás ellen acsarkodó parasztok módjára! Nem vagyunk híjjával szaracéneknek, sem pogányoknak! sem a keresztények pusztulására áhítózó móroknak! Tekintsétek csak mindenekelőtt a törökök erős és hatalmas nemzetét, kik az egész barbár világból a kereszténnyel szemben legellenségesebbek, erősen üldözik a keresztény dogmát, és minden hitetlennél mohóbban törekszenek az apostoli fenség felforgatására. Nem véletlenül említettem ismételten ugyanazokat a dolgokat. Fontoljátok meg a fenyegető veszedelem nagyságát, s vonuljatok minden lelki gyűlölködés elhagyásával, közös egyetértéssel a legtávolabbi vidékekről is a hit legkegyetlenebb ellensége, a török ellen, vele szemben harcoljatok, amíg ki nem űztétek.” Mivel azonban, úgy hiszem, ilyen gyülekezeten előtt nincs módod szólani, itt, ezen a helyen szándékozom elmondani, mit kell tenni a jelen ügyben véleményem szerint. Kezdetben azt bocsátom előre, hogy sohasem volt nagyobb veszélyben a keresztény világ. Mert amíg csaknem minden keresztény fejedelem jobban keresi saját javát, mint a közösségét, jobban a saját hasznot, mint a közöset, oda jutunk, hogy az elhanyagolt keresztény birodalmat támadás éri mindenhol, s az összes hitetlen marcangolja. Dél-nyugatról a szaracének, északról azok, akiket új néven tatároknak hívnak, keletről a törökök. Így még a vak előtt is kézzelfoghatóan bizonyos, hogy a földkerekség mily kis szögletére korlátozódik a keresztények méltósága és szabadsága. A régi, hős, szent fejedelmek nem azért tették a keresztény világot kicsiből nagygyá, szűkösből messzenyúlóvá, hogy az utódok ezt a nagyságot és szépséget csökkentsék, vagy teljesen semmivé tegyék. De míg ennek kormányzói a tehetetlenségre és az engesztelhetetlen gyűlöletre hajlamosak, odáig jutottunk, hogy a törökök vad nemzete elfoglalta a keresztények sok virágzó lakhelyét, híres városát és gazdag tartományát, kegyetlenül lemészárolta uraikat és fejedelmeiket, keserves rabszolgaságba döntötte a többi népet, és szégyentelenül bemocskolta Isten egész tiszteletét. S most annyira sóváron áhítózik a világalomra, hogy szemmel láthatóan nem nyugszik. míg ezt el nem érte, s a világot le nem igázza. Ezek, egyesek véleménye szerint Szküthiából, ahogyan mások vélik, Parthiából származó nyilas népek, kik Média, Perzsia és Babilónia szomszéd tartományából kitorve maguk alá igázták Kappadokiát, Pontoszt, Kilikiát, Pamphüliát, Paphlagoniát s aztán a legtöbb kis-ázsiai tartományt, s innen a keresztényeket kiverték. De nem elégedtek meg ezzel, hanem átkelve a Hellészpontoszon elfoglalták Makedóniát, Thráciát, Attikát, Boiótiát, Phókiszt, Akhaiát, Illürikon nem csekély részét, Épeirosz nagy részét, az Égei- és Ion-tengeren sok híres szigetét. Aztán ott,

Thraciában Bizáncot, a királyi várost és egész Görögország fővárosát, s a híres szigetet, Eüboiát: fölösleges elmondanom, hiszen ezt, nagyságának megfelelően, már régóta ismeri mindenki. Gyakran betört Pannóniába is, és nagy dúlásokat vitt végbe. most pedig már egyszerre Itáliába akar betörni, bírní akarja a római méltóságot, s bizony, ha nem hoznak időben intézkedéseket a keresztény fejedelmek, de mindenekelőtt te, boldogságos Atya, a keresztény hit élharcosainak nyújtandó segítségről, a vártnál hamarabb lehanyatlik a keresztény szabadság. Mert eljön a törökök zszarnoka, Calabeus⁹ Itáliába, ismételten mondom, eljön, hiszen Itália birodalmára áhítozik, a híres és gazdag Itália tartományainak akar kényura lenni, erre készül minden erejével, s hoz majd magával akkora sereget, mint soha még nemzet, mely betört Itáliába. Nem szűkölködik ezenkívül hatalmas hajóhadban sem, hogy annál veszélyesebben támadhasson, marcangolhasson, s förtelmes hitére téríthessen minden keresztény birodalmat. Már szinte látom a keresztény tartományok pusztulását, az Örök Király kegyes népeinek számtalan vereségét, a legnagyobb Isten hű szolgálóinak roppant mézszárlását, hogy erőszakot tesznek az isteni és emberi jogon, már-már látom, hogy foglyokként vezetik a keresztények sokaságát, mindent tüzzel-vasal pusztítanak, kegyetlenkednek korra és nemre való tekintet nélkül, s amit még hallani is szörnyű, kevéssel később az özönt látom. Nem olyat, amelyet Noé látott és tapasztalt valaha, vízözönt tudniillik, vagy amilyenek eljövételében nem kételkedünk, tüzzel áradót, hanem ó, fájdalom, vérből valót, a keresztények véréből. Erre szomjúhozik ez a telhetetlen zszarnok, és ahogy ezzel gyakran dicsekedni szokott, úgy gondolja, kívánságát nem teljesítette addig, míg az egész keresztény népet le nem igázta. Vizsgál meg tehát ezt a kérdést, szentséges Atyám, és hass oda minden erőddel, hogy mindezek be ne következzenek. Tanácskozzatok, római egyház fejei, hírneves Bábormokok! tisztelendő Püspökök, és vezessétek ide az egész emberi nemet! Ha ti megtesztek mindent, erőtök szerint, nem marad el az isteni segítség sem. Azt hiszitek talán, hogy nem tartozik rátok leg-hívebb szövetségesetek, legmeghittebb barátotok, a keresztény világért kiváló érdemeket szerzett magyar nép kára és veszedelme? Nyilvánvaló tévhit szállt rátok, ha így gondoltátok. Szerintem ugyanis úgy áll a dolog, hogy Itália megmenekülése és megtartása nem az itálieiak ügye, hanem azt barátaitk gazdagsága, hűsége, tekintélye és jóindulata éri el, a hunoké elsősorban, akik teljes erőből igyekeznek az egész keresztény közösségből nyilvánvalóan arra, hogy a törökök gaz nemzetének hatalmát megtörjék. A régi rómaiak, ha bármily alacsony rangú kereskedőiket becsmérlnön megsértették, igen gyakran súlyos háborúkat viseltek még a leghatalmasabb nemzetekkel is. Olvashatjuk, hogy a rómaiak csaknem elpusztították Korinthoszt, Akhaia hajdan híres városát, mivel itt követeket méltánytalanul szőlították meg. Feljegyezte a történelem, hogy ugyancsak ők, bár nem érte őket gyalázat, nem érte őket jogtalanság, csupán szövetségeseikért is megindították a legsúlyosabb háborúkat a leggazdagabb királyokkal szemben. Te, Pápánk, a keresztény világ atyja és fejedelme, s ti, Tisztelendő Bábormokok, bosszú nélkül futni hagyjátok Mohamed nemzetségének e roppant zszarnokát, mi több, szentségtörő szörnyetegét? Aki annyi nagyszerű várost, annyi gazdag tartományt pusztított el, aki az Isten tiszteletére szentelt emberek hatalmas csapatát igen gyakran kegyetlenül lemészárolta, miután minden kínzással meggyötörte őket, ki sohasem kegyelmezett sem korra, sem származásra, sem nemre való tekintettel, ki a híres athéni Perilloszt¹⁰ is maga mögött hagyta új és halatlan kínzási módok feltalálásában. És mindezeknél nagyobb és félelmetesebb az, hogy annyi gaztette után most az egész apostoli fejedelemség elpusztítására törekszik. Nem gyűlöl ugyanis semmit jobban, s nem is üldöz semmit hevesebben, mint az egyházi méltóságot magát, mert úgy gondolja, amíg az sértetlen, nem tudja birtokába keríteni a keresztény világ többi részét. Ezért mindenképpen az ellen törekszik teljes erőből. Mit kell hinnünk, az épeiroszi város ostrománál, melyet általában olaszul Scutornak, a híres írók viszont Scodrának neveznek, mi volt a célja annak a szentségtörő kiáltásnak:

„Alala Machmet, Machmet! Roma, Roma!” semmi egyéb, minthogy a város elfoglalásával Itáliára törnek a háború egész súlyával, s a latin egyházat és az apostoli fejedelemséget a mohamedi törvény alá vetik, miután az egész papságot kiirtották. Ó, kegyelmes Isten! Mekkora volt Itália-szerre a félelem, mikor Scodrát ostromolták! Milyen rémhírek

jártak, mily rémület fogott el minden embert! Az ellenség ellen hadat vezetni vagy elle-
ne fegyvert fogni nem készült senki. A bizonytalan, veszélyes helyzetben nem segített
senki. A római méltóság védelmére kelni, s téged, pápánkat, s a te szent bíbornoki taná-
csodat védelmezni nem vállalkozott senki, hiszen mindenki a menekülésen gondolko-
zott. Ki Galliába, ki Britanniába, ki Norvégia világ végén lakó népeihez. Olyanok is
akadtak, szentséges Atyám, akik ilyesfajta szavakat hangoztattak nyilvánosan: „Mit kell
a menekülést futással keresnünk? Mit biztonságos tartózkodást kutatnunk a távoli vidé-
ken? Várjuk meg a törökök zsamokát, Calabeust, és szolgáljunk neki kívánsága szerint!
Mi közünk a keresztény fejedelmekhez? Mi a pápához? Mikor bennünket egyáltalán
nem védelmeznek? Mi a római méltósághoz? Calabeus lesz a fejedelem! Ő lesz a pápa!
Ő lesz minden!” De íme, hogy a keresztény méltóságot ne sújtsa ekkora baj, a legjobb s
legnagyobb Isten végzéséből segítséget hozott ebben az oly nagy és oly fenyegető baj-
ban az a legerősebb oltalom, mely a törökök nagyratörő terveit mindig letörte, és rop-
pant próbálkozásait elfojtotta, nevezetesen a magyarok erénye és a hős Mátyás király fá-
radhatatlan erélye. Ugyanis alighogy megtudták Calabeus csapatai, hogy a hunok hadba
indult serege közelükben jár, az ostromzárat azonnal feloldották. Ezért vizsgálj meg ma-
gadban, Szentséges Atyám, a kezdettől végigkísérve, hogy nemsokára mekkora veszély
fenyegetheti veled együtt a római egyházat és az egész kereszténység méltóságát, ha en-
nek a ragálynak nem találjátok meg időben ellenszerét. Ha a te apostoli fejedelemséged-
ben birtokolt uralmad, a te kormányzásod alatt fog Krisztus vallása összeomlani, vedd
figyelembe, milyen szigorú bíróság előtt fogsz számot adni erről az eljövendő korszak-
ban. Az ugyanis beszédem lényege, hogy ne értsen egyet soha boldogságod azokkal,
akik történelmi ismeretek híján azt szokták felhozni, hogy idegen nemzetek nem birto-
kolták soha Itáliát, és nem is képesek birtokolni, bár sokszor kísérleteztek vele sikerte-
lenül. Mert ha ezek felidézésére alkalmas terem nyílna, és nem gondolnám, hogy bol-
doságodnak terhére van a hosszú beszédben előadott fejtegetés, nem kevés történelmi bi-
zonyítékot hozhatnék fel, melyből mindenki számára nyilvánvaló lenne, hogy törtek be
idegen nemzetek Itáliába, és hatalmas károkat okoztak. Ám mindezekről bővebben fo-
gok szólni abban a kis kötetben, amelyet kegyelmes királyomról hozzád ími elhatároztam,
aki gyakran használja ezekben a beszélgetésekben ezt az isteni és legbölcsebb ki-
rályhoz méltó mondást: „Nem annyira a saját birodalmam üdve drága nekem, mint in-
kább Isten összes alattvaló népének megtartása.” Ezért utánozni akarván őseit, Pannónia
híres királyait, kik több mint száz éve harcolnak állandóan a törökkel, mégpedig a kivá-
lóság minden nemében, minden idejét a hit védelmében töltötte a háborúk lobogó tüze-
ben. Nem vesztegetem azzal az időt, hogy felsorolom egyenként számos és híres tettét,
melyeket a hős fejedelem a szent római egyház felmasztosításáért végrehajtott, s melyek
mindenki előtt nyilvánvalóak, csak azzal foglalkozom, hogy végtére II. Pál pápa intésé-
re, mert neki nem engedelmeskedni bűnnek tartotta volna, elment legerősebb csapatai-
val Csehországba, hogy a sokfajta eretnecség rút nyavalyájával megfertőzött eretnekeket
leverje. És itt sok bátor tettet hajtott végre Krisztus hitének védelmében s a római méltó-
ság növelésében, ugyanakkor azonban csaknem felmérhetetlen veszteségeket szenved-
ett otthonában a törökök gaz népétől. Ők ugyanis, miután a király távollétében jó alka-
lomra leltek, Pannóniába többször betörtek, s ott mindenfajta kegyetlenséget és dúlást
vittek végbe, hogy pedig tavaly Várad híres városát a szomszédos vidékekkel együtt mi-
lyen kegyetlenül elpusztították, nem mondom el szándékosan, még ha érdemes lenne is,
mert sem boldogságod, sem a szent bíbornoki gyűlés nem tarthatná vissza könnyeit hall-
gatása, sem én, előadása közben. Vigyázzon tehát mindenki, aki ilyenről hall, nehogy va-
lamikor vele is megtörténjen ugyanez. Mert nem fogják tudni tovább a pannonok védel-
mezni a keresztény világot, s a hatalmas török hatalomnak ellenállni, ha a keresztény fe-
jedelmek nem segítik őket. Ezért szükséges lesz, boldogságod Atya, hogy mindenki kö-
zül elsőnek te add meg azt a segítséget a hunok harcos királyának, amire képes vagy,
mert őt valamely csodálatos lelki erő serkenti a törökök hatalmának elpusztítására. s az
is ügyünket szolgálja, hogyha megteszed, amit mindenki közül te tehetsz meg legjobban,
hogy az összes keresztény fejedelmet biztatod, hívod és ösztönzöd, hogy közös és fegy-

vertársi segítséggel az isteni vallásért és keresztény nép üdvéért induljanak meg a híres Mátyás királlyal és a pannonok egész nemzetével együtt időben, hogy a törökök vad népét minden erővel leverjék. Ugyanis ez az ügy nagy gyorsaságot követel meg; s hogyha mindazokat, amiket ez a nagy és szükségszerű vállalkozás kíván, közös akarattal, közös segítséggel bátran véghezviszitek, rövid idő alatt vissza fogjátok szerezni azt, ami elvesztett, és megvédték a keresztények mostani állapotát és az apostoli fejedelemséget, és az egész török birodalmon uralkodtok. S mindegyik akár az is nem középszerű indítékul szolgálhat az adott körülmények között, hogyha az a bizonyos Uzun Hasszán¹¹, a perzsák hatalmas királya, Calabeusnak és minden töröknek méltán ellensége, amennyiben megtudja, hogy a keresztény katonaság hadjáratba vonul a törökök ellen, bátrabban és serényebben fog tevékenykedni. Ha viszont tisztán látja, hogy ti tétlenkedtek, és ekkora alkalmat semmibe vesztek, ekkora lehetőséget veszni hagytok, talán maga is elfordul tőletek.

*

Szentséges Atyánk! Ügyelj rá tehát, és érd el azt, hogy a keresztény világért kiváló érdemeket szerzett pannonoknak ne maradjon el jókor jött segítsége, hogy az isteni vallást, a keresztény népet, és az egész apostoli fenséget megőrizhessék. Erre készül fel minden erőfeszítéssel. Kövesd, kövessed példaképedként a legszentebb és legbölcsebb pápát, a híres II. Piust, akit úgy állított a sors ebbe az apostoli székbe, hogy úgy gondolta, nem lesz elégedett mindaddig, míg le nem veri a törökök gaz nemzetét, ha hosszabb élet nem jut neki osztályrészül. Ismételtlen mondom, őt kövesd, amit ő a haláltól akadályoztatva véghezvinni nem tudott, tedd meg te azt a legnagyobb és legjobb Isten helyeslő döntése szerint. Az isteni Mátyásról, legenedelmesebb fiadról, Magyarország és Csehország nemes királyáról pedig tudjad bizton, hogy a mai napon minden pannon és minden hívő cseh nevében igaz és szent engedelmisségét nyilvánítja néked, mint Krisztus Jézus igazi helytartójának. Kérem tehát a halhatatlan Istentől, hogy a törökök ellen elmondott beszédem gyűjtson oly heves lángra elsősorban téged, boldogságos Atya, aztán a bibornoki tanácsot és az egész hívő népet, mint ahogy hajdan a zenész Timotheosz¹² költeménye serkentette fegyverre Sándort, a makedonok királyát.

Németh Béla fordítása

Jegyzetek

- ¹ IV. Sixtus pápa (1471–1484), a Sixtus-kápolna építtetője, a vatikáni könyvtár alapítója.
- ² Vetési Albert.
- ³ Thuz János (†1498), kincstárnok, horvát bán. Később kegyvesztett lett, és 1480-ban Velencébe költözött.
- ⁴ Juan de Carvajal (1399 k.–1469), spanyol származású főpap, 1455 és 1461 között pápai legátus Magyarországon.
- ⁵ Lorenzo Roverella (†1474), ferrarai püspök, 1467-ben pápai követ Magyarországon.
- ⁶ Marco Barbo (1420–1491), II. Pál pápa unokaöccse, bíboros, 1471-től pápai követ Német-, Lengyel- és Magyarországon.
- ⁷ Az 1450. évet a pápa szentévvé nyilvánította. Akik abban az esztendőben Rómába zarándokoltak, és bizonyos előírásoknak eleget tettek, teljes búcsúban részesültek.
- ⁸ Gabriele Rangone da Verona (†1486), ferences szerzetes, aki Kapisztrán Jánossal jött Közép-Európába, hogy az eretnek ellen küzdjön. Az 1460-as évek végén a pápa Magyarországra küldte, itt erdélyi, majd egri püspök lett, Mátyás elérte, hogy 1477-ben bíborossá nevezzék ki. Ezután Rómában élt, de továbbra is tett szolgálásokat a magyar királynak.
- ⁹ II. Mohamed török szultán.
- ¹⁰ Perillosz annak a szobrásznak a neve, aki Phalarisz akragaszi zsarnok megbízásából egy belül üres ércbikát készített, hogy az abban süttethesse meg ellenfeleit. A zsarnok a bikát a szobrással próbáltatta ki. Vetési a két nevet összekeveri.
- ¹¹ Uzun Hasszán (15. század második fele), perzsa uralkodó, akivel Mátyás szövetséget kötött a török ellen.
- ¹² Timotheosz († i. e. 357), milétoszi dióramboszköltő.

Janus Pannonius – Magyarországi humanisták. Szerk.: Klaniczay Tibor. Bp. 1982. Szépirodalmi K. 887–901.

Vetési László versei

Quaesumus ut sistas transis quicumque parumper
quisquis es et faciem sic speculari tuam.
Nondum bis denos aetas praeviderat annos
forsitan et fata nos voluere mori.
Conspicias tu qui procedis mente superba
ausus et interdum spernere quoniam deum.
Nos olim iuvenes praestantes corpore pulchro
liquit forma decens, liquit et ipse color.
Nunc sine mente caput, vix restat vermibus esca
mundus quod dederat, iam fuit omne diu.
Sic quicumque cupis falso producere vitam
vel rex vel maior attamen ipse cades.
Omnia labuntur quae mundus suggerit atque
falleris hac umbris falleris ecce miser.
Sic igitur vivas falsa inter gaudia vitae
ut spernas cuncta praeter amare deum.

In Illyrici iuvenis minoris Philerdi sagittatoris egregii laudem

Illyrici quondam fertur generosus in oris
arte sagittandi praestans viguisse Philerdus.
Quo neque Gnosiacus melius luctaverat arcum
bellator celeri gressu dum tendit in hostem,
Cretica nec melius calamos torquere lacertis
calluerat tellus, melius nec fortis Hiberus.
Quin etiam florens nimius Gortyna sagittis
Illyrico cessit telo claroque Philerdo.
Denique nullus erat pharetra qui iustius illo
letiferam toto iuvenum gestaret in orbe.
Ille vagas caelo demisit saepe volucres
nec liquidis pisces tuti mansere sub undis.
Ille procul silvis fugientes retia cervos
transfixit rapido volitante per aera telo.
Nec fuit umbrosis recubanti in montibus unquam
tuta salus volucris, nido sed traxit ab alto
quem valuit tenui contingere arundine Mintus.
Tu quoque fremdentes rapidis incursibus apros
occidis trifida nunquam fallente sagitta.
Saepius in celeres contorques spicula damas
fallere nec possunt agili tua vulnere motu.
Saepius in silvas iacularis pila leones
nec rigido possunt iaculum depellere saltu.
Omnia si cupiam laudum praeconia Minti
Aonia memorare tuba cantuque virenti
me prius ad manes fatum Parcaeque severae
abducent terris vanasque resolver in umbras
quam valeam digne laudes celebrare Philerdi.

Aspiciant alii turmas in bella ruentes
Pierides nobis posse videre sat est.

***Ad praestantissimum virum M. Hieronymum Castellum in
optimi vini commendationem***

Tempore quo fuscus Bacchus remeabat ab Indis
Eoi referens munera grata soli
tradidit Ausoniae populis altoque Phalerno
nectarei primum semina laeta meri.
Cuius ab antiquo nostrum quo palmitate fertur
deducit munus gaudia cara sui.
Hoc igitur Latiae Graiaeque gloria linguae
Pannonii iuvenis tantula dona cape.
Qui tua sincero gestabit nomina semper
pectore nec labi tempora longa sinent.

Discite fallacis mortales spernere cuncti
delitias mundi quae cito nempe fluunt.
Nam non imperium gravius nec gloria clara
felices reddunt, sed benefacta modo.
Ergo precor toto virtutes pectore firmet
qui cupit aeternum vivere post obitum.

De Turci adventu

Non magis Ausonios numeroso milite quondam
terruebat Poenus ductor in orbe vigens
quam subito magni metuenda potentia Turci
nunc Venetos pelago terrueritque solo
qui nisi Pannoniis tandem laceretur ab armis
exitio Latii tundet utrunque latus.

***Ad Nicolaum Amaltum Illyricum iuvenem
doctrinarum generosissimum, excultum probe
de Jani pontificis excellentia***

Praesulibus quantum sacro praecellit honore
praesul qui Petri sceptrum verenda tenet
ingenio tantum geminae laus maxima linguae
pontifices Janus praesul, Amalte, preit.
Cuius fama vigens toto florescit in orbe
et fugit a Stygio gloria summa lacu.

Praesulis ad docti veniunt convivia lauta
Pannoniae iuvenes donaque digna ferunt.

Ad generosum et eruditum iuvenem Laurentium Strozzam

Quis tua Laurenti Strozzae gloria gentis
carmina non miris tollat ad astra sonis.
Quae tibi Pieriis Phoebus largitur ab antris
ut valeat priscos aequiperare viros.
Ecce sed ingratus Permessi flumina linquis
et sequeris Baldum scriptaque longa Cini.
Fulmina sed potius magni genitoris adurant
Sulpitii leges vivaque fatua patrum
de grege quod nostro te longa volumina tollant
et sis leguleae gloria prima scholae.
O utinam nunquam lex ulla inventa fuisset
pontifices sancti nec nova iura darent.
Tu prius ornabas ludi pia limina nostri
aspectu reddens omnia laeta tuo.
Teque chorus vatium medium modo semper habebat
dictantum in laudes carmina culta tuas.
Ille Maroneo celebrans tua nomina cantu
hic proavos ornans claraque facta patris.
Nunc vero abiecta cithara Phoebique ministris
leguleum sequeris, docte poeta, gregem.
At nisi pibleos repetant tua carmina fontes
et nitida sumas plectra canora manu
flebunt Pierides flebitque cantor Apollo
et fundet lacrimas Euchius ipse pater.
Redde igitur facilem musis te Strozzia proles
gesta canens regum saevaue bella ducum.
Nam te Pegasides sacrum dixere poetam
seu cantes elego seu graviore tuba.
Saepe prius citharam gemmis auroque nitentem
Tractabas levi pectine, docte puer.
Melliflui solitus modulamina fundere cantus
qualia Musaeus vel Linus ipse dedit.
Saepe tuos Phoebus miratus ab aethere cantus
linquebat nitidi splendida tecta poli.
Iamque precor legum numerosa volumina linque
desere sacrorum iura severa patrum.
Non tibi conveniunt fallacis iurgia turbae
nec decet in causis te violare fidem.
Ergo precor teneros primae lanuginis annos
ad suaues confer, culte poeta, modos
qui genus ornabunt proavos patriamque potentem
testantes laudis tot monumenta tuae.
Ad te igitur superum monitu, Strozzia proles,
Cynthius ut iussit carmina pauca dedi.
Nanque ego florigeris pridem versabar in hortis
purpureas carpens ad nova festa rosas
quem sic alloquitur sublimes ex ilice Phoebus
aurata fundens carmina docta lyra:
Cur meus ille puer sacris versatus in umbris
Pierii liquit tam cito fontis aquas

et sequitur leges clarorum et iura Quiritum
saepe legens Baldum scriptaque saepe Cini.
I propere et vatem moneas ne talia tentet
quae superum rector fataque dura negant.
Has igitur monitus, lauro dignissime vates,
nuntiat exiguis nostra Thalia modis.

Ad Reverendissimum Dominum Joannem Strigoniensem Archiepiscopum

Si mihi divitias Croesi fortuna dedisset
aurifer et praestet si sua dona Tagus
fertilis Aegyptus fulvum si traderet aurum
ditet et Alcynoi me pretiosus ager
si tua transimittas Oriens pia munera nobis
et quod Erythraeo colligis, Inde, mari
haud, tibi Strigoniae Praesul placidissime, libros
nec tenues versus sed pretiosa darem.

Jegyzet

¹ E jelzést mindenütt cím nélküli vers követi

Kézirat, Modena, Bibliotheca Estense; Ritoókné Szalay Ágnes engedélyével és segítségével

A versek szövege magyar fordításban

(Sírföliirat)

Kérjük, hogy állj meg egy kissé, bárki vagy is, aki erre jársz, és így nézz szembe önmagaddal. Még talán kétszer tíz évet sem látott életkorom, és a végzet úgy akarta, hogy meghaljak. Nézd csak, te, aki gőgös lélekkel haladsz előre, és közben még az isteneket is megvetni merészeled: minket, akik egykor a szép test nyújtotta előnyök élvezői voltunk, elhagyott a csinos külső, elhagyott az élet színe is. Most lélek nélküli a fej, éppen csak a férgeknek marad élelemül, mindaz, amit a világ adott már a múlté. Így, bárki vagy is, aki hamis módon kívánod eltölteni az életedet, akár király, akár előkelő vagy, te is így hanyatlasz majd alá. Mind tovatűnik, amit a világ fölhalmoz. Megtévesztenek az árnyképek, megtévesztenek itt, te szerencsétlen. Úgy élj tehát az élet hamis örömei között, hogy megvegy mindent az istenszereteten kívül.

Egy ifjú illir íjász dicséréte

Mondják, hogy egykor Illyricum tájain virult a nyilazás művészetében kiváló, nemes Philerdus, akinél a knósossi harcok sem küzdött jobban az íjjal, míg gyors léptekkel az ellenségre tört, sem a krétai föld nem értette jobban hogyan kell karral a gerelyt hajítani, meg a bátor ibériai sem jobban. Sőt a nyilakkal kitévő Gortyn is meghátrált. Végre is nem volt az egész világon az ifjak közt egy sem, aki a halálhozó tegezt nála méltóbban hordozza. A szállongó madarakat gyakran leküldte az égről, és a halak sem maradtak biztonságban a nedves hullámok alatt. Légen át szárnyaló dárdájával átdőfte az erdőktől messze a hálóktól menekült szarvasokat. És nem volt menedék az árnyas erdőben megpihenő madarak számára, azokat a magas fészekből is leszedte. Finom nyilával ezt elérni csak Mintus volt képes. Te megölted soha nem tévedő, háromhegyű nyíllal a vadul támadó, agyarkat csattogtató vadkanokat is. Nyilvessződet gyakran gyors dáravadakra lőtted ki, és azok fürge mozgással se voltak képesek az általad ütött sebek elől elmenekülni. Gyakran hajítottad dárdádat az erdőben oroszlánokra, de határozott ugrással se tudták elkerülni a gerelyt. Ha Mintus érdemei-

nek valamennyi magasztalását el akarnám mondani aoni kürtön és élő dallal, akkor engem előbb visznek el a földről az árnyakhoz a végzet és a szigorú Parcák, és előbb oszlanék üres árnyakká, mintsem képes volnék Philerdus dicsőségét méltóképpen ünnepeelni.

(A költő szól)

Szemléljék mások a háborúba rohanó csapatokat, nekem elég, ha a pieriai Múzsákat láthatom.

A kiváló férfiúhoz, M. Hieronymus Castellushoz a legjobb bor ajánlása

Amikor a sötét Bacchus visszatért Indiából, elhozva a keleti földrész kedves ajándékait, akkor Ausonia népeinek és a magas Falernusnak először a nektárszerű színbor bőven termő magvait adta át. Ennek ősi venyigéjéről, ahová a mi borunk jut, oda ajándéku az ő kedves örömét viszi. Ezért fogadd hát, te a latin és görög nyelv dísze, a pannóniai ifjú kicsiny ajándékát. Azét, aki tiszta szívében hordozza mindig a te nevedet, és nem is hagyja, hogy onnan hosszú idők múltán kihulljék..

(Intés)

Tanuljátok meg mindnyájan megvetni a világ csalfa gyönyörűségeit, amelyek bizonyára gyorsan elfolynak. Mert sem a nagyobb hatalom, sem a kedves dicsőség nem tesznek boldoggá, hanem csak a jótétemények. Kérem azért, hogy egész szívéből az erényeket erősítse az, aki az örök halál után élni akar.

A török jöveteléről

Nem rémisztette jobban egykor az itáliaiakat számos katonájával a pún vezér, aki az egész világon hatalmaskodott, mint ahogyan most a nagy török félelmes hatalma a velenceieket szárazon és vízen megrémisztette volna, amely, ha nem szaggattatik szét a pannóniai fegyverektől, Latium mindkét oldalát megtámadja.

Nicolaus Amaltushoz, a kellőképpen művelt illiriai ifjúhoz, Janus püspök kiválóságáról

Amennyire a főpapok között tiszteletben kiválik az a főpap, aki Péter tiszteletre méltó jogarát tartja, annyira megelőzi, Amaltus, az egyházi előjárókat Janus, a főpap, mindkét nyelv (a latin és a görög) legnagyobb dicsősége. Hírneve virágzik az egész földkerekségen, és dicsőségét nem nyeli el a Styx sötét vize.

(Egy ajándékra)

A tudós főpap pompás lakomájára jönnek Pannónia ifjai, és az ehhez illő ajándékot hozzák.

A nemes és művelt ifjú Lorenzo Strozzához

Ki ne magasztalná a csillagokig, Lorenzo, a Strozza nemzetség dicsősége, a te költeményeidet csodálnivaló hangokon. Ezeket néked a pieriai barlangokból Phoebus ajándékozta, hogy a hajdani férfiakkal válhass egyenlővé. De lám, mégis hálátlanul elhagyod Permessus vizeit, és Baldust követed még Cinus hosszú irományait. De inkább égessék el a hatalmas atya villámai Sulpicius törvényeit és atyák élő hagyományát, merthogy körülünkbelül a hosszú tekercek kiemelnek, és a paragrafusrágó iskolának vagy első dísze. Ő bár csak sohase találtak volna ki egy törvényt se, és a szent főpapok ne adnának új jogszabályokat. Korábban te voltál iskolánk jámbor házának ékessége, mindnyájan örültünk, hogy láthattunk. Téged a költők kara vett körül, akik dicséretedre csiszolt költeményeket mondtak: az vergiliusi verssel ünnepeelve nevedet, ez őseidet és atyád híres tetteit ékesítve. Most azonban elvetve a lantot és Phoebus szolgálait, tudós költő létedre a paragrafusrágók csapatát követed. De ha költeményeid nem keresik fel újra a múzsai forrásokat, és nem veszed fel fénylő kezeddal a zengő pengetőket, sírnak a Perisek és sír az énekes Apollo, és könnyeket ont maga Euchius atya. Add hát vissza magadat engedelmesen a Múzsáknak, Strozzák sarjadéka, énekelve a királyok viselt dolgait és a vezérek vad háborúit. Mert téged a Múzsák neveznek szent költőnek, akár elégiát, akár súlyosabbat zengsz kürtödn. Azelőtt gyakran kezelted, tudós ifjú, a gyön-

János Farkasné és
Vetési László

...

...

Angela Lőrincz
Vetési László
Dr. János Farkasné

...

...

...

...

Angela Lőrincz
Vetési László
Dr. János Farkasné

...

Vetési László

Janus Pannonius levele Vetési Lászlóhoz

1469. szeptember 13.

Janus Pannonius¹ üdvözetét küldi Vetési Lászlónak.

Arra kérsz, számítsalak a barátaim közé. De hiszen ezt jóval kérésed előtt elérted már! Mert amióta híveik sorába választottak a két nyelv² műzsái, te azóta vagy barátom. És nem számít, hogy orcádat még nem láttam: az erényt meg a tudományt a távollevőkben is hamar fölfedezzük!

Sőt, én köszönöm teneked, amiért szívélyes baráti viszony létesítésére szólítottál föl engem; ha nem szólítasz is meg, méltó lettél volna rá, hogy már korábban én szólítsalak. Ne hidd tehát, hogy te könyörögted ki, amit magam készültem felajánlani: vedd meghívásnak, nem csupán bebocsátásnak. Minden jót!

Kelt Pécssett...

Jegyzetek

¹ Levelezésében ritkán használja az itt olvasható humanista Janus nevet, rendszeren Johannest ír még Galeottónak is.

² A görög és a latin.

*Magyar humanisták levelei.
Közreadja: V. Kovács Sándor
Bp. 1971. Gondolat K. 229–230.*

Hegedűs István Vetési László és Janus Pannonius

A bolognai könyvtár Pier Antonio Tioli gyűjteményében, mely a legértékesebb gyűjtemények közé tartozik Bologna irodalmi múltjára nézve, a 11. kötet 623. lapján a következő adat fordul elő: Epistolae aliquot Cod. Bibi. S. Maria del Popolo k. 24. Vedi Mazzo. Hk 85. Idem Vetesius studebat Ferrariae. Hozzáteszi olasz jegyzetben: Magyar tanulmányait Ferrarában végezte, és már a latinban és görögben egyaránt jártas volt 1469-ben, amint kitetszik Janus Pannonius azon leveléből, melyet Vetési levelére írt válaszul, melyben kérte, hogy fogadja őt be barátjai sorába. 1473-ban még Ferrarában tartózkodott, mert ez évben a jogi egyetem nevében ő tartja a szokásos üdvözlő beszédet Bianchi Kristóf újonnan választott podestához, melyben felszólítja, hogy esküdjék meg, hogy az egyetem kiváltságait meg fogja tartani. E beszédet később megmutatta Argiropulos Jánosnak, ki e beszédet nyomtatékosan ajánlja, mi

kitetszik Argiropulos leveléből, mely előfordul a Liberia del popolo egyik kéziratában. Ugyane Vetésiről másutt találtam adatot, mely szerint a magyar király követjeképpen járt Rómában, hogy a magyar király hódolatát kifejezze VIII. Ince iránt. A del Popolo ugyane kéziratában van Francesco Filelfonak egy levele, mely Milanóban kel 1473. november 9-ről. A levél Ladislaus Pannoniushoz van intézve, ki nem lehet más, mint Vetési László. A címe e levélnek: Doctissimo et eloquentissimo adolescenti Ladislao Pannonio. Ajánlja neki Argiropulos Demetert „ut hominem perpulchre litterarum et doctum, quo et ipse domi meae non parum temporis familiarissime sum usus. Addo etiam illud, quod ex omnibus graecis neminem vidi in hanc diem quem linguae bonitate suavitateque sermonis vernacula uni isti Demetrio anteponebam. Itt olvasható.

Janus Pannonius epigrammája

Tu scribis graeco, scribis sermone Latino,
At tibi nos contra barbara dicta damus.
Tempus erat cum me Musarum plectra tenebant.
Dulces et aonia potus ab amne liquor.
Nunc Marti miles non Phoebos servio vates,
Obstrepiet et molli buccina rauca lira.¹

Tioli e verset a Bibl. Sa. Maria del Popolo kéziratából jegyezte ki.

¹ Mert ha akarsz görögül, vagy írsz, ha kívánsz latinul de barbár toll az enyém: érte cserébe mit ad?
Egykor tudtam jól; nagy a Múzsák égi hatalma,
s inni vizét édes volt az aóni folyam.
Mars katonája vagyok, otthagytam érte Apollót,
Már a szelid lantszót váltja rekedit hadikürt.

Kardos Tibor fordítása

Irodalomtörténeti Közlemények, 1898. 470–471.

Békesi Emil Vetési László apostoli kubikularius 1449–1474.

Régi és előkelő nemes család sarja, melynek ősei a Kaplonyiak voltak, kiktől a Károlyiak is származtak. A Vetési nevet a család a 14. században vette föl, egyik birtokától. Szatmár megyében voltak birtokosok, tehát bizonyára itt született László is. Születésének idejét 1449/50-re tehetjük. Tudniillik Ferrarából, hol tanulmányait végezte, levelet írt Janus Pannonius pécsi püspökhöz, 1469-ben, melyben ezt kéri, fogadja őt barátjának. E levélre Janus Pannonius azt válaszolja, hogy amióta Vetésit mindkét nyelvnek (értsd: a görögnek és latinak) uzusai sajátjuknak vallják, azóta neki – Janus

Pannoniusnak – is barátja.¹ Magasabb tanulmányokra az ifjak ezidétt is 17–20 éves korukban mentek, s Vetési, mint előkelő és birtokos szülők gyermeke s a veszprémi püspöknek, Vetési Albertnek unokaöccse,² bizonyára idejekorán küldetett iskolákra.

Ha tehát már 1469-ben itt volt, sőt már görögül és latinul is jól tudott – mire 2–3 évi idő csak kellett –, úgy 1469-ben már 19–20 éves volt. Ugyanezt bizonyítja egy másik adat is. Ugyancsak Hegedűs szerint Franciscus Filelfus 1473-ban levelet intéz Vetésihez, melyben őt „eloquentissimus adolescens”-nek címezi. Már pedig a középkor beszédmódja szerint³ az adolescentia a 14. életévtől a 28-adiig tartott. Összevetve ezen adatot a főntebb fölhozottal, mely szerint Vetési László 1469-ben 19–20 éves lehetett, kijő, hogy 1473-ban csakugyan 23–24 éves „adolescens” volt. Ugyancsak 1473-ban az egyetem részéről beszéddel üdvözölte Bianchi Kristóf újonnan választott ferrarai podestát. E beszédét megmutatta Argyropulos Jánosnak is. 1474-ben már bevégezte volt iskolázását. Ez évben ugyanis nagybátyja, Vetési Albert veszprémi püspök oldalánál találjuk őt, ki Mátyás király által ez évben Laki Thúsz Jánossal együtt Velencébe és Rómába küldetett követ-ségben részint avégből, hogy a köztársaságnak és a pápának bejelentsék, hogy Mátyás támadólag akar a török ellen föllépni, és hogy segélyüket kikérjék, részint hogy az újonnan (1471-ben) megválasztott pápát, IV. Sixtust Mátyás király részéről üdvözöljék. E követségi útra magával vitte a veszprémi püspök unokaöccsét is, sőt ez tartotta a pápához az üdvözlő beszédet. E beszéd kiadásai Vetési Lászlót cubicularius apostolicusnak nevezik. E tiszt rendszeren a tonzúra fölvételével járt, s azt alighanem e római útja alkalmával szerezte. Ezzel azután nyoma vesz Vetési Lászlónak. Talán korán elhalt; mert jól indult pályája különben alighanem a nyilvános életbe vitt volna, itt pedig mégis csak hagyott volna valami további nyomot.

Művei:

Első műve volt ama beszéd, mellyel a ferrarai podestát üdvözölte, mely kéziratban közkézen is forgott, minthogy azt Argyropulos János is olvasta.

Most sem kézírata, sem kiadása nem ismeretes.

Oratio ad Sixtum IV. papam pro praestanda obedientia nomine Domini Mathiae, Hungar. ac Bohemor. regis.

E beszéd nagyon elterjedt, bár – mint Fraknoi mondja – ezt sem tartalmának gondoltszegénységével, sem alakjának ziláltságával meg nem érdemelte. Most is sok kézírata ismeretes. Így a bécsi cs. udv. könyvtárnak 5180. sz. 15. és 16. századbeli kódexében,⁴ a müncheni kir. könyvtár 461. sz. 15. századbeli kódexében⁵ a kremsmünsteri bencés monostor könyvtárában⁶ stb. Kiadva Ró-

mában, hely és év nélkül, de a 15. században kétszer is, Schurener János és Plank István nyomdájában.⁷

Jegyzet. Most említett beszédjében, Fraknoi szerint, ígéri, hogy egy külön művet fog a pápa számára írni, melyben bebizonyítandó lesz, hogy nincs igaza azoknak, kik azt állítják, hogy Olaszországot idegen nép el nem foglalhatja. Hogy e művét megírta-e, nincs róla tudomás.

Jegyzetek

¹ Janus Pannonius válasza közölve van műveinek Teleki-féle kiadásában. (II. köt. 102.)

² FRAKNÓI: Mátyás király diplomatái. Századok. 1898. 399.

³ L. a többi közt Temesvári Pelbártnak Aureum theol. rosarium c. művében a II. r. „De gradibus et terminis aetatum”.

⁴ Magy. Könyvszemle 1884. 214.

⁵ U. o. 1882. 212.

⁶ BARTALUS: Felsőausztriai kolostoroknak... kézirat és nyomtatványairól. 1870. 15.

⁷ SZABÓ-HELLEBRANDT. Régi magy. könyvtárak. III. k. 87. és 88. sz.

Katholikus Szemle. 1902. 37–39.

Huszt József Francesco Maturanzio magyar vonatkozású költeményei

(részletek)

A cod. Ottob. Lat. 2011. a Pier Luigi Galletti által készített kéziratok katalógus szerint tartalmazza *carmina plura cuiusdam poetae Latini Perusini, cuius nomen deletum est*. Mivel a humanista irodalomra vonatkozó kézirat kutatásoknak egyelőre éppen az az egyik legfontosabb feladatuk, hogy eddig kellő módon nem értékelt, véglegesen nem tisztázott, esetleg a tudományban számon sem tartott anyagot hódítsanak meg a tudományos feldolgozásnak, a nem éppen biztató katalógusjelzés ellenére ez esetben sem mellőztem a kódex tüzetes átvizsgálását. Meggyőződésem szerint ugyanis éppen a névtelen kódexek, amiket rendszeren senki sem szokott bolygatni, ajándékozhatnak meg elsősorban bennünket, ha a szerencse istenasszonya is úgy akarja, humanisztikus kultúránknak eddig nem is sejtett vagy elveszettnek tartott emlékeivel. Ez a számításom hasonló esetekben már több ízben bevált; a jelen esetben sem volt, mint a következőkből kiviláglik, teljesen hiábavaló a fáradozásom.

Mindjárt a kézirat eleje (f. 2.) meglepetést tartogatott számomra. A dedikáció ugyan gondosan át volt mázolvá a 15. századi kódex betűinél jóval

sötétebb és frissebb tintával, azonban ennek ellenére megfelelő világítás mellett kétségtelenül kivethetők voltak a következő, eredetileg verestintával írt szavak: [ad] *vir. Nicolaum Episcopum Modrusiensem Proemium*. A f. 17–f. 23-ig nem kevesebb, mint tizenöt költemény Nic. Modrusiensishez írott, egy pedig Nic. Modrusiensisről szól. Nyilvánvaló tehát – s ez kéziratunknak az első megjegyzésre méltó magyar vonatkozása –, hogy az egyelőre ismeretlen szerző irodalmi összeköttetésben állt a magyar humanizmus történetéből jól ismert Macsinjain Miklós modrusi püspökkel, Vitéz János jó barátjával.

(...) Visszatérve az Ottob. Lat 2011. sz. kézírathoz, melyből fejtegetéseink kiindultak, megállapíthatjuk, hogy a kódex ajánlása, továbbá a Nicolaus Modrusiensishez és a Nicolaus Modrusiensisről írt költemények annyiban magyar vonatkozásúaknak tekinthetők, amennyiben adalékokat szolgáltatnak a 15. századi Magyarország történelmében és irodalmi életében egy ideig bizonyos szerepet játszó modrusi püspök életére és irodalmi összeköttetéseire vonatkozólag. Annyit egyelőre a szerző személyének ismerete nélkül is meg lehet állapítanunk, hogy e költemények 1464 után, tehát olyan időben keletkeztek, midőn a modrusi püspöknek Magyarországgal már semmi összeköttetése nem volt.

Magyar szempontból több konkrétumot tartalmaz a kódex a továbbiakban. A f. 51 találjuk a következő költeményt:

Ad Ladislaum Pannonium

- Quas tibi, quas referam triplici pro munere grates,
Portasti Veneta quod modo urbe mihi?
An quot Hymettus apes, quot candida saxa Charistos
Et mare, quot pisces, quot polus astra gerit,
5. An quot mature messis cernuntur ariste,
An quot silua feras, corpora puluis habet?
Accipe cum domino, uates, rude carmen: amoris
Indicium et grate pignora mentis habe.
Crede mihi: uano tantas tibi syrmate grates
10. Quisquis agit, donum maius habere cupit.
Ille magis uero te complectetur amore
Qui fertur grates, quot numerare queas.

(...) Az első kérdés, ami e költeménnyel kapcsolatban természetesen felvetődik, Ladislaus Pannonius kilétére vonatkozik. Ladislaus Pannonius – mivel az egyelőre ismeretlen szerző irodalmi összeköttetéseiből könnyű megállapítanunk, hogy e költemények a 15. század második feléből valók – alig lehet más, mint az e korban sokat szereplő Vetési László, kinek olaszországi élénk humanista összeköttetése közismertek, s kit a kortársak vagy Ladislaus Vetesius, vagy Ladislaus Pannonius néven emlegetnek. Franciscus Philelphus pl. egy bolognai kéziratban ránk

maradt levelében így ír neki: „Doctissimo ac eloquentissimo adolescenti Ladislao pannonio franciscus philelphus S.” (Misc. Tioli XXXVI. f. 14). Ugyancsak Fr. Philelphus egy hozzá írt görög nyelvű levelét a következőképpen vezeti be: Φραγκίσκος δ Φιλέλφος Λαδισλάω Παννονίω χαίρειν (Legrand, Cent-dix lettres grecques de Francois Filelfe d’après le Codex Trivulzianus 873, Paris, 1892, 115 1. Publications de l’École des langues orientales vivantes III-e série, vol. XII.). Vetési önmaga az egyik kéziratban (Misc. Tioli XXXVI. f. 14) családi neve mellett szintén használja a Pannonius jelzőt: „Ladislaus uetesius panonius ciuili discipline deditus.” Nincs tehát okunk kételkedni abban, hogy az első költemény címzettje valóban Vetési László.¹

Vetési László egyelőre meglehetősen elmosódott alakja 15. századi humanizmusunknak, ámbar Janus Pannonius és Garázda Péter mellett eddigi ismereteink szerint is Olaszországban ő volt e korban a legtöbbet emlegetett magyar humanista író. A legbecesebb – eddig ellenőrizhetetlen – adatokat összeköttetéseinek és munkásságának ismeretéhez Hegedűs István egy jegyzete szolgáltatta a bolognai egyetemi könyvtárban őrzött Tioli-kéziratokból: a magyar irodalomtörténeti feldolgozásokban szereplő adatok jó része Tioli e jegyzetére vezethető vissza.²

Érdemes lesz néhány pillanatra megállnunk e pontnál, ámbar Vetési László életéről és munkásságáról ez alkalommal nem kívánék bővebben szólni. Itt csak vele kapcsolatban a Tioli-iratokat szeretném röviden ismertetni, melyekben igen nagyszámú magyar vonatkozású anyag található. Pontos tartalomjegyzéküket a gyűjtő rövid életrajzával együtt Cancellieri munkája közli: *Notizie della vita e delle miscellanee di monsignor Pietro Antonio Tioli, nato in Crevalcuore a’ XIX Maggio MDCCXII, defunto in Roma a’ XX Nov. MDCCXCVI...* raccolte da Fr. Canc., Pesaro 1826. Tioli ugyanis hatalmas gyűjtőmunkával harmincöt ívrétű kötetre terjedő, leginkább 15. századi humanista anyagot másolt le különböző, többnyire akkori római könyvtárakban található kéziratokból, s becses irodalmi hagyatéka a bolognai egyetemi könyvtárba került. E gyűjtemény XV. kötetének egyik utólag beragasztott, számozatlanul maradt lapján (226. és 227. lk. között) található a már említett Vetésiről szóló értékes jegyzet, melynek adatai a szerző szerint egy a „Libreria del Popolo”-ban található kéziratra mennek vissza. Ugyanezen gyűjtemény VI. k. tartalmazza a Tioli által felkutatott, excerptált vagy másolt kódexek betűrendes jegyzékét, melyből könnyű volt most már pontosabban megállapítanom, hogy Vetési iratait Tioli a „cod. Bibl. S. Mariae de Populo No. 24”-ben olvasta. További kutatásaim célja természetesen az volt, hogy e kódexet valahonnan előkerítsem. A véletlen, jobban mondva maga Tioli segítségemre jött: gyűjteményének

XXXVI. kötete ugyanis éppen a S. Maria d. Popolo azóta szétszóródott könyvtárának eredeti kódexe, melyben sértetlenül meg is leltem a Vetési-iratokat. Úgy látszik, Tioli a kódexet annyit másolta, hogy az végül is iratai között maradt, s velük együtt került a bolognai egyetemi könyvtárba. A kétségtelen azonosságot döntően bizonyítja a Tioli-jegyzetek hivatkozásaiban és a kódexben található lapszámzás azonossága. A kódex jelenlegi kötése különben a 18. század végéről való, mint azt egy ünnepélyes hangú bejegyzés elárulja: „Miscellanea Variorum saeculi XV. Auctorum, quae cum blattis dudum colluctantia Ill-mus ac Rmus Praesul P. Ant-us Thioli Bononiensis in hanc pulchriorem formam sua impensa redegit anno Rep. Sal. MDCCLXXVIII.” A cod. Ottob. Lat. 2011. idézett költeménye tehát ehhez a Vetési Lászlóhoz szól, kinek iratai részben Tioli gyűjtőmunkája tartotta fenn számunkra.³ S megvallom, hogy a bolognai Tioli-iratoknak, amik ezt a becses zsákmányt megőrizték, aligha néztem volna ennyire pontosan utánuk, ha előzőleg a cod. Ottob. Lat 2011. fel nem kelti különösebb érdeklődésemet Vetési László személye iránt.

Jegyzetek

- ¹ Ezt az azonosságot különben más viszonylatban TIOLI is megállapítja Misc. Tioli XV. számozás nélküli lapra írt jegyzetében, amiről azonnal szó lesz: „Nello stesso codice del popolo vi ha una lettera di Francesco Filelfo... „Ladislao Pannonio”, il qual debb' essere lo stesso Ladislao Vetesio.”
- ² HEGEDŰS István: Irodalomtörténeti tanulmányok olasz könyvtárakban. Irodalomtört. Közl. VIII., 470–71. lk. Tioli nem említi Vetési leghíresebb beszédét: „Oratio ad Sixtum papam pro praestanda obedientia nomine Domini Matthiae, Hungar. ac Bohem. regis.” E beszéd kéziratát részben felsorolja a két 15. századi római kiadását is említi BÉKESI i. m. 555–6. lk. V. ö. még FRAKNÓI: Mátyás király diplomatai. Századok, 1898. 399. 1.
- ³ Van közöttük kiadatlan és más kéziratokban eddig nem szereplő anyag is. Ennek behatóbb ismertetése túlmenne értekezésem keretein.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1927. 7., 12–14.

Veress Endre Vetési László ferrarai tanulmányai

1469 *septembris 19.* Vetési László Ferrarában tanult. Ott a humaniorákra készült¹ s oly kiváló előmenetelt tanúsított úgy a latin, mint a görög költészetben, hogy korának két nagyírú humanistája: Ianus Pannonius pécsi püspök elismerően írt neki,² Filelfo Ferenc pedig magasztalással halmozta el műveit,³ mindketten barátságukra méltatván az ifjút.⁴

Nagy kitüntetés érte Vetésit avval is, hogy 1473-ban a ferrarai jogi egyetem nevében ő üdvözölte Bianchi Kristóf újonnan választott podestát; de utána nemsokára befejezte tanulmányait.⁴ Ezekért Iannes Argyropylus is levélben magasztalta.

Jegyzetek

- ¹ Ladislaus de Vetés iuvenis Ferrariae ad humanitatem excultus. (Iacobus Volaterranus: Scriptores rerum Italicarum vol. XXIII p. 95.)
- ² A pécsi püspök 1469. szeptember 13-án így írt neki: Petis, ut te inter meos numerem. Tu vero istud longe ante quam peteres, impetrasti. Nam ex quo Te utriusque linguae Musae inter suos ascripserunt, iam ex illo amicus mihi esse coepisti. Nec refert, quod faciem tuam ignoro. Virtus et doctrina etiam in absentibus facile cernitur. Iure ego Tibi gratias habeo, qui me ad mutuam benevolentiam ultro provocasti: qui si tacuisses, dignus eras prior rogari. (Iani Pannonii ad Guarinum Veronensem panegyricum – Venetiis, 1553 – p. 132. Koller, op. c. tom. IV. p. 226.)
- ³ Ez még 1469. november 3-án így magasztalta: Et graecam Tuam orationem et carmen latinum vidi libenter lectitavique libentissime. Sumque ingenii Tui praestantiam non mediocriter admiratus. Dilectionem autem erga me tuam nisi plurimi faciam, sim plane ingratus. Quare Te cum maiorem in modum laudandum existimo, tum etiam amo egregie... Illud Tibi indubitata persuade, me ita esse tuum, ut omnia de me Tibi possis constantissime polliceri... Videbis igitur in dies magis atque magis cum esse animum in Te meum, ut nulla in re sis meum desiderarium officium. (Francisci Philelphi epistolarum familiarium libri XXXVII – Venetiis, 1502 – fol. 215.)
- ⁴ HEGEDŰS István, fenti levele mellett, Filelfonak Ladislaus Pannoniushoz 1473. november 9-én Milánóból írt levelét is idézve, aki nem más, mint a még mindig Ferrarában tanuló Vetési László; Irod. Közl. 1898 p. 471. Hegedűs.

Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. Bp. 1941. 368–369.

Horváth János Az irodalmi műveltség megozslása (részlet)

Szintén kevés adatunk van Janus egy nagy hívről, ki 1469 táján levélben kérte barátságát és jóakarátát: Vetési Lászlóról (Lad. Vetesius, vagy Lad. Pannonius), ki pedig Olaszországban Janus és Garázda Péter mellett, úgy látszik, a legismertebb magyar humanista volt a 15. század végén. Ferrarában tanult; 1473-ban még ott volt; két év múlva Mátyás oratoraként tartott beszédet IV. Sixtus előtt, 1484-ben VIII. Incét üdvözölte Mátyás megbízásából. Fentmaradt Franc. Filelfonak egy hozzá írt levele, melyben mint kiváló göröghez, Argiropylushoz utasítja. Maga is jó görög volt. Ja-

nus, mikor említett levelére válaszolt, egyebek közt ezt írta neki: „Kéred, számláljalak az anyéim közé. Megnyerted, jóval előbb, mintsem kérhetted. Már csak annál fogva is barátom kezdél lenni, hogy „utriusque linguae Musae” a magukénak mondhatnak”. Ugyancsak görög tudására céloz Janusnak e levélhez csatolt epigrammája (Teleki kiadásában „Ad Filelfum” helytelen címen); volt idő, írja ebben, mikor ő is költő, Phoebus vatese volt; most már Mars katonája lett: „Tu scribis Grajo, scribis sermone Latino, – At tibi nos contra, barbara dicta damus”. Janus páratlan előzékenységét Vetési hamar elfelejtette, vagy mint diplomata volt kénytelen ridegnek tenni magát: említett 1475-i oratóijában igen kíméletlenül nyilatkozott... az „összeesküvőkről”.

*Az irodalmi műveltség megoszlása.
Bp. 1944. Magyar Szemle Társ. K. 172–173.*

Tardy Lajos Régi magyar követjárások Keleten

Vetési László 1475-ös beszédének perzsa vonatkozásáról

Hogy Mátyás milyen kiemelkedő jelentőséget tulajdonított a perzsa szövetségnek mind magyar, mind európai szempontból, arról a legrégebb magyar vonatkozású nyomtatványok egyike, Vetési Lászlónak, Corvin Mátyás diplomatájának 1475-ben „Ladislai Uetessi Pannonii Cubicularii apostolici oratio ad summum Sanctissimumque Pontificem Sixtum quartum, pro prestanda obedientia nomine lunctissimi principis diui Mathie seremissimi Hungarorum et Bohemorum Regis”

címmel megjelent munkája¹ tanúskodik. A kis terjedelmű, de rendkívül érdekes munka a Ferrarában tanult, Janus Pannonius és Filelfo baráti köréhez tartozó Vetési László beszédét tartalmazza abból az alkalomból, hogy az 1475. január első napjaiban Rómába érkezett magyar követség „az újonnan választott pápának hódolatát és engedelmes-ségét mutatja be”. Vetési előadja, hogy királya már régebben akart hódoló küldöttséget küldeni, de ebben az ellene szőtt összeesküvés és háborús okok késleltették. Ám nemcsak ebből a célból küldte a magyar király a követséget, hanem azért is, hogy a török ellen segítséget kérjen. A kereszténységet soha nagyobb veszedelem nem fenyegette, mint most. Öszentsége nyújtson Mátyásnak segítséget; hívja fel a keresztény uralkodókat, hogy példáját kövessék. Ha mindenki teljesíti kötelességét, rövid idő alatt mindent vissza lehet szerezni, ami elveszett, sőt az egész török birodalmat meg lehet hódítani. De segélyt kell adni, még pedig gyors segélyt, mert a veszély napról napra növekszik, és később Uzun Haszán perzsa király szövetségére is alig lehetne számítani.

Vetési Lászlónak – aki a nagybátyja, Vetési Albert vezetése alatt álló követség tagja volt – ezt a beszédét szakirodalmunk inkább csak hazai humaniztikatörténetünk szempontjából veszi figyelembe. Jelentőségét itt számunkra az adja meg, hogy Uzun Haszán, illetve az ázsiai szövetség fontosságát akkor húzza alá, amikor Corvin Mátyás már perzsiai követeitől, valamint az ezektől érkező futároktól teljesen megbízható képpel rendelkezett e kapcsolat értékéről. Voltaképpen Vetési László nemcsak a magyar király, de a perzsa uralkodó ráadóztató sürgetését is tolmácsolta.

Jegyzet

¹ Apponyi S. gr.: Hungarica. Bp.–München, 1900–1907. I. köt. 39–40.

*Régi magyar követjárások Keleten.
Budapest, Akadémiai K. 1971. 61–62.*

Ritoókné Szalay Ágnes Vetési László vershagyatéka

Meglehetősen jól ismerjük Veszprém egyházi életének azt a korszakát, amely Vetési Albert püspökségének idejére esik. Az egyházfő kormányzásának időszaka (1458—1486) nagyjából megegyezik Mátyás király uralkodásának idejével. Amikor tehát a következőkben Mátyás korszakáról beszélünk, akkor ez Veszprémben Vetési Albert püspökségének éveit jelenti. Jól ismert, hogy a püspököt a Hunyadi-családhoz régi barátság fűzte, és ez a viszony — tudásunk szerint — kisebb ellentétektől eltekintve nem romlott meg az évtizedek folyamán. Vetési, mint Mátyás király diplomatája, amíg egészsége engedte, olykor akár évenként úton volt, hogy megbízza ügyeiben eljárjon. Mindezt azért fontos emlékezetünkbe idézni, mert általában kevés főpap maradt meg komolyabb összeütközés nélkül a király három évtizedes országglása idején az ő környezetében. Különösen is figyelemre méltó ez, témánkat tekintve, mert éppen a nagyprépostok kiválasztása esetében sokszor került szembe a királyi főkegyúri jog és a püspök szándéka vagy akarata.

A régi egyházi gyakorlat az volt, hogyha a püspök székét elfoglalta, akkor hamarosan maga köré telepítette családjá tagjait. A káptalani statutumok több helyen biztosították a kanonokok unokaöccsei számára az ingyenes tanítást a káptalani iskolában. Ez vonatkozott a püspök rokonságára is. Az arra érdemes fiatalok így nagybátyjuk szeme előtt nőttek föl. Nem lévén Magyarországon tartósan működő egyetem, aki tovább akart tanulni, annak külföldre kellett mennie. Ennek költsége igen nagy volt. Még a közeli Bécs vagy Krakkó egyetemére küldött ifjú tanulmányait is nehezen tudta egy család fedezni. Még inkább így volt ez akkor, ha valakit arra találtak érdemesnek, hogy a civil- vagy kánonjog doktorátusának megszerzésére Itália nagyhirű egyetemeinek valamelyikére küldjék ki. A püspök udvarában nevelkedő ifjak között nyilván nagy volt a verseny, hogy a támogatást a továbbtanuláshoz megszerezzék. Ha a püspök és káptalana között a viszony harmonikus volt, akkor az ifjú egy kanonokság javadalmával tanulhatott külföldön. Három év után illett hazajönnie, hogy tanulmányairól számot adjon. Ha arra érdemesnek találtatott, akkor visszamehetett, amennyiben üresedés volt valahol, akkor meg egy prépostság esetleg jóval nagyobb jövedelmével. Példának tekinthetjük Janus Pannonius tanulmányi éveit. Mint Vitéz János, akkor még váradi püspök, unokaöccse, az ő udvarában nevelkedett. Előbb nagybátyja költségén, majd egy kanonokság, ezt követően a váradi custodiátus jövedelmével tanult Itáliában. Tanulmányai végén már titeli prépost volt. Hazatérve ugyanúgy taníttatta azután ő is unokaöccsét, Garázda Pétert. A reneszánszkori Itáliában ezt hívták nepotizmusnak. A szónak rossz hangzása van, mert az érdemtelenek és méltatlanok egyházi karrierjének sok esetben ez volt az útja. Magyarországon egészen más a helyzet. Itt egy nevelési rendszer volt, amely a verseny egészséges formáján alapult, és következményeiben az elit kiválasztódását biztosította. Ezekről a külföldön tanult diákokról ma már elég sok adattal rendelkezünk. További életpályájukat ismerve nyugodtan állíthatjuk, hogy a módszer jó volt. A költséggráfordítás végül is megtérült a káptalannak, mert tudós tagjai a tanultakat otthon gyümölcsöztették. Nem is ritkán úgy, hogy a király környezetében káptalanuk ügyét is hathatósabban pártfogolhatták. Még inkább javára vált ez a támogatási rendszer a társadalomnak, amely spontán módon hozta létre ezt az intézményt.

Így volt ez országszerte, és így volt ez Veszprémben is. Vetési püspök kormányzása alatt rokonságából többen is előfordultak környezetében. A káptalan tagjai között szerepel Vetési Gergely és Vetési György neve is. 1473-tól pedig a nagyprépost: Vetési László. Kinevezésének módját és időpontját Solymosi László állapította meg. 1473. szeptember 6-án még Ruszkai Kornis Mihály a nagyprépost, aki ekkor Nagylucei Orbán budai olvasókanonokkal elcserélte javadalmát. A király az ügyletet jóváhagyta. Vetési Albert püspök azonban nem méltányolta a cserét, és másnak adományozta a nagyprépostságot. Mátyás király 1473. október 26-i feddő levele tájékoztat erről. De a feddés nem használt, a püspök nem visszakozott. A veszprémi káptalan két 1473. november 22-i okleveléből

tudjuk meg, hogy ki volt a kedvezményezett. Mindkét oklevél méltóságsora Vetési Lászlót nevezi meg nagyprépostként.

Bár Vetési püspök veszprémi időszakáról elég sok adat áll a rendelkezésünkre, a tőle kinevezett nagyprépostról a káptalan történetében nem maradt emlék. Jól ismerik viszont Vetési Lászlót az irodalomtörténeti források. Nevét, négy évvel itt említett kinevezése előtt Janus Pannonius egy levele tartotta fenn. A püspök 1469. szeptember 13-án Pécsről keltezett levele válasz egy neki ajánlott küldeményre. Vetési ugyanis elküldte neki görög és latin nyelvű munkáit. Janus túlságosan is jóindulatú válaszából kiolvasható, hogy nagy volt közöttük a korkülönbség és, vélhetően, a távolság is. A poéta-püspök leveléhez egy verset is mellékel:

*Tu scribis Graeco, scribis sermone Latino
At tibi nos contra, barbara dicta damus.*

Volt idő — folytatja Janus — amikor még ő is a múzsák forrásából merített, most a költő már Mars katonája.

A Mars dúlta országban a megdicsért ifjú költő műveiből az utókorra egyetlen sor sem maradt. Hiába kereste azt a humanizmuskutatók több nemzedéke is. Mátyás-kori latin nyelvű költészetünkben Vetési László is pusztán név maradt. Ugyanúgy, mint a már említett és a kortársaktól nagyon dicsért Garázda Péter is. És mintha csak játszott volna a remény a fáradhatatlan filológusokkal: olaszországi kéziratgyűjteményekről újabb és újabb adatokat tártak föl róla, még prózai szövegeket is találtak tőle, de verset egy sort sem. Úgy látszik, hogy ahogyan Janus Pannoniusnak elküldte műveit, úgy kereste meg küldeményeivel híres itáliai humanista kortársait. Ismerjük Giovanni Argiropilo, Francesco Filelfo és Francesco Maturanzio válaszeveleit. Valamennyien biztatják, hogy aki ilyen jól ír görögül és latinul, és még poéta is, az ha szorgalmasan tanul, még sokra viheti. Ezek között az irományok között fennmaradt egy beszéde is 1473-ból, amelyben mint az egyetem jogszhallgatóinak képviselője, köszönti a hivatalba lépő ferrarai podestát.

Préposti kinevezésének évében, 1473-ban, tehát a ferrarai egyetemen joghallgató volt. Nyilván kánonjogot tanult. Korábban is ott diákoskodott. A humanista studiumokban Battista Guarino lehetett a tanára, akit Janushoz diákkoruk óta baráti szálak fűztek. Ferrarában egyébként is, még évtizedek múltán is olvasták Janus Pannonius verseit, úgy mint a csodált ókor remekeivel vetekedő alkotásokat. Ezért kereste meg a nála több évtizeddel idősebb főpap-költőt Vetési is zsengeivel.

A ferrarai költő-kultusznak köszönhető, meg a lokálpatriotizmusnak, hogy sok mindent megőriztek számunkra. Az ottani karmelita kolostor egy szerzetese, Giovanni Battista Panetti a XV. század végén összegyűjtötte a városának irodalmi emlékeit. Gyűjteményét ma a ferrarai Ariosto Könyvtár őrzi. Ez a köteg, ahogyan ma kézbe vehetjük, bizonyosan megcsonkult az idők folyamán. Van ugyanis benne egy újabbkori kéztől való tartalomjegyzék. Ebben még olyan tételek is olvashatók, amelyek ma már a helyükön nem találhatóak. Szerepelt például egykor benne egy bizonyos Ladislaus Pannonius is mintegy tucatnyi versével. A kötet hiányaira már más is fölfigyelt. Van ugyanis mellékelve néhány fénykép a modenai „Autografoteca Campori” című gyűjteményből. Ezek a lapok éppen a kötegünkben hiányzó versekről készült fényképmásolatok. Ezekkel, ha nem is hiánytalanul, a Panetti-féle gyűjtés kiegészíthető.

Az első kérdés, ami fölvetődik: Ladislaus Pannonius személye. Hogy a verseket Ferrarában írta, az bizonyos. Panetti ugyanis csak a helyi emlékeket gyűjtötte. A városban az 1470-es évek idején elég sok magyar diák tanult. De László nevűt, akitől latin verseket várhatnánk, Vetési Lászlón kívül nem ismerünk. Az ő neve pedig az itáliai humanistákkal folytatott levélváltásában kizárólag Ladislaus Pannonius alakban fordul elő. Nyilvánvalóan ezzel is Janus Pannonius nyomdokain kívánt járni. A külső ismervek alapján tehát a kis versgyűjtemény szerzőjét Vetési Lászlóban kereshetjük.

Ha magát a füzetet vesszük szemügyre, akkor arról megállapítható, hogy nem teljes. Elején bizonyosan, de talán a végén is hiányzik egy vagy két lap. Szerencsénkre a fer-

rari tartalomjegyzék alapján a hiány nagysága is megállapítható. Ugyanakkor a tartalomjegyzéknél több verset is tartalmaz. Vannak ugyanis cím nélküli versek is a lapokon, és ezeket az index készítője nem vette figyelembe. Végül is van egy hiányos ferrarai tartalomjegyzékünk és egy modenai, nem a teljes anyagot tartalmazó kéziratunk. A kettőből együtt rekonstruálni tudjuk az egykori verskötet tartalmát.

Az első vers, a tartalomjegyzék szerint, János esztergomi érsekhez szolt: *Ladislai Pannonii carmen de pace confecta ad Dom. Joannem Archiepiscopum Strigoniensem carmen* (!). Ez a vers nem maradt ránk. A többi lap beírtságából kiszámítható, hogy eléggé hosszú lehetett.

Egy cím nélküli vers következett ezután. Az előzótól jól elkülönült, mert a tartalomjegyzékben így szerepel: *Eiusdem carmen aliud*. Talán ez az a nyolc disztichon, amivel ma a modenai kézirat kezdődik:

Quesumus ut sistas transis quicumque parumper

Az ókori sírfeliratok mintájára megszólítja az arra járó: a sírban nyugvó még huszadik életévét sem ért ifjú, és figyelmezteti az élet múlandóságára.

A következő hosszú vers diáktársához szolt: *In Illyrici iuvenis minor Philerdi sagittatoris egregii laudem*. A dalmáciai diák, költői nevén „Mintus” nyilazási és dárdavetési ügyességét magasztalja huszonnyolc hexameterben.

Ezután megint *cím nélküli* vers következik. Egyetlen disztichon arról, hogy lehet, hogy más örömét leli a csaták szemlélésében, őt a műzsákkal való szembesülés kielégíti.

A ferrarai életből való az: *Ad praestantissimum virum M. Hieronymum Castellum in optimi vini commendationem*. A címzett a ferrarai herceg udvari orvosa volt. Művelte a széptudományokat, és pártfogolta a humanistákat. Ezért valamennyi Ferrarában megforduló poéta sietett őt verssel üdvözölni. A versben a „Pannonius iuvenis” borral, talán szerémivel köszönti. És mivel a ferrarai udvarban az ajándékot illetett egy kíséroversbe csomagolni — ahogyan az az ókorban is divatos volt —, ilyen alkalmi költemény ez az itt olvasható is.

Ezután három *cím nélküli* disztichon következik a világi dolgok megvetendő voltáról.

Aktuális témájú a *De Turci adventu*, amely arról szolt, hogy hogyha a pannón fegyverek útját nem állják, akkor Itáliát is elözönlötte volna a török.

A következő megint egy diáktársához szolt: *Ad Nicolaum Amaltum Illyricum iuvenem... De Jani pontificis exellentia*. A vers elejétől végig Janus Pannonius magasztalása:

*Praesulibus quantum sacro procellit honore
Praesul qui Petri scepra verenda tenet,
Ingenio tantum gemina laus maxima linguae
Pontifices Janus praesul, Amalte, preit.
Cuius fama vicens toto florescit in orbe
Et fugit a Stygio gloria summa lacu.*

A már a főpapok sorát gyarapító példakép kiválóságát a fiatal költő legfőképpen a két nyelv: a latin és a görög tudásában látja. Ezért ismerik nevét szerte a világon, ez biztosítja neki az örök életet. Ezután egy nagyszerű kis zsánerkép jön: cím nélkül, egyetlen disztichonban:

*Praesulis ad docti veniunt convivia lauta
Pannoniae iuvenes donaque digna ferunt.*

Azaz a hazai kosztot már régen nélkülöző magyar diákok meghívást kaptak egy tudós főpaphoz, ahol gazdagon terített asztalra számítanak. Tudják, hogy mi az illem, viszik ők is a nagyúrhoz illő ajándékot, és mellé ezt a kíséroverset. Amire a tartalom összefoglalásához több sor is kellett, azt a költő egyetlen disztichonban tömörítette úgy, hogy a tárgyyszerű közlést a jelzők színes képpé varázsolják.

Hogy tudta ő is szaporítani a szót, éppen úgy, mint kortársai, azt a most következő elégiája bizonyítja: *Ad generosum et eruditum juvenem Laurentium Strozam*. A vers abból az alkalomból született, hogy a nagynevű Strozza-család ifjú tagja, Lorenzo befejezte tanulmányait az artes facultáson, átment a jogi karra. A vers nyelvén ez úgy hangzik, hogy az ifjú „vates” most a tudomány kedvéért hűtlen lesz a múzsákhoz, akiknek körében eddig az apai dicsőséget növelte. Az ifjú Lorenzo ugyanis Tito Vespasiano Strozza ferrarai államférfi és költő fia volt. A 15. századi Ferrarára jellemző, hogy apjának a verskötetek legalább akkora megbecsülést hoztak, mint a család sok generáción át viselt magas közéleti tiszttségei. A humanisták körében meg éppen a Janus Pannoniusszal való költői certamenje volt a legolvasottabb — még évtizedek múlva is —, amint ezt a fennmaradt nagyon sok kézíratos másolat bizonyítja. Vetési, diáktársai nevében, ötvenhat hexameterben hívja vissza a szökevény ifjú Strozzát Pallas körébe. Ez a versfajta a korabeli diákság egy szokásos műfaja lehetett, mert Janus Pannonius is, hasonló helyzetben, ferrarai tanulmányai végén, Padovába készülve, „valedicit Musis” egy hosszú elégiában.

A kötet záróverse megint Vitéz Jánoshoz szól: *Ad Reverendissimum Dominum Joannem Strigoniensem Archiepiscopum*. Azt írja benne, hogyha ő nagyon gazdag volna, akkor most Esztergom főpapja nemcsak könyveket meg néhány hitvány verset kapna tőle, hanem valami sokkal drágább ajándékot.

Ezzel a kis versgyűjteménnyel a karmelita atya nagyon nagy kincset mentett meg számunkra. Nem kívánjuk túlbecsülni egy diákköltő alkalmi verseit, de azok a maguk helyére illesztve értékes forrásul szolgálnak. Egyébként is, Mátyás-kori humanizmusunk verses emlékeiből, Janus Pannonius művein kívül, még morzsák is csak elvéve maradtak ránk.

Amint a kötet tartalmi ismertetéséből talán világossá vált, az nem néhány véletlen folytán ránk maradt vers együttese. A gyűjtemény egy 15. századi megformált, szabályosan megkomponált verskötet. Követi az ókori mintákat, Catullus vagy Martialis összeállításait. Terjedelmében és fölépítésében is megvolt ennek a humanistáktól gondosan utánozott hagyománya. Tudjuk, hogy Janus is el-elküldött ilyen kisebb verskötetet barátainak. Sajnos ránk maradt teljes versgyűjteményéből ilyen kisebb alkalmi válogatást rekonstruálni ma már lehetetlen.

Vetési kötetének elején és végén is egy-egy Vitéz Jánoshoz szóló ajánlóvers van. Az első a terjedelmesebb, ez a „captatio benevolentiae”. Ebben a főpapot magasztalja, mint valamely békeszerződés hathatós közreműködőjét. Az időhatárok szűkre szabottak. Csak az 1469 és 1472 közötti békealkudozásokra gondolhatunk. Legvalószínűbben az 1470 tavaszán Bécsben folyó egyezkedésről lehet szó, amelyben Vitéznek igen nagy szerepe volt. Ezt az ott jelenlévő itáliai követek szorgalmasan jelentették is haza. A külsőségekben és ceremóniákban is kifejezésre került ennek jelentősége. Firenze is odaküldte a Janus Pannonius megverselte oroszlánjait. A társadalmi eseményre, félbeszakítva itáliai tanulmányait, Garázda Péter is Bécsbe utazott. Vitéz Jánost szűkebb köre, Janus és a germán Henricus poeta is versekkel üdvözölték. Ez lehetett az az alkalom, amelyről Vetési ajánló verse is megemlékezett. Második verse egy maga ajánlása, valami köszönetnéfélé. Mintája itt is ókori. Ez a kor a római fölíratok gyűjtésének szenvedélyes időszaka. A „Siste viator” kezdetű verse is ókori sírkövet utánoz. A huszadik évén még innen lévő ifjú talán valami súlyos betegségben szenvedett, és tartott a korai haláltól, ezért választotta ezt a különös formáját a bemutatkozásnak. A kötet legkiemelkedőbb helyén, pontosan a középben van elhelyezve a nagy példa: Janus Pannonius dicsőítése. Ezzel megint csak az érsek kedvében akart jární. A többi vers a ferrarai diák élményeiről számol be. Igen nagy hangsúlyt helyez arra, hogy otthon is lássák, milyen jó körökben mozognak. A hercegi udvar orvosa, egyben az egyetem professzora, egy tudós főpap meghívásával dicsekedhetnek. Ezeket ők a megfelelő ajándékokkal viszonozzák. Ebből megint az otthoniak is láthatják, hogy miért mennek haza az újabb és újabb pénzsürgető levelek. Hogy az ifjú Strozszal együtt nemcsak a könnyű Múzsák nyomába szegődtek, azt volt hivatva bizonyítani a két sztoikus bölcsességet summázó epigramma. A török támadásról írt versével azt tanúsítja hazafelé is, hogy amit honfitársai kardjokkal, azt ő tol-

lával teszi. Emlékezteti Itáliát, hogy Pannonia pajzsának köszönheti békességes nyugalmát. Ismét egy ajánlóvers zárja a kötetet, amely az egész ajándékkötet kísérőjeül szolgál. De az is kiderül belőle, hogy Vitéz János híres könyvtára a külföldön tanuló diákok küldeményeiből is gyarapodott. A verseket bizonyára szépen lemásolta, és úgy küldte haza. A fogalmazvány Ferrarában maradt. Ez került a század végén a szorgalmas másoló jóvoltából a ferrarai gyűjteménybe.

Vetési László veszprémi nagyréposti kinevezésének idején Vitéz János már egy éve halott volt, és vele együtt Janus Pannonius is. A király atyai jóbarátaiból pártütökké lettek. Vetési püspök távolmaradt a mozgalomtól. A veszedelmes időszakot Vetési László Ferrarában töltötte. Innen írt 1474 februárban a veszprémi püspöknek egy levelet. Ez az egyetlen saját kézírásában fennmaradt emlékünk tőle. A levelet olvasva bizonyos problémák merülnek föl. Hangja merev, mintha nem egy folyamatos levelezéskapcsolat darabja lenne. Azzal kezd, hogy töprengvén, kinek is írjon, úgy döntött, a püspöknek ír. Ez a formula a humanistáktól agyoncsévelt ajánlólevél-kezdőmondat. A mesterkéeltség talán avval magyarázható, hogy ezzel is ismereteivel akart jeleskedni. De a levél a továbbiakban sem válik bizalmasabbá. A vége is csak a szokásos újságközléseket tartalmazza.

Nincs okunk az aggodalomra. A Ferrarában tanuló ifjú nagyrépost ekkor is püspöke kitüntető bizalmát élvezte. Ezt tanúsítja Vetési Albert 1475-ös római követsége. A Laki Thuz János szlavón bánnal 1474 végén útnak induló püspök Itáliában maga mellé vette Vetési Lászlót. A bíborosi konzisztoriumban és a pápa előtt a király üzenetét 1475 elején ünnepélyes orációban Vetési László tolmácsolta. A jelenlévő Jacopo Ammanati Piccolomini bíboros, a magyarországi ügyeknek és Janus Pannoniusnak is jó ismerőse, följegyzéseiben megemlékezik az cseményről. Azt írja: „orationem habuit praesulis nepos iuvenis Ferrariae ad humanitatem eruditus”. Vetésiről tehát a pápai udvarban is tudták, hogy a püspök unokaöccse. Azt is írja róla, hogy még ifjú, és Ferrarában tanulta a humaniorákat. Vetési ekkor, 1475 januárjában még csak az artes fakultást abszolválta. A kánonjognak még mindig csak hallgatója volt. De, hogy kitűzött célja ennek elnyerése volt, azt éppen római tartózkodásának több emléke is igazolja. A kúriai protokollnak megfelelően két beszédet tartott. Ismereteink szerint, a két változat között általában nem volt lényeges eltérés. Először a bíborosok előtt beszélt a magyar követség nevében, erről emlékezik meg Ammanati említett följegyzése. Majd utóbb még egyszer IV. Sixtus pápa előtt. Ennek szövegét ismerjük. Ezt ugyanis a kúriai nyomdással ki is nyomtatta. Ő az első magyar diplomata, akinek követi beszéde a modern sokszorosítás eszközével vált terjeszthetővé. A királyi utasításnak megfelelően a beszéd a török veszélyre hívja föl a figyelmet. Az már Vetési egyéni adottságaiból következett, hogy mondanivalóját egy helyen versre fordította:

*Vae tibi Roma, caput mundi, vae Roma beata!
Non te Gallorum, non te Chartaginis arma
evertere olim, non te civilia bella:
at nunc excindet praeavasta potentia Turchi.*

Róma pusztulása pedig akkor fog bekövetkezni, hogyha magára hagyják a törökkel egyedül viaskodó magyar királyt. Mindezt bővebben is kifejti majd — ígéri beszédében — egy a pápához címzett „libellusban”, amely erről fog szólni. Ez a tervezett, történelmi visszatekintést is tartalmazó műve mindeddig nem került elő.

A kinyomtatott oráció szerzője: Ladislaus Vetesius cubicularius apostolicus. Római tartózkodásának idején tehát ő maga is irányt vett a pápai hivatalok felé. A cubicularius ugyanis nemcsak a ceremóniák fényét növelte, hanem a szuplikációk, a Kuriához benyújtott kérvények útjának egyengetésében is közreműködhetett. Érdem nélkül nem lehetett elnyerni, de a címért fizetni kellett. Ezt a ferrarai joghallgató csak a püspök-támogató segítségével tudta előteremteni. Ezekben az években már volt a pápai hivatalban egy magyar scriptor apostolicus: Georgius Polycarpus, magyar nevén Kosztolányi György. Janus ferrarai tanulótlársa volt, majd többször is Mátyás király követe. Ő clericus coniu-

gatus, azaz házasember volt, egyházi karrierje megrekedt. Úgy tűnik, hogy Budán újabb római residensről kívántak gondoskodni. A kiszemelt új diplomata az ifjú Vetési László volt. Ő se válthatta valóra a hozzá fűzött reményeket. Római követi szereplése az utolsó. Ezután neve semmilyen forrásban nem fordul elő többé. Ha visszaemlékezünk a Vitéz Jánosnak elküldött verskötetben szereplő maga ajánlására, akkor megértjük, hogy miért választotta a sírföliat formát. Súlyos beteg lehetett, nem sok reményt fűzött ahhoz, hogy hosszú élet vár rá. Itáliában érthette a halál,ershagyatéka is ezért maradt ott. De ott legalább megmaradt!

Irodalom

Ritoókne Szalay Ágnes: Le poesie sconosciute di Ladislao Vetési. (In: Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. Budapest 1994.) 203–209. Ez a változat tartalmazza a jegyzeteket. Vetési verskéziratának lelőhelye: Ferrara. Bibl. Ariostea, Coll. Antonelli 393.

1998.

Epistola Jo. Argyropuli ad Ladislaum Vetusium.

Perlegi tuam orationem gravissimam luculentissimamque, mi suavissime Ladislao, tantamque fere inde voluptatem accepi quanta me summorum oratorum orationes afficere solent. Sunt enim in ea summa omnia nec dispar quicquam cuiquam inveniri potest. Nam et sententiae causae et elegancia sententiis et stilus eleganciae quod in omni oratione expectandum esse maximi (!) opere constat non mediocriter accomodari videtur. Ubertatem praeterea copiamque dicendi tantam in ea cuiquam cernere licet ut si paulo maior fuisset materiam ipsam exuperasset, nec sese parem causae praestitisset quod quidem vicio dicendi tribui potest. Effertur insuper ubi oportet planaue repetens inde rursus emergit et sese conformem tam suae partibus causae quam sententiarum varietati perpetuo reddit. Docet denique monet atque habunde partesque suas ultro tales auditoribus effert quales et natura ipsa et ars efflagitasse atque instituisse videtur. Quid plura? nihil ipse medius fidius in ea afferendum desideravi, nihil aufferendum inveni. Id inquam id quod in perfectissimis operibus accomodatissime dici solet. Ara ipsa dicendi quasi suis eam effinxisse manibus, depinxisseque videtur. Et ut exemplar sui generis huic tempestati posteritatiue non inexactissimum de industria tradidisse tanta ne dii immortales exterae gentes uacionesque possunt et vix etiam eloquentissimus quisque media natus in urbe maximisque in causis longo tempore versatus egisset, id in ipso senatu non modo non Romanus sed adolescens eciam egit. Ego mi Ladislao si suum artificem opus satis exprimere possit hac oratione te tua iam eum esse percepi quem exercitatio tantum ad eos homines prope perduxerit in quibus gloriatur vetustas. Nam et ingenio peracri et doctrina eximia et peritia multarum rerum haud vulgari huic aetati subcrescere oratorem per eam te sensi. Quod si adhoc accessit et ipsa dicendi magistra exercitatio quis dubitaverit eum te tandem fore quem non disertum solum sed eloquentem etiam vocare quisque posset. Perge igitur ut facis, mi Ladislao, perge et in id studium in quo versaris incumbe ut et tibi honori et tuis utilitati et nationi tuae praeclarissimae non solum emolumento sed etiam gloriae esse possis. Vale.

Giovanni Argyropulo levele Vetési Lászlóhoz. Forrás: *Analecta nova ad historiam renascimentum in Hungaria litterarum spectantia*. Edd. Engenius Abel, Stephanus Hegedüs. Bp. 1903. Ioannes Argyropulus: *Ad Ladislaum Vetusium* 9–10. (OSZK)

Függelék

1910. évi évkönyv

Ritoókné Szalay Ágnes A veszprémi Camena

A Budát és Bécszet szellemi szálakkal összekötő Sodalitas Litteraria Danubiana működéséről máig alapvető Ábel Jenő több mint százéves tanulmánya.¹ Amit a filológia az azt követő fél évszázadban a kérdés körül napvilágra hozott, azt összegezte Horváth János. Őva a túlértékeléstől és lehervasztva a talán túlságosan is nagy várakozást, azt írta: „az egész Sodalitasnak nagyobb volt a füstje, mint a pecsenyéje”² Újabb ötven év után Klaniczay Tibor vette revízió alá a témát és az időközben közzétett újabb kutatási eredményeket. A Dunai Tudós Társaságot ő beillesztette abba a sorba, amelyet Celtis építtetett mint egy láncsort végig Európán, és amelynek kezdete Pomponio Leto Academia Romanájához kapcsolható.³

A Sodalitas Danubiana első elnöke – princape – az ifjabb Vitéz János volt. Hogy az „unanimi sodales” választása miért éppen őrá esett, az már Ábel Jenőnek problémát jelentett. Elvetette annak valószínűségét, hogy mint a bécsi püspökség adminisztrátora és egyben veszprémi püspök, a kettős egyházi méltóság mintegy kapcsol lett volna a két ország között. Már maga az a tény, hogy a társaság elnökéül választotta – Ábel szerint –, bizonyítja kapcsolatát a humanizmussal. Jóllehet irodalmi működéséről nem tudott, elfogadta Galeotto Marzio közlését, aki azt írta róla, hogy „in studidis humanitatis eruditus” volt. Ábel ide sorolja még azt is, hogy az ismert humanista Balbus Jeromost melegen támogatta, valamint rokonai közül is többen Olaszországban a humanizmus szellemében neveltetett. Ábel ismert és fölhasznál minden forrást, amihez hozzáférhetett, tanulmányának ifjabb Vitéz Jánosról szóló része mégis vérszegény. Úgy tetszik, érvelésével saját magát sem sikerült meggyőznie. Fraknoi Vilmos Vitéz-portréja a vatikáni diplomátával foglalkozik.⁴ A Mátyás király és a római Kúria közötti bonyolult diplomáciai cselszövényeknek hol vezetője-, hol meg áldozataként bemutatott szentszéki orator humanista működéséről ő sem talált újabb emlékeket.

Száz év után sincs könnyű helyzetben az, aki a Vitéz család második generációjának a közéletben szereplő egyes tagjaira vonatkozó kutatásokat végez. A szlavóniai levéltári anyag, az akkori ország más részeihez képest, viszonylag gazdag állapotban maradt fenn, és publikálva is van. Mégis, hogy az ifjabb Vitéz János és a két Vitéz Mihály között valamiféle vérrokonság, „consanguinitas” volt, hogy egymásnak nagybátyjai, illetve unokaöccsei – ezen túl a kutatásban nem juthatunk. Ugyanez vonatkozik az esztergomi érsekkel való kapcsolatukra. Az ifjú Vitéz Jánosról sem tudunk

többet e vonatkozásban, mint amit Galeotto ír róla, vagyis hogy mind az esztergomi érseknek, mind Janus pécsi püspöknek rokona volt. Galeottonak hálások lehetünk néhány karakterisztikus jellemvonás közléséért is. Azt írja róla, hogy gyors észjárású volt, ez még lehetne közhely is, de az már bizonyosan a személyre illik, hogy a szép, magas termetű férfi korán öszült.⁵

Egyházi pályája a jó értelemben vett nepotizmus, az érseknek a tehetséges unokaöcsöt támogató gondoskodásával indult. A családi fészek, a zágrábi egyház kanonokságának jóvedelméből folytatta tanulmányait Bolognában (1463–1466). Megürülvén közben a mindig is Vitéz rendelkezésében lévő váradi prépostság, most már ezt bírva nyerte el az ifjabb Vitéz Padovában az egyházi jogi doktorátust (1468).⁶ A családot sújtó vészterhes 1472-es esztendő után egy ideig nem hallunk róla. Fraknoi kutatásainak köszönhetően 1476-tól megszorodnak a rá vonatkozó adatok. Mátyás követe volt, előbb csak alkalmanként, 1480-tól állandó ügyvivőként a Szentszéknél. Kiváló egyházi jogász volt, jól beszélt olaszul is. Megpróbálta a király érdekeit úgy képviselni, hogy közben a Vatikán jóindulatát se veszítse el az éppen képviselt ügyben. Olykor mindkét fél neheztelését magára vonta. A király általában bízott benne, 1481-ben megkapta a gazdag szerémi püspökséget, majd 1489 nyarán a veszprémit. Majdnem másfél évtizedet töltött Rómában, ott érte a király halálának híre is. A trónviszályban, veszprémi püspökségét megmentendő, Miksa mellé állt. Jutalmul elnyerte a bécsi püspökség adminisztratíváját. Ettől kezdve Veszprémben, illetve Bécsben tartózkodott.

Vitéz veszprémi rezidenciáján vendégeskedett 1493/94 telén Girolamo Balbi, akinek a Sodalitas Danubiana létrehozásában is szerep jutott. Ezt a látogatást meg kellett előznie egy korábbi ismerettségnek, amelynek helyéről és idejéről pontos ismereteink nincsenek. Kénytelenek vagyunk föltételezésekre hagyatkozni. Az alacsony sorból a gurki püspökségbe emelkedő, majd életét talán a velencei szegények kórházában végző Balbi pályájának nagy irodalma van.⁷ 1485-ben tűnt föl Párizsban, ahol jövevény létére tüstént följelentette az egyetem vezetőségének a már korábban is ott működő Guillaume Tardifot. Szakmai vitájuk azért fajult idáig, mert nem értettek egyet a latin grammatika bizonyos kérdéseiben. Hogy milyen körben mozgott ebben az időben Párizsban, arról egymást követő versesköteteiből szerezhetünk tudomást. 1487 első felében jelent meg első kötete, ezt követte a második 1488 tavaszán.⁸ Az ajánlásokkal a franciaországi közélet vezető arisztokrata politikusait tisztelte meg. Verseit a szellemi arisztokráciához vagy ellenük írta. Robert Gaguin a nekünk is legtöbbször mondó név közöttük. E versekből azt is megtudjuk, hogy korábbi tanulmányainak mestere Lucas Ripa volt.⁹ Egy helyen mint

praeceptorát, másutt mint verseinek szigorú cenzorát említi. Ripa 1468-tól volt a grammatika és poézis tanára Ferrarában. Balbi valamennyi időt mindenesetre az ő keze alatt töltött az 1480-as évek eleje táján a ferrarai Studióban. Hogy a praeceptorától mit tanult, hogy kik voltak ott akkor azok az olvasott modern költők, akikben a poézis mesterségbeli titkait tanulmányozták, azt elmondja Balbi második kötetének Carolus Guillart szenátorhoz szóló ajánlóversében. Ez a formailag igen sikerült alkotása, amelyben a versus serpentinit alkalmazó disztichon ötször fog közre refrénszerűen öt-öt disztichont, így kezdődik:

*Navita solva ratem, zephyros dabit aura secundos
Aura dabit zephyros, navita solve ratem.*

A vers mondanivalója az, hogy sok vész üzte hajócskáját a kormányos (Balbi) végre biztos helyre kormányozza, oda, ahol a szent hegy tövén fakadó műzsák forrásánál immár vele együtt méltó fogadtatásra találnak a „novi poetæ”. Itt van Titus, aki Philliroét gyászolja, továbbá

*Concinit hic Janus, patrium qui primus ad Histrum
Duxit laurigeras ex Helicone deas.*

A „fehér hónál ragyogóbb” Carbo itt szórja be virággal kedvese, Fontanina haját, Ripa is itt zengi hősénekeit a polgárháborúról.¹⁰ Tito Strozza, Janus, Lodovico Carbo és Lucas Ripa valamennyien ferrarai kortárs költők voltak, akiket Balbi magával hozott a párizsi humanisták körébe. A kikötő idilli hangulata nem sokáig tartott. Balbi körül, mint később olyan sokszor, hamarosan megromlott a levegő. Két újabban érkezett olasz humanista, Fausto Andrelini és Cornelio Vitelli, valamint az időközben alaposan megsértett franciák is támadták vagy visszautítottak. Az ádáz küzdelemben oldalvágások érték Balbit származása, korábbi élete miatt, de a fő csapásokat irodalmi működésére mérték. Szemére hányták, hogy művei részben ókori szerzőkből, részben kortárs költőkből összetakolt elemekből állnak. Ráismertek ugyanis az Octavio Cleophilótól és Tito Strozától összelopkodott sorokra. Ha ezeket műveiről lehántjuk, ott marad a varjú, amelyik szépen festett idegen toliakkal ékeskedik, írta róla Fausto Andrelini.¹¹

Ami Balbi költői technikáját illeti, arról meg kell állapítani, hogy ő saját opuszát sem kímélte. Bár értelmezhetjük ezt a humanistáktól megengedett, sőt ajánlott utánzás egy már beteges elfajulásaként is. Már Retzer, Balbi verseinek kiadója észrevette, hogy a költő rendszeresen kölcsönzött önmagától, korábbi verseit átírta, ha új célra használta föl valamelyiket.¹² A kortársak vádjai és Retzer nyomán indulva Godelieve Tournoy-Thoen egy tanulmányban bőséges példaanyagon mutatja be a plágiumgyűjteményt.¹³ Nemcsak Octavio Cleophilótól, Strozától kölcsönzött, hanem ádáz ellenségétől, Fausto Andrelinitől is. A vizsgálatot tovább

lehetne folytatni, mert első olvasatra is főtűnnek a további idegen tollak, ha a munka egyáltalán megérné a fáradságot. Számunkra annyi mindenképpen érdekes, hogy Janustól is bőségesen kölcsönzött! Viharúzótt hajóján a pannon költő versei is Párizsba érkeztek, legalábbis azok, amelyeket Ferrarában a század végén ismertek. Hosszabb részeket kölcsönzött Balbi a Strozza–Janus költői versengésből (El. II. 8.), a Porcelliónak szóló versből (Ep. II. 18) és a Marsilio Ficinóra írt epigrammából (Ep. I. 236.)¹⁴

E jámbor verskölcsönzések csak gyarapították az érvek gyűjteményét, amellyel ellenségei Balbit támadták. Egyre újabb viharok kerekedtek körülötte, itt volt az ideje, hogy üzött hajójának új kikötőt keressen.

1487 tavaszán a francia király udvarába érkezett Mátyás király követe, Filipecz váradi püspök és titkos kancellár. Majd száz lovas kísérette, akik nem annyira őt, mint a gazdag ajándékokat biztosították a hosszú úton. A tét nagy volt, Mátyás a francia őrizetben lévő Dzsem herceget szerette volna megszerezni, hogy vele a török szultánt sakkban tarthassa. A tárgyalások nehezen haladtak, a követség az egész nyarat Franciaországban töltötte. Követték az udvart, így ország-világ láthatta és bizonyára élvezte a magyar király bőkezű gazdagságát.¹⁵ A legjobb körökben forgó Balbi, aki akkor már nem érezhette jól magát az ellenséges környezetben, új pártfogót sejtett. Éppen sajtó alá rendezett Somnium Scipionis-kommentárjához hozzácsapta sebtiben összetakolt hősénekét: De laudibus bellicis regis Pannoniae carmen. A sietőség meg a saját megszokott költői gyakorlata miatt is bőven kölcsönzött az e műfajban nála jóval gyakorlottabb szerzőktől: Vergilius, Statius, Claudianus és Sidonius műveiből. Alkotása, mint az Gilbert Tournoy meggyőzően bizonyítja, 1488 elején már el is hagyta a párizsi nyomdát.¹⁶

Hogy Balbi ekkortájt már fölfigyelt Magyarországra, arra más jelből is következtethetünk. Tournoy akadt rá arra a Balbi környezetéből származó levélre, amely azt tanúsítja, hogy a „laudes Ungarorum regis carminibus herois decantatas”-t egy időben jelentette meg verseinek második gyűjteményével. Az pedig az 1488-as év első fele. E második gyűjteményben van egy vers, amely Retzer kiadásában nem található, így elkerülte az érdeklődők figyelmét.¹⁷ A vers a magyar király követéhez szól:

Ad oratorem Pannonium

*Olim Palladie musas aluistis Athene
Larigerosque tulit Grecia clara viros.
Nunc chorus Aonium tecum demigrat ad undas
Danubii et properat visere Pannonias
Iam Phebus Cirrham liquit Nysamque Lyeus
Iunctus Meoniis iam fluit Hister aquis.*

Filipecz személye sokkal ismertebb annál, hogy ne érezzük: ez a vers nem neki szól! Törekvő, hűséges diplomata és gondos egyházkor-mányzó volt, de hogy műzsafi lett volna, azt nehezen állíthatjuk róla. Hogy ki a vers címzettje, nem tudjuk, bár az „orator Pannonius” eléggé szűkre szabja a találgatások lehetőségét. Filipecznek megbízatásában követtársa nem volt. Őelőtte Franciaországban Sánkfalvi Antal járt ilyen minőségben 1486-ban. A műzsákkal ő sem tartott szorosabb kapcsolatot. Ha mégis ő lett volna a címzett, akkor a vers már a korábbi, 1487-es gyűjteménybe belekerült volna. Tehát csak annyit állíthatunk, hogy Balbi számára a távoli Magyarország az 1480-as évek végén a mesés gazdagság és a műzsák áhitott azilumát ígerte.

Balbi életrajzaiban újra meg újra előjön az az adat, hogy ő Rómában Pomponio Leto tanítványa volt. Valóban két verset is írt hozzá, az egyikben praeceptoraként említi.¹⁸ Mindkettő az 1494-ben kiadott versgyűjteményében fordul elő először.¹⁹ Ha ifjabb éveiben lett volna alkalma az Academiát látogatni, azt már korábbi versköteteiben is megemlítette volna. Gaguinék is másként fogadták volna Leto sodalisát, mint a derék Lucas Ripa tanítványát. Bizonyos, hogy Pomponióval első versesköteteinek lezárása után ismerkedett meg, valamikor 1487 után. Egy 1499-ben írt versében említi, hogy már tizenkét éve nem járt otthon.²⁰ Ez az adat is 1487-es itáliai útját valószínűsíti. Ekkor járhatott Rómában is. A harmincadik évén innen lévő férfi a nála egy emberöltővel idősebb humanisták bálványát nyugodtan nevezhette praeceptorának.

Rómában ezekben az években a magyar király oratora, az ifjabb Vitéz János nagy házat vitt. Ahogyan egykor őt taníttatta nagybátyja, úgy gondoskodott most ő unokaöccseiről. A fiúk a Pomponio Leto-tanítvány Antonio Mancinelli iskolájában tanultak. Csaknem másfél évtizedes római szereplése és a gazdag szerémi püspökség teremtetle lehetőségek sokak számára ismertté és vonzóvá tették környezetét. Ha Balbi ekkor járt Rómában, akkor a Párizsban megcsillant remény itt kézzelfoghatóbbá, emberközelibbé vált. Még az sem kizárható, hogy a már összeállított verskötetben becsúszta a magyar király (római) oratorához írt verset, és így adta nyomdába.

Annyi bizonyos, hogy néhány ismeretlenségbe vesző év után Balbi bárkája a veszprémi kikötőben vetett horgonyt. A képes beszéd azért helyénvaló, mert őtöle magától származik. Elővette már korábban is jól szolgált ajánlóversét; ezúttal a jövő reménységének, az unokaöcsnek, „Michali Vitezio” (!) címezte:

*Navita solve ratem, zephyros dabit aura secundos
Aura dabit zephyros, navita solve ratem.*

Egyébként a verset egy kicsit modernizálta, sorokat kicserélt benne, és nyilván a helyi igé-nyeknek megfelelően változtatott a „novi poetae” választékán is. Strozzi, Carbo és Ripa változtatás nélkül maradt. Janus, ki tudja miért, új formát kapott:

*Hic patrium commiscet aquis Permesidos Histrum
Janus mevonio doctior ore loqui.*

Ebbe a részbe beletoldott még egy disztichont:

*Odasius veteres cantat resupinus amores
Maternaque sacer cosmicus arte viget.²¹*

A padovai Lodovico Odassit személyesen is ismerhették Veszprémben, és benne a nagyon népszerű Perotti-mű, a *Cornucopiae* kiadóját meg nagyon becsülhették. Figyelmet érdemel mint új szerző, Firmicus Maternus említése. A legkeresettebb ókori asztrológiai kézikönyv, egyébként prózai munka, besorolattik a „poetae novi” közé. Nem lévén sem új, sem költő, nyilván csak azért, mert ezt olvasták a legtöbbet. És talán Janus verseit. Legalábbis egy másik Vitéz Jánoshoz írt versében az a vágya, hogy Janus után másodikként ő nyerve el a pálmát vendéglátójától.

Mind ezt 1494-ben Bécsben kiadott versgyűjteményéből tudjuk, amely tele van a veszprémi telelés emlékeivel.²² A vendégeskedést a püspök sümegi nyaralójában kezdte. Innen írta praeceptorának, Letónak Rómába verses levelét. A hideg északról Rómába vágyik, és a békák brekegése is zavarja:

*Ille pius vates purique Heliconis alumnus
Heu iacet arctois qua furit Ister aquis
Proque Helicone bibit cenosi gurgitis undam
Aut ubi limosis rana coaxat aquis.*

A fanyalgás első részét Ovidius óta visszhangozzák a hidegebb tájakra került költők. Ami a békákat illeti, az a ferrarai kellektárból való. A sok ágra szakadó Pó torkolatvidékén együtt koncerteztek a ferrarai vatesek második és harmadik nemzedékével. Illett is róluk megemlékezni. Vannak versek az ifjú Vitéz Mihályhoz is, egyikkel korábban Robert Gaguin tiszeltte meg. Még korábban pedig Strozza ünnepelte vele Janust!

Az ajánlóvers, a „navita solve ratem” mindkét változatában kétsúcsú hegy tövében fakad a műzsák ihletadó forrása. Ez sem Balbi ötlete. Van viszont egy verse, amely egészen a veszprémi környezetre utal.²³ Vitéz Jánoshoz szól, egy kutat ír le benne:

*Unde rear sacrum, praesul mitissime, fontem
Prosiluisse novo per loca culta sinu.*

A „loca culta” és a „novo sinu” arra utal, hogy forrást új kútba foglalták, és a környékét is megszüpítették. Annyira, hogy ide gyűlnek a Naiadok,

ebben mártózik meg Hylas is. Megmossa benne szárnyacskaít Amor, és megpihen mellette Venus, miként felüdülni benne Diana. A szatírok víg csapata is itt üzi el szomját. De odahagyják a Helicont ezután a Camenák is, hogy Castalia helyett e forrásból igyanak.

E közhelysorozatra megint valóságérzetet kelte, tapintható közlést tartalmazó befejező sorok következnek. Ezek egyben válaszolnak az első két sorban fölített kérdésre:

*Ut reor eversa formosus aquarius urna
Has tibi de supero vertice misit aquas.*

Azaz egy ifjú vízöntő megdöntött urnájából csobog alá a víz. A formosust ifjúnak értem, a költői nyelv ezt sugallja. Egy, a vállán urnát tartó vízöntő szoboralakra gondolhatnánk. Ilyenek Rómában szép számmal kerültek elő ezekben az években.²⁴ A szerémi, majd veszprémi püspök vásárolhatott magának ilyet. Vagy megrendelést adhatott egy szobrásznak, hogy elképzelését megmintázza. Mielőtt messzire ragadtatnánk magunkat a föltételezésekben, jó ha tudjuk, hogy az asztrológiai irodalomban a Vízöntő megszemélyesítője: Aquarius, aki általában Iuvenis, vállán az inflexa urna vagy úgy általában „in vertice urna”, és ebből árad a csillagképnek megfelelő csapadék. A két utolsó verssor alapján csak annyi bizonyos, hogy a veszprémi kút leírásánál Balbi, mecénása izlésének megfelelően, az asztrológiai szaknyelvet alkalmazta, úgy, ahogyan ez Maniliusnál és az említett Firmicus Maternusnál található.²⁵

Az első két sor olyan plasztikus leírást ad a műalkotásról, hogy kedvet érzünk a kút azonosítására. Minthogy az életet jelentő források, hacsak durva beavatkozás el nem rontja a természet művét, századokon át ugyanazon a helyen található, a vállalkozás nem látszik reménytelennek. Solymosi László és Tóth Sándor forrás- és helyismeretének segítségével a középkori oklevelekből is jól ismert Káma-kútra gondolhatunk.²⁶ Ez a vártól ezer lépésnyire van, egy kis hegy lábánál. A középkorban is, később is a közelében volt a püspöki majorság. A múlt században a kút területén régészeti föltárást végeztek, erről az egykorú jelentés így számol be: „az 1863. évi ásátás alkalmával a föld mostani színén 2 öllel alább találták meg a kút régi, nagy faragott kövekből készült párkányát – ezen alul egy másik, még sokkal régiebb fapárkány volt és van, melynek fája koromfekete és kőkemény – a kőpárkány egyik darabjára bevésve ezen betűk találtak Z.O.D.R.MC = 1100 – hogy a mostani meglehetősen egyenes helyen völgy volt, mutatja az, hogy a kőpárkány alatt levő fapárkány – északi – város felüli darabjánál egy vályú van fából, és még egészen ép – a föld alatt, mi arra mutat, hogy a víznek kifolyni kellett, és hogy oda itatni jártak, s a kút körül 2–21/3° mélységben tölggyfa törzsek és gyökerek találtak és falmaradványok, pedig mast azan

völgytől, mellyel összekötte lehetett, legalább három öllel magasabban fekszik.”²⁷

Tehát a hegy lábánál, jóval a mai szint alatt volt valaha a kút. Östölgyes vette körül, ide jártak itatni a környéken legeltető pásztorok. Igazi bukolikus táj. Az épületmaradványok arra mutatnak, hogy a kút fölött tetőzet volt, talán valami csamokszerű építmény. A kút faragott kőpárkánya bizonyosan 1500 előtt készült. Ha ez a kút volt a Veszprémben települt Camena ihletet adó forrása, akkor itt jött össze a püspök baráti társasága. Itt olvasták az új költőket, közöttük a házigazda hímeves vates-rokonát, Janus Pannoniust. Olvasták persze a régi-eket is. És elmélyülten tanulmányozták Firmicus Maternus kézikönyvét, amint erre a versciklus két darabja is utal. Az égitestek és az egyes ember életének összekapcsolódását magyarázó kézikönyv ezekben az években nagyon kedvelt olvasmány lehetett Magyarországon. Ugyanekkor sikerült itt egy ritka teljes kéziratát a Hippolit érsek kíséretében lévő Francesco Negrinek pénzrel és ravaszszággal megkaparintania.²⁸

Jó lenne tudni, hogy kikből állott azok köre, akik a veszprémi forrásnál fölüdültek. A versek Vitéz Mihályt említik. A püspök rokon köre, római neveltjei ma még nem ismeretesek. Galeotto, az egykori tanár, akit tanítványához később is baráti szálak fűztek, hogyha vándorló kedve e tájra vetete, majdnem bizonyos, hogy itt talált otthont.

Ma egy versgyűjtemény, a már föl nem lelhető szépen faragott kútperem leírása és a korhadtt östölgyes emléke őrzi azt, amit e földrész nyugodtabb felén humanista baráti levelezések örökítettek át az utókorra. Esztergom, Várad, Pécs és Vác püspöki székhelyei mellett, a király halála után, Veszprém is otthont adott a humanizmusnak. Püspöke, ifjabb Vitéz János ezért nyerte el a Sodalitas Litteraria Danubiana princepsének tisztét.

Jegyzetek

- ¹ ÁBEL Jenő: Magyarországi humanisták és a Dunai Tudós Társaság, Bp., 1880.
- ² HORVÁTH János: Az irodalmi műveltség megoszlása, Bp., 1944, 231–232.
- ³ KLANICZAY Tibor: Celtis und die Sodalitas Litteraria per Germaniam, in Chioe. Beihefte zum Daphnis, Bd. 6, Respublica Guelpherbyana. Festschrift für Paul Raabe, Amsterdam, 1987, 79–105.
- ⁴ FRAKNÓI Vilmos: Ifjabb Vitéz János, in Századok, 1899, 291–309, 389–410.
- ⁵ Galeottus MARTIUS Narniensis, De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae, ed. Ladislaus JUHÁSZ, Lipsiae, 1934, 26 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum).
- ⁶ Joannes Baptista TKALČIĆ: Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, Zagrabiae, 1894. II., 294., III., 292., 315.; VERESS Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, Bp., 1941., 46.; Andreas Veress: Matricula et acta Hungarorum in Universitate Patavina studium, Bp., 1915., 14.
- ⁷ Gerhard RILL: Girolamo BALBI, in Dizionario Biografico degli Italiani, vol. 5, Roma, 1963., 370–374. Az irodalmat 1960-ig tartalmazza. Kritikát-

- lanul veszi át a korábbi kutatások eredményeit. – Hermann Zsuzsanna: Egy humanista karrierje (Balbi Jeromos), in *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei*, 2 (1964), 225–243. – Ma is nélkülözhetetlen összegyűjtött műveinek bevezetőjében a rá vonatkozó adatok gyűjteménye: H. BALBI, *Opera poetica, oratoria ac politico moralia*, ed J. de Retzer, I–II., Vindobonae, 1791–1792.
- ⁸ GW 3176, GW 3178. – Balbi párizsi működésének irodalmi termékeit kritikai vizsgálat alá vette és a megjelenési idejüket meghatározta: Gilbert TOURNOY, *The litary production of Hieronymus Balbus at Paris*, in *Gutenberg-Jahrbuch*, 1978., 70–77. A tanulmányra KLANICZAY Tibor hívta föl a figyelmemet.
- ⁹ RETZER, id. kiad., I., Nr. 12., 23. 25. 48. 62.
- ¹⁰ GW 3179 f.1^b.
- ¹¹ Godelieve TOURNOY–THOEN: *La tecnica poetica di Girolamo Balbi*, in *Ecumenismo della cultura*, I., Teoria e prassi della poetica dell'umanesimo onoranza a Giovanni Boccaccio. Atti del XII Convegno Internazionale del Centro di Studi Umanistici, Firenze, 1981., 101–123. A tanulmány ismeretét Klaniczay Tibornak köszönöm.
- ¹² Retzer a szövegek közlésében nem következetes. Olykor figyelmeztet az ismétlésre, máskor talán az ő figyelmét is elkerülte. Van olyan vers, amelyet kétszer is közöl. Előfordul, hogy egyszerűen elhagyja az egyik változatot, még ha az bővebb volt is, azt sem lehet tudni, hogy miért döntött hol a korábbi, hol a későbbi átirat változat közlése mellett. A kiadás filológiai vizsgálatra nem alkalmas. Mindig vissza kell menni az eredeti példányokhoz.
- ¹³ L. a 11. jegyzet.
- ¹⁴ RETZER, id. kiad., I., Nr. 77., 198., 172.
- ¹⁵ *Diplomáciai emlékek Mátyás király korából*, szerk. NAGY Iván és NYÁRY Albert, III., Bp., 1877., passim.
- ¹⁶ L. a 8. jegyzet.
- ¹⁷ GW 3178 f. 8^a.
- ¹⁸ RETZER, id. kiad., I., Nr., 131., 155.
- ¹⁹ GW 3181.
- ²⁰ RETZER, id. kiad., I., p. 103.
- ²¹ RETZER, id. kiad., I., Nr. 118.
- ²² Ebből a kötetből, pontosabban Retzer kiadásából közöl néhányat Eugenius ABEL–Stephanus HEGEDŰS, *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, Bp., 1903., 11–14. A „Navita solve ratem” kezdetű verset „hosszú, de érdektelen költeménynek” tartja és ezért nem közli.
- ²³ RETZER, id. kiad., I. Nr. 138.
- ²⁴ Balázs KAPOSSY, *Brunnenfiguren der hellenistischen und römischen Zeit*, Diss., Bern, Zürich, 1969.
- ²⁵ MANILIUS, 1., 272–273., 2., 542., 555., 561., 4., 259–272., 385., 709., 797., Firmicus MATERNUS, VIII., 29., 5.
- ²⁶ SOLYMOSI László és TÓTH Sándor érdeklődő segítségét itt is megköszönöm.
- ²⁷ PESTY Frigyes kérdőívére érkezett válasz. OSZK Kézirattára Fol. H. 1114/60/496. Mikrofilmje Mf 98–52/60.
- ²⁸ Firmicus Maternus humanista kéziratáról Carolus SITTL a szövegkiadás bevezetőjében: Lipsiae, 1894. Valamint W. KROLL, F. SKUTSCH, K. ZIEGLER, Lipsiae, 1913. Ezekhez fontos kiegészítés: Giovanni MERCATI, *Ultimi contributi alla storia degli umanisti*, II, Citta del Vaticano, 1939., 64–66. Mindkét helyen a magyarországi kézitról is.

Klaniczay-emlékkönyv
Bp., 1994. Balassi K. 101–109.

Körmendy Kinga

A studia humanitatis magyarországi állomásai a bécsi egyetemig

In memoriam Prof. Ladislai Mezey

A humanisták új műveltségisményét az akadémiai gondolat testesítette meg. Ennek a gondolatnak a tartalma nem a hivatalos oktatási intézményekben, hanem a tudós humanisták magántársaságában formálódott. „Néma a dialógus az antik szerzőkkel, eszmecse-re az élő társakkal, levél útján beszélgetés a távollevőkkel.”¹ A veszprémi püspöki udvarban működő humanista szellemi központ irodalmi tevékenységét Ritoókkné Szalay Ágnes két tanulmányban mutatta be.² A veszprémi szellemi körnek vezető alakja Vetési Albert halála után a püspökutód ifj. Vitéz János lett. Őt a családi és rokoni kapcsolatai is segítettek annak a humanista műveltségnek a megszerzésében, amivel kortársai elismerését kivívta. Ez biztosította számára, hogy az 1490-es években Bécsben szerveződött humanista eszmeiségű társaság, a Sodalitas Danubiana tagjai 1497-ben princepszükké választották.³

A sodalitas gondolatává fejlődő akadémiai eszme először az 1440-es évek elején Vitéz János budai otthonában, kancelláriai működése alatt valósult meg. A társaság tagjai ugyan változtak az idők folyamán, de ez a szellemi irányultság határozta meg a váradi és az esztergomi főpapi udvar légkörét is.⁴ Vitéz János nemcsak műveltséget értett a humanista eszmény alatt, hanem vallotta annak a cicerói tartalmát is. Erkölcsileg eszményinek a magatartássá minősülő jóindulatot és baráti érzelmeket tartotta.⁵ Ebben a szellemi légkörben a társaság tagjai nem nélkülözhatték az irodalmi és tudományos munkálkodás fő eszközét, a könyvet, valamint a humanista stúdiumokhoz szükséges szövegeket magában foglaló könyvgyűjteményeket. Vitéz tudós társaságának összejövetele színtere Budán, Váradon, Esztergomban a tudatosan gyarapított könyvgyűjteményét őrző könyvtára volt.⁶ A váradi könyvtárat ihletetlen mutatta be Jakó Zsigmond.⁷ Az Esztergomban felállított Vitéz-könyvtár tényleges darabjai Csapodiné Gárdonyi Klára gyűjtőmunkájára⁸ támaszkodva az eddigi eredmények és az újabb részletkutatások figyelembevételével azonosíthatók. Ezek egyeztetése megerősíti Klaniczay Tibor véleményét a Vitéz kódexek lapszéli bejegyzéseire.⁹ Ezek a bejegyzések a kódexek egyenkénti kodikológiai feldolgozását követelik meg. Ismét Klaniczay Tiborra kell hivatkoznunk: „...feltételezhetjük, hogy a szövegek emendálása nem tulajdonosuk erudíciójának a gyümölcse, hanem talán egy kollektív munka eredménye.”¹⁰ Az Esztergomban összejövő társaság tagjait a témával foglalkozó összes tanulmány felsorolja.¹¹ Köztük név szerint nem találunk esztergomi kanonokot. Ennek egyik oka az, hogy 1465-ben még a Szécsi Dénes által adományozott káptalani javadalmak tulajdonosai voltak a székesegyházi méltóságok viselői. A Vitéz támogatásával tanuló káptalani javadalmasok csak ekkor kezdték meg tanulmányukat az új eszmeiségű olasz egyetemeken.¹²

Az esztergomi egyház középkori könyvtára elsősorban az elhunyt káptalani tagok könyveivel gyarapodott. A káptalan tevékenységi területeinek megfelelően többségében így liturgikus, kánonjogi és a székesegyházi iskolában folyó oktatáshoz, valamint a kánonok egyetemi tanulmányaihoz kapcsolódó kódexek kerültek be a székesegyház könyvtárába.¹³ A humanista szellemiséget jelenlegi ismereteink szerint egyetlen kódex képviseli az esztergomi egyház középkori könyvállományában. A kódexre Franz Lackner, az osztrák könyvtárak datált kéziratának feldolgozója hívta fel Madas Edit figyelmét.¹⁴ A kódex Bécsben a Diözesanarchivban található Ms 4958 jelzet alatt.

A 2r és a 100v oldalakon a Liber ecclesie Strigoniensis possessor bejegyzésen kívül a 100v oldalon az esztergomi tulajdonos bejegyzés fölött egy lila tintával író kéz bastarda írással a következőket rögzítette: „delatus ad budam anno domini 1466”.

Illi non animus defuit pater opibus uires.
 Quod nequeunt humeri ferre recusat onus
 Nec pelago parua fides se nauis uadit
 Luctum contemnit luctu secare maris.
 Qualiacunq; igitur munimi munuscula ferue
 Quam geris sterni summo more dei
 Si is hominum mundiq; diu moderatus habenas.
 Candidus exuperet feruis altra pio:

liber Eusebii Strigoniensis

Wien, Diözesanarchiv Ms 4958 f. 2r. Az esztergomi egyház tulajdonosbejegyzése. Liber Ecclesie Strigoniensis

Azaz a kódexet 1466-ban Budára vitték. A 235 x 157 mm nagyságú kódex írása scriptura humanistica formata. Díszítése alapján firenzei műhelyben készülhetett. Kötése Rozsondai Marianne meghatározása szerint azonos az Athanasius Corvina, ÖNB Cod. 799. kötésével. A kódexben egy 15/2. és egy 16/1. századi kéz lapszéli bejegyzései olvashatók. Franz Lackner a II. Piusnak szóló dedikáció alapján a kéziratot 1458—1466 közé datálja. A kéziratot Janus Pannonius 1465-ös itáliai követjárásával hozza kapcsolatba, és ennek alapján feltételezi, hogy a megrendelő Vitéz János lehetett.¹⁵

De eos transmutandi officium spectat: quibus res co-
 pia exstitit: sed qui indigno: quod exhabere neque-
 unt id eos denegare necesse est.

finis

liber Eusebii Strigoniensis

Wien, Diözesanarchiv Ms 4958 f. 100v „delatus ad budam anno domini 1466”. A Budára szállítást rögzítő lila tintás bejegyzés a tulajdonosjelzés és a finis szó fölött

Az 1466-os bejegyzéssel kapcsolatban az első kérdés: honnan vihették a kódexet Budára, hol írták bele a szállítás tényét rögzítő sorokat? Kézenfekvő lenne, hogy a másolás helyén lévő scriptoriumban. Az írásstílus bastarda jellegzetességet mutató *s* betűje ezt meggondolandóvá teszi. Az írásképp stílusrokonát az ÖNB. 173 jelzetű Ovidius Metamorphoses kötet¹⁶ utólagos fejezetcímeiben fedezhetjük fel. (Pl. f. 17v, 82r.) E a kódex is számos lapszéli bejegyzést tartalmaz, a kutatás Vitéz János kézírását is azonosította.¹⁷ A fejezetcímek készítőjének szignóját is megtaláljuk a kódexben a f. 251r-on: L. M. M. de I.(T?) M. Ebből a névforma a M. de I.(T?)M. betűkapcsolat. A bejegyzések kodikológiai feldolgozása közelebb vihet a megoldáshoz. Az is lehetséges, hogy Vitéz budai vagy esztergomi tudós társasági tagját azonosíthatja majd a további kutatás.

Az antik levélgyűjtemény-fordítást tartalmazó kötet possessorkutatásának következő kérdése: Budán kinek a számára küldték a kódexet? Ki és kik lehettek a kódex olvasói Budán, majd Esztergomban? A kötet Ps. Diogenes Sinopensis, Ps. Hippocrates, Ps. Phalaris, Ps. Brutus görög nyelvű leveleinek latin fordítását tartalmazza Franciscus Griffolini (Ps. Diogenes, Ps. Phalaris) és Rinucius Aretinus (Ps. Hippocrates, Ps. Brutus) II. Pius, V. Miklós pápa és Malatesta Novello dei Malatesti cesenai fejedelemnek szóló ajánlásával. Griffolini személye az érdekes számunkra, mivel magyarországi vonatkozásait figyelembe lehet venni a kódex megrendelőjének megközelítésében.¹⁹ Janus Pannoniushoz fűzhető kapcsolatainak feldolgozása azonban meghaladja a jelen dolgozat lehetőségeit. A kódex műfaja az, aminek alapján megközelíthetjük a kézirat *olvasói, használói* körét. A latin fordításban olvasható görög nyelvű levelek a pseudo epistolográfia műfajába tartoznak. A levélgyűjtemény a hellenisztikus kor kedvelt irodalmi műfaja volt,²⁰ a filozófia és a retorika határterületén. A későantik rétorikoláokban gyakorlófeladatok mintájául szolgált.²¹ A reneszánszban a retorika a humanista studiumok közé tartozott, erkölcsfilozófiai tartalommal kiegészülve.²² Ehhez kapcsolódott a klasszikus szövegek másolása, emendálása, magyarázata, a görög nyelvű szövegek latinra fordítása. A reneszánsz pápai udvarban különösen V. Miklós egyházkormányzása idején igényelték a görög levélgyűjtemények latinra fordított kéziratait.²³ A reneszánsz retorika a gyakorlati szónoklás mintáinak, formáinak elsajátítására tanulmányozta ezeket a leveleket. Az antik mintán kívül azonban a középkori előzmények is jelen voltak a reneszánsz retorika gyakorlatában: az *ars dictaminis* és az *ars praedicandi*. Ez utóbbi erkölcsfilozófiai tartalmának megszilárdulását a reneszánsz retorikában a *poetica ars*ának beépülése is erősítette.²⁴

A Diözesanarchivban lévő hellenisztikus levélgyűjtemény latin fordítását ebben a szellemiségben azok a humanista műveltséggel rendelkezők értékelték, akiket a retorika mind elméletileg, mind gyakorlatilag foglalkoztatott. Magyarországon Budán 1466-ban a Vitéz vezette kancelláriába találjuk azokat, akiknek tudós érdeklődése és gyakorlati diplomáciai tevékenysége igényelte ezt az olvasmányélményt és annak formai megvalósítását. Vitéz és köre ezt a műveltségi háttérrel külpolitikai szereplések alkalmával kamatoztatta.²⁶ A görög szerzők iránti érdeklődésének egyik összetevőjét itt is kereshetjük.²⁷ Vitéz János azonban nemcsak Mátyás király diplomatája volt, hanem humanista főpap is. Ebben a méltóságában ajánlotta valószínűleg Janus biztatására Tribachus dicsőítő költeményét az esztergomi érseknek. (OSZK Cod. lat. 416.) Ennek a kódexnek az írásképehez áll legközelebb a Diözesanarchiv kódexének írásképe. Ezt a paleográfiai megfigyelést annak mérlegelésére hoztuk fel, hogy a két kódex esetleg ugyanannak az észak-olaszországi scriptoriumnak terméke. A Tribachus művet tartalmazó kódex Esztergomban maradt, de nem a székesegyház, hanem Estei Hipolyt esztergomi érsek könyvtárába került. Az egykori Hofbibliothek állományába a magyar kapcsolatokkal is rendelkező Johann Fabri bécsi püspök (1478—1541) könyvgyűjteményével jutott.²⁸

A Diözesanarchivban található kézirat Budán való használata mellett további érvek hozhatók fel. Az esztergomi székesegyház káptalanában Vitéz János érseksége (1465—1472) idején még az itáliai egyetemek kánonjogi doktori fokozatával rendelkező

káptalani tagok tevékenykedtek. Ennek a szakirodalomban eddig ismeretlen emlékei a közelmúltban kerültek a szakmai nyilvánosság elé.²⁹

Vitéz János pártfogásával a következő generáció több tagjának biztosította az új, humanista műveltséget adó iskolázást. Váradi Péter esztergomi kanonoki javadalommal tanult. Garázda Péter azonban már csak Vitéz halála után lett az esztergomi káptalan tagja.³⁰ Mátyás király esztergomi javadalmas diplomatái³¹ is segítették az új műveltségesség meghonosodását az esztergomi káptalan tagjai között. Itt név szerint Ostffy Miklós nagyprépostot, Bécs, Ferrara, Bologna neveltjét, Kesztölczi Mihály lektort említjük, építkezéseire és Janus Pannonius iránti érdeklődésére hivatkozva. A humanista szellem térhódítását Aragóniai János és Estei Hippolyt itáliai érseki alkalmazottai is erősítették.³³ Kitejesedésbe és meghatározóvá Bakócz Tamás érseksége idején (1497—1521) vált.³⁴ A Diözesanarchivban lévő humanista kódex *közösségi használatára* az igényt a fentiek alapján az esztergomi káptalanban a 15. század utolsó harmadában, ill. a századfordulón látjuk megalapozottnak. Ezt az időszakmeghatározást a possessorbejegyzés írásának stílusa is megengedi.

Ezzel a megállapítással azonban nem jutottunk még a kodikológiai problémák végéhez. Ha elfogadjuk, hogy Vitéz János budai, kancelláriai társaságában értékelték a kódex szellemiségét, felvetődik a kérdés, mikor és hogyan került a kódex az esztergomi székesegyház könyvtárába? Semmiféle adattal nem rendelkezünk a kérdés megoldására. Feltevéseink a következők: Vitéz maga helyezhette el a kéziratot esztergomi könyvtárában. Ebben az esetben ez a kódex lenne az *egyetlen*, ami Vitéz esztergomi könyvtárából a székesegyházi könyvtár 1543 előtti állományába került. A másik lehetőség: Vitéz János életében vagy halála után Esztergomban vagy Budán olyan személyhez került,³⁵ akinek a hagyományából a 15. század 80-as, 90-es éveiben az esztergomi egyház tulajdonába jutott.

A humanista kódex használatának szempontja azonban egészen más volt a 15. század végi székesegyházi könyvtárban, mint Vitéz János könyvtárában. A 15. század végére a retorika kapcsolata a poétikával hangsúlyozottabbá vált. Ezt példázza Janus Pannonius ifjú költőtársának pályafutása számunkra, aki a studia humanitatis e mindkét tárgyát tanította a freiburgi egyetemen. Először mint „poeta”, majd „in oratoria arte”.³⁶ Az antik levélgyjűtemény, kódexünk tartalma már nem a retorika erkölcsfilozófiai szövegforrása, hanem tananyag.³⁷ A humanista szellemű oktatás a szövegforrások változásában is megnyilvánult. Mezey László bizonyította be, hogy Janus Pannonius Guarinpanegyricusának 1512-es bécsi kiadása auktorolvasás tárgya volt a bécsi egyetemen.³⁸

A humanista oktatási nevelési szemléletét a melanchtoni oktatási rendszer eredményességének hatására a jezsuiták is beépítették oktatási rendszerükbe.³⁹ Bécsi kollégiumuk is ebben a szellemben működött. Hatása a bécsi egyetemre is kisugárzott. A jezsuita befolyás különösen felerősödött a bécsi egyetemen, amikor 1579-ben Melchior Klesl, a Szent István dóm prépostja, későbbi bécsi érsek, bíboros, II. Mátyás befolyásos majd kegyvesztett politikusa (1552—1630) lett az egyetem kancellárja.⁴⁰ Az ő könyvtárának története adja a Diözesanarchivban megmaradt esztergomi használatú kódex kodikológiai feldolgozásának utolsó feladatát. Ugyanis a kódexben Klesl ex librise látható az első kötéstábla belső oldalán. Az ő könyvtárával került azután a kódex a Diözesanarchivba.

Elisabeth Schimka 1967-ben Klesl könyvtáráról írt disszertációjában arra a következtetésre jutott, hogy a Klesl tulajdonában volt kódexek mind a bécsi érsek tanulmányi idejéhez kapcsolhatók.⁴¹ A tárgyalat kódex ilyen szempontú használatát bizonyítottunk látjuk abban, hogy a könyvtár jegyzékében a Libri scholastici szakcsoportba vették fel Cicero De oratore és Arisztotelész tananyagként szereplő műveinek kéziratosaival együtt.⁴² Klesl magyarországi kapcsolatait figyelembe véve sem lehetett határozottabb megközelítést a kódex Kleslhez kerülésére megállapítani.⁴³ Klesl tanulmányai vihetnek egyedül közelebb a kódex 16. századi használatának és használati helyének behatárolásához. Klesl a bécsi jezsuiták S. Barbara kollégiumában 5 évig retorikát, filozófiát, teológiát tanult. Ezek iránti

Melchior Kleselius Præpositus Vien: Cum Anno partæ salutis 1579. præposituram adeundo, non nisi vnum atq; alterum reperiret librum. Hanc nouam Biblioth: ad memoriam nominis sui immortalẽ instituit. Magno ne sumptu, Multitudo, Varietas, Elegantiã docent. Quisquis ades vttere, fructe, & fundatori benè appreciare, Anno Domini M. DC. XIV.

Wien, Diözesanarchiv Ms 4958 Melchior Klesl ex librise 1614-ből

érdeklődése határozta meg könyvgyűjtését is.⁴⁴ A továbbiakban csak analógiára támaszkodhatunk. A kódex utolsó 15 lapját kivágták, Klesl ex librise az első kötéstábla belső oldalán lévő bejegyzéseket eltakarja. Mivel egyik püspökeldőjének, a már említett Johann Fabrinak könyvtárába feltűnően sok magyar vonatkozású kódex került, analógiaként erre hivatkozunk. Az ismertetett kódexbe másolt művek 15. századi népszerűségét a számos másolat bizonyítja Kristeller *Iter Italicum* köteteiben. A bécsi Diözesanarchivban fennmaradt kéziratot ő még nem ismerte.⁴⁵ Más művekkel együtt lemásolva az esztergomi egyház tulajdonában volt kódexben szereplő levelek megvoltak Fabri könyvtárában is.⁴⁶ Fabri püspök tulajdonában volt a már említett Tribachus mű is Vitéz könyvtárából.⁴⁷ Könyvtárának számos kódexe Cuspinianus és Brassicanus gyűjteményén keresztül Budáról, a Bibliotheca Corvinianából származott.⁴⁸ Fabri könyvgyűjteményét a bécsi Szent Miklós kollégiumra hagyta, a kódexekbe ezt be is jegyezték. A Tribachus kézirat is tartalmazza ezt a bejegyzést. Azonban ebben a kódexben két 16. sz. eleji magyar *scolaris* neve is szerepel, akiket a Szent Miklós kollégium tagjainak tart a legújabb szakirodalmi megállapítás.⁴⁹

Hasonlóan tudjuk elképzelni az esztergomi kódex útját is Klesl könyvtáráig. Bakócz pártfogolta Agricola, 1514-ben Esztergomban vendégeskedett. 1515–1518 között a poétika és retorika tanára volt a bécsi egyetemen.⁵⁰ Szintén 1514-ben ajánlotta Vadianus figyelmébe Bakócz a bécsi egyetemre induló esztergomi iskolamestert, aki rajongott a humanizmusért.⁵¹ A mohácsi vész után a bécsi egyetemre telepítette az esztergomi

Collegium Christi tőkét Liphay Péter barsi főesperes, a kollégium előjárója. 1518-ból ismerjük az utolsó Collegium Christi ösztöndíjjal tanuló esztergomi diákot a bécsi egyetemen.⁵² Ezek az adatok valószínűsítik, hogy egy esztergomi *scolaris* tankönyveként került Bécsbe az esztergomi székesegyház kódexe.

Az olasz humanista kódex útját a 15. századi humanista főpapi udvartól a 16. század eleji bécsi humanista studiumig követtük nyomon. Olvasói egy-egy állomást jelentettek a *studia humanitatis* magyarországi kisugárzásában. Az esztergomi székesegyház kódexe a Budáról Bécsbe vitt Corvinákkal együtt a 16. század eleji egyetem humanistáinak és stúdiumainak alapvető forrásanyagát gyarapította.

Jegyzetek

- ¹ KLANICZAY 1993. 8.
- ² RITOÓKNÉ SZALAY Á. 1994. 101–109. 1996. 90–97.
- ³ KLANICZAY 1993. 53–55. RITOÓKNÉ SZALAY Á. 1994. 94–95.
- ⁴ KLANICZAY 1993. 27–37.
- ⁵ BORONKAI Iván: A „humanitas”-fogalom magyarországi élete a XV. század végéig. In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Bp. 1984. *Memoria saeculorum Hungariae* 4. 339.
- ⁶ KLANICZAY 1993. 38–39.
- ⁷ JAKÓ Zsigmond: Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In: Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történetéhez. Bukarest, 1976. 154–157.
- ⁸ CSAPODI-GÁRDONYI, Klára: Die Bibliothek des Johannes Vitéz. Bp. 1984. „*Studia humanitatis*” 6.
- ⁹ „A Vitéz könyvtárában folyó munkáról tanúskodik a fennmaradt Vitéz kódexek nagyszámú margójegyzete. Jóllehet ezek alapos tanulmányozása és feldolgozása még várat magára...” KLANICZAY 1993. 40.
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Vö. BEKE Margit: Vitéz János esztergomi udvara. In: Vitéz János emlékkönyv. Esztergom évlapjai. *Annales Strigonienses*. 1990. 59–60.
- ¹³ KÖRMENDY Kinga: Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, a ferences rendház és a Babits Mihály Városi Könyvtár állományának történeti áttekintése. *MKSZ 107(1991)26–27*.
- ¹⁴ *Bibl. Hung.* N. 26.
- ¹⁵ A kódex részletes leírása, a kritikai szövegkiadások és az irodalmi hivatkozások megjelölésével megjelenés alatt az osztrák könyvtárak *Die datierten Handschriften katalogsorozatában*. Köszönöm Franz Lacknernek, hogy a leírást rendelkezésemre bocsátotta. Külön köszönet illeti dr. Johann Weissensteiner urat (Diözesanarchiv) előzőkeny kutatási segítségéért.
- ¹⁶ *Bibl. Hung.* N. 50.
- ¹⁷ Uo. bibliográfiai hivatkozásokkal.
- ¹⁸ KLANICZAY 1993. 40. utal az esztergomi közös olvasmányokra.
- ¹⁹ Apjának Budával előnyös kereskedelmi kapcsolatai voltak. Mancini 8. Janus Franciscus Aretinusnak címzett versének Huszti József szerint Griffolini a tulajdonosa. HUSZTI József: Janus Pannonius. Pécs, 1931. 133–134. A két Franciscus Aretinus Id. MANCINI 5–7. Griffolini ferrarai éveire Gaurino iskolájában Mancini 13–15. A Diogenes és Phalaris fordításra Mancini 17–21, 25–27.
- ²⁰ LESKY 969. A Diözesanarchiv kódexének szerzőire, fordítóira Id. Clough 33, 36, 41, 44, 58. Lesky 755.
- ²¹ WEINSTOCK, Heinrich: Platon. Die Briefe. Übersetzt und eingeleitet von –. Stuttgart, 1947. *Kröners Taschenausgabe* Bd. 203. 119–121. Lesky 969. Clough 36, 38. *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike*. Stuttgart, 1967. Bd. 2. 324–327. Berschin 313–314.
- ²² KRISTELLER 1981. 43–50. 54.
- ²³ D’ AMICO, John F.: Renaissance Humanism in Papal Rome: Humanists and Churchmen on the Eve of the Reformation. The John Hopkins University. *Studies in historical and political science* 101st Series (1983) 8–10. Frenz, THOMAS: Humanistische Schriftformen in der päpstlichen Kurie im 15. Jahrhundert. *Archiv für Diplomatik* 19(1973)303. Id. még VOIGT I. 523–524, 590. VOIGT II. 234–235, 443. CLOUGH 36, 38, 41, 43, 50.
- ²⁴ KRISTELLER 1981. 37–42.
- ²⁵ A humanisták görög nyelvűségére, a görög művek fordítására Id. BERSCHIN 314.
- ²⁶ Vitéz János 1465–1466-ban a Podjebrad Györggyel való békekötésen dolgozott. Vö. Vitéz levele Prothasius olmtüzi püspöknek. Esztergom, 1465. okt. 17. Podjebrad Györgynek Buda, 1466. febr. 28. (Ezt a levelet egy esztergomi kanonokkal küldte másolatban keltek. Johannes Vitéz de Zredna: *Opera omnia quae supersunt*. Ed. Iván BORONKAI. Bp. 1980. Pars II. N. 41, 42, 43, 44. – A budai kancelláriában Vitéz János mellett az általa támogatottak járszottak ekkor kulcsszerepet. Janus Pannonius mellett Handó György, aki 1465-ben és 1466-ban is járt követségben Olaszországban. FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái. Századok 32(1898)98, 102. Melléjük meg kell említeni Bajoni Istvánt, aki szintén itáliai egyetemen tanult, Rómában követségben is járt, 1476–1485 között az esztergomi képtalan tagja mint komáromi főesperes. Vitéz bukása után kancelláriai pályafutásának vége lett. Visszavonult, egyházi jogi tevékenységére van adatunk. BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 225–227. KOLLÁNYI 112.
- ²⁷ Vitéz könyvtárából származó görög művek, ill. fordításaik: *Bibl. Hung.* N. 24, 34, 53, 57, 63, 193.
- ²⁸ A kódex 1932-ben a Velencei egyezmény alapján került vissza Magyarországra, az Országos Széchényi Könyvtárba, Cod. lat. 416. Bartoniek 365. A kódexet 1490-ben Budán vették jegyzékbe Estei Hippolyt könyvtárának összeírásakor. FRAKNÓI Vilmos: Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban 1878 nyarán. Esztei Hippolyt esztergomi érsek könyvtárának jegyzéke 1490 és 1520-ból. *MKSZ 1878*. 145.

- ²⁹ KÖRMENDY Kinga: Padova kánonjogi doktori és kódexei az esztergomi káptalanban a 14–15. században. Előadás a IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. Róma, 1996. Uő: Szt. Adalbert esztergomi egyháznak kódexei, könyvei 1543 előtt. Előadás a Szt. Adalbert halálának ezredik évfordulóján tartott konferencián. Esztergom, 1997.
- ³⁰ VÁRADI Péter KOLLÁNYI 107–108. Garázda. KOLLÁNYI 113. Itt most csak esztergomi kapcsolataikat említjük.
- ³¹ KESZTÖLCZI Mihály KOLLÁNYI 109. Kétházi Pál KOLLÁNYI 117.
- ³² RITOÓK–SZALAY Ágnes: Peregrinazioni erudite nel regno di Mattia Corvino. In Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo Corviniano. Cura di S. Graciotti e C. Vasoli. Firenze, 1994. 63.
- ³³ MIKÓ Árpád: Ippolito d'Este esztergomi érseki udvara és a reneszánsz kőfaragás Magyarországon. (1487–1497.) *Ars Hungarica* 16(1988)133–137.
- ³⁴ MIKÓ Árpád: Esztergom. In Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. 1994. Bp. 1994. 354–356. Korábbi szakirodalommal. CSAPODI Csaba: Bakócz Tamás, a humanista. *ITK* 87/1983/59–66. KLIMES 57, 63–82. KLANICZAY 1993. 63, 68–72.
- ³⁵ Vitéz könyvkölcsönzéseire ld. *Bibl. Hung.* N. 2960
- ³⁶ RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes: Humanisták verses levélváltása. In *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*. Szerk. JANKOVITS László és KECSKEMÉTI Gábor. Pécs, 1996. 15–16. Vö. KRISTELLER 1981. 41.
- ³⁷ *Clough* 46–47.
- ³⁸ MEZEY 530. A bécsi egyetem humanista studiumaira ld. ASCHBACH II. 142, 144, 151–152. ASCHBACH III. 319–322. ENGELBRECHT 184–191.
- ³⁹ MEZEY 531–532.
- ⁴⁰ ENGELBRECHT 157, 190. SCHIMKA 3–12.
- ⁴¹ SCHIMKA 46–47, 55.
- ⁴² Uo. 141. "Scholatici in 4to 427. Fran. Aretini Elegia scripta in pergameno rub. cor." Ld. még SCHIMKA 39–40.
- ⁴³ ÖTVÖS Péter: Illésházy István az emigrációban. Egy magyar literátor-politikus főúr típusa. Kand. ért. Szeged, 1985. MTAK Kézirattár D/11.797. 15, 26, passim
- ⁴⁴ SCHIMKA 19–20. A bécsi jezsuiták könyvtárába tankönyvként kerülhetett Magyarországról egy Boëtius kötet. (ÖNB Cod. lat. 2463). CSAPODI Csaba: Egy pesti domonkos kódex és a „pest” köznévi. *MKSZ* 94(1978)157–158.
- ⁴⁵ KRISTELLER I. 477. KRISTELLER II. 659. KRISTELLER III. 73. KRISTELLER VI. 438.
- ⁴⁶ LHOTSKY 73. A N. 1196 tételben szerepelnek a hivatkozott levelek. Köszönettel tartozom Frau Agnes Lösslnek (Archiv der Wiener Universität) a könyvtárkatalógus tanulmányozásának lehetővé tételében nyújtott segítségért, valamint Frau Mag. Monika Franz-nak, hogy Fabri könyvtárával való foglalkozása közben a könyvtárkatalógus átnézését lehetővé tette számomra.
- ⁴⁷ Ld. 28. jegyzet. Fabri egyébként 1528-ban járt Esztergomban. FRANKÓI Vilmos–FÖGEL József: *Bibliotheca Corvina*. Bp. 1927. 27.
- ⁴⁸ LHOTSKY 72.
- ⁴⁹ ASCHBACH III. 321–322. LHOTSKY 72–73. Kódexek a középkori Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp. 2985. N. 119
- ⁵⁰ ASCHBACH II. 142. KLIMES 66.
- ⁵¹ KLIMES 66.
- ⁵² KÖRMENDY Kinga: Az esztergomi Collegium Christi és könyvtára a XIV–XVI. században. *MKSZ* 99(2983)10.

*A dolgozat T 019513 sz. OTKA támogatással készült.
A Diözesanarchív Igazgatóságának köszönöm a kódexlapok felvételeinek publikálási engedélyezését.*

Gyakrabban idézett művek jegyzéke

- Aschbach 1877, 1888 = Aschbach, Joseph: Geschichte der Wiener Universität. 2. Bd. Wien, 1877. 3. Bd. Wien, 1888.
- Bartoniek = Codices Latini medii aevi. Bp. 1941. Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici XII.
- Berschin = Berschin, Walter: Griechisch-lateinisches Mittelalter. Von Hieronymus zu Nikolaus Kues. Berlin–München, 1980.
- Bibl. Hung. = Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. Fönmaradt kódexek. 1. A–J. Bp. 1988. MTA Könyvtárának közleményei. Új sorozat 23. II. Bp. 1933. MTA Könyvtárának Közleményei Új sorozat 31.
- Clough = Clough, Cecil H.: The Cult of Antiquity: Letters and Lettercollections. In Cultural Aspects of Italian Renaissance. Essays in honour of Paul Oskar Kristeller. Ed. by Cecil H. Clough. New York, 1976.
- Engelbrecht = Engelbrecht, Helmut: Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Bd. 2. Das 16. und 17. Jahrhundert. Wien, 1983.
- Klanciczay 1993 = Klanciczay Tibor: A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete. Bp. 1993. Humanizmus és reformáció 20.
- Klimes = Klimes Péter: Bécs és a magyar humanizmus. Bp. 1934. Palaestra Calasantica. A Piaristák doktori értekezései az 1932. évtől 5.
- Kollányi = Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok. 1000–1900. Esztergom, 1900.
- Kristeller I. II. III. VI. = Kristeller, Paul Oskar: Iter Italicum. Vol. I. Italy. London–Leiden, 1963. Vol. II. Italy. London–Leiden, 1967. Vol. III. Alia itineraria. Australia to Germany. London–Leiden, 1983. Vol. VI. Accedunt alia itineraria. Supplement to Italy (G–V). Supplement to Vatican, Austria to Spain. London–Leiden, 1992.
- Kristeller 1981 = Kristeller, Paul Oskar: Studien zur Geschichte der Rhetorik und zum Begriff des Menschen in der Renaissance. Göttingen, 1981. Gratia Heft 9.
- Lesky = Lesky, Albin: Geschichte der griechischen Literatur. Bern–München, 1971.
- Lhotsky = Lhotsky, Alphons: Die Bibliothek des Bischofs von Wien Dr. Johann Fabri (1530–1541). In Festschrift Karl Eder zum siebenzigsten Geburtstag. Hrsg. von Helmut J. Mezler–Andelberg. Innsbruck, 1959. 71–81.
- Mancini = Mancini, Girolamo: Francesco Griffolini cognominato Aretino. Firenze, 1890.
- Mezey = Mezey László: Janus Pannonius XVI. századi utóélete. In Janus Pannonius tanulmányok. Bp. 1975. Memoria saeculorum Hungariae 2. 523–533.
- Ritoókné Szalay Á. 1994 = Ritoókné Szalay Ágnes: A veszprémi Camena. In Tanulmányok Klanciczay Tibor emlékezetére. Bp. 1994. 101–109.
- Ritoókné Szalay Á. 1996 = Ritoókné Szalay Ágnes: Humanista veszprémi főpapok. In Tudomány és művészet Veszprémben a 13–15. században. Veszprém, 1996. Felolvasóülések Veszprém történetéből 3. Veszprémi múzeumi konferenciák 6. 90–97.
- Schimka = Schimka, Elisabeth: Die Bibliothek Melchior Klesls. Wien, 1967. Dissertation. Wien, ÖNB 1,040.436–C.
- Voigt I. II. = Voigt, Georg: Die Wiederbelebung des classischen Altertums oder das erste Jahrhundert des Humanismus. I. Bd. Berlin 1880. II. Bd. Berlin, 1881.

Rövidítésjegyzék

- f. = folio
 ld. = lásd még
 ITK = Irodalomtörténeti Közlemények
 MKSZ = Magyar Könyvszemle
 OSzK = Országos Széchényi Könyvtár
 ÖNB = Österreichische Nationalbibliothek
 r. = recto
 v. = verso
 Vö. = Vessd össze

1997.

Bibliográfia

Vetési Albert veszprémi püspökre (1458–1486), valamint családjára, tevékenységére vonatkozó bibliográfia

- Adám Iván:** A veszprémi székesegyház. (Veszprém, 1912.) – 345–349. V. A. -tel kapcsolatos egyházi relikviák, stb.
- Balogh Jolán:** A renaissance építészet és szobrászat Erdélyben. (Magyar Művészet X. évf. 1934/5.) 129–158. – 130. a veszprémi V. oszlopfő említése
- Balogh Jolán:** Az erdélyi renaissance 1460–1541. (Kolozsvár, 1943.) – 32, 33, 47.
- Balogh Jolán:** A művészet Mátyás király udvarában. I–II. (Bp., 1966.) – 219, 299, 304, 321, 546, 582, 630, 661, 672–676, 686, 693–694, 699, 721, 732, II. 336. 488. kép
- Bárczai Oszkár:** A heraldika kézikönyve. (Bp., 1897.) – 147–148. 401. ábra V. A. pecsétje, 1479.
- Bedy Vince:** A győri székesegyház története. (Győr, 1936.) – 58. V. A. -tel kapcsolatos bölényszarvból készült szentelt olajtartók
- Beke Antal:** Római emlékek a magyar egyház XV. századi történetéből. (Történelmi Tár 1900.) 1–15.
- Békefi Remig:** A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. III. kötet I. rész III. szakasz. (Bp., 1907.)
- Bolla Ilona – Rottler Ferenc:** Szemelvények az 1526. előtti magyar történelem forrásaiból. II. (Bp., 1977.) – p. 144. az 1486. évi dekretum aláírói között V. A.
- Bónis György:** A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. (Bp., 1971.)
- Bökönyi Sándor:** The drinking horns of the cathedral of Győr. (Folia Archeologica 16. 1964.) 157–162.
- Budai Ferenc:** Magyarország polgári históriájára való lexicon, a XVI. század végéig. III. (Nagyvárad, 1805.) – 750. V. A. életrajza
- Bunyitai Vincze:** A váradi püspökség története. I. (Nagyvárad, 1883.) – 226, 237. Vetési Tamás nagyprépost
- Csánki Dezső:** Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. (Bp., 1890.) – 489, 501. Vetés falu és Vetési család
- Czaich Á. Gilbert:** Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. (Történelmi Tár 1899.) 1–17, 235–272.
- Darnay Kálmán:** Sümegi kalauz. (Sümeg, 1930.) – 47–49. Unyomi Miklós, V. A. sümegi várnagya
- Dercsényi Dezső – Entz Géza – Voit Pál:** Műemlékvédelmünk újabb tudományos eredményeiről. (A Magyar Művészettörténeti és Éremtani Társulat 1964. jan. 26-i ülésén a Kossuth Klubban tartott előadás.) (Műemlékvédelem IX. évf. 1965/3.) 129–141. – 134. V. A. sümegi várbeli építkezései és címere
- Egyed Edit:** Vetési Albert püspök velencei családja. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. 1964.) 209–223.
- Fejér Georgius:** Authentia et vis probandi diplomatum. (Buda, 1838.) – 151–155. V. A. követi oltalomlevele, 1452.
- Fraknoi Vilmos:** Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Értekezések a történeti tudományok köréből. III. kötet 1873–1874. (Bp., 1874.) – 25, 45. V. A. említése
- Fraknoi Vilmos:** Mátyás király magyar diplomatái. Vetési Albert. (Századok 1898.) 385–404.
- Fraknoi Vilmos:** Genealógiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból. (Turul 1893.) 1–8. – 2, 7. V. A. említése
- Fraknoi Vilmos:** Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székel. II. kötet. A konstancai zsinattól a mohácsi vészig 1418–1526. (Bp., 1902.) – számos adalékkal V. A. követjárásairól
- Fügedi Erik:** A XV. századi magyar püspökök. (Történelmi Szemle VIII. évf. 1965/4.) 477–498.
- Fügedi Erik:** Uram királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai. (Bp., 1974.) – 91–92, 111–113, 115–116, 124–128. V. A. említései
- Füssy Tamás:** A Zalavári Apátság története. A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. 7. kötet. (Bp., 1902.) – 547–548. V. A. említése
- Gerecze Péter:** A Műemlékek Országos Bizottsága rajztárának jegyzéke. Magyarország műemlékei. I. Szerkeszti: Forster Gyula. (Bp., 1905.)
- Gerecze Péter:** A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország műemlékei. II. Szerkeszti: Forster Gyula. (Bp., 1906.) 778.

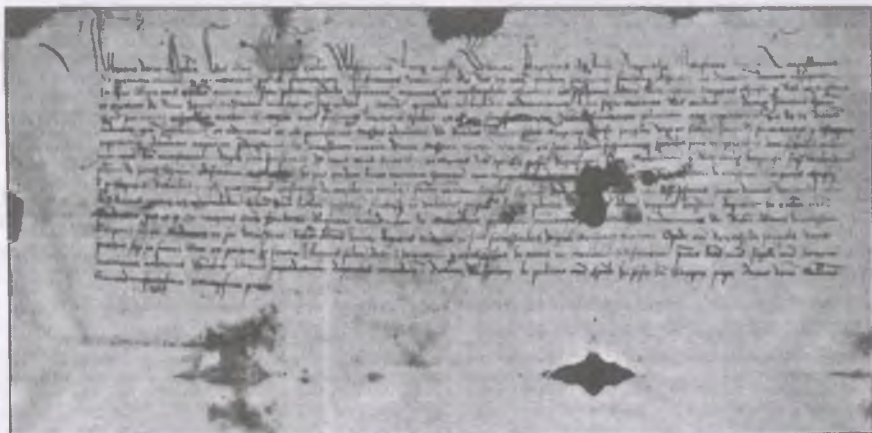
Bibliográfiát csak Vetési Albertről közlünk. Ennek oka, hogy egy olasz nyelvű cikket leszámítva közöljük a Vetési Lászlóról fellelt valamennyi írást.

- Vetés, ref. templom, 1017. Veszprém, Vetési oszlopfő és miseruha
- Géresi Kálmán** (sajtó alá rendező): A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. II. 1414–1489. (Bp., 1883.) 69–70, 129–130. Vetési családra vonatkozó oklevelek, V. A. első említéseivel
- Gergelyffy András**: Tájékoztató. Rövid hírek. (Műemlékvédelem V. évf. 1961/4.) 236. Veszprém, Szt. György-kápolna említése
- Gutheil Jenő**: Mátyás korának veszprémi emlékei. Veszprémvármegyei Füzetek – Publicationes Vesprensienses 4. Szerkeszti Nagy László. (Veszprém, 1940.)
- Gutheil Jenő – H. Gyürky Katalin – Erdei Ferenc – Koppány Tibor**: A veszprémi Szent György egyház és konzerválása. (Műemlékvédelem 1960/3.) 136–143.
- Gutheil Jenő**: Az Árpád-kori Veszprém. A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványa. 1. Szerkeszti Madarász Lajos. (Veszprém, 1977.) – Számos V. A.-tel kapcsolatos adattal
- H. Gyürky Katalin**: Die Sk. Georg-Kapelle in der Burg von Veszprém. (Acta Archeologica XV. 1963.) 341–408. – a kápolna V. A. temetkezési helye
- Hazai okmánytár** – Codex diplomaticus patrius. II. Kiadják: Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. (Győrött, 1865.) – 343–345. Nr. 212, p. 347–347. Nr. 214. oklevelek
- Henszlmann Imre**: A szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei. (Archeologiai Közlemények IV. 1864.) 125–157. – 132–134, 156–157. Vetés, ref. templom
- Henszlmann Imre**: Honi műemlékeink hivatalos osztályozása. (Hatodik közlemény) (Archeologiai Értesítő 1887.) 263–267. – 266–267. Vetés, ref. templom
- Hódmezővásárhely története a legrégibb időkől a polgári forradalomig**. I. Főszerkesztő: Nagy István, kötet szerkesztő: Szigeti János. (Hódmezővásárhely, 1984.) – 295–299, 303–304, 709–710. Szentkirály birtok történetéről, amelyet 1454-ben V. A. kapott adományba V. László királytól
- Holub József**: Zala megye története a középkorban. I. A megyei és egyházi közigazgatás története. (Pécs, 1929.)
- Holub József**: Zala megye története a középkorban. III. A községek története. (Pécs, 1933.) Kézirat a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Könyvtárában LH 715/1–3. számon.
- Kistaludy Katalin**: Matthias rex. (Bp., 1983.) – 30–31, 143, 168. V. A. említései
- Kiss Kálmán**: A vetési reform. egyház története. (Kecskemét, 1875.)
- Kiss Kálmán**: Szatmári reform. egyházmegye története. (Kecskemét, 1878.) – 889–904. Vetés
- Kollányi Ferencz**: A veszprémi püspök királynékoronázási jogának története. (Veszprém, 1901.) – 81–82. Beatrix királyné V. A. általi koronázása
- Koppány Tibor**: A Közép-Dunántúl reneszánsz építészete. (Ars Hungarica 2. 1984.) 183–232. – V. A. építkezéseiről is
- Koppány Tibor – Kozák Károly**: Sümeg. (1979.) – 10–11, 68–69. V. A. sümegi várbeli építkezéseiről
- Korompay György**: Veszprém. (Bp., 1957.) – 30–31, 149–150. V. A. veszprémi emlékeiről
- Kovachich Martinus Georgius**: Formulae solennes styli in cancellaria, curiaque regum foris minoribus, ac locis credibilibus, authenticisque Regni Hungariae olim usitati quas in subsidium diplomaticae, ac veteris iurisprudentiae Hungaricae potissimum practicae ante-Verböcizianae e coaevis codicibus manuscriptorum collectas. (Pesth, 1799.) 193–194. adománylevél Szentkirály birtokról V. A.-nek, 1454.
- Kozák Károly**: XV. századi oroszlános kályhacsempék a Dunántúlon. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1. 1963.) 143–150. – V. A. várnagyának, Unyomi Miklósnak Sümeg várbeli építkezéseiről
- Kozák Károly**: A sümegi vár XV–XVII. századi kályhái. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11. 1972.) 271–290. – ugyancsak az Unyomi-féle építkezések kályháiról
- Kozák Károly**: Sümeg. In: Gerő László: Várépítézetünk. (Bp., 1975.) 254–261. – 256, 259. V. A. és Unyomi építkezéseiről
- Körmendy József**: Vetési Albert Veszprémben. Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1995/1996-os tanévről. Szerkesztette: Tóth Dezső. Veszprém, 1996. 15–16.
- Kreskay Antal**: Legújabb lelet Győrött. (Archeologiai Értesítő VI. 1872.) 280–282. – V. A.-féle bölényszarv szentelt olajtartók
- Kubinyi András**: Beriszló Péter és budai szereplése. (Budapest Régiségei XX. 1963.) 125–136. – a veszprémi püspökök Buda várában lévő házáról is.
- Lukcsics József**: Hunyadi Mátyás király Vetési Albert ellen. Religio. 1913. – 9–10.
- Madzsar Imre**: A Kaplony-nemzetség és a Vetési család történetéhez. Emlékkönyv Fejérváry László életének 61., történetírói működésének 40., szemináriumi vezetőtanárságának 30. évfordulója ünnepére. Írták tanítványai. (Bp., 1917.) 279–292.
- Magyar életrajzi lexikon**. 2. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. (Bp., 1969.) p. 994–995. V. A. életrajza
- Magyar Levelestár**. Mátyás király levelei 1460–1490. Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta: V. Kovács

- Sándor. Fordította: Ballér Piroska. (Bp., 1986.) – 66. Nr. 38. oklevél
- Magyar törvénytár.** 1000–1526. évi törvényczikkek. Fordították és jegyzetekkel ellátták Nagy Gyula, Kolosváry Sándor, Óvári Kelemen. Magyarázatokkal és utalásokkal kíséri Márkus Dezső. (Bp., 1899.) – 357. 1464. évi dekretum aláírói között V. A.
- Magyarország műemléki topográfiája. IV.** Szerkeszti: Dercsényi Dezső. Budapest műemlékei I. Szerkesztő Pogány Frigyes. Írta Horlerler Miklós, stb. (Bp., 1955.) – 509–510. V. A. budai háza
- Magyarország régészeti topográfiája. II. kötet:** Eri István – Kelemen Márta – Németh Péter – Torma István: Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. (Bp., 1969.) – 228–229, 235. V. A. Veszprém várbeli és városbeli építkezései
- Magyarország régészeti topográfiája. III. kötet:** Bakay Kornél – Kalicz Nándor – Sági Károly: Veszprém megye régészeti topográfiája. A devecseri és sümegi járás. (Bp., 1970.) – 216. V. A. Sümeg várbeli építkezései, 314. 22. tábla 1. kép címeres köve Sümeg várából
- A magyarországi árvízkárosultak javára Budapesten gr. Károlyi Alajos palotájában 1876. évi májusban rendezett műipari és történelmi emlék-kiállítás tárgyainak lajstroma.** Készítették: Henszlmann Imre – Bubics Zsigmond. (Bp., 1876.) – 39. Nr. 1051. V. A.-tel kapcsolatos bölényszarv szentelt olajtartók
- Makkay József:** Vetési Albert veszprémi püspök. (Magyar Sion 1897.) 498–515.
- Nagy Iván:** Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. XII. (Pest, 1865.) – 167–170. Vetési család
- Nehring, Kari:** Mátyás külpolitikája. (Történelmi szemle 1978/3–4.) 427–440. – olyan politikai, diplomáciai események tárgyalásával, amelyekben V. A. is részt vett
- Nyitra vármegye.** Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. Szerkeszti: Sziklay János és Borovszky Samu. (Bp., é. n.) – 677. V. A. mint nyitrai püspök
- A Pallas Nagy Lexikona.** Az összes ismeretek enciklopédiája. XVI. (Bp., 1897.) – 822. V. A. életrajza
- Pataky Vidor:** A budai vár középkori helyrajza. (Budapest Régiségei 15. 1950.) 239–299. – 264–265, 292, 296. V. A. budai háza
- Pesthy Frigyes:** Levéltári hulladékok. III. Veszprém vármegyei alispánok. (Századok 1874.) 217–219. – köztük V. A. familiárisai is
- Pesthy Frigyes:** Levéltári hulladékok. VI. Nándorfehérvári püspökök. (Századok 1874.) 503–506. – köztük V. A. segédpüspöke, Péter is
- Rainer Pál:** 500 éve halt meg Vetési Albert püspök. (Új Ember 1986. okt. 12.) 6.
- Rainer Pál:** Vetési Albert veszprémi püspök. (Horizont. Veszprém megyei közművelődési tájékoztató. 1986/3.) 6–8.
- Rainer Pál:** Vetési Albert veszprémi püspök I. Vetési Albert élete veszprémi püspökké való ki nevezéséig. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 18. 1986.) 227–233.
- Rainer Pál:** Vetési Albert veszprémi püspök (+ 1486). Egyházak a változó világban. A Nemzetközi Egyháztörténeti Konferencia előadásai. Szerkesztette Bárdos István és Beke Margit. (1993.) 179–181.
- Rainer Pál:** A középkori veszprémi püspökök pecsétjei (XIII–XVI. század). Tudomány és művészet Veszprémben a 13–15. században. Felolvasóülések Veszprém történetéből. 3. Veszprémi Múzeumi Konferenciák. 6. Szerkesztette: V. Fodor Zsuzsa. (Veszprém, 1996.) 42–56. – 47, 54. V. A. pecsétjei
- Rainer Pál:** Vetési Albert püspök származása, családja, rokonsága. A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1995/96-os tanévről. 7. Szerkesztette: Tóth Dezső. (Veszprém, 1996.) 12–14.
- Révai Nagy Lexikona.** Az ismeretek enciklopédiája. XI. (Bp., 1914.) 240–241. Karai László prépost és V. A. kapcsolata, XIX. (Bp., 1926.) 205. Vetési család
- Rómer Flóris:** A Bakony, terményrajzi és régészeti vázlat. (Győrött, 1860.) – 191. Veszprém, V.-oszlopfő és miseruha
- Rómer Flóris:** A győri főegyház kincstára 1738-ban.. (Győri Történelmi és Régészeti Füzetek. II. 1863.) 190–192. V. A.-tel kapcsolatos bölényszarv, szentelt olajtartók
- Rozner Csaba:** Vetési Albert országos és egyházi jellegű tevékenysége veszprémi püspöksége idején (1458–1486). Szakdolgozat. (Debrecen, 1996.) – 2–54.
- Rupp Jakob:** Budának és környékének helyrajzi viszonyai a középkorban. (Archaeologiai Közlemények 1865.) 45–66. – V. A. budai háza
- Rupp Jakob:** Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre. I/1. (Pest, 1870.) – 262. Veszprém, V. miseruha és oszlopfő, III. (Bp., 1876.) – 118, 129, 139. Vetési és Vetési család
- Schallaburg '82.** Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neu Folge Nr. 118. (Wien, 1982.) – 403–404. Nr. 385. V. A. oklevele, 1476, 467–468. Nr. 465. V. A. családja, p. 561. Nr. 618. V. oszlopfő
- Schematismus venerabilis cleri almae diocesis Wesprimiensis a sancto Stephano protorege anno christi MIX. fundatae.** Ad annum domini MCMIX. (Wesprimii, 1909.) – XV. V. A. adatai

- Solymosi László:** Könyvhasználat a középkor végén. (Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban.) Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. (Bp., 1989.) 77–119.
- Szatmár vármegye.** Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. Szerkeszti: Borovszky Samu. (Bp., é. n.) – számos a Vetési családra és birtokaikra vonatkozó adattal
- Szentpétery Imre:** Magyar oklevéltan. A magyar történettudomány kézikönyve. II. kötet 3. füzet. Szerkesztette: Hóman Bálint. (Bp., 1930.) – 170. V. A. alkancellárként
- Szentpétery Imre:** Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. II. 1255, 1270–1301. (Bp., 1943.) – 25. Nr. 1835. Vetés birtok első említése 1265-ből.
- Szeredai Antonius:** Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae ex antiquis, ac recentioribus literarum monumentis.. (Alba-Carolinae, 1791.) – 90–92. V. A. említése 1446-os oklevélben
- Szj Rezső:** Várpalota. (Bp., 1960.) – 50–51. V. A. említése
- Szinnyei József:** Magyar írók élete és munkái. XIV. (Bp., 1914.) – 1179. Vetési László
- Tahin Gyula:** Veszprém. (Bp., 1979.) – 27. kép V. oszlopfő, 28. kép V. síremlék
- Tardy Lajos:** Régi magyar követjárások Keleten. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár. 11. Szerkeszti: Ligeti Lajos. (Bp., 1983.) – 61–62, 66.
- Tonk Sándor:** Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. (Bukarest, 1979.) – 71, 84, 199. V. A. említése
- Tóth Sándor:** A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 1. 1963.) 115–142. – V. A. sírkövről is
- Tóth Sándor:** Veszprémi középkori sírkövedékek. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. 1964.) 167–187. – V. A. sírkövről is
- Új magyar lexikon. 6.** (Bp., 1962.) – 659. V. A. életrajza
- Valter Ilona – Koppány Tibor – Gedeon Tihamér – Nemcsics Antal – Lengyel Imre – Zimmer Károly:** A Balatonfüred temetői templomrom feltárása és helyreállítása. (Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 11. 1972.) 149–194. – 150–151. V. A. említése
- Veress D. Csaba:** Várak a Bakonyban. (Bp., 1983.) – 23. V. A. említése
- Veress Endre:** A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264–1864). (Bp., 1915.) – 9. V. A. említése 1450-ből
- Veress Endre:** Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Olaszországi Magyar Emlékek. III. (Bp., 1941.) – számos V. A. tanulmányaira vonatkozó adattal
- A Veszprémi Egyházmegye papságának névtára 1975.** (Veszprém, 1975.) – 12, 106. V. A. említése
- A Veszprémi Püspökség római oklevéltára – Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis.** Br. Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. III. 1416–1492 (Bp., 1902.), IV. 1492–1526 és pótlék (Bp., 1907.) – számos V. A.-re vonatkozó adattal
- Zala megye helynévtára.** Nagyrészt Hayden Dénes gyűjteményéből. Adatok Zala megye történetéhez. Szerkeszti s kiadja: Bátorfi Lajos. III. kötet V–VI. füzet. (Nagy-Kanizsa, 1877.) – néhány V. A.-tel kapcsolatos adattal

Összeállította: Rainer Pál. 1997.

Vetési Albert által kiadott oklevél 1481-ből (Érseki Levéltár, Veszprém)

Brassai Zoltán Utószó

A Vár Ucca Tizenhét negyedévkönyv tizenegyedik száma a 15. század két jeles magyar személyiségével foglalkozik, s mindketten kötődtek Veszprémhez, legalább is annyira, hogy veszprémi főpapok voltak, illetve veszprémi főpapi javadalmasokban részesültek.

Vetési Albert csaknem három évtizeden át Veszprém püspöke; ebből a három évtizedből az utolsót székhelyén töltötte, tehát nemcsak névlegesen, hanem valóságosan is egyházmegyéje vezetője volt. Ebben természetesen közrejátszott betegsége, mely nem tette lehetővé, hogy továbbra is Mátyás király egyik legaktívabb és legsikeresebb diplomataja legyen. Életútja, történelmi szerepe a múlt század második felében került a kutatás középpontjába, akkor írták róla az alapvető tanulmányokat, ekkor tárták fel életének, működésének legfontosabb adatait. Azután emléke elhomályosult, s csak az utóbbi években fordult ismét feléje az érdeklődés. Ma Veszprémben gimnázium viseli a nevét, az általa átépíttetett Szent György-kápolnában évente sokan leróják tiszteletüket a nagy humanista főpap és diplomata síremléke előtt. Életműve a fő bizonyíték arra, hogy a kialakuló magyar reneszánsz szelleme megérintette a magyar főpapság egy részét is, köztük olyanokat, akik nem tartózkodtak állandóan a királyi udvarban. S mint a függelékben olvasható tanulmány mutatja, életművének volt Veszprémben folytatója.

Vetési László, akinek életéről nagyon keveset tudunk, Vetési Albert közeli rokona volt. Ő is Itáliában tanult, és az adatok azt jelzik, hogy egyike volt ott a legismertebb magyaroknak. Nemrégiben találták meg Modenában, a Bibliotheca Estensében diákkori verseinek kéziratát. A ránk maradt szöveg csonka, hiányzik az eleje, de így is örülnünk kell, hogy legalább ennyi ismeretes. Nem a szerző kéziratában maradt ránk, hanem közel egykorú másolatban. A szöveg most kerül először az olvasók elé, a publikálás lehetőségéért *Ritoókné Szalay Ágnesnek* tartozom hálával.

A két Vetésiről szóló irodalom szövegeit változatlan formában közöljük, csupán a helyesírást igazítottuk a mai normákhoz. A stílust nem változtattuk, mivel úgy gondoljuk, hogy a kifejezőmód a korhoz és a szemlélethez tartozik. Ezen okból meghagytuk a szerzők névhasználatát, úgy vélekedvén, hogy ez is stiláris jellegzetesség. Ebből adódik, hogy az egyik pápa neve Calixtus és Kálixt változatban is előfordul, illetve az is, hogy egyes múlt századi szövegekben az olasz keresztneveket magyarul használják az itt közreadott írásokban.

A művek és részletek eredeti címükön szerepelnek. Ez alól kivétel Veress Endre kis részlete Vetési László ferrarai tanulmányairól. Ennek címét én adtam, mivel eredetije túl hosszú lett volna a szövegrészlet terjedelméhez képest.

Azon szövegek, melyeket két hasábon közlünk, már megjelentek. Az egy hasábos szövegek először kerülnek az olvasó elé. *Ritoókné Szalay Ágnes* Vetési-tanulmánya és *Körmendy Kinga* írása e kötet számára készült, csakúgy, mint a bibliográfia.

Hálásan köszönöm *Ritoókné Szalay Ágnes* és *Monok István* hasznos tanácsait; *Keveházi Katalin* segítségét a latin nyelvű szöveg értelmezésében. Köszönettel tartozom az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a Laczkó Dezső Múzeum, a Megyei Levéltár és az Érseki Levéltár és Könyvtár munkatársainak. Külön köszönöm *Körmendy József* és *Kredics László* segítő munkáját és *Botár Attila* korrektori munkáját a latin nyelvű szövegek ellenőrzésében.

Tartalom

Humanista főpapok

Ritoókné Szalay Ágnes: Humanista veszprémi főpapok 7

Vetési Albert (1410 k. —1486)

Makkay József: Vetési Albert veszprémi püspök 13

Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái 19

Kollányi Ferenc: A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának
története (részlet) 26

Lukcsics József: A veszprémi püspökség római oklevéltára III. kötet (részlet) . 27

Lukcsics József: Hunyadi Mátyás király Vetési Albert ellen 31

Fügedi Erik: Uram királyom... (részletek) 32

Rainer Pál: Vetési Albert élete veszprémi püspökké való kinevezéséig 41

Körmendy József: Vetési Albert Veszprémben 46

Rozner Csaba: Vetési Albert életútja 1458—1486 között 48

Rainer Pál: Vetési Albert püspök származása, családja, rokonsága 71

Vetési Albert hagyatéka

Gutheil Jenő: Mátyás korának veszprémi emlékei 81

Gutheil Jenő—H. Gyürki Katalin: A veszprémi Szent György egyház
és konzerválása 87

Egyed Edit: Vetési Albert püspök velencei casulája 90

H. Gyürki Katalin: Mátyás király és a művészet (részletek) 98

Vetési Lászlótól

Vetési László levele Vetési Alberthez (1474. február 10.) 103

Beszéd a legfelségesebb és legszentebb IV. Sixtus pápához 104

Vetési László versei (latinul és magyar fordításban) 111

Vetési László

Janus Pannonius levele Vetési Lászlóhoz 119

Hegedüs István: Vetési László és Janus Pannonius 119

Békesi Emil: Vetési László apostoli kubikularius 119

Husztai József: Francesco Maturanzio magyar vonatkozású
költeményei (részletek) 120

Veress Endre: Vetési László ferrarai tanulmányai 122

Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása (részlet)	122
Tardy Lajos: Régi magyar követjárások Keleten (részlet)	123
Ritoókné Szalay Ágnes: Vetési László vershagyatéka	124

Függelék

Ritoókné Szalay Ágnes: A veszprémi Camena	133
Körmendy Kinga: A studia humanitatis magyarországi állomásai a bécsi egyetemig	138

Bibliográfia (Összeállította: Rainer Pál)	147
--	-----

Utószó (Brassai Zoltán)	153
--------------------------------------	-----

VÁR UCCA TIZENHÉT NEGYEDÉVKÖNYV

1993/1. Cholnoky Viktor (elfogyott)

1994/1. Csikász Imre (elfogyott)

1994/2. Ányos Pál (elfogyott)

1994/3. Verancsics Faustus

1995/1. Auer Lipót (elfogyott)

1996/1. Eötvös Károly

1996/2. Lengyel Péter

1997/1. Vas Gereben

1997/2. Visszhang-antológia

1997/3. Cholnoky László

Előkészületben:

Cholnoky Jenő

Szigeti József

Nagy Sándor

A vallási tolerancia korújkori elméletei Kelet-Közép-Európában

Gizella királyné

VÁR UCCA TIZENHÉT KÖNYVEK

Géczy János: [fonalvers, figurával] (elfogyott)

Ladányi István: Kávai M. — Emlékversek

Fenyvesi Ottó: Buzz off!

Kilián László: Méhlegelő

Balogh Elemér: A semmi farka

Veszprémi Művész Céh 1996 (elfogyott)

Pethő László: Hónaljig lángolás

Tandori Dezső: Képversek (elfogyott)

Praznovszky Mihály: Tájirodalom

Majdnem — Antológia a városról (elfogyott)

Kovács Gáborján: Ószirmi költészet

Zsávolya Zoltán: A lábadozás ezüstje

Ladányi István: Távolságmutató

Zalán Tibor: Átszivárgások

Géczy János: Képversek

Mányoki Endre: Szófa

Brassai Zoltán: Színhely

Széki Patka László: AMOΠΓOΣ (elfogyott)

H. Nagy Péter: Kalligráfia és szignifikáció

Géczi János: Részlet (elfogyott)

Horváthy György: Völgyhíd

(SUB)CULTURA INTERRUPTA — Fenyvesi Ottó költészetéről (elfogyott)

Pintér Lajos: Könnyv

Várnagy Ildikó: Szószobrok

Varga Imre: Tereptárgyak, jósjelek

Előkészületben:

H. Nagy Péter: Redundanciák retorikája

Felhősi István—Fenyvesi Ottó: Festmények, versek

O. Nagy Zoltán: Nem kell hal

VÁR UCCA TIZENHÉT ALBUMOK

Raffay Béla

Előkészületben:

Jokesz Antal

Szabados Árpád

VÁR UCCA TIZENHÉT: VESZPRÉM KÖNYVEK

Előkészületben:

Cholnoky Jenő: Veszprém

Cholnoky Viktor: Veszprémi novellák

Sarusi Mihály: Fenn a Jeruzsálem-hegyen...

Géczi János: Fegyverengedély, Patkányok, A torony

A Vár Ucca 17. Kiadó kiadványai megrendelhetők:

8200 Veszprém, Vár utca 17.

Telefon: 88/425-204

Fax: 88/420-867

A Művészetek Háza 1998-as kiállításai:

Tavaszi Tárlat 1998
Kisgaléria — Csikász Galéria — Várgaléria
május 7—30.

Kisgaléria

Kádár Tibor—Lugossy László
48 A című kiállítás
Szobor, festmény, installáció
április 15.—május 3.

Mészáros Imre
Grafikusművész kiállítása
június 25.—július 19.

Környei Ágota
Festőművész kiállítása
július 25.—szeptember 6.

Bognár Zoltán
Grafikusművész emlékkiállítása
szeptember 15.—október 4.

Csikász Galéria

**A Senftenbergi Nemzetközi Plein
air Művésztelep kiállítása**
(akvarellek)
január 1.—február 1.

XX. századi magyar művészet
Haas János gyűjteményéből
február 10.—március 21.

Kulcsár Ágnes
Festő-, grafikusművész kiállítása
március 27.—május 3.

Szotyory László
Festőművész kiállítása
június 13.—augusztus 2.

Mazzag István
Festőművész kiállítása
Ézsiás István
Szobrászművész kiállítása
október 3.—november 8.

Kass János
Grafikusművész kiállítása
november 14.—december 31.

Várgaléria

Dorothe Kröger (Németország)
Festőművész kiállítása
június 4—30.

Hegyeshalmi László
Somody Péter
Szabó Dezső
Festőművészek kiállítása
július 12—30.

Sváby Lajos
Festőművész kiállítása
augusztus 3.—október 4.

**A Tűztorony udvarában Ézsiás István szobrászművész
szabadtéri szobrai**
június 1.—november 8.

